

Sveučilište u Zagrebu

FILOZOFSKI FAKULTET

Zvonimir Novoselec

**FRAZEOLOŠKE JEDINICE SA
SASTAVNICOM *SRCE* U HRVATSKOM I
ŠVEDSKOM – KULTURNI MODELI I
MOTIVACIJA**

DOKTORSKI RAD

Mentori:

dr. sc. Goranka Antunović, izv. prof.

dr. sc. Milena Žic Fuchs, red. prof

Zagreb, 2019.

Sveučilište u Zagrebu

FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Zvonimir Novoselec

**PHRASEOLOGICAL UNITS WITH THE
COMPONENT *HEART* IN CROATIAN AND
SWEDISH – CULTURAL MODELS AND
MOTIVATION**

DOCTORAL THESIS

Supervisors:

Associate Professor Goranka Antunović, PhD

Professor Milena Žic Fuchs, PhD

Zagreb, 2019

Bilješka o mentoricama

Dr. sc. Goranka Antunović zaposlena je kao izvanredna profesorica na Katedri za skandinavistiku Odsjeka za anglistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Rođena je 1962. u Splitu. U studenome 1985. diplomirala je na studiju engleskog jezika i književnosti i ruskog jezika i književnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, a u akad. god. 1986./1987. studirala je u Švedskoj, na Odsjeku za skandinavistiku i Odsjeku za anglistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Göteborgu. Magistrirala je 1990. temom *Engleski element u švedskom*, a stupanj doktora znanosti stekla 2001. disertacijom *Komunikacijski aspekti prijevodnog procesa i njihov utjecaj na izbor prijevodnog ekvivalenta*.

Nakon diplome radi u Prevoditeljskoj službi Organizacijskog odbora UNIVERZIJADA '87, a od 1987. do 1990. kao znanstvena asistentica u Institutu za lingvistička istraživanja tadašnjeg JAZU-a. Od studenoga 1990. zaposlena je kao asistentica, a zatim i kao viša asistentica, docentica te izvanredna profesorica na Katedri za skandinavistiku. Na Katedri obavlja funkciju predstojnice od 2003. godine. Pohađala je obuku za nastavnika konferencijskog prevođenja u organizaciji Glavne uprave za usmeno prevođenje EK-a (Bruxelles 2004.) te više stručnih radionica na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Članica je Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku, a od 2012. do 2015. bila je predsjednica njegovog zagrebačkog ogranka. Članica je Hrvatskog društva konferencijskih prevoditelja, kojem je bila predsjednica i obnašala druge dužnosti.

Od zaposlenja na Filozofskom fakultetu održavala je i održava brojne kolegije u okviru nastave lingvistike švedskog jezika, znanosti o prevođenju, vježbi prevođenja i jezičnih vježbi te kulture i civilizacije (*Uvod u lingvistički studij švedskog, Sintaksa švedskog jezika, Leksikologija i leksikografija, Gramatičke vježbe 1, Gramatičke vježbe 2, Uvod u prevoditeljstvo, Teorija i praksa prevođenja*, dijelom *Skandinavija i Skandinavci, Prevoditeljski praktikum 1* te *Prevoditeljski praktikum 2*). Većinu lingvističkih i prevoditeljskih kolegija koji su se izvodili ili se još izvode u potpunosti je, ili u većoj mjeri, sama osmislila, kao i više akreditiranih studijskih programa. Od 2003. do 2005. bila je voditeljica i predavačica na Specijalističkom tečaju prevoditeljstva na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a od 2006. do 2010. voditeljica i predavačica na Poslijediplomskom specijalističkom studiju konferencijskog prevođenja. Predavala je o temama znanosti o prevođenju na Poslijediplomskom studiju prevoditeljstva i Poslijediplomskom studiju glotodidaktike, a na

Poslijediplomskom doktorskom studiju lingvistike je izvodila seminarsku nastavu iz lingvistike švedskog jezika.

Znanstveni rad dr. sc. Goranke Antunović u ranijim se fazama posebice odnosio na područje kontaktne lingvistiku, a danas obuhvaća kontrastivni opis hrvatskog i švedskog jezika te znanost o prevođenju. O rezultatima svoga znanstvenog rada izlagala je na više od 20 domaćih i inozemnih konferencija, u dva navrata kao pozvana predavačica. Vodila je dva skandinavistička znanstvena projekta financirana od strane MZOS-a. Rezultat znanstvene djelatnosti dr. sc. Goranke Antunović vidljiv je iz opsežne bibliografije na CROSBİ-ju, iz koje izdvajamo rječnik anglizama u švedskom *A Dictionary of Anglicisms in Swedish* (1999.), koji je opisom posuđenica bio jedinstven i u okvirima kontaktnih lingvističkih istraživanja u Švedskoj te zbornik *Glimpses of the North: Discovering Scandinavia and Scandinavian Studies*, koji je prvi zbornik skandinavističkog profila u Hrvatskoj. Bila je mentorica pri izradi doktorske disertacije dr. sc. Jasne Novak Milić *Kategorija aspekta dvočlanih švedskih glagola u odnosu prema vidu hrvatskih glagola* i komentorica (uz dr. sc. Milenu Žic Fuchs) kvalifikacijskog rada Zvonimira Novoselca *Kulturni modeli i motivacija frazema sa sastavnicom 'srce' u švedskom jeziku*. Mentorirala je više desetaka preddiplomskih završnih radova i više od 30 diplomskih radova na studiju švedskog jezika i kulture, kao i tri stručna magistarska rada iz područja prevođenja.

Od 2014. godine dr.sc. Goranka Antunović je članica uredništva internetskog časopisa posvećenog temama iz znanosti o prevođenju i terminologije *Hieronymus* (<http://www.ffzg.unizg.hr/hieronymus/>). Bila je članicom organizacijskog i/ili programskog odbora više znanstvenih i stručnih skupova, kao i okruglog stola *Znanost o prevođenju na sveučilištima u Republici Hrvatskoj* (Zagreb, 2012.). Na stručnim i znanstvenim publikacijama surađuje i kao recenzent, a bila je i članica uredništva stručnog internetskog časopisa HDKP-a *Bilten*. Sa studentima i nastavnicima Katedre radila je na realizaciji dvaju projekata (2010., 2012.) koji su doveli do objavljivanja studentskih prijevoda ulomaka tekstova A. Strindberga te suvremenih švedskih autora.

U više navrata vodila je prevoditeljske seminare i radionice te kao pozvani predavač držala predavanja na stručnim skupovima. Surađivala je s institucijama povezanim s visokoškolskim obrazovanjem (NNVO, Nacionalni ured ENIC/NARIC) te više puta s institucijama zaduženima za akreditaciju prevoditelja (Ministarstvo za europske integracije RH 2006. i 2007. te od 2007. do danas sa švedskim Kammarkollegietom). Njen stručni rad

obuhvaća i popularizaciju struke gostovanjima u nekoliko radijskih i televizijskih emisija HRT-a posvećenih skandinavističkim i prevoditeljskim temama.

Prof. dr. sc. Milena Žic Fuchs redovita je profesorica u trajnom zvanju na Odsjeku za anglistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Rođena je 1954. godine u Zagrebu. Školovala se u Londonu, New Yorku i Sydneyju. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1977. godine stekla je diplomu profesorice engleskog jezika i etnologije. Magistrirala je 1982. godine, a 1989. obranila je doktorsku disertaciju pod naslovom *Semantička analiza glagola kretanja u engleskom i hrvatskom književnom jeziku*. Od 1978. radi na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu kao asistentica, docentica, izvanredna profesorica te redovita profesorica.

Na Odsjeku za anglistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu bila je predstojnica Katedre za engleski jezik od 2002. do 2011. godine. Predaje kolegije *Semantika* i *Kognitivna lingvistika* te seminare iz semantike, analize diskursa, sintakse i sociolingvistike. Od godine 2001. do 2004. na studiju Antropologije predavala je *Kognitivnu lingvistiku*, a na Fakultetu elektronike i računarstva od 2001. do 2004. kolegij *Kognitivna znanost*.

Na Doktorskom studiju lingvistike u Zagrebu predaje kolegije *Semantika*, *Kognitivna lingvistika* i *Američka lingvistika*. Na Poslijediplomskom studiju prevođenja predavala je kolegij *Semantika i kognitivna lingvistika*, a na Doktorskom studiju glotodidaktike predaje kolegij *Kognitivna lingvistika*. Na Doktorskom studiju lingvistike u Osijeku predaje kolegije *Semantika* i *Strukturalizam i kognitivna lingvistika*.

Na Doktorskim studijima lingvistike i kognitivne znanosti na sveučilištu SUNY Buffalo, u SAD-u, u akademskoj godini 1995./1996. kao gostujuća profesorica na Fulbrightovoj stipendiji predavala je *European Structuralism vs. Cognitive Linguistics*.

Objavila je knjige *Znanje o jeziku i znanje o svijetu* 1991., *Rječnik kratica* (zajedno sa Stjepanom Babićem) 2007. te *Kognitivna lingvistika i jezične strukture: engleski present perfect* 2009., za koju je primila Državnu nagradu za znanost za 2011. godinu. Objavljuje radove iz semantike, kognitivne lingvistike i analize diskursa, s posebnim osvrtom na utjecaj komunikacijskih tehnologija na hrvatski jezik.

2005. godine uključuje se u rad Europske znanstvene zaklade (ESF). Od 2006. postaje članicom Jezgrene skupine, a od 2009. do 2012. predsjedavajućom Stalnog odbora za humanističke znanosti Europske znanstvene zaklade. Od 2013. do 2015. godine predsjedava skupinom Scientific Review Group for the Humanities, ESF.

Članica je mnogobrojnih znanstvenih savjetodavnih odbora te je u više navrata sudjelovala kao ekspertica u tijelima Europske komisije. Od 2008. godine bila je članicom ERC-jevog Advanced Grant Panel SH4 „The Human Mind and Its Complexity”, a u razdoblju od 2014. do 2015. godine predsjedavala je tim panelom. Godine 2013. izabrana je u članstvo Academia Europaea, gdje aktivno sudjeluje u radu HERCULES Group (Higher Education Research and Culture in European Society).

Godine 2016. bila je članica High Level Group for the Interim Evaluation of H2020 on European Research Infrastructures, uključujući e-Infrastructures Europske komisije. Godine 2016. imenovana je članicom High Level Group on Maximising Impact of EU Research and Innovation Programmes Europske komisije.

Nepotpuni popis na stranicama hrvatske znanstvene bibliografije CROSBİ pokazuje da je prof. dr. sc. Milena Žic Fuchs kao mentor ili komentor sudjelovala u izradi više od šesnaest magistarskih, kvalifikacijskih i doktorskih radova, a mentorskim ili komentorskim radom na doktorskim radovima bavi se i u trenutku pisanja ove disertacije.

Zahvala

Veliko hvala mojim mentoricama dr. sc. Goranki Antunović i dr. sc. Mileni Žic Fuchs koje su omogućile da moj rad ugleda svjetlo dana. Dodatno hvala dr. sc. Mileni Žic Fuchs koja je tijekom cijelog procesa o meni vodila gotovo majčinsku brigu. Iznimno me radovalo što su mentorice gotovo bez iznimke spremno prihvaćale moje ideje.

Zahvaljujem i svojim dragim kolegama koji su prolazili pisanje disertacije – Ivani Bašić, Anđelu i Daliborki na ohrabrujućim, dugotrajnim (telefonskim) razgovorima i komentarima, Marini G. koja mi je, uz podršku, uvijek spremno pomagala s uređivanjem teksta, Alexu na lekturi prijevoda na engleski i mojoj dragoj studentici Margiti na korekturi teksta.

Naposljetku, zahvalio bih i gđi Biserki Pešec koji me je sve vrijeme poslijediplomskog vodila kroz šumu birokracije i pomogla mnogobrojnim savjetima.

Hvala i Lidiji i Katici na nesebičnoj prijateljskoj podršci.

Ovaj rad napisan je u spomen na mamu Irenu koja zauvijek živi u mom srcu.

Sažetak

Ključne riječi: frazeologija, značenje, idiomatski izraz, konceptualna motivacija, kulturni model, konceptualna metafora i metonimija

Ova doktorska disertacija bavi se motivacijom frazeoloških jedinica sa sastavnicom *srce* u hrvatskom, odnosno *hjärta* u švedskom. Cilj je istraživanja pokazati kako su posebna vrsta takvih frazeoloških jedinica, idiomatski izrazi, motivirani ograničenim brojem kulturnih modela, njihovim metaforičkim i metonimijskim razradama i posebice pojedinim metonimijama koje su osnova većine metaforičkih konceptualizacija i koje su prisutne u svim kulturnim modelima. U analizu su uvrštena 133 idiomatska izraza u hrvatskom i 73 idiomatska izraza u švedskom, prikupljena većim dijelom iz leksikografskih izvora, a manjim iz jezičnih korpusa. Kako bismo utvrdili značenja idiomatskih izraza, a i njihovu konceptualnu motivaciju, promatrali smo primjere njihove uporabe u Hrvatskom nacionalom korpusu i švedskom jezičnom korpusu *Korp*. Pretragom korpusa dobili smo 1326 primjera uporabe u hrvatskom i 1616 u švedskom. Analiza je značenjski pokazala da se svim idiomatskim izrazima iskazuju osjećaji, pozitivni i negativni, iako prevladavaju pozitivni osjećaji poput ljubavi, dragosti, srdačnosti, ganutosti i slično. Uočili smo da se iskazuje i iskrenost te smo i nju uključili iako nije osjećaj, ali se nalazi na pola puta između emocionalnog i umnog. Konceptualna analiza pokazala je da sve idiomatske izraze možemo svrstati u tri kulturna modela: kulturni model osjećaja, fizički model srca i intelektualni model srca. Svaki od tih modela razrađen je metaforičkim i metonimijskim konceptualizacijama. Pokazalo se da su granice između modela vrlo fluidne, što znači da se svim idiomatskim izrazima iskazuju osjećaji ili iskrenost, ali se u ovisnosti o pojedinom, većinom kulturološkom aspektu, profiliraju pojedini aspekti konceptualizacije. Svi modeli povezani su i dvjema temeljnim metonimijama. Zaključili smo da sva tri modela motiviraju idiomatske izraze u oba jezika, te da se manje razlike mogu vidjeti u broju metaforičkih razrada, a nešto veće u konceptualizaciji *duše* koja se pojavljuje uz *srce*, odnosno *hjärta*, kao sastavnica pojedinih idiomatskih izraza. Uz teorijski pregled istraživanja o značenju i uz opise osnovnih kognitivnih mehanizama, dali smo i pregled hrvatske i švedske frazeologije. Osobito smo supostavili tradicionalan pristup Zagrebačke frazeološke škole s novijim, kognitivnim pristupima i ponudili novu podjelu frazeoloških jedinica hrvatskom, temeljenu na pojmu

idiomatičnosti te pritom ponudili novi termin *idiomatski izraz* umjesto dosadašnjeg *frazema*, za koji smatramo da i formom i sadržajem odstupa od suvremenih kretanja u frazeologiji.

Summary

Key words: phraseology, meaning, idiom, conceptual motivation, cultural model, conceptual metaphor and metonymy

Phraseological units which have a body part as a part of their structure are very common in languages. This fact serves as one form of proof that we conceptualize ourselves anthropocentrically. It is the link between language, humans, and the world around us that we want to show when we strive to determine the conceptual motivation of one specific type of phraseological unit – idioms with the component *heart* – in Croatian and Swedish (Cro. *srce*; Swe. *hjärta*), following the theoretical framework of cognitive linguistics. The aim of this study is to show that conceptualizations of the *heart* in both languages are not arbitrary, but rather motivated by a small number of cultural models that are elaborated by conceptual metaphors, many of which are based on conceptual metonymies.

The other aim is to systematically organize terminology in Croatian when it comes to phraseology. Mainstream research on phraseological units, which began in the early 1970s, was quite traditional when it comes to the notion of meaning in language. Despite changes in linguistics and its views on meaning, there was no influence of this on research in Croatian phraseology. Few Croatian scholars accepted the new, cognitive linguistic approach. In addition, many different linguistic terms have been used in Croatian that are equivalent to the English term *idiom*; the one that has most frequently been used and that is used today is *frazem* ‘phraseme’. We hope to provide a single term that would encompass all phraseological units, which seems to be absent from today's classifications, and present a new term instead of *frazem* from the point of view of cognitive linguists. There has been very little research into Swedish phraseological units; nonetheless, Swedish linguists have managed to come to terms with terminology. After a brief overview of the study of meaning through linguistic history, we will present a theory of conceptual metaphors, conceptual metonymies, and cultural models. Those are the three main cognitive mechanisms in terms of the motivation and meaning of idioms.

From phraseological, monolingual, and bilingual dictionaries and partly from the Croatian web-corpus *HrWac* and the Swedish corpus *Korp*, we excerpted 133 idioms in

Croatian and 73 idioms in Swedish and looked at their usage in the Croatian web-corpus *Hrvatski nacionalni korpus* and the Swedish corpus *Korp*. The examples have been analyzed in terms of their meaning and conceptual motivation, which have proved to go hand in hand, showing that three cultural models are profiled in the conceptualizations. All of them are richly elaborated by metaphors which in many cases are based on metonymies. However, we concluded that, regardless of which cultural model is profiled (cultural model of feeling, physical model of the heart, and intellectual model of the heart), the borders between them seem to be very fluid – they all express emotions, sincerity, or remnants of the conceptualizations of the heart before rationalism, and their metaphorical elaborations are based on the same metonymies.

The introductory parts of this dissertation discuss the nature of meaning, ranging from opposing its existence to the structuralistic view that language has nothing to do with humans and that it simply reflects reality. Idioms, as lexical constructions whose constituent units do not reflect the meaning of the whole construction, were often seen as 'language abnormalities'.

We looked at the symbolism of the heart. We all know that the heart is one of the most important organs in the body that pumps the blood. As we shall see later, only some of the physical and physiological aspects of this fact will be used as a metaphonymic basis for conceptualizations. In Swedish and Croatian culture, and surely in all western ones, the heart is perceived as a site of love and (positive) feelings. But why the heart? Traditional civilizations – e.g., in Egypt – considered the heart as the center of the mind and will. It was not until ancient Greece that the concept of dualism between the heart and the mind came into existence. But at that time, they were both seen as sites of emotions and the mind, and the discussion of this question was more important. With Christianity, the heart was treated more as the site for emotions because people linked it with their love of God. However, it was still considered as a site for the mind, but to a lesser extent by the seventeenth century and Descartes' rationalism. Rationalism resulted in a strict dualism between the heart as a site for emotion, and the mind as a site for reason. In spite of this, the 'old' conceptualizations still exist today (e.g., *learn sth by heart*), although, under the influence of rationalism, some idioms replaced the *heart* with the *mind*. In Middle Dutch *bij der hertenleren* (Eng. 'to learn by heart') was replaced by *uit het hoofd leren* (Eng. 'to learn smth by head'). However, these remnants of the heart as a site for reason can still partly be seen today in Croatian and Swedish idioms.

The notion of meaning is a very complex one. Due to its complexity, it was often left aside. At first it was defined very scientifically (Bloomfield, 1933) and during the period of structuralism, mostly European, it was seen as just reflecting reality with no connection whatsoever to the speaker and/or the world surrounding him. However, the so-called search for meaning was already present in American linguistics in the beginning of the twentieth century, based on anthropological research, which had to take culture into consideration as well. Therefore, it may come as a surprise that the biggest change in point of view came from American linguists and psychologists. With her experiments, Rosh (1977) proved that language is not separate from other human cognitive abilities and showed that meaning is organized around the prototype, as the most typical representative of the category, while other meanings are more or less distanced from it. Furthermore, it shall be seen that we learn vocabulary around prototypes. Things began to change scientifically, and language was no longer seen as a category outside a human being, and outside of the culture that shapes it. 'What do I need to know in order to use this form appropriately and to understand other people when they use it?' (Fillmore, 1971:274). In order to answer this question, we have to take culture into consideration. For example, the concept of buying and selling is not the same in all cultures. Who is the buyer? Who is the seller? What can be sold? What is the means of payment, etc.? We have to know the scene in order to express ourselves (the semantics of scenes and frames). Fillmore marked the beginning of cognitive semantics, which in the 1980s would expand into a larger theoretical framework— cognitive linguistics – which is marked by the seminal books *Woman, Fire and Dangerous Things* (1987) by Lakoff and *Foundations of Cognitive Grammar* (1987) by Langacker. Lakoff states that nothing is meaningful in itself and has to be a result of us functioning in a certain environment using a certain language. It is our knowledge of the culture (environment) and our physical, direct contacts with the world that have the main role in forming meaning. Although Langacker (1987) focused on grammar, his view on meaning is in direct contact with the grammar. Meaning exists in our minds and is formed also by what he calls cognitive domains. They are our 'knowledge of the culture' but are formed in concepts which are the basic items of mental imagery of a certain entity. A domain is any coherent structure in our mind that serves a basis for understanding another structure. The notion of the domain was preceded by Fillmore's scenes and frames, which were not conceptually organized, and by Lakoff's ICMs, which were organized but not so intertwined as cognitive domains. Cultural models were first defined by Quinn and Holland (1987) as organized cultural knowledge in the minds of the speakers necessary to understand certain concepts. They have shown by conducting interviews about

marriage that the knowledge of marriage is cultural because it is a social construct. For this reason, they claim that, despite the highly metaphorical answers they got, the cultural model of marriage exists regardless of the metaphorical conceptualizations it is elaborated with. Marriage is all about expectations which are not metaphorical. We shall come back to this point when we look at the two other important cognitive mechanisms: conceptual metaphors and conceptual metonymies.

Conceptual metaphor theory (CMT) was developed by Lakoff and Johnson (1980). Metaphors had by then been perceived mainly as a stylistic figure belonging to literature. However, CMT shows that we understand (basic) abstract concepts due to metaphorical mappings. We, as language users, are not aware of the underlying process when we say, for example, *There's no way back for us as a couple*. And the underlining process is a metaphorical mapping from the source domain of JOURNEY to the target domain LOVE. Of course, not everything in language is metaphorical, but our conception of time, life, death, and emotions certainly are. A lot of research has been done in the field of conceptual metaphors. They can be elaborated, entailed, and combined in complex metaphors. There is an ongoing discussion about what conceptual metaphors are based on. Some say it is a bodily experience and the direct contact that we as human beings have with the world surrounding us; some think it is the cultural element only. Although metaphors are grounded in cultures and we can talk about universal conceptual metaphors, the answer is not straightforward. In general, they are based on both grounds, including image-schemas.

Another important cognitive mechanism is the conceptual metonymy. The mapping in a metonymy is placed within a single domain. That means that usually one thing stands for another. For example, the White House stands for the U.S. president. It was long believed that conceptual metonymies have just this referential function. However, research has shown (e.g., Lakoff, 1987) that metonymies allow us mental access from one conceptual entity to another, as has been shown in ICMs. In other words, what is excerpted from encyclopedic knowledge into domains and concepts is usually done by a part-for-whole metonymy. Some think (Barcelona, 2003) that we can therefore say that all metaphorical mappings are metonymies, but they, of course, are not all metonymies, and we rather take the stand of the scalar view, in which metaphor is on one side, and metonymy is on the other (Radden, 2003).

As we have mentioned, the term *cultural model* was introduced by Quinn and Holland (1987) as an organized cultural knowledge that is schematic and idealized, shared by all members of

a certain culture or cultures, and cognitively independent. On the other hand, Lakoff and Kövecses (1987) did a study on the cognitive model of anger, which is highly metaphorical and based on bodily experiences (metonymies), and claimed that culture models cannot be cognitively independent, that is, based only on shared knowledge. Quinn and Holland's view was much more criticized, and after numerous studies of emotions across different languages and cultures, Kövecses (2005, 2009) concluded that the cultural model, when it comes to emotions, is not cognitively independent. It is, of course, rooted in culture and general knowledge but is elaborated metaphorically and the elaborations and metaphors are based on metonymies (our bodily experience). However, depending on the language expressions in question, a cultural element can be profiled in conceptualization as it is the case in the idioms with the component *srce/hjärta* that we have looked at in this dissertation. We expect a small number of cultural models motivating the idioms that are the same both in Croatian and Swedish, and those differences, to a certain extent, are visible in metaphorical elaborations.

An important part of this dissertation is the problem of terminology, not in Swedish, but in Croatian. The Croatian phraseology began to develop as a linguistic discipline in the early 1970s under the strong influence of Russian phraseology. Since Croatian is a Slavic language, it seemed natural to search for similar lexical constructions and give them similar names. Although there have been discussions about different terms for idioms after the official one was introduced (*frazem*), the problems could not be solved because of at least two reasons. The first one is that, like most languages, Croatian has multiple-word expressions, but nobody has given a name to a hyponym that these expressions would belong to and form one criterion for their classification. The more criteria there were, the more terms we got. Another problem is that the theoretical framework from the 1970s is still in use, disregarding subsequent trends in explaining figurative meanings. What was, and still is, regarded as a *frazem* in Croatian is a fixed combination of at least two lexical words which do not exceed the syntactic level of sentence, and whose meaning is not related to the meanings of the lexical units that they have when not used in combination. This semantic phenomenon was called *desemantization*, which actually means that the structure has no meaning at all. The first problem is the clear ignorance of semantic knowledge, and the other problem is that corpus research has found that the structure of such combinations is not so fixed and that variations and especially modifications are highly productive. The Zagreb school of phraseology was founded in the 1970s and is active today. They deny the possibility of any motivation of phrasemes (besides historical and cultural) and do not explain how the meaning

is formed, while on the other hand, they divide phrasemes into concepts. In the late 1990s, a few Croatian phraseologists turned to a cognitive perspective in the research of idioms, including motivation, corpus research, conceptual mechanism behind the modification, etc. (Omazić and Ferčec, 2004; Parizoska, 2007; Parizoska and Novoselec (2010), etc.) What we see as problematic is using the same term. *Frazem* was coined in analogy to terms referring to other units of language, such as phone-phoneme, morph-morpheme, but phraseme does not have a paradigmatic counterpart. And even if it had a one, it would not be appropriate, because the first thing that comes to mind upon seeing the term is the unlucky *desemantization*. Therefore, we have chosen to classify all phraseological units in Croatian using the most characteristic part of figurative expression as a criterion for classification – idiomaticity.

We do not have space enough to mention terminological problems within Swedish phraseology. We can hardly see them as problems: initially, there were numerous terms, and each linguist named idioms based on the point of view he or she he did research, but soon two terms remained: *lexikaliserade fraser* (Engl. lexicalized phrases) and *idiom*. They coexist today, but today, *lexikaliserade fraser* is a term in lexicology meaning more a non-figurative fixed phrase than a phrase with a figurative meaning. A prototypical idiom in Swedish is regarded in the same way as a prototypical idiom among leading Anglo-American phraseologists (Gibbs, 1994; Moon (1998) etc.), both taking into consideration a cognitive linguistic framework. We shall define the idiom in Croatian in the same way, although a very much similar definitions do exist, but they still use the term *frazem*. The notion of idiomaticity proved to be crucial for forming the definition. Idiomaticity is most often defined as a semantic feature of certain lexical constructions whose meaning is not based on the meanings that the constituent lexemes have outside the structure (Makkai, 1972; Weinreich, 1969; Fraser, 1970; Langacker, 1987; Gibbs, 1994; Gläser, 1988; Fernando, 1996 etc.).

Because of its stipulation of idiomaticity, we have decided to use the term *idiomatic expression*, which refers to all lexical structures that have at least two lexemes but do not exceed the level of the sentence. These lexical structures vary in terms of being more or less fixed or much or less semantically opaque, but they are nearly all motivated by cognitive mechanisms. The most usual cognitive mechanisms are conceptual metaphor, conceptual metonymy, and cultural models. These structures are also prone to modifications and variation to the extent that their underlying conceptual structures allow. Following the criteria of idiomaticity, *phraseological units* in Croatian can be idiomatic and non-idiomatic.

Idiomatic phraseological units include *fixed collocations* with one semantically opaque item (*slijepa ulica*, lit. ‘blind street’), *idiomatic similes* (*izgledati kao smrt na dopustu*, lit. ‘to look like death on holiday’) and *idiomatic textual connectors* (*u neku ruku*, lit. ‘in some hand’). *Non-idiomatic phraseological units* are *open collocations* (*crveno/crno vino*, lit. ‘red/black wine’), *non-idiomatic similes* (*jak kao bik*, lit. ‘strong as a bull’), *irreversible binominals* (*mir i tišina*, lit. ‘peace and quiet’), and *non-idiomatic textual connectors* (*točnije rečeno*, lit. ‘said more precisely’).

After a short overview of phraseological research in Swedish, which also began relatively late (in the 1970s), and which mostly deals with phraseography, idiom modification, translation problems, and contrastive analysis with other languages, primarily German, we briefly discuss the works of Niemeier (2003, 2008), who studied the idioms and compounds containing the component *heart* in English and came to valuable conclusions. However, we think that her claims about certain cultural models are in fact metaphorical mappings. For example, *stone-hearted* is, according to Niemeier (2003), motivated by a cultural model that sees the heart as a stone, but we think it is motivated by a cultural model that sees the heart as a site for emotions and as an object that can be, for example, warm or cold. Her interest was also to see which model is mostly metonymically based — that is, the model which sees the heart as a site for emotions with the most general conceptualization and therefore needs a firmer conceptual connection with a human being (e.g. *to have a heart*, *to set one's heart on somebody*, etc.).

The corpus of examples of idioms with the component *srce/hjärta* in Croatian and in Swedish was collected as described and analyzed semantically and conceptually. We established three cultural models for each language: the cultural model of feelings, the physical model of the heart, and the intellectual model of the heart. The boundaries between them proved to be fuzzy, as expected, because all three models deal with emotions or sincerity. The first one, for example, can conceptualize the heart as a container, a site for emotion, or an object. The physical model profiles the physical and physiological function of the heart as for metaphorical conceptualizations. The intellectual model profiles the remnants of the historical conceptualization of the heart when it was a site for both reason and emotions.

The cultural model of feelings is elaborated metaphorically to the greatest extent in both languages. The heart can be seen as a container for feelings, which can be opened, for

example, or out of which feelings can be poured (*otvoriti čije srce* – lit. ‘to open one's heart’), *utgjuta* ngns *hjärta* – lit. ‘to pour out one's heart’), conceptualized as a container of great depth (*u dubini srca* – lit. ‘in the depth of the heart’; *ur djupet av sitt hjärta* – lit. ‘from the depth of one's heart’). There were no significant differences between the two languages: both express joy, cheerfulness, sadness, etc. The metaphorical conceptualizations were based on the conceptual metaphor HEART IS A CONTAINER FOR EMOTIONS, which is based on the metonymies HEART FOR FEELINGS (Niemeier, 2003) and HEART FOR PERSON (Yu, 2009). The heart can be conceptualized as a general site for emotions (*imati srca* – lit. ‘to have a heart’; *ha hjärtat* – lit. ‘to have a heart’), which shows the tightest metonymic connection with the conceptual metonymy HEART FOR PERSON (Yu, 2009).

We noticed the conceptualization of closeness (*doprijeti do srca* – lit. ‘to come to the heart; *gå till hjärtat* – lit. *go to the heart*), expressing compassion and affection. However, the conceptualization of closeness may have the same conceptual structures but different meanings in Croatian and Swedish. The concept of *taking* something *to heart* in Croatian almost always expresses a feeling of resentment (*uzeti što k srcu*), while in Swedish, it expresses gladness (*ta ngn/ngt till sitt hjärta*). In the conceptualization of touch, what is important is physical contact with the heart (*imati koga, što na srcu* – lit. ‘to have sb/smt on the heart’; *röra* ngns *hjärta* – lit. ‘to move someone's heart’). The difference was most obvious in what can be in touch with the heart. In Swedish it is only something abstract (e.g., a story), whereas in Croatian people, locations and abstract concepts can be in contact with the heart. The conceptualization of warmth (*imati toplo srce, ha ett varmt hjärta* – lit. ‘to have a warm heart’) or coldness and rigidity of the heart (*biti kamena srca, ha ett hjärta av sten* – lit. ‘to have a heart of stone’) is present in both languages, one expressing feelings of warmth, and the other the feelings of coldness. The same goes for the conceptualization of pressure (*imati kamen na srcu* – lit. ‘to have a stone on the heart; *känna sig tungt om hjärtat* – lit. ‘to feel heavy around the heart’) or lightness in the heart (*olakšati srce* – ‘to unburden the heart; *lätt om hjärtat* – lit. ‘light around the heart’), expressing feelings of sadness and emotional weightiness or emotional lightness. The elaboration is based on the conceptual metaphor EMOTIONAL DIFFICULTIES ARE BURDENS (Kövecses, 2003a: 45). Conceptualization of the wholeness of the heart (*svim srcem* – lit. ‘with all my heart’; *av hela mitt hjärta* – lit. ‘from my whole heart’) or its big size (*biti velika srca; ha ett stort hjärta* – lit. ‘to have a big heart’) or its goodness (*biti dobra srca; ha ett gott hjärta* – lit. ‘to have a good heart’) in both languages express generosity, kindness, modesty, or good nature. Conceptualizations of pureness,

openness, and softness or the conceptualization of a bitten heart were not found in Swedish (*biti čista srca* – lit. ‘to be of a pure heart’; *otkriti komu svoje srce* – lit. ‘to reveal one's heart to somebody’; *ugristi koga za srce* – lit. ‘to bite sb in the heart’). Similarly, the conceptualization of listening or speaking to the heart (*lyssna to sitt hjärta* – lit. ‘to listen to your heart’; *tala till hjärtat* – lit. ‘to speak to the heart’), which expressed impassion, were not found in the corpus of the Croatian conceptualizations. All the metaphorical elaborations are based on the conceptual metonymies HEART FOR FEELINGS (Niemeier, 2003: 199) and HEART FOR PERSON (Yu, 2009: 226).

Seven idioms with the component *heart* include the component *soul* in Croatian, whereas in Swedish there is only one such idiom (*i själ och hjärtat* – lit. ‘in soul and heart’), which shows that the concept of soul is much more important in Croatian than in Swedish. It expresses the spiritual concept, the center of the being, the center of deepest feelings, and the center of the mind, but to a much less degree in Swedish. In Swedish, we cannot pour out feeling from the soul, cannot use it metonymically to refer to a whole person, or to refer to inner speech. However, it is more conceptualized than in English, where the meaning of the soul is primarily spiritual and other concepts in English are lexicalized differently (heart and mind) (Wierzbicka, 1992).

In both Croatian and Swedish, heart can be conceptualized as an object that can be broken (*slomiti komu srce*; *krossa ngns hjärta* – lit. ‘to break s.o.'s heart’), resulting in emotional pain. However, in Swedish, it can burst because of the quantity of positive emotions (*ngns hjärta brister* – lit. ‘s.o.'s heart bursts’), or we can attach to it to something and transfer our love (*fästa sitt hjärta* – lit. ‘to fasten one's heart’). The motivating conceptual metaphor is HEART IS AN OBJECT (Niemeier, 2003) and its elaborations, all of which are based on the conceptual metonymies HEART FOR FEELINGS (Niemeier, 2003: 199) and HEART FOR PERSON (Yu, 2009: 226).

The physical model of the heart is based either quite metonymically on the functions of the heart that can be felt or perceived (*kuca komu srce za kim, za čim*; *ngns hjärta klappar för ngn/ngt* – lit. ‘s.o.'s heart beats for sb/smith’) or the shared knowledge that, for example, the heart bleeds (*ngns hjärta blöder* – lit. ‘s.o.'s heart bleeds’). Other conceptualizations are very naive and unmedical. The heart can be seen as a living being that changes its place in the organism. In both languages it either jumps in the throat (*hjärtat far upp i halsgropen* – lit. ‘the heart travels up in throat’) or moves down (*hjärtat sjunker ner i magen* – lit. ‘the heart

sinks down in the belly'; *srce je ušlo u pete* komu – lit. 'the heart moved down to s.o.'s heels'), expressing fear which is consistent with the orientational metaphor BAD IS DOWN. If the heart moves up, it usually expresses joy (*hjärtat slår en volt* – lit. 'the heart makes a somersault'; *hjärtat tar ett sprang* – lit. 'the heart takes a leap'). The movement to the throat expresses fear probably because we feel the pulse in the veins of our throat. The heart can be in the right position, although this idiom has different meanings. In Croatian, it means 'to be content' (*srce je komu na mjestu* lit. 's.o.'s heart is in place'), and in Swedish, it means 'to be a righteous person' (*ha hjärtat på rätta stället* – lit. 'to have the heart in the right place'). The gesture of putting the hand on the heart is present in both languages (*ruku na srce; handen på hjärtat* – lit. 'the hand on the heart') expressing sincerity or intensifying the verbal action. This is a clear example of Lakoff's image metaphor. Idioms with *heart* also express sincerity, and not only in these image metaphors. We have decided to include sincerity. It is not a feeling, but something half-way between the emotional and the rational.

We found iconography only in Swedish where the heart is pierced with a stitch (*styg i hjärtat* – lit. 'stitch in the heart') or a spike (*sitta som en tagg i hjärtat* – lit. 'to sit like a spike in the heart') or has been stabbed (*hugg i hjärtat* – lit. 'a stab in the heart').

The intellectual model of the heart includes those idioms in which we can find the remnants of past conceptualizations of the heart as also a site for reason. They are motivated by the conceptual metaphor HEART FOR MEMORY (Takács, 2014: 17), that is, its elaboration HEART FOR EMOTIONAL MEMORY. For example, in Croatian we put emotions that we don't want to forget on our hearts (*staviti na srce; lägga ngt på hjärtat* – lit. 'to put s.t. on the heart') or carve them into it (*usjeći se kome u srce* – lit. 'to carve oneself into s.o.'s heart') and certainly don't want to erase them (*izbrisati koga, što iz srca* – lit. 'to erase s.o./s.t. from one's heart') or rip them out (*istrgnuti koga, što iz srca* – lit. 'to tear sb/smth out of one's heart'). In Swedish, we can hide them in the heart (*gömma ngt i sitt hjärta* – lit. 'to hide s.t. in one's heart'). Unlike Croatian, the Swedish idiom *lägga ngt på hjärtat* (lit. 'put s.t. on the heart') can also mean to mildly remind somebody not to forget to do something that is emotionally important to us.

As a result of this study, we came to the conclusion that all idioms with the component *heart/hjärta* in Croatian and Swedish are motivated by three culture models. We showed that they all express emotions and sincerity or the remembering of emotions or something important to us, and that they have fuzzy borders. However, depending on what part of the

concept is profiled, idioms can be divided into separate models. There are few cultural variations, and they can be seen in different metaphorical elaborations in certain cultural models. Since the conceptualization of emotions is metonymical, all metaphors in the models are based on metonymies, the most prominent being HEART FOR FEELINGS (Niemeier, 2003) and HEART FOR PERSON (Yu, 2009). The clearest metonymic basis is seen when the heart is an agent, that is, when it is anthropomorphized, and in the most general conceptualizations of the heart where no person is mentioned on the language level. Most of the idioms fall under the cultural model of emotions, which is followed by the physical model, in which the idioms are mostly physically and physiologically (metonymically) grounded. The intellectual model accounts for the smallest number of metaphors, which is no surprise because today the heart is no longer conceptualized as a site for the mind, and therefore, further elaborations of existing conceptualizations or the emergence of new ones is not possible.

We pointed out the difference in the conceptualization of soul between Croatian and Swedish, concluding that it is broader in Croatian, although we were surprised to find that, in this area, Swedish is closer to Croatian than to English. After giving a theoretical framework of phraseology, both traditional and a cognitive, we proposed a new term for idiom in Croatian, *idiomatski izraz* (lit. idiomatic expression), which is more in line with the cognitive phraseology.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Kognitivna lingvistika i značenje	2
3. Simbolika srca	6
4. Metafore, metonimije i kulturni modeli	12
4.1. Metafore	12
4.2. Metonimije	23
4.3. Odnos metafore i metonimije	29
4.4. Kulturni modeli	31
4.4.1. Fillmoreovi prizori i okviri	31
4.4.2. Idealizirani kognitivni modeli Georgea Lakoffa	33
4.4.3. Kognitivne domene Ronalda Langackera	34
4.4.4. Kulturni model braka Naomi Quinn	36
4.4.5. Kognitivni model bijesa Georga Lakoffa i Zoltána Kövecsesa	42
4.5. Odnos kulturnih modela i konceptualnih metafora	44
5. Konceptualizacija emocija	49
6. Frazeološki teorijski okvir	52
6.1. Frazeologija i frazeološka jedinica	52
6.2. Idiomatičnost	59
6.3. Osnovna podjela frazeoloških jedinica	61
6.4. Tradicionalna frazeologija i Zagrebačka frazeološka škola	68
6.5. Kognitivna frazeologija i njezina istraživanja u hrvatskom jeziku	73
6.6. Frazeološka istraživanja švedskog jezika	79
7. Leksičke jedinice se sastavnicom <i>heart</i> u engleskom jeziku	79
8. Izvori i metode	81
9. Motivacija idiomatskih izraza sa sastavnicom <i>srce</i> u hrvatskom jeziku	86
9.1. Kulturni model osjećaja	86

9.1.1. Konceptualizacija spremnika	87
9.1.2. Konceptualizacija dubine spremnika	100
9.1.3. Srce je mjesto za osjećaje	104
9.1.3.1. Konceptualizacija blizine	108
9.1.3.2. Konceptualizacija dodira	112
9.1.3.3. Konceptualizacija topline	114
9.1.3.4. Konceptualizacija hladnoće i krutosti	117
9.1.3.5. Konceptualizacija pritiska	118
9.1.3.6. Konceptualizacija lakoće	122
9.1.3.7. Konceptualizacija cjelovitosti srca	123
9.1.3.8. Konceptualizacija veličine	125
9.1.3.9. Konceptualizacija dobrote	126
9.1.3.10. Konceptualizacija ugriza	127
9.1.3.11. Konceptualizacija čistoće	128
9.1.3.12. Konceptualizacija mekoće	129
9.1.3.13. Konceptualizacija otvorenosti	129
9.1.4. Konceptualizacija <i>duše</i> u idiomatskim izrazima sa sastavnicom <i>srce</i>	132
9.1.5. Konceptualizacija srca kao predmeta	137
9.1.5.1. Srce je osjetljiv predmet	137
9.1.5.2. Srce je vrijedan predmet	140
9.2. Fizički model srca	145
9.2.1. Fiziologija i funkcija srca	146

9.2.2. Položaj srca u tijelu	153
9.2.3. Gesta – motivirajući mehanizam	154
9.3. Intelektualni model srca	156
10. Motivacija idiomatskih izraza sa sastavnicom <i>hjärta</i> u švedskom jeziku	162
10.1. Kulturni model osjećaja	162
10.1.1. Konceptualizacija spremnika	163
10.1.1.1. Konceptualizacija dubine spremnika	170
10.1.1.2. Djelomična ispunjenost spremnika	170
10.1.2. Srce je mjesto za osjećaje	172
10.1.2.1. Konceptualizacija blizine	174
10.1.2.2. Konceptualizacija dodira	178
10.1.2.3. Konceptualizacija topline	179
10.1.2.4. Konceptualizacija hladnoće i krutosti	183
10.1.2.5. Konceptualizacija pritiska	185
10.1.2.6. Konceptualizacija cjelovitosti srca	187
10.1.2.7. Konceptualizacija veličine	188
10.1.2.8. Konceptualizacija dobrote	189
10.1.3. Ostale konceptualizacije	190
10.1.4. Konceptualizacija <i>duše</i> u idiomatskim izrazima sa sastavnicom <i>hjärta</i>	193
10.1.5. Konceptualizacija srca kao predmeta	196
10.1.5.1. Srce je osjetljiv predmet	196
10.1.5.2. Srce je manipulabilan predmet	198

10.1.5.3. Srce je vrijedan predmet	199
10.2. Fizički model srca	203
10.2.1. Fiziologija i funkcija srca	203
10.2.2. Položaj srca u tijelu	209
10.2.3. Ikonografija	213
10.2.4. Gesta – motivirajući mehanizam	215
10.3. Intelektualni model srca	217
11. Rasprava	220
11.1. Kulturni model osjećaja	221
11.1.1. Konceptualizacija spremnika	221
11.1.2. Konceptualizacija srca kao mjesta za osjećaje	224
11.1.3. Konceptualizacija <i>duše</i> u hrvatskom i švedskom	230
11.1.4. Konceptualizacija srca kao predmeta	232
11.2. Fizički model srca	233
11.2.1. Gesta – motivirajući mehanizam	235
11.3. Intelektualni model srca	236
11.4. Idiomatski izrazi i formiranje značenja te uloga metonimije	237
11.5. Kulturni modeli i njihov međusobni odnos te mentalna aktivacija	240
11.6. Razrade kulturnih modela metaforama i njihova ukotvljenost	241
11.7. Uloga metonimije u konceptualizaciji osjećaja	243
11.8. Suodnos metafora i metonimija	244
11.9. Terminološka problematika	244
12. Zaključak	246

Prilog 1

Prilog 2

Životopis

1. Uvod

Frazeološke jedinice koje kao jednu od leksičkih sastavnica imaju dio tijela brojne su u mnogim jezicima, pa tako i u hrvatskom i u švedskom. To je jedan od dokaza da svijet oko sebe percipiramo antropocentrično, polazeći od sebe samih. Upravo spregu između jezika, čovjeka i izvanjezične realnosti htjeli bismo pokazati analizom motivacije jedne od vrsta *frazeoloških jedinica, idiomatskih izraza*¹ sa sastavnicom *srce/hjärta* u hrvatskom i švedskom jeziku služeći se teorijskim okvirom kognitivne lingvistike. Cilj našeg rada je pokazati da konceptualizacije srca u *idiomatskim izrazima* nisu arbitrarne, nego da su motivirane ograničenim brojem kulturnih modela, a koji su bogato razrađeni metaforičkim preslikavanjima. Većina tih metaforičkih preslikavanja temeljena je na metonimijama.

Drugi važan cilj ovoga rada jest ponuditi ograničen broj rješenja za mnogobrojne termine unutar frazeologije koji su se javljali od njezinog razvoja u Hrvatskoj i koji su raznoliki, supostaviti tradicionalnu frazeologiju i frazeologiju iz teorijske perspektive kognitivne lingvistike te ponuditi termin i definiciju jedne od osnovnih jedinica frazeologije iz perspektive kognitivne lingvistike, one koju tradicionalni pristupi nazivaju *frazemom*.

U uvodnim dijelovima rada govorit ćemo o teorijskom okviru kognitivne lingvistike i njezinom pristupu značenju. Budući da je konvencionalizirano znanje jedan od osnovnih elemenata konceptualizacije, dat ćemo pregled osnovne simbolike srca i to, u prvom redu, unutar europske tradicije. Osvrnut ćemo se na kognitivne mehanizme (engl. *cognitive mechanisms*) konceptualne metafore, metonimije i kulturne modele. Posvetit ćemo se i složenim odnosom konceptualnih metafora i metonimija, a posebice odnosom konceptualnih metafora i kulturnih modela. Zatim slijedi pregled tradicionalne i kognitivne frazeologije te rješavanje zamršenog problema terminologije. Naime, smatramo da kognitivnolingvistički pristup frazeologiji zahtijeva i druga terminološka rješenja od postojećeg, još za sada dominantnijeg tradicionalnog pristupa frazeologiji, bar u okvirima hrvatske frazeologije. Obrazložit ćemo i što smatramo pod terminom *idiomatski izraz* i zašto smo se odlučili rabiti upravo taj termin. Dat ćemo i pregled dosadašnjih frazeoloških istraživanja u hrvatskom i švedskom jeziku, koja se za sada nisu znatnije usredotočila na kognitivnolingvistički pristup.

¹Za definiciju termina *idiomatski izraz* v. 6.3

U središnjem dijelu rada predstaviti ćemo korpus *idiomatskih izraza* čiju ćemo motivaciju istražiti u primjerima jezične uporabe prikupljenog iz elektroničkih korpusa hrvatskog i švedskog jezika. Značenjskom analizom primjera i analizom mentalnog slikovlja pokušat ćemo pokazati da su *idiomatski izrazi* motivirani trima kulturnim modelima koji su razrađeni metaforičkim konceptualizacijama, a koje su nerijetko utemeljene na konceptualnim metonimijama.

Posljednji dio rada obuhvaća raspravu u kojoj ćemo objasniti složene odnose među kulturnim modelima, njihovu međusobnu isprepletenost i metonimijsku utemeljenost metaforičkih preslikavanja te usporediti kulturne modele i motivaciju *idiomatskih izraza* sa sastavnicom *srce/hjärta* u oba jezika. Nakon rasprave slijedi zaključak, popis literature, izvori i prilozi u kojima su navedeni osnovni podaci o ustroju elektroničkih korpusa i popis *idiomatskih izraza* analiziranih u radu zajedno s brojem pojava u korpusima.

Budući da smo se u radu primarno služili angloameričkom literaturom koja obuhvaća temelje kognitivne lingvistike i njezin daljnji razvoj, citate i primjere na kojima se pokazuju primjena teorijskih pristupa nismo prevodili na hrvatski kako ne bi došlo do zabune u kojem su jeziku proučavane pojavnosti o kojima ćemo govoriti.

2. Kognitivna lingvistika i značenje

U središtu zanimanja kognitivne lingvistike je proučavanje značenja. Kognitivna lingvistika smatra da je jezik:

„(...) integralni dio čovjekovih kognitivnih sposobnosti i nije autonomna razina jezika. Riječ je o mentalnom procesiranju svega što nas okružuje, svega što percipiramo i doživljavamo.“ (Žic Fuchs, 2009: 56-61)

Ovakav mentalistički pristup jeziku, odmaknut od iznimno objektivističkog strukturalizma, spaja jezik s ostalim kognitivnim sposobnostima čovjeka od kojih se ne može promatrati odvojeno. Kognitivna lingvistika posebno ističe proces konceptualizacije iskustva.

„Kad je riječ o značenju u kognitivnolingvističkom pogledu na jezik ističe se nekoliko značajki od kojih je možda najvažnija da je značenje, a i sam jezik nadasve pojmovna kategorija.“ (Žic Fuchs, 2009: 57)

Formalni, objektivistički pristupi definirali su značenje kao *per se* kategoriju, odnosno kao kategoriju koja postoji u izvanjskom svijetu. Drugim riječima, smatralo se da jezik samo

odražava pojave u izvanjezičnome svijetu i da je značenje isključivo obilježje entiteta koje postoji u takvome svijetu. (Lakoff i Johnson, 1980: 186).

Predstavnici američkog strukturalizma njegovali su iznimno formalan pristup jeziku u kojemu su tvrdili da se značenje može definirati znanstvenim činjenicama i da je lišeno bilo kakvog mentalizma i kulture (Bloomfield, 1933). Međutim, u okvirima američke lingvistike još je 1930-ih godina bila naglašena misao da je lingvistika potraga za značenjem i da postoji povezanost između jezika i mišljenja². (Žic Fuchs, 2009: 57)

Spregom značenja i kulture sustavnije se bavio Fillmore koji smatra da je za značenje važno odgovoriti na sljedeće pitanje:

„What do I need to know in order to use this form appropriately and to understand other people when they use it?“ (Fillmore, 1971: 274, u Žic-Fuchs, 1991: 42)

Drugim riječima, značenje se ne može odijeliti od mišljenja i razumijevanja i od *znanja o svijetu*, odnosno kulture u najširem značenju, ali ni od pragmatike.

Ovdje valja spomenuti i teorijski okvir o prototipnom značenju koji je svojim istraživanjima formirala Rosh (1977). Osim što je dokazala da jezik nije odvojen od ostalih čovjekovih kognitivnih sposobnosti, pokazala je da značenje nije čvrsta kategorija i da je ono organizirano oko prototipa, središnjeg člana kategorije, a da ostala značenja nisu iznimke ili nepravilnosti, nego da su više ili manje udaljene od prototipa. Dakle, da bi se određeni pojam smatrao članom kategorije, on ne treba nužno dijeliti sva obilježja kategorije, nego mora biti više ili manje sličan prototipu.

Službenim početkom kognitivne lingvistike smatramo 1987. godinu kada su objavljena dva temeljna dijela tog teorijskog pravca lingvistike (Lakoff, 1987a; Langacker, 1987) koja u središte lingvističkog proučavanja postavljaju značenje.

Lakoff (1987a) tvrdi da značenje ne možemo promatrati odvojeno od čovjeka koji percipira i doživljava pojave u izvanjezičnom svijetu, a sam doživljaj neodvojiv je dio

²Whorfova hipoteza o lingvističkoj relativnosti nastala je na temelju proučavanja indijanskog jezika hopi koji npr. ima potpuno različitu percepciju vremena (npr. nema glagolskih vremena, ali ima sedam aspektualnih parova): jezik oblikuje viđenje svijeta, odnosno čovjekov konceptualni svijet najtješnje je povezan s jezikom; ovakva hipoteza o sprezi jezika i mišljenja smatrala se vrlo radikalnom za tadašnju američku lingvistiku; hipoteza vuče korijenje iz Boasovih radova u kojima smatra da se kultura neke zajednice može u potpunosti razumjeti samo kroz njezin jezik, i stoga bi se i trebala nazivati Boas-Whorfovom hipotezom (prema Žic Fuchs, 2009: 23-25)

čovjeka, odnosno čovjekova uma. Dakle, značenje nije kategorija *per se* kao što se to tradicionalno, objektivistički smatralo.

„Meaning is not a thing; it involves what is meaningful to us. Nothing is meaningful in itself. Meaningfulness derives from the experience of functioning as a being of a certain sort in an environment of a certain sort.“ (Lakoff, 1987a: 266)

Lakoff (1987a) govori o formiranju značenja kao o procesu u kojem središnju ulogu igra znanje o svijetu, ali i fizičko, čovjekovo osjetilno-motoričko iskustvo te *predodžbene sheme*. Iskustva koje Lakoff spominje su predkonceptualna, izravna iskustva, koja čovjek formira u dodiru s vanjskim svijetom, npr. iskustvo percepcije ili kretanja u prostoru. (Lakoff, 1987a: 267). *Predodžbene sheme* (Johnson, 1987) koncepti su koji nastaju u našoj interakciji s okolinom i pomoću kojih strukturiramo manje konkretne aspekte našeg iskustva. Jedno od temeljnih ljudskih iskustava jest promatranje entiteta i njihovih odnosa u trodimenzionalnom prostoru. Na temelju fizičkog iskustva s predmetima u okolini ili sa samim svojim tijelom, stvaramo i analogije s apstraktnim domenama koje nam na taj način postaju razumljivije i bliže. Vrste *predodžbenih shema* razrađuje Johnson (1987: 28-30) i definira ih kao koncepte nastale u našoj interakciji s okolinom i pomoću kojih strukturiramo manje konkretne aspekte našeg iskustva (npr. *predodžbene sheme* SPREMNIKA, SREDIŠTA-PERIFERIJE, DIJELA-CJELINE i dr.). Jedno od temeljnih ljudskih iskustava jest npr. promatranje entiteta i njihovih odnosa u trodimenzionalnom prostoru. To je osnova za shemu SPREMNIKA: spremnik je fizički entitet s omeđenim granicama koje odvajaju njegovu unutrašnjost od vanjskog svijeta. Velik broj stvari i predmeta s kojima se svakodnevno susrećemo i koje upotrebljavamo doživljavamo kao spremnike – od čaša i kutija preko stambenih prostora i vidnog polja do vlastitog tijela (Johnson, 1987: 21). Takva se *predodžbena shema* spremnika u jeziku npr. očituje u izrazima s prijedlogom *u* (*ušao je u kuću, upao je u probleme*). *Predodžbene sheme* tvore i temelj metaforičkih preslikavanja o kojima ćemo govoriti u sljedećem poglavlju.

Predodžbena shema spremnika npr. motivira i konceptualnu metaforu ČOVJEK JE SPREMNIK kojom čovjeka konceptualiziramo kao spremnik koji je svojim tijelom i kožom odvojen od ostatka svijeta

Kognitivni pristupi značenju nedvojbeno su pokazali da je značenje kognitivna kategorija koja pripada čovjekovom umu i ovisi o konceptualizaciji koja uključuje i *kognitivne domene* (Langacker, 1987; v. 4.4.3.) i *znanje o svijetu* (Žic Fuchs, 1991c). Dakle, očito je da značenje ne počiva na izravnim odnosima jezika i izvanjezične realnosti. Često se govori o tome kako značenje ima enciklopedijsku narav (Fillmore 1985; Lakoff 1987a;

Langacker 1987; Žic Fuchs 1991c). Takav je stav u skladu s viđenjem da značenje nije odvojivo od ostalih kognitivnih sposobnosti, odnosno da nema čvrstih granica između 'znanja' i jezičnog znanja. Pojam *enciklopedijskog znanja*, *znanja o svijetu*, nužno upućuje na ono znanje koje je neophodno za razumijevanje i formiranje značenja jezičnih jedinica.

„Enciklopedijsko određenje značenja ne podrazumijeva samo iskustvenu podlogu i interakciju čovjeka i okoline u kojoj živi, već jednako tako uključuje znanje o kulturi i društvu.“ (Žic Fuchs, 2009: 59)

Enciklopedijsko znanje utkano je u Fillmoreovu (1977) *teoriju prizora i okvira* (v. 4.4.1.), u Lakoffove (1987a) *idealizirane kognitivne modele* (v. 4.4.2.), u Langackerove (1987) *kognitivne domene* (v. 4.4.3.) i u *kulturne modele* Quinn i Holland (1987) (v. 4.4.4.)

Ljudska spoznaja ovisi o nekoliko osnovnih kognitivnih procesa koji omogućavaju da se informacije i znanje prime, pohrane i razumije. Tako je konstruiranje značenja i dinamičan i statičan proces u isto vrijeme: prvi jer se odvija u stvarnome vremenu, u pojedinoj situaciji, a drugi jer naša znanja mogu biti zajednička većem broju ljudi i situacija, tj. razmjerno nepromjenjiva (Langacker 1987: 100; Langlotz 2006: 57; Stanojević 2013: 71–72).

Koncept je temeljna jedinica mentalnog prikaza nekog entiteta (Langacker 1987: 183–189; Croft i Cruse 2004: 14–15). *Koncepti* su shematični tako da vrijede za mnogo entiteta, podložni su stalnim promjenama koje svijet može zahtijevati te odgovaraju značenju jezičnog izraza. Nadalje, *koncept* je profilirani dio *domene*, a *domena* je bilo koja struktura u našem umu koja služi kao osnovica za razumijevanje bilo koje druge strukture (Fillmore 1985: 223; Lakoff 1987: 74, Stanojević 2013: 73). Nazivi za pojam *domene* raznoliki su jer se autori fokusiraju na njima važne aspekte. Fillmore (1985: 223) koristi naziv *okvir*, Holland i Quinn (1987) te Kövecses (2005: 193) *kulturni model*, a Lakoff (1987: 68) *idealizirani kognitivni model*. Primjerice, idealizirani kognitivni model TJEDNA strukturira naše iskustvo o vremenu na sistematičan način. Taj je kognitivni model idealiziran zbog toga što realno u prirodi ne postoje tjedni. Svaki dakle idealizirani kognitivni model odražava specifičan pogled na svijet i priziva se da bi organizirao složene fenomene našega iskustva (Langlotz 2006: 65).

U formiranju značenja sudjeluju kognitivni mehanizmi. Analizom jezičnih izraza možemo ustanoviti kognitivne mehanizme koji sudjeluju u formiranju značenja.

„Upravo put od konceptualnih do značenjskih struktura [uobličениh u jeziku] predstavlja proces izgradnje značenja, što je središnji predmet zanimanja kognitivne lingvistike općenito.“ (Tuđman Vuković, 2009: 129)

Uz već spomenute *predodžbene sheme* u kognitivne mehanizme ubrajamo metaforička i metonimijska preslikavanja i konvencionalno znanje. Prije 15-ak godina (Kövecses, 2002) počinje se intenzivnije govoriti o kulturnim modelima kao kognitivnim mehanizmima koji su organizirano konvencionalizirano znanje, a Fillmoreove *okvire* i Lakoffove *idealizirane kognitivne modele* možemo smatrati njihovom pretečom.

3. Simbolika srca

Srce je središnji čovjekov organ i vitalno središte jer osigurava cirkulaciju krvi.

„Kod čovjeka je srce smješteno u prednjem dijelu grudne šupljine (međugruđe) iza grudne kosti, a položeno je na ošitu. Po svojoj je građi šuplji mišićni organ. (...) Po svom obliku srce je slično nepravilnom čunu ili kruški, čiji je vrh okrenut prema dolje i u lijevu stranu. (...) Srce je tanjim pregradama (...) razdijeljeno po dužini i poprijeko na četiri šupljine; to su: lijeva i desna klijetka (...) i lijeva i desna pretklijetka (...)“ (Opća enciklopedija JLZ, 1981: 632).

U ovome nam radu u središtu pozornosti nije organska funkcija srca, nego njegovo kulturološko-antropološko poimanje. Takvo poimanje je nužno neznanstveno, odnosno riječ je o tzv. naivnoj slici svijeta. Na primjer, oblik srca koji nalazimo na prvim prikazima srca ne odgovara njegovu stvarnom izgledu. Međutim, vidjet ćemo da je riječ o duboko usađenom kulturnom znanju koje nadmašuje znanstvena objašnjenja, pa se tako i danas srce kao simbol ljubavi prikazuje na neznanstven i konvencionaliziran način (npr. srce koje krvari ili koje je probodeno strelicom). Preteču izgleda srca u naivnoj slici svijeta uočavamo već u razdoblju prije ledenog doba na crtežima unutar pećina kromanjonaca (lovaca), iako je njegovo značenje nejasno. Najčešći prikaz srca kakav danas poznajemo vuče korijenje iz srednjovjekovnih ideograma za vatru i led. Kroz cijelu povijest mogu se naći razni prikazi srca koji su, doduše, anatomske netočni. Prava anatomija srca otkrivena je tek u 15. stoljeću i Leonardo da Vinci (1452-1519) bio je prvi koji je posve točno nacrtao njegov oblik. (Niemeier, 2008: 367).

Srce je kroz povijest čovječanstva imalo raznovrsnu simboliku. Iako je srce najčešće simbol ljubavi, Šimundža (1991: 252) tvrdi da:

„Gotovo sva osjećajno-čuvstvena strana našega života uzima srce za svoje odredište i simbol.“

Moramo napomenuti da pritom uglavnom mislimo na pripadnike kulturnih krugova koje karakterizira kardiocentrizam u poimanju emotivnog svijeta čovjeka.³ Simbolika srca nije sustavno smišljena nego je vezana za arhetipsku strukturu ljudske svijesti (Šimundža, 1991: 252).

U tradicionalnim istočnjačkim kulturama kardiocentrizam uočavamo u drevnoj Kini, Japanu i Koreji⁴, koji smješta i intelektualnu i emotivnu aktivnost u srce ili oko njega (Sharifian et al., 2008:5). U drevnom Egiptu srce je bilo središte života i uma, ali u tradicionalnim se kulturama spoznaja shvaćala vrlo široko i nije isključivala emotivni svijet pojedinca. Tradicionalne civilizacije u srce smještaju razum i intuiciju. U Indiji se smatra da je srce sjedište intelektualnih funkcija, u Egiptu je bilo središte života, volje i uma (Chevalier i Gheerbrant, 2007:681-2).

U današnjim kulturama, poglavito zapadnjačkim, često se naglašava dualizam srca i uma. Srce se smatra sjedištem emotivnog svijeta čovjeka, a um razuma⁵. Preteča dualizma između uma i srca javlja se u drevnoj Grčkoj, ali ne u toliko izraženom dualističkom odnosu u kakvom je danas. Grčki filozofi bavili su se pitanjem koji je organ centar duše – srce ili mozak. Platon, Hipokrat i Pitagora smatrali su da je to mozak, dok su Aristotel, Demokrat i stoici smatrali da je centar duše srce. Zanimljivo je da su pobornici srca u njega smještali i razum i osjećaje (Foolen, 2008). Simbol srca kao duhovno-emocionalnog središta i simbola božanske ljubavi prema čovjeku u Europi se osobito razvio nakon srednjeg vijeka u kojem je srce prevladalo nad umom i to zbog velikog utjecaja Biblije⁶ i kršćanstva, čime se srce počelo široko rabiti u kršćanskoj ikonografiji (Šimundža, 1991: 264)⁷. Vjera u Boga stavljala se u srce, time je bila odvojena od razuma i imuna na njegovu kritiku (Sharifian et al., 2008: 5). U biblijskoj predaji srce je simbol čovjekovog afektivnog života, uma i mudrosti i povezuje se s duhom (Chevalier i Gheerbrant, 2007: 683).

³Kulture južne Azije, Polinezije i baskijska kultura češće smješta emotivni svijet čovjeka u područje abdomena (jetra) (Sharifian et al., 2008: 4), a korejska u područje želuca (Sharifian et al., 2008: 5)

⁴Moderna japanska (Ikegami, 2008), kineska (Occhi, 2008) i korejska kultura (Yoon, 2008) još uvijek u srce smještaju i određene aspekte razuma, ali se može uočiti i dihotomija slična zapadnjačkoj, najvjerojatnije zbog suvremenih kulturnih doticaja

⁵„Bijes se u kineskom redovito smješta i osjeća u području prsa i srca, depresija se osjeća kao pritisak na prsima ili u donjem području glave, a tuga se može osjetiti kao bolna leđa.“ (Gibbs, 2006: 257)

⁶U Bibliji srce označava „čovjeka u cjelini (...) i izvor je i mjesto duhovnog događanja u čovjeku“ (Šimundža, 1991:255)

⁷Srce kao simbol ne rabe samo kršćani nego i židovi, budisti, muslimani, hinduisti i taoisti (Niemeier, 2008)

Iako je dualizam između uma i srca u određenoj mjeri postojao od antike, a Biblija smješta i mudrost i čovjekov afektivni život u srce, tek ga je Descartes (1596-1650) profilirao u 17. stoljeću. Riječ je o pomaku svjetonazora prema razumu i znanstvenim dostignućima toga doba koja su, među ostalim, otkrila pravu funkciju srca kao tjelesne pumpe čijim radom krv cirkulira tijelom (Foolen, 2008). Od tada se, bar u zapadnjačkim kulturama, smatra središtem emocionalnog života čovjeka, a ne uma.⁸ Foolen (2008: 388-389) spominje kako se u srednjonizozemskom rabio izraz *bi der herten leren* (hrv. *naučiti srcem*) da bi isti iščeznuo iz uporabe i bio zamijenjen izrazom *uit het hoofd leren* (hrv. *naučiti glavom*). Oba *idiomatska izraza* odgovaraju značenju hrvatskog *naučiti* što *napamet*. Zanimljivo je da se u engleskom i danas u tom značenju zadržao izraz sa sastavnicom *srce* (*learn sth by heart*). Foolen (2008: 389) spominje da se i *idiomatski izraz* *diep in mijn hart* (hrv. *u dubini srca*) često rabi i u kontekstima *diep in mijn hart denk ik* (hrv. *u dubini srca smatram*) te zaključuje da su ona mišljenja i znanja koja su izrazito povezana s bitkom još uvijek u srcu, dok su enciklopedijska i svakodnevna znanja u umu.

Srce je bogato simbolikom i najčešće predstavlja emotivni centar čovjeka, čovjekovo unutarnje biće, najskrovitiji duhovni dio te čovjekovu unutarnju bit.

Tjelesne reakcije koje ljudi osjećaju prilikom proživljavanja određenog osjećaja povezane su s radom srca bez obzira na to što radom srca upravlja mozak. U skladu s doživljenim osjećajem, ljudi osjećaju promjene u radu srca koje su uzrokovane otpuštanjem adrenalina putem neurokemijskih impulsa. Kucanje srca se ubrzava, usporava ili postaje nepravilno. Iako se prilikom doživljaja osjećaja ljubavi iz mozga izlučuju endorfini i neki drugi hormoni koji zajedno s promjenom rada srca i otpuštanjem adrenalina mozak tumači kao doživljaj ljubavi, ljudi i danas, kao i prije znanstvenih otkrića, smatraju da je srce središte emotivnog svijeta čovjeka.

Srce se kao simbol emocija, poglavito onih vezanih uz ljubav, održalo do današnjeg dana, čemu svjedoče mnogi (komercijalizirani) primjeri iz svakodnevnog života. Činjenica da danas znamo puno više o funkcijama srca i njegovom izgledu, nije utjecala na način njegova prikazivanja. Simbolika srca koja nadilazi svoju biološko-fiziološku ulogu prisutna je danas i u filozofiji i umjetnosti. To je dokaz da su kulturni modeli duboko ukorijenjeni u kulturnoj memoriji naroda.

⁸Pascal (1623-1662) ipak u 17. stoljeću zagovara filozofiju srca i srce mu je egzistencijalni korijen ljudske duhovnosti i filozofske misli (Šimundža, 1991:260)

S obzirom na simboliku srca koju smo spominjali, pogledajmo kako se leksem *srce* definira u hrvatskom jednojezičnom rječniku *Rječnik hrvatskog jezika* i u švedskom jednojezičnom rječniku *Svensk ordbok* (2009). Nakon preuzete rječničke natuknice na švedskom, slijedi prijevod na hrvatski onog dijela koji smatramo relevantnim.

Srce s [mn G srca, srdaca] 1 **anat** šuplji mišić kroz koji protječe sva krv u čovjeka i većine životinja iz njega u cijelo tijelo: *kucanje ~a, pregled ~a, operacija ~a* 2 **pren a**) srčanost, hrabrost, odvažnost: *junačko ~ b*) osjećajnost: *čovjek meka ~a, pristupati čemu ~m, osvojiti ljudska ~a c*) draga, veoma dobra osoba *on je pravo ~; ~ moje!* 3 **bot** unutarnji, mekani dio biljke; srž, srčika; *crno ~, šuplje ~ agr* bolesti sredine gomolja zbog nepovoljnih prilika čuvanja; *vještičino ~bot (Clathrus cancellatus)* nejestiva gljiva stapčara koja se razvija iz bijele loptaste tvorevine u crveni rešetkasti pleter; **biti čista** ~a biti nevin, pravedan; **leži mi na** ~u do tog mi je veoma stalo; **od sveg** ~a veoma rado; **parati** ~izazivati duboku bol; **primiti što k** ~u biti osjetljiv zbog čega; **puca mi** ~ veoma sam žalostan; **sišlo mu** ~ **u pete** uplašio se jako; ~ **mi se steže** duboko sam ganut; **što na** ~, **to na jeziku** veoma je otvoren, iskren; **teška** ~a protiv svoje volje; **voljeti svim** ~m biti duboko privržen

Prijevozom švedske natuknice obuhvaćen je semantički dio natuknice i dva primjera uporabe za svako značenje, ali ne i morfološke i etimološke odrednice. Iz rječničke natuknice izostavili smo i primjere *idiomatskih izraza* sa sastavnicom *srce* budući da ćemo se njihovom semantičkom analizom detaljnije baviti u središnjem dijelu rada. Naime, uvidom u rječnički članak važno nam je u prvom redu ustanoviti do koje mjere natuknica bilježi metaforička i metonimijska značenja leksema *srce*.

hjärt a subst. ~t ~n, best. f. genitiv sing. ibl. ~ns el. ~nes

ORDLED: *hjärt-at*

1 organ i form av en kraftig, ihålig muskel som pumpar runt blodet i blodkärslssystemet och alltså utgör kroppens viktigaste organ; ofta med tonvikt på funktionen: *hjärtkirurg; hjärtljud; hjärtslag; hjärttransplantation; fetthjärta; ~t orkade inte längre; hon har svagt ~; ~t hade stannat, och alla återupplivningsförsök var fruktlösa; spänningen kom ~t att slå fortare; älgen kunde springa flera hundra meter trots att skottet träffade i ~t*

BET.NYANSER: **a**) ofta bildligt om detta organ som (tänkt) säte för känslor, minnen etc.: *hans ~ klappar för de fattiga; hennes ~ brast när hon fick sorgebudet; hon gömde hans ord i sitt ~ b) om föremål som anses likna ett hjärta i genomskärning (med spets nedtill och två halvcirkelformiga utbuktningar upptill): *hjärtblad; pepparkakshjärta; på toalettdörren hänger ett ~ med orden "Här är det"**

IDIOM: *ha ~t i halsgropen* vara mycket rädd; *ha ~t på rätta stället* ha en varm känslomässig inställning; *handen på ~t!* uppriktigt sagt! såsom uppmaning el. vädjan till ngn; *krossa ngns ~* göra ngn

djupt olycklig p.g.a. obesvarad kärlek e.d.; *rannsaka ~ och njurar rannsaka*(sig)grunde, urspr. bibl. *skära* (ngn) i ~t väcka smärtsamt starka känslor av medlidande eller beklagande (hos ngn)
HIST.: sedan äldre fornsvensk tid; fornsv. hiärta; gemens. germ. ord, besl. bl.a. med lat. cor, grek. kardias 'hjärta'

2 förmåga till inlevelse och medkänsla: *hjärtegod; hjärtnipande; modershjärta; stenhjärta; han har ett gott ~; har du verkligen ~ att döda katten?; hans ~ veknade*

BET.NYANSER: a) om mer konkreta uttr. för detta, som kärlek, sympati e.d.: *hon skänkte honom sitt ~; det lilla charmtrollet vann allas ~n* b) i uttr. för uppriktighet, eftertryck, avsikt e.d.: *han lättade/öppnade sitt ~ för terapeuten; hennes tack kom verkligen från ~t; berätta vad du har på ~t* c) om älskad person (vid tilltal): *Raring! -- Ja, mitt ~?*

IDIOM: *av ~ns lust* ivrigt och med glädje; *i själ och ~* innerst inne i den djupare delen av personligheten; *känna sig lätt om ~t* känna sig glad och optimistisk; *kära ~nes oj!* < ett mildt kraftuttryck >; *ligga* (ngn) *varmt om ~t* vara angeläget (för ngn)

HIST.: sedan äldre fornsvensk tid; se hjärta 1

3 egentligt centrum ibl. snarare kvalitativt än geogr.: *en teater i ~t av London; en industristad i ~t av Finland*

KONSTR.: *~t* (av ngt)

Prijevod spomenutih dijelova rječničke natuknice na hrvatski:

1 organ u obliku snažnog, šupljeg mišića koji pumpa krv krvožilnim sustavom i stoga je najvažniji organ u tijelu; često se naglašava njegova funkcija: *kardiokirurg* (dosl. srcokirurg), *ona ima slabo srce*

ZNAČENJSKE NIJANSE: **a)** često slikovito kao organ, (zamišljeno) sjedište osjećaja, spomena itd.: *njegovo srce kuca za siromašne, sakrila je njegove riječi u svoje srce* **b)** predmeti za koje se smatra da u presjeku nalikuju srcu (s vrhom na donjem dijelu i dvije polukružne izbočine na vrhu): *srcoliki list* (dosl. srcolist), *na vratima WC-a visi srce s natpisom „Ovdje je“*.

2 sposobnost empatičnosti i suosjećanja

ZNAČENJSKE NIJANSE: **a)** za konkretnije izraze navedenih značenja, poput ljubavi, simpatije i sl.: *poklonila mu je svoje srce, mali šarmer osvojio je sva srca* **b)** u izrazima za iskrenost, isticanje, namjeru i sl.: *njezina zahvala je zaista došla iz srca, reci što imaš na srcu* **c)** za osobu koju volimo (prilikom obraćanja): *Draga! –Da, srce moje?*

3 stvarno središte, više kvalitativno nego geografsko: *kazalište u srcu Londona, industrijski grad u srcu Finske*

Iz rječničke je natuknice, i hrvatske i švedske, vidljivo je da se kao temeljno značenje srca prvo navode njegove fiziološke karakteristike. Međutim, ovaj dio članaka obuhvaća i metaforička značenja srca (mjesto za osjećaje, pamćenje). Druga skupina značenja okuplja se oko isključivo metaforičkog značenja 'mogućnost emocionalnog uvida i suosjećanja' koje je detaljnije razrađeno kao osjećaj ljubavi, simpatije, iskrenosti, hrabrosti i dr. Treće značenje metonimijski upućuje na preneseno značenje srca kao središta (*kazalište u srcu Londona*). Jasno metonimijsko značenje izostaje u hrvatskoj natuknici, ali uz osnovna i metaforička značenja, spominje se i botaničko značenje srca, a jedan dio te natuknice, srčiku, možemo objasniti metonimijskim preslikavanjem.⁹

U dostupnoj literaturi na švedskom ili o švedskom nismo uspjeli naći istraživanja koja bi objašnjavala simboliku srca u švedskoj kulturi. Budući da Švedska pripada zapadnom kulturnom krugu, skloni smo vjerovati da će i jezični materijal pokazivati istu ili sličnu simboliku koju smo spominjali¹⁰.

Stoga na temelju analize jezičnog materijala, *idiomatskih izraza* sa sastavnicom *srce/hjärta*, želimo rasvijetliti simboliku srca u hrvatskom i švedskom jeziku. Uvidom u rječnički članak primjećujemo da su spomenuta značenja leksema *srce* organizirana oko prototipnog značenja. Prototipno značenje u leksikografskoj se praksi obično navodi kao prvo. Pritom treba naglasiti činjenicu da neke uporabe nisu prototipne jer su frekventnije, nego su frekventnije zato što su prototipne (Geeraerts, 1988: 122). Drugim riječima, uporabna frekvencija određene jezične konstrukcije rezultat je postojanja prototipne strukture. S obzirom na značenja leksema *srce/hjärta* udaljenih od prototipnog značenja (fizički organ), namjera nam je pokazati kako u procesu konceptualizacije srca važnu ulogu igra ima upravo kulturno znanje koje je razrađeno i drugim kognitivnim mehanizmima: metaforom i metonimijom.

⁹O metaforičkim i metonimijskim preslikavanjima v. poglavlje 4.1. i 4.2.

¹⁰Do podataka o simbolici srca u pretkršćanskom razdoblju, a pritom mislimo na nordijsku mitologiju i vikinško razdoblje u povijesti Švedske, nismo uspjeli doći uvidom u enciklopedije švedskog jezika i izučavanjem literature o nordijskoj mitologiji (Maček, Pálsson i Simek, 2003); međutim, stručnjaci u Hrvatskoj za područje skandinavske mitologije smatraju da srce nije imalo posebnu ulogu u toj mitologiji i da je njegovo pretkršćansko viđenje isto kao i viđenje tzv. europskog kulturnog kruga (Maček, 2012, usmena komunikacija); u antičkoj mitologiji je prema jednoj predaji Zeus progutao Zagrejevo srce dok je još kucalo i oživio svog sina začevši sa Semelom Dioniza (Chevalier i Gheerbrant, 2007: 682).

4. Metafore, metonimije i kulturni modeli

4.1. Metafore

Teoriju konceptualnih metafora razvili su Lakoff i Johnson (1980), koji metaforu smještaju u um i smatraju da je čovjekov konceptualni sustav metaforičan. Do tada su se metafore iz strukturalističke perspektive smještale samo u pjesničke izričaje koji su u takvim okvirima 'smjeli' sadržavati nejednoznačne jezične pojavnosti (Lakoff i Johnson, 1999). Iz perspektive generativne lingvistike, metafore su proglašavane nekompozicionalnim elementom jezika jer jedan entitet ne može značiti, pojednostavljeno rečeno, drugi entitet, s obzirom na to da je to u suprotnosti s kompozicionalnim pravilima u jeziku. Od strukturalista se izdvaja Jakobson koji smatra da referencijalna uloga nije jedini i primarni cilj komunikacije nego su tu još i emotivna, koja se odnosi na primatelja, fatička, koja se usredotočuje na kontakt, poetska, koja se usredotočuje na poruku i metajezična, koja se usredotočuje na kod, što je Jakobson i opisao u svojoj shemi govornog događaja (Jakobson, 2008: 41). Nadalje, o komunikacijskom procesu govori kao o procesu s govornikovim odabirom određenih jezičnih jedinica koje se zatim slažu. Proučavajući poremećaje u afaziji uočava da su elementi u selekciji povezani sličnošću, koju povezuje s metaforom jer se ona temelji na sličnosti, a elementi u kombinaciji povezani su susljednošću, koju povezuje s metonimijom koja se temelji na susljednosti (Jakobson, 2008: 42-43). U skladu s tim postoje dvije vrste afatičnih poremećaja. Neki afatičari teško započinju konverzaciju, tj. teško odabiru kontekst ili se ne mogu sjetiti kako se koja riječ zove, dakle imaju problema sa sličnošću i stoga im je oštećen metaforički pol. Kao primjer navodi bolesnika koji se nije mogao sjetiti riječi za *crno* pa ju je opisao kao *mrtvo*. S druge strane, afatičari koji imaju problem sa susljednošću često u govoru gube sintaktička pravila i govor im nalikuje na telegrafski stil, a prilikom izbora leksika često umjesto leksema koji bi trebali rabiti, rabe onaj koji im je sličan, na primjer, *dalekozor* umjesto *mikroskop* ili *vatra* umjesto *plinsko svjetlo*, što upućuje na oštećenje metonimijskog pola. Stoga Jakobson zaključuje da se metafora i metonimija mogu promatrati kao dva pola jezika vezana za os selekcije i os kombinacije, s time što je „metafori tuđ poremećaj sličnosti, metonimiji poremećaj blizine“ (Jakobson, 1966: 229).

Zanimljivo je iz strukturalističke ili generativno-lingvističke perspektive kako već Aristotel nije smatrao metaforu samo retoričkom figurom. Rekli bismo da je u staroj Grčkoj vladao prirodniji odnos prema jeziku u smislu da čovjek sudjeluje u konceptualizaciji ako sudimo po Aristotelovoj definiciji metafore. Aristotel kaže da je metafora „prijenos naziva s

predmeta koji označava na neki drugi“ (Aristotel, 2005: 41). Također naglašava važnost analogije na kojoj počiva metafora. Analogija je kognitivni instrument te jedan od primjera koji Aristotel daje (Aristotel, 2005: 42): „Mislim time, na primjer, da se jednako odnosi (...) starost prema životu kao večer prema danu“, jasno pokazuje da metafora ne počiva na jednakosti nego na analogiji značenja između starosti i večeri. Sasvim je jasno da je analogija na tragu kognitivne teorije metafore.

Aristotel metafore spominje kao dio pjesničkog umijeća i kaže da se „metafora naročito odlikuje jasnoćom, dopadljivošću i neobičnošću“ (Aristotel, 2008: 199), ali da ih „ne valja izvoditi izdaleka, već iz srodnih i predmetu sličnih stvari (...)“ (Aristotel, 2008: 200), odnosno iz analogije te da ih krase slikovito predočavanje.

Iako ćemo se u radu baviti konceptualnim metaforama, ne želimo tvrditi da danas ne postoje pjesničke metafore. Upravo suprotno, brojne su u jeziku, ali postoje istraživanja koja pokazuju da se i one ipak oslanjaju na konceptualne metafore (Lakoff i Turner, 1989; Žic Fuchs 1992/1993). Međutim, danas je u okvirima kognitivne lingvistike prisutan, kako smo vidjeli, sasvim drugačiji odnos čovjeka i jezika, pa su konceptualne metafore, uz pjesničke, dobile svoje zaslužno mjesto.

Konceptualne metafore nisu jezična stvarnost nego su mentalni mehanizmi koji nam omogućuju da razumijemo jedno iskustveno područje (obično apstraktno) putem drugog (obično konkretnije) (Lakoff i Johnson, 1980: 5). Stoga ih ne pronalazimo samo u književnim tekstovima, nego su prisutne u svakodnevnom govoru i konceptualna su podloga svakodnevnoj komunikaciji (Žic Fuchs, 1991b: 27). U metaforičkim preslikavanjima valja razlikovati jezični izraz i samu konceptualnu metaforu (Žic Fuchs, 1992/1993: 586). To znači da su jezični izrazi površinske strukture koje su realizacije konceptualnih umrežavanja tj. preslikavanja dviju različitih domena znanja. Na primjer, izrazi *na raskrsnici smo, sada nam nema povratka* jezični su odraz konceptualne metafore LJUBAV JE PUTOVANJE koja obuhvaća dvije domene: izvornu (ŽIVOT) i ciljnu (LJUBAV) (Lakoff i Johnson, 1980: 44-45). Metaforičkim preslikavanjem znanja i iskustva iz izvorne domene, koju bolje razumijevamo, preslikavamo u ciljnu, apstraktnu domenu, kako bismo je bolje razumjeli. Konceptualnu domenu definiramo kao „(...) any coherent organization of experience“ (Köveses, 2002: 4). Preduvjet metaforičkim preslikavanjima je taj da i o polaznoj i o ciljnoj domeni posjedujemo

znanja koja se moraju poklapati jer preslikavanje ne bi bilo moguće ako bi znanje o ciljnoj domeni bilo posve suprotno znanju o polaznoj domeni. (Stanojević, 2013: 87)¹¹

Lakoff i Johnson (1980) imaju na umu temeljne konceptualne metafore, iako ih tako nazivaju tek Lakoff i Turner (1989: 26). Temeljne konceptualne metafore dio su čovjekovog konceptualnog sustava bez kojih bi razmišljanje i izražavanje o pojedinim konceptima bilo nezamislivo i nemoguće (Lakoff i Turner, 1989: 51-6). Na primjer, bilo bi sasvim nemoguće razmišljati nemetaforički o smrti, a na jezičnoj razini je temeljna konceptualna metafora SMRT JE ODLAZAK ostvarena u primjerima poput *Otišao je*, *Napustio nas je* i sl. Takav broj temeljnih konceptualnih metafora razmjerno je malen. Konceptualne metafore koje nisu temeljne ne preslikavaju koncepte bez kojih, da se izrazimo Lakoffovim i Johnosovim terminom, ne bismo mogli živjeti. Primjerice, temeljna konceptualna metafora o shvaćanju i razumijevanju vremena važna je da bismo uopće mogli pojmiti vrijeme, dok konceptualna metafora SEKSUALNO PRIVLAČNE ŽENE SU MAČICI (Kövecses, 2002: 125) jest konceptualna, ali ne i temeljna. Njome razumijevamo izraze poput *Ona je prava mačka*, ali ne bismo mogli reći da su domene uključene u metaforička preslikavanja temeljne (v. Langackerove temeljne domene u 4.4.3.).

Lakoff i Johnson (1980) dolaze do zaključka da je većina našeg konceptualnog sustava, odnosno mišljenja, metaforičke prirode i da se njegova metaforičnost ogleda u metaforičnim jezičnim izrazima, iako govornici obično nisu svjesni metaforike, pa tako ni metaforike konceptualnog sustava (Lakoff i Johnson, 1980: 4-5). Drugim riječima, apstraktne koncepte razumijevamo metaforički, pa su stoga konceptualne metafore dio čovjekova mišljenja, a ne samo jezika kojim se ostvaruju.

Metaforička značenja proglašavala su se iznimno subjektivnima i tretiralo ih se kao otklone od pravog značenja riječi (Lakoff i Johnson, 1980: 196). K tomu, pristup jeziku bio je iznimno strukturalistički i objektivistički i na značenje se nije gledalo kao na proces u kojem

¹¹Prema Kövecsesu (2002: 16-25) najčešće polazne domene su ljudsko tijelo (*the heart of the problem*), zdravlje i bolest (*a healthy society*), životinje (*someone is a tiger*), biljke (*the fruit of her labour*), zgrade i konstrukcije (*he is in ruins financially*), mašine i alati (*the machine of democracy*) igre i sport (*to toy with the idea*), novac i financijske transakcije (*spend your time wisely*), kulinarstvo i hrana (*he cooked up a story that nobody believed*), toplina i hladnoća (*a cold reception*), svjetlo i tama (*she brightened up*), sila (*you're driving me nuts*), pokret i usmjerenost (*he went crazy*), a najčešće ciljne domene su osjećaji (*he was bursting with joy*), želja (*she is hungry for knowledge*), moralnost (*I'll pay you back for this*), mišljenje (*I see what you mean*), društvo/nacija (*the founding fathers of the country*), politika (*The president plays hardball*), ekonomija (*China's economy is galloping ahead*), ljudski odnosi (*they had to work on their relationship*), komunikacija (*You are putting too many ideas in a single sentence*), vrijeme (*time flies*), život i smrt (*the baby will arrive soon*), religija (*believers are God's children*), događaji i aktivnosti (*You're driving me nuts*)

čovjek aktivno sudjeluje svojim (tjelesnim) iskustvom, znanjem o svijetu i kognitivnim sposobnostima. Budući da je jezik dio čovjekovog konceptualnog sustava, jezik je i dokaz o tome kako čovjekov konceptualni sustav funkcionira (Žic Fuchs, 1992/1993: 586). Kao što smo i spomenuli, analizom konvencionaliziranih izraza Lakoff i Johnson (1980) dolaze do zaključka da su oni motivirani metaforičkim preslikavanjima u okvirima konceptualnih metafora (npr. konceptualna metafora VRIJEME JE NOVAC na jezičnoj razini motivira rečenice poput *potrošio sam puno vremena na tebe; nemam vremena za bacanje* i sl.)

Žic Fuchs (1991b: 29) ističe da je spajanje dviju različitih domena posljedica konvencije koja „predstavlja vezu koja spaja konceptualnu i jezičnu razinu“. Tako je u engleskom jeziku uvriježeno spajati ljubav i rat (*He is known for his many conquests, He won her hand in marriage*) ili ljubav i čaroliju (*She cast her spell over me, She is bewitching*), ali ne nalazimo primjere na jezičnoj razini koji bi upućivali na nepostojeće konceptualne metafore LJUBAV JE KRUMPIR ili LJUBAV JE NOVAC. Drugim riječima, pojam konvencionaliziranosti znači da su pojedini izrazi uvriježeni u jeziku, odnosno da su motivirani temeljnom konceptualnom metaforom. Međutim, preslikavanja unutar metafore mogu se izraziti manje konvencionalizirano. To znači da jezični izraz metafore ne mora biti odraz uobičajenog preslikavanja. *Planula je ljubav* u hrvatskom je manje konvencionalizirano jezično ostvarenje konceptualne metafore LJUBAV JE VATRA od npr. *izgorio je od ljubavi*. Podloga konvencionaliziranosti leži u kulturi (Žic Fuchs, 1991b: 29). Tako je npr. temeljna konceptualna metafora LJUDI SU BILJKE univerzalna na konceptualnoj razini, ali jezična ostvarenja iste konceptualne metafore u različitim jezicima ne moraju biti nužno univerzalna (*She's in the full flower of youth; Ona je u cvijetu mladosti*), nego i kulturno specifična (*She is a cringing violet; On je prava mimoza*) (Žic Fuchs, 1991b: 31). S druge strane, konvencionalnost je moguće promatrati i na konceptualnoj razini jer stalno korištenje veza između domena znanja dovodi do njihova ustaljivanja, pa se na njih može gledati samo kao na gotova znanja koja nesvjesno prizivamo kada želimo razumjeti neki jezični izraz (Stanojević, 2009: 343).

Konvencionalizirane metafore mogu se proširiti, razraditi ili sklapati u složene metafore (Kövecses, 2002). Kod proširivanja se u metaforu (npr. ŽIVOT JE PUTOVANJE) uključuju nova preslikavanja, novi konceptualni element koji inače nije njezin dio:

Two roads diverged in a wood, and I, I took the one less travelled by
(Kövecses, 2002: 31).¹²

Ovim se proširenjem u domenu PUTOVANJE u konceptualnu metaforu ŽIVOT JE PUTOVANJE (Kövecses, 2002: 4) uvodi element veće frekventnosti jednoga puta. Kod razrade se postojeće preslikavanje nadopunjuje specifičnim informacijama. Na primjer, u *white acetylene ripples from my body* TEKUĆINA je kao dio polazne domene konceptualne metafore BIJES JE VRUĆA TEKUĆINA U SPREMNIKU razrađena kao acetilen, a ne konvencionalno kao npr. 'krv' (Kövecses 2002: 48). Slaganjem se povezuju dvije ili više konceptualnih metafora. *Srce mi je puno tuge* jezični je izraz konceptualne metafore SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE, nastale konceptualnom integracijom metafore ČOVJEK JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE, koja je razrada metafore ČOVJEK JE SPREMNIK, i OSJEĆAJI SU SADRŽAJ UNUTAR SPREMNIKA (Kövecses, 2003a).

Svakako treba naglasiti da postoje i individualne pjesničke metafore. Njihov jezični izraz uglavnom je jednokratian, odnosno nije konvencionaliziran. Lakoff i Turner (1989: 54-5) smatraju da je konvencionaliziranost spoj između konceptualne i jezične razine i da te povezanosti nema na jezičnoj razini kad je riječ o pjesničkim, individualnim metaforama pa stoga one nisu uvriježene u jeziku. Međutim, postavlja se pitanje nije li razumijevanje svake pjesničke metafore ograničeno temeljnim konceptualnim metaforama. Žic Fuchs (1992/1993) ističe kako sui za razumijevanje individualnih pjesničkih metafora zaslužne temeljne konceptualne metafore. Pjesničke metafore, dakle, na konceptualnoj razini pokazuju isto preslikavanje kao i temeljne konceptualne metafore, ali su ostvarene nekonvencionalnim jezičnim izrazima. Stihovi V. Parun *žena je u meni mrtva priroda: / sažgano pepelište biljno* jezična su ostvarenja pjesničke, individualne metafore, koja se temelji na već spomenutoj konceptualnoj metafori ČOVJEK JE BILJKA (Žic Fuchs, 1992/1993: 588).

Lakoff i Johnson (1980) prave razliku između strukturnih, orijentacijskih i ontoloških metafora. Strukturnim metaforama putem polazne domene, obično konkretne, a u svakom slučaju bliske čovjekovu iskustvu, razumijevamo ciljnu, često apstraktnu domenu. Kao primjer možemo uzeti metafore koje smo već spominjali, poput RAZUMIJEVANJE JE GLEDANJE, ČOVJEK JE BILJKA ili LJUBAV JE PUTOVANJE. Orijentacijske metafore temeljene su na čovjekovim primarnim tjelesnim iskustvima sa svijetom oko sebe, onim što će kasnije Johnson (1987) nazvati *predodžbenim shemama*. *Predodžbene sheme* definirali smo u drugom

¹²Kövecses kao primjer koristi stih poznate Frostove (1874-1963) pjesme *The Road not Taken* (1920)

poglavlju, tako da ćemo ovdje samo spomenuti da, na primjer, na temelju iskustva sebe samih i svijeta koji nas okružuje, shvaćamo, primjerice, da smo uspravna bića kojima je glava gore, a stopala dolje ili da smo od tog svijeta odvojeni kožom i da se možemo smatrati svojevrsnim spremnicima. Osnova metaforičkog preslikavanja je, dakle, iskustvo i prostorna orijentacija. Na temelju iskustva tijela kao spremnika metaforički možemo i tijelo smatrati spremnikom za, na primjer, osjećaje. Jezični izraz *Osjećaji su u nama* već zorno to prikazuje kao i primjer *Bolju je iznutra razdirao*. Na temelju iskustva znamo da smo više-manje pognutog držanja kad smo potišteni, pa na temelju orijentacijske metafore TUGA JE DOLJE razumijevamo i jezične izraze poput *Danas sam down* ili *Palo mi je raspoloženje*. Orijentacijske su metafore utemeljene u kulturi, pa tako, kako navode Lakoff i Johnson (1980: 14), u nekim je jezicima budućnost konceptualizirana ispred nas kao govornika, a u nekima iza. Ontološkim metaforama, kao i strukturnim, također razumijevamo apstraktne koncepte. Razlika je u tome što ontološkim metaforama omogućujemo apstraktnim pojavama 'konkretnost' dajući im, na primjer, mogućnost kvantificiranja ili referenciranja, tako što ih smatramo entitetima ili predmetima. Ili kako to Kövecses (2002: 34) kaže:

„(...) their cognitive job seems to be to 'merely' give an ontological status to general categories of abstract target concepts. What this simply means is that we conceive of our experiences in terms of objects, substances, containers, in general, without specifying exactly what kind of object, substance, or container is meant“.

Kao primjer kvantificiranja Lakoff i Johnson (1980: 26-27) navode *It will take a lot of patience to finish this book*, a kao primjer referenciranja *My fear of insects is driving my wife crazy*. Ontološkim metaforama možemo smatrati i personifikacije kojima neljudskim entitetima pridajemo ljudska obilježja poput *Njegova teorija objasnila mi je osnove kognitivne lingvistike* ili *Inflacija će nam pojesti novac*.

Često se govori o iskustvenoj osnovi ili o motivaciji te o biološkoj i kulturnoj osnovi metafore kada se želi naglasiti što sve može biti izvorna i ciljna domena. Ta iskustvena osnova obuhvaća dva tipa iskustva prema Kövecsesu (2002: 69-74): korelacijsko iskustvo i opaženu strukturnu sličnost. Prema korelacijskom iskustvu preslikavamo ono s čime imamo izravno iskustvo. U životu svi imamo cilj koji želimo ostvariti što je onda konceptualna osnova za konceptualnu metaforu CILJEVI SU ODREDIŠTA koji se mogu realizirati jezičnim ostvarenjima poput *postizanje ciljeva* ili *ići prema rješenju problema*. Tjelesna iskustva su naša znanja o čovjekovom tijelu, pa je tako konceptualna metafora BIJES JE VRUĆINA utemeljena na fiziološkom znanju i iskustvu prema kojem bijesna osoba osjeća vrućinu, a koja se može ostvariti na jezičnoj razini izrazima *kipi od bijesa* ili *para mu ide na uši*. Opažena

strukturna sličnost temelj je ontološkim metaforama. Primjerice, konceptualnom metaforom IDEJE SU HRANA (*Ne mogu ovu tvrdnju progutati; Ne mogu probaviti tu ideju*) ideje shvaćamo kao hranu prvo putem ontoloških metafora da su ideje entiteti, a da je um spremnik. Biološka osnova odnosi se na najraniji odnos majke i djeteta, rođenje i seksualnost, što motivira konceptualne metafore LJUBAV JE ZAJEDNIŠTVO (*Ona je moja bolja polovica*) ili PRIVRŽENOST JE BLIZINA (*Blizak je s bakom*). Kulturološka osnova je u zapadnim kulturama očita u, na primjer, konceptualnoj metafori RASPRAVA JE RAT (*Pobio je moje argumente; Borili su se za riječ*) i polaznoj domeni rata.

Konceptualne metafore možemo razlikovati i prema njihovom doseg (eng. *scope of metaphor*) (Kövecses, 2002: 108). Neke ciljne domene mogu obuhvaćati preslikavanja iz više polaznih domena i stoga te metafore imaju veći doseg. Na primjer, na domenu ZGRADA ne preslikavaju se samo TEORIJE (*Ova teorija je na dobrim temeljima*), nego i odnosi (*njihov odnos je na čvrstim temeljima*), karijere (*izgradio je uspješnu karijeru*), život (*život mu je u ruševinama*) i dr.

Konceptualne metafore mogu biti i univerzalne ako se javljaju u više tipološki različitih jezika, a time i kultura. Kövecses (2002: 166-174) na temelju primjera konceptualizacije bijesa u engleskom, mađarskom, poljskom, japanskom, kineskom, zuluu, wolofu i tahićanskom zaključuje da je metafora BIJES JE TEKUĆINA U SPREMNIKU univerzalna jer se javlja u svim navedenim jezicima. Naravno, sve se elaboracije ne moraju poklapati, pa je tako spremnik pod pritiskom zajednički svim navedenim jezicima, ali konceptualizacija bijesa kao vrućine izostaje u npr. kineskom. Univerzalnost počiva na utjelovljenju i fiziološkim reakcijama koje su jednake svim kulturama, ali nekim elaboracijama kultura može biti i ograničavajući faktor – primjerice, zulu, uz sve konceptualizacije bijesa koje dijeli s engleskim, konceptualizira i glad (Kövecses, 2002: 185). Univerzalnost neutjelovljenih metafora poput PROMJENE SU POKRETI ostvaruje se istim jezičnim izrazima u kineskom i engleskom (*He went crazy*) što se objašnjava istim iskustvenim korelacijama. (Kövecses, 2002: 177). S druge strane, pojedine kulturne specifičnosti, kako smo vidjeli, rezultat su drukčijih kultura ili su rezultat dijakronije unutar iste kulture ili kulturnog kruga (Kövecses, 2002: 186-195).

Osim temeljnih konceptualnih metafora, netemeljnih konceptualnih metafora i individualnih, pjesničkih metafora, postoje i predodžbene metafore (engl. *image metaphors*, prijevod Z.N.) o kojima govori Lakoff (1987b). Takve metafore također obuhvaćaju

preslikavanja između dviju domena, ali ne preslikavaju koncepte, nego predodžbu. Lakoff (1987b: 219) kao primjer navodi „*my wife (...) whose waist is an hourglass*“. Dakle, riječ je o preslikavanju metaforičke slike pješčanog sata na sliku ženina struka, a ne znanja o konceptu struka ili o pješčanom satu koje možemo posjedovati. Takve metafore nisu konvencionalizirane, nisu neophodne za svakodnevno razumijevanje, ne preslikavaju propozicijske strukture, ne motiviraju složenije leksičke jedinice i putem njih se ne razumijevaju apstraktni koncepti putem konkretnih (Lakoff, 1987b: 221).

Postavlja se pitanje koja je onda razlika između predodžbenih metafora i individualnih, pjesničkih metafora. Razumijevanje pjesničkih metafora ovisi o temeljnim konceptualnim metaforama i one uključuju preslikavanja koncepata, a ne slikovlja. Lakoff (1987b: 22) smatra da je *thoughts are summer lightning* pjesnička metafora, a ne predodžbena metafora, jer se koncept misli uspoređuje s ljetnom munjom. Ovakvo preslikavanje razumijevamo zahvaljujući temeljnoj konceptualnoj metafori RAZUMIJEVANJE JE GLEDANJE koja motivira i konvencionalizirane jezične izraze poput *Vidim da me ne razumiješ*.

U ovome poglavlju, a i u ovome radu, usredotočeni smo na jezične realizacije konceptualnih metafora. Međutim, postoje i nejezični izrazi konceptualnih metafora poput onih u filmovima (u filmu *Pocahontas*, kapetan Smith i Pocahontas zaljubljuju se padajući kroz vodopad što je ostvarenje metafore ZALJUBLJIVANJE JE FIZIČKI PAD), crtanim filmovima (često se ljutitim likovima puši para iz ušiju, što je ostvarenje metafore BIJES JE VRUĆA TEKUĆINA U SPREMNIKU), skulpturama (dvije zaljubljene osobe mogu biti prikazane tako da se doslovno prelijevaju jedna u drugu, što je ostvarenje konceptualne metafore LJUBAV JE POVEZANOST i LJUBAV JE ZAJEDNIŠTVO (Kövecses, 2002: 57-58)¹³.

Postoje istraživanja koja postavljaju pitanja jesu li domene znanja uključene u metaforička preslikavanja utemeljena samo na tjelesnom iskustvu ili samo na znanju o svijetu (Quinn i Holland, 1987; Quinn, 1991). Prvotni prijedlozi (Lakoff i Johnson, 1980; Lakoff i Turner, 1989) smatrali su da složene domene razumijevamo putem jednostavnijih domena koje su nam iskustveno bliže, ali su smještene u pojedinu kulturu. Takvo iskustvo može biti fizičko pa Lakoff i Johnson (1980: 61-65) smatraju da npr. konceptualna metafora ARGUMENTIRANA RASPRAVA JE RAT proizlazi iz rasprostranjenosti fizičkog sukoba među ljudima i životinjama. Iskustvo se objašnjavalo i na temelju metaforizacije predodžbeno-shematskih domena (Lakoff i Johnson 1980: 14, 25).

¹³Za iscrpniji popis nejezičnih ostvarenja konceptualnih metafora v. Kövecses (2002: 57-64)

Quinn i Holland (1987) dovode u pitanje osnovu metaforičkog preslikavanja unutar teorije konceptualne metafore kada je riječ o preslikavanju iz tzv. fizičkog svijeta. Autorice smatraju da je kod nekih preslikavanja, npr. ARGUMENTIRANA RASPRAVA JE RAT osnova preslikavanja ipak drukčija od one koje navode Lakoff i Johnson (1980). One smatraju da domenu rata kao domenu organiziranu u smislu fizičkog prostora – bojno polje, vojska, poginuli – ne moramo nužno poznavati iz vlastitog iskustva, odnosno iz genetskog koda, nego iz našeg kulturnog znanja o tome kako se rat vodi i organizira. U kasnijem radu Quinn (1991: 57) tvrdi:

„(...) the case of metaphor illustrates a uniform tendency for linguists and other cognitive scientists outside of anthropology to neglect altogether the organizing role of culture in human thought, or to grant culture, at best, a residual or epiphenomenal place in their accounts“.

Mišljena smo da je takav pristup iznimno radikalan i to iz dva razloga. Prvi je taj što se osnova metaforičkog preslikavanja ne može ograničiti samo na kulturni element. Osim toga, temeljne konceptualne metafore motivirane su i kulturnim znanjem i tjelesnim iskustvom. Drugi razlog je taj što autorice tvrde da je do antropoloških istraživanja 1980-ih element kulture bio zanemaren u lingvističkim istraživanjima (v. 4.4.4.).

Grady (1997; 1999) razlikuje *primarne* (engl. *primary*) i *složene* (engl. *complex*) *metafore*. Primarne metafore utemeljene su na primarnim prizorima iz ljudskog iskustva, odnosno na iskustvenoj korelaciji. Kao primjer primarnog iskustva možemo navesti metaforu JAKA ŽELJA JE GLAD, ostvarenoj u jezičnim izrazima *Michael je bio gladan koševa* ili *Krešimir ju je gutao pogledom* (Stanojević, 2009: 346). Po svojoj naravi, Gradyjevim primarne metafore su zapravo temeljne konceptualne metafore. Kod metafora sličnosti nije moguće dokazati iskustvenu korelaciju dviju domena, nego se ona temelji na sličnostima koje proizlaze iz govornikovog znanja o svijetu. Tako je, na primjer, jezični izraz *njih su dvojica odigrali ključnu ulogu u uhićenju zločinaca* (Stanojević, 2009: 341) motiviran konceptualnom metaforom JAVNI DOGAĐAJ JE KAZALIŠNA PREDSTAVA koja se ne mora nužno temeljiti na iskustvu govornika koji je odlazio u kazališta, nego na njegovu znanju o javnim događajima s jedne strane, a s druge strane o glumcima u kazališnim predstavama (Stanojević, 2009: 347-8).

Kövecses (2003b: 81-82) uočava da se u engleskom katkada izvorna domena rabi u više konceptualnih metafora (TEORIJE SU ZGRADE, KARIJERA JE ZGRADA). Proučavajući jezična ostvarenja takvih metafora zaključuje da se iz polazne domene uvijek preslikava

središnje znanje (v. 4.4.3.) o toj domeni. Takvo *središnje znanje* naziva glavnim žarištem značenja i smatra da je ono određeno *enciklopedijskim znanjem*. To znači da se iz domene ZGRADA neće preslikati koncept prozora, nego koncept temelja¹⁴. Stoga nailazimo na primjere poput *Temelji takve teorije povezani su s antropologijom*, a ne *Prozori/Vrata takve teorije povezani su s antropologijom*.

I upravo je *središnje znanje*, kako ga Kövecses naziva, najvažniji dio *enciklopedijskog znanja* (Langacker 1987, 158-161) o pojedinom konceptu, a motivirano je ili iskustveno ili kulturnim čimbenicima. Takvo preslikavanje Kövecses (2002: 80-81) naziva istaknutim, dok smatra da nesredišnje znanje može biti bogat izvor metaforičkih proširenja. Na primjer, u kulturnom modelu bijesa možemo elaborirati metaforu KAD BIJES POSTANE INTENZIVAN OSOBA EKSPLODIRA znanjem da i vulkani eksplodiraju, pa bi uz uobičajeni metaforički izraz *Kad sam mu rekao, eksplodirao je*, mogli naći i metaforičku razradu *Kratkog je fitilja* (Kövecses, 2002: 97).

Stanojević (2009: 352-253) podupire integrirani model u kojem univerzalnost konceptualnih metafora nije motivirana samo fizičkim iskustvom ili *predodžbenim shemama* nego i kulturnim shvaćanjima koja izlaze iz okvira fizičkog, s time što su svi elementi motivacije sadržani u *središnjim znanjima* (v. 4.4.3.). Naravno, uloga kulture može biti i ograničavajući faktor univerzalnosti, ali mu se ovakvim pristupom daje jednako vrijedni status kao i fizičkom iskustvu i *predodžbenim shemama*.

U posljednje vrijeme vidljiva je tendencija da se metaforička značenja ne temelje samo na već postojećem konceptualnom preslikavanju nego i na kontekstu u stvarnim govornim situacijama (Kövecses, 2015: 51). Kövecses (2015: 188) razlikuje lokalni i globalni kontekst, pri čemu se lokalni kontekst odnosi na izravno znanje koji konceptualizatori imaju o upravo ostvarenoj govornoj situaciji, a globalni o znanju koje dijeli cijela zajednica.

Pod lokalnim kontekstom smatra fizički, društveni, kulturni i lingvistički kontekst. (Kövecses, 2015: 52). Fizički kontekst odnosi se na različita okruženja u kojem ljudi žive, različit okoliš, faunu i floru (Kövecses, 2015: 100). Na primjer, pojedina metafora možda neće biti toliko u uporabi u američkom engleskom za razliku od britanskog engleskog. Kövecses, nažalost, za ovo ne daje primjer, ali daje sljedeći:

¹⁴Koncept je profilirani, istaknuti dio domene (Langacker, 1987: 183-189); to znači da je npr. koncept KNJIGE profilirani dio domene ČITANJA i označava onaj dio domene koju čitatelj fizički čita; valja naglasiti da koncept KNJIGE možemo razumjeti samo na osnovi znanja o domeni ČITANJA; koncept ČITANJA priziva dio domene ČITANJA i upravo taj dio predstavlja konceptualnu osnovu 'knjige' (v. Tabakowska, 2005: 41-42, primjer Z.N.)

„The 2005 hurricane capsized Domino’s life, though he’s loath to confess any inconvenience or misery outside of missing his social circle . . . (USA TODAY, 2007, September 21, Section 6B)“ (Kövecses, 2015: 103).

U primjeru je život glazbenika Fatsa Domina opisan metaforom ŽIVOT JE PUTOVANJE MOREM zbog fizičke uloge mora koje ono ima u uraganima, a izbor glagola *to capsize* nije karakterističan je za more i odabran u metaforičkom značenju zbog vidljivih posljedica uragana i po Dominov život. (Kövecses, 2015: 103). Drugim riječima, iako metafora nije konvencionalna, temelji se na domeni putovanja morem.

Društveni kontekst podrazumijeva različite slojeve društva ili rodne, klasne i spolne podjele koje mogu utjecati na izbor metafore, ali i na društvenu situaciju (Kövecses, 2015: 110). Kövecses se i ovdje drži primjera intervjua s glazbenikom Fatsom Dominom i daje ovaj primjer:

„The rock 'n' roll pioneer rebuilds his life—and on the new album “Going Home,” his timeless music. (USA TODAY, 2007, September 21, Section 6B)“ (Kövecses, 2015, 109).

Pitanje koje se postavlja jest sljedeće: zašto se za opis glazbenikovog života odabrala baš konceptualna metafora ŽIVOT JE ZGRADA. Odgovor leži u činjenici da je u vrijeme intervjua Fats Domino obnavljao svoju kuću nakon uragana (Kövecses, 2015: 109).

Kulturni kontekst podrazumijeva različite vrijednosti i stavove govornika koji pripadaju pojedinim kulturama (Kövecses, 2015: 101). Kulturu Kövecses definira kao

„a group of people living in a social, historical, and physical environment making sense of their experiences in a more or less unified manner.“ (Kövecses, 2015: 95)

U analizi kulturnog konteksta i metafore navodi primjer kojim se A. Schwarzenegger opisivao u doba kada se kandidirao za senatora:

„He’s a unique commodity—unless there happens to be a whole sea of immigrant body builders who are coming here to run for office. This is ‘Rise of the Machine[s],’ not ‘Attack of the Clones.’“ (San Francisco Chronicle, A16, August 17, 2003) (Kövecses, 2015: 108).

Jasno je da se u prvoj konceptualnoj metafori ljudi uspoređuju s vrijednom robom (LJUDI SU VRIJEDNA ROBA), ali kulturni kontekst omogućuje konceptualizaciju novom, nekonvencionalnom metaforom prema kojoj na temelju kulturnog znanja znamo da je Arnold Schwarzenegger polučio velik uspjeh filmom „Rise of the Machine[s]“ i da će u izornoj utrci polučiti veći uspjeh od svog protivnika koji je klon (film „Attack of the Clones“), a nije jedinstven kao Schwarzenegger (film „Rise of the Machine[s]“).

Jezični kontekst odnosi se na doslovan jezični kontekst prije upotrijebljene metafore (Kövecses, 2015: 54) i/ili na odabire pojedinih (konvencionaliziranih) jezičnih izraza (Kövecses, 2015: 111).

U primjeru koji navodi Kövecses (2015: 110):

„When the Electoral Commission came to make its choice between referring the case to the police and taking no action it was this defence, described by an authoritative source as showing “contempt” for the law, which helped to tilt the balance – and Mr Hain – over the edge. (*The Times*, Friday January 25, 2008, News 7),,

relevantni metaforički izrazi su *tilt the balance* i (*tilt*) *Mr Hain over the edge*. *Tilt the balance* je jezični izraz metafore SIGURNOST JE RAVNOTEŽA i dok je izraz *tilt sb over the edge* nekonvencionaliziran, on je kao metaforičan potpuno razumljiv s obzirom na antecedent *tilt the balance*.

Za primjer u kojem se baš određena metafora rabi zbog jezičnog konteksta Kövecses (2015: 54) daje primjer:

„The Americanization of Japanese car industry *shifts into higher gear*“

u kojem je izraz *shift into higher gear*, čini nam se, namjerno odabran jer se neposredni jezični kontekst odnosi na proizvodnju automobila.

4.2. Metonimije

Aristotel je metonimiju uz sinegdohu svrstavao u podtip metafora i iako se metonimija spominje još u antici, lingvisti se nisu pretjerano bavili metonimijom, a kad i jesu, pripisivali su joj samo referencijalnu ulogu. Nisu se toliko bavili metonimijama koliko metaforama, iako je još Jakobson 1950-ih razlikovao metonimijske i metaforičke principe kao osnovne ljudske sposobnosti kojima utječemo na konceptualizaciju, dakle na formiranje značenja (Dirven, 1993: 2-3), a o čemu smo već govorili u prethodnome poglavlju. Jakobson je svoju teoriju iznio u obliku dihotomije osi kombinacije i osi selekcije. Međutim, u strukturalističkim okvirima ta je dihotomija vezana uz sintaksu i leksik, a ne uz formiranje značenja i konceptualne domene. Jakobson je zaslužan i za odvajanje sinegdohu iz metonimije, jer se sinegdoha smatrala njezinim dijelom.

Istraživanja metonimije odvijala su se u sjeni metaforičkih istraživanja. Tradicionalno se metonimiji samo pridruživala referencijska uloga u smislu uporabe jedne riječi umjesto druge kako bismo se referirali na neki entitet, te se tek razvojem kognitivne lingvistike i semantike pozornost usmjerila na njezinu konceptualnu osnovu (Kövecses, 2002: 160). Međutim, metonimija je imala sekundarnu ulogu u odnosu na metafore jer nastaje među konceptima koji su već povezani bliskošću unutar jedne konceptualne domene. Metonimiju definiramo kao

„kognitivni proces u kojem se jednim konceptualnim entitetom, prijenosniku, omogućuje pristup drugom konceptualnom entitetu, sadržaju, unutar iste domene ili idealiziranog kognitivnog modela“ (Kövecses, 2002: 145).¹⁵

Oba entiteta konceptualno su vrlo bliska, a kao primjer možemo navesti konceptualnu metonimiju MJESTO ZA DOGAĐAJ uz jezični primjer *Hrvatska ne želi još jedan Vukovar*. U posljednjih 15-ak godina uočavamo pojačani interes za metonimiju, kojoj se posvećuje veća pozornost u kognitivnolingvističkim istraživanjima (Radden i Kövecses, 1999; Radden, 2003; Barcelona 2003a, 2003b; Croft 1993; Dirven 1993). Barcelona (2003a) smatra da se sve konceptualne metafore temelje na metonimijama. Iako ih se većina temelji, iznijet ćemo i druga viđenja u ovom poglavlju zbog kojih ne možemo uzeti ovu tvrdnju kao općevažecu.

Gibbs (1994: 66) tvrdi da metonimija nije samo stvar jezičnoga, nego i umnoga:

„Although metonymy is clearly understood as a special linguistic form or trope, metonymy is now widely recognized as a particular type of mental mapping, again whereby we conceive of an entire person, object, or event by understanding a salient part of a person, object, or event.“

Kao primjere navodi kako je kategorizacija prototipa u smislu Rosh (1977) ili idealizirani kognitivni model majke (Lakoff, 1987) temeljen na metonimiji. Prototip 'stoji' za cijelu kategoriju, a na primjeru majke to se vidi iz toga što se iz idealiziranog modela majke kućanice metonimijski izvode ostale majke, poput majke koja je usvojiteljica, surogat majka, maćeha i dr.

Gibbs (1994:69) nadalje navodi da je metonimija sveprisutna u svakodnevnoj komunikaciji, primjerice kada metonimijski prizovemo cijele scenarije na temelju jednog istaknutog dijela scenarija koji stoji za cijeli scenarij. Gibbs kaže (1994: 69):

„People's knowledge in long-term memory for coherent, mundane series of events can be metonymically referred to by the mere mention of one salient subpart of these events.“

¹⁵Prema Stanojeviću (2013: 41) preuzimamo prijevod *prijenosnik* za engleski *vehicle* i *sadržaj* za engleski *tenor*

Kao primjer navodi iskaze koji svojim istaknutim dijelovima jednoznačno prizivaju scenarij posjeta restoranu i zato omogućuju njegovu koherentnost i nadopunu potrebnim informacijama (Gibbs, 1994: 68):

„John was hungry and went into a restaurant. He ordered lobster from the waiter. It took a long time to prepare. Because of this he only put down a small tip when he left.“

Lakoff i Johnson (1980) u teoriji konceptualnih metafora jedno poglavlje posvećuju i metonimijama, iako se njima detaljnije ne bave. Definiraju metonimiju kao konceptualno preslikavanje u kojem se jedan entitet rabi kako bismo referirali na neki drugi entitet (Lakoff i Johnson, 1980: 36-39). Npr. u metonimiji *Bijela kuća se ne izjašnjava*, Bijela kuća odnosi se na Ured američkog predsjednika, odnosno MJESTO STOJI ZA INSTITUCIJU (Lakoff i Johnson, 1980:30). Upravo ta referencijalna uloga, IME ZA IME, razlikuje metonimiju od metafora, ali autori naglašavaju da je i metonimija jedan od mehanizama koji formira značenje (Lakoff i Johnson, 1980: 36).

Iako je u središtu zanimanja bila referencijalna uloga metonimije, razvojem kognitivnolingvističkih pristupa, metonimija će se definirati kao dio šire konceptualne cjeline, odnosno kao istaknuti dio *idealiziranog kognitivnog modela* u smislu Lakoffa (1987a) (v. 4.4.2.). Za takav pristup zalažu se i Radden i Kövecses (1999: 21) koji definiraju metonimiju kao:

„(..) a cognitive process in which one conceptual entity, the vehicle, provides mental access to another conceptual entity, the target, within the same idealized cognitive model.“

Ovakvim je pristupom bliskost koncepata određena time što pripadaju zajedničkom kognitivnom modelu. Time se mijenja pogled na metonimiju koja nije samo referencijalna, IME ZA IME, nego kao i metafora dobiva šire konceptualne okvire, ali za razliku od nje, obuhvaća preslikavanja unutar jedne konceptualne domene.

Radden i Kövecses (1999: 30) smatraju da postoje dva tipa odnosa koja motiviraju metonimijska preslikavanja, a to su odnos cijelog kognitivnog modela i njegovih dijelova i odnos dijelova unutar jednog kognitivnog modela. Prvi odnos obuhvaća primjere u kojima DIO STOJI ZA CJELINU (*Those are cool wheels you have there, man*) ili CJELINA STOJI ZA DIO (*The car needs washing*). Autori smatraju da su metonimije DIO ZA CJELINU prisutnije od CJELINE ZA DIJELOVE (Radden i Kövecses, 1999: 31). Drugi tip rezultira odnosima DIO ZA DIO. Kao primjer takve metonimije možemo navesti PROIZVOĐAČ ZA PROIZVOD i jezični

izraz *I've got a Miele*, koji zapravo znači *I've got a washing-machine* (Radden i Kövecses, 1999: 39). Metonimiju DIO ZA DIO često uočavamo u opisu situacija kao događaja, npr. STVAR ZA SPREMNIK u *The milk tipped over* (Radden i Kövecses, 1999: 39).

Langacker (1993: 30) smatra da je metonimija usko povezana s *referentnom točkom* (engl. *reference point*). U konceptualizaciji se jedan entitet prema referentnoj točki mentalno locira u odnosu na dugi entitet. Upravo takvo svojstvo istaknutosti neki autori smatraju nužnim vidom metonimije (Croft, 1993: 348). Prema Langackeru (1993: 30-5) istaknutost ima opća načela, poput prednosti konkretnog nad apstraktnim ili vidljivog prema nevidljivome, makar ona mogu biti potisnuta uslijed određene situacije i konteksta. U već klasičnom primjeru *The ham sandwich is waiting for his check* (Lakoff i Johnson, 1980: 35), konobarici je važnija istaknutost narudžbe njezine mušterije, nego npr. mjesto na kojem sjedi koja bi se nametnula kao prototipnija referentna točka.

Gibbs (1994) ističe da je velik broj glagola temeljen na metonimiji, a govori i o velikoj prisutnosti metonimija u književnosti¹⁶ i svakodnevnom govoru. Kao neke od primjera metonimijskih glagola navodi (1994: 65)

The librarian *shelved* the books.
The scientist *eyeballed* the data.
The maid *dusted* the table.
The pilot *dusted* the crops.
He *boycotted* the story.
We can't *stomach* any more articles on metonymy.
He *toed* the line

Što se razumijevanja metonimije tiče, Gibbs (1990) je pokazao da se ona vremenski procesuirala kao i neki drugi nemetonimijski tekst.

Valja razjasniti i razliku između metonimije i sinegdohe jer su konceptualno vrlo slične i često se izjednačavaju ili se sinegdoha smatra podvrstom metonimije. O tome je još, kako smo vidjeli, govorio Jakobson. Seto (1995: 92) pravi razliku na taj način što tvrdi da se obje figure odnose na dio za cjelinu ili cjelinu za dijelove, ali da je kod sinegdohe riječ o dijelu ili cjelini cijele kategorije dok je kod metonimije riječ o dijelu ili cjelini pojedinog entiteta. Tako je, prema Setu (1995: 93), odnos između *fir* i *tree* sinegdoha jer *tree* shvaćamo kao kategoriju, dok je odnos između *arm* i *body* metonimija jer *body* ne shvaćamo kao kategoriju. Iz naše perspektive ta razlika neće biti važna jer se u radu nećemo baviti

¹⁶„David Lodge (1981) has argued that it is possible to map the literary history of the 20th century based on the movement back and forth between literature that is essentially metaphoric (e.g. James Joyce and T.S. Eliot) and literature that is basically metonymic (e.g. W.H. Auden and George Orwell)“ (Gibbs, 1994: 63)

kategorijama, ali smatramo da je važno razgraničiti ta dva pojma iako većini današnjih istraživanja o metonimiji, ako je riječ o odnosu cjelina za dio ili dio za cjelinu, nije važna ta razlika nego sinegdohu smatraju metonimijom:

„In classical rhetoric metonymy became a figure of speech distinct from metaphor. It normally excluded shifts of meaning based on PART-WHOLE relations, which were attributed to synecdoche. Nowadays, shifts of meaning based on PART-WHOLE relations are included in metonymy and are actually regarded as the most basic metonymical relations“ (Nerlich, Clark i Todd, 1999: 362).¹⁷

Istog mišljenja je i Brdar (2007: 12-13) koji kaže da je za sinegdohu karakterističan odnos dio-cjelina, ali da je „synecdoche [is] in cognitive linguistics normally considered to be just a subtype of metonymy“.

Taylor (1989) također smatra da je u literaturi metonimiji posvećeno manje prostora i predlaže širu definiciju koja uz već postojeću Lakoffovu i Johnosnovu (1980) definiciju metonimiji pripisuje i kontekstualnu modulaciju značenja:

- (a) He opened the door
- (b) He walked through the door (Taylor, 1989: 123)

Pri čemu je, naravno, primjer (b) metonimija te smatra da „the essence of metonymy resides in the possibility of establishing connections between entities which co-occur within a given conceptual structure“ (1989: 123) i zaključuje da „metonymy turns out to be one of the most fundamental processes of meaning extension, more basic, perhaps, even than metaphor“.

(Taylor, 1989: 124).¹⁸

Croft (1993) s druge strane pokušava dati užu definiciju metonimije i poziva se na Lakoffove (1987) *idealizirane kognitivne modele* u kojima metonimija igra važnu konceptualnu ulogu, ali osobito i na Langackerovu matricu domena (v. 4.4.3.).

„Metaphor is a mapping between two domains that are not part of the same matrix: [...] In metonymy, on the other hand, the mapping occurs only within a domain matrix. [...] We will call the conceptual effect domain highlighting. Since the metonymy makes primary a domain that is secondary in the literal meaning.“ (Croft 1993: 348)

Distinkciju pojašnjava primjerima:

- (a) The Times is owned by R. Murdoch.

¹⁷Nerlich, B., D. Clarke i Z. Todd (1999). „Mummy, I like being a sandwich“. U: K. U. Panther i G. Radden (ur.). *Metonymy in language and thought*. str. 361-385. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

¹⁸Taylor (1989) *Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory*. Oxford: Clarendon Press.

(b) The Times hasn't arrived yet.

Primjer (a) ističe samo primarnu domenu, tvrtku, a primjer (b) ističe sekundarnu domenu, 'proizvod' tvrtke, odnosno novine same (Croft, 1993: 349).

Metonimija će u našem radu biti od iznimne važnosti zbog toga što igra važnu ulogu u konceptualizaciji osjećaja. U izrazu *srce mi je puno boli*, srce stoji u metonimijskom odnosu DIO ZA CJELINU unutar konceptualne domene ČOVJEK. S druge strane, srce pokazuje i metaforička značenja (SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE), pa je riječ o interakciji metafore i metonimije o kojoj ćemo reći nešto više u poglavlju koje slijedi.

Zaključno možemo reći da se metonimija razlikuje od metafore u četiri aspekta (Brdar, 2007: 9), od kojih smo dva spomenuli. Metafora se temelji na sličnosti, a metonimija na susljednosti¹⁹, metonimija obuhvaća konceptualno preslikavanje unutar samo jedne domene ili matrice domena. Treće obilježje govori o dvosmjernosti metonimije i jednosmjernosti metafore, a četvrto da je polisemija različita ovisno o tome temelji li se na metafori ili na metonimiji. Ostaje nam nešto reći o trećem i četvrtom razlikovnom obilježju. Treće izdvaja dvosmjernost metonimije, a jednosmjernost metafore. Dvosmjernost je moguća jer se konceptualna preslikavanja događaju unutar jedne konceptualne domene. To je najočitije u npr. odnosima SREDSTVO ZA CILJ ili CILJ ZA SREDSTVO, odnosno POSLJEDICA ZA UZROK i UZROK ZA POSLJEDICU.

Polisemija temeljena na metonimiji označava višeznačnost unutar jedne domene. Uz značenje „kotači“, u engleskom *wheels* također znači i automobil i osnova polisemije je metonimijska, odnosno DIO ZA CJELINU. Ili, primjerice, glagol *to ship*, koji je nastao od imenice *ship* kod kojeg također govorimo o metonimijskoj polisemičnosti.

Kao što možemo govoriti o univerzalnim metaforama, možemo govoriti i o univerzalnim metonimijama koje su utemeljene na utjelovljenju, osobito kod konceptualizacije emocija, npr. TJELESNA VRUĆINA ZA BIJES (Kövecses 2003:174). Zulu pri konceptualizaciji bijesa uz sve tjelesne, pa tako i jezične manifestacije u engleskom (vrućina, pritisak, iritiranost i dr.), konceptualizira i mučninu, teškoće s disanjem, bolest, znojenje, plakanje i nemogućnost govora, što je rezultat kulturološke specifičnosti. Specifičnost se može ogledati ne samo u drugačijim metonimijama nego i u elaboracijama istih metonimija, pa tako kineski u usporedbi s engleskim ne konceptualizira vrućinu pri bijesu, nego više pritisak (Kövecses, 2005a: 185-186).

¹⁹ „Metaphors are in fact often considered to be shorten similes (...) metonyms are expressions that are used instead of some other expressions such as that the latter expressions are associated with or suggested by the former ones“ (Brdar, 2007: 10, 12)

4.3. Odnos metafore i metonimije

Novije teorije ističu da metafore i metonimije nisu nužno na suprotnim polovima nego da se čak i isprepleću. Na to upućuje i jezični primjer *srce mi je puno boli* koji smo spomenuli u prethodnome poglavlju. Među najranijim radovima o interakciji metafore i metonimije još je Jakobsonovo uočavanje da je „raspon od prototipične metafore do prototipične metonimije viđen kao stupnjeviti niz (...)“ (Brozović, Žic Fuchs, 2003/2004: 100). Pionirskim ipak smatramo rad Goossensa (1990), u kojem autor uvodi pojam *metaftonimije* kako bi opisao različite tipove odnosa između metafore i metonimije. On je analizirao primjere metaforičkih preslikavanja u kojima polazna domena obuhvaća dijelove tijela ili zvuk, a ciljna domena ljudsko djelovanje, odnosno fizički napad. Zajedničko svim metaforičkim preslikavanjima je to što se svaki koncept može dovesti u konceptualnu vezu s iskustvom i interpretirati ga metonimijski. Navodimo Goossensov primjer *to beat one's breast* u kojemu je metafora temeljena na metonimiji koja konceptualizira lupanje u prsa tijekom javnog priznavanja grijeha u vjerskoj praksi (Goossens, 1990: 332). Izdvojili smo primjer kojim se konceptualizira dio tijela i koji će ići u prilog našoj pretpostavci da su metaforička preslikavanja koja motiviraju *idiomatske izraze* sa sastavnicom *srce* unutar kulturnih modela metonimijski utemeljena (vidi 4.5.). Goossens (1990) uočava četiri vrste metaftonimije: metafora iz metonimije, metonimija unutar metafore, metafora unutar metonimije i demetonimizacija unutar metafore te tvrdi da je metafora iz metonimije najfrekventnija. Prvi tip, metaforu iz metonimije Goossens objašnjava primjerom *These changes will be applauded* u kojem aplauz kao zvuk metonimijski predstavlja odobravanje, na kojem se zasniva metaforička slika pomoću koje ovakav aplauz konceptualiziramo slično aplauzu odobravanja u kinu ili kazalištu i tako razumijevamo prihvaćanje spomenutih promjena. Za primjer metonimije unutar metafore daje primjer *shoot your mouth off*. Tu je metaforička slika ispaljivanja iz usta koja se uspoređuje s možebitnom smrtonosnom uporabom vatrenog oružja, pa tako i ishitreno iznošenje stavova može imati negativne posljedice. Metonimija unutar ove metafore odnosi se na odnos između usta i govora. Za metaforu unutar metonimije daje primjer *be/get up on one's hind legs* u kojoj metonimijsku povezanost pronalazi između propinjanja i doslovnog ustajanja prilikom držanja govora. Sličnost čovjeka koji se propinje da nešto kaže povezuje se s postavljanjem na noge životinje, što je osnova za metaforičko preslikavanje unutar metonimije propinjanja i doslovnog ustajanja. Demetonimizaciju objašnjava primjerom *pay lip service to* u značenju podržavanja nekoga samo na riječima, gdje je veza između usana i govora opet metonimija, ali je cijeli primjer metaforički te je

metonimijski dio demetonimiziran, odnosno ne vidi se više metonimijska povezanost riječi *lip* i *Biblije*. Kao dva najproduktivnija tipa uočava metaforu iz metonimije i metonimiju unutar metafore.

Ono što je važno za naš rad jest činjenica da je osobito u konceptualizaciji osjećaja iznimno očita iskustvena korelacija čovjekovog emotivnog i tjelesnog iskustva (Kövecses, 2002: 71; Radden, 2003: 413-416). Stoga sva metaforička preslikavanja kojima se konceptualiziraju osjećaji moraju biti metonimijski utemeljena.

Štoviše, i *središnja znanja* (v. 4.4.3.) kojima su motivirana metaforička preslikavanja, zapravo su metonimijske naravi.

Krenemo li korak dalje, možemo se zapitati i ne trebaju li se sva metaforička preslikavanja promatrati iz perspektive metonimije (Taylor, 1995: 139). Zapravo, postavlja se pitanje nisu li metaforička preslikavanja ovisna o središnjim, metonimijskim preslikavanjima koja konceptualno nastupaju prije metaforičkih preslikavanja (Barcelona, 2003a). Barcelona (2003a: 42) govori o dvjema vrstama metonimijskih motivacija metafora. O generalizaciji metafore iz metonimije i metonimijskom profiliranju izvorne i ciljne domene.

Prva vrsta obuhvaća metafore zasnovane na metonimiji. Barcelona (2003a) tvrdi da je metafora VIŠE JE GORE nastala na temelju generalizacije iskustvenog metonimijskog supojavljivanja količine nečega uz porast visine. Ako na hrpicu pijeska dodajemo još pijeska, pijeska ima više, ali raste i njegova visina. To je onda iskustvena metonimija iz koje generalizacijom i razlikovanjem nastaju dvije domene – VISINA i KOLIČINA. (Radden, 2003: 96; Stanojević, 2009: 355).

Druga vrsta (Barcelona, 2003a: 47) temelji se na tome da se prilikom metaforičkih preslikavanja uvijek polazi od *središnjeg znanja* u smislu Langackera (1987), pa bi to bila metonimijska osnova za metaforička preslikavanja.

Prvi dio Barceloninog pristupa čini nam se relativno radikalnim, s drugim se djelomično slažemo. Naime, za potrebe našeg rada tvrdit ćemo da su metafore kojima se konceptualiziraju osjećaji metonimijski utemeljene, ali nismo sigurni je li to baš pravilo za sve metafore, osobito ne one temeljne. Stoga se u široj perspektivi, dakle izvan metafora koje preslikavaju domenу osjećaja, priklanjamo Raddenovom (2003: 431) skalarnom pristupu, odnosno metonimijsko-metaforičkom kontinuumu, u kojem su tradicionalna shvaćanja metafore i metonimije na krajevima skale prototipna, a unutar skale u različitim oblicima međudjelovanja.

4.4. Kulturni modeli

Složen odnos jezika i kulture jedan je od temeljnih polazišta u definiranju značenja jezičnih jedinica, a počeci kognitivne semantike upravo su taj međusobni odnos u najširem smislu uzeli kao jednu od svojih postavki. Kao što smo već spomenuli u ranijim poglavljima, tradicionalna lingvistika bavila se značenjem s isključivo formalnog stajališta, polazeći od osnovnih postavki filozofije objektivizma. Takva proučavanja značenja kategorički su isključivala svaku definiciju značenja koja bi uključivala subjektivnost i kulturu u najširem smislu tog pojma.

D'Andrade (1987: 91) razlikuje pojave u izvanjezičnoj realnosti koje postoje neovisno o tome je li im pridružen kakav jezični znak, a uglavnom jest (kamen, ruka, drvo i sl.), od pojava kojima je isto tako pridružen jezični znak, ali koje postoje samo zato što ih je određena kulturna zajednica stvorila i čije je postojanje isključivo vezano uz određena društvena pravila od kojih se sastoje. Značajan dio znanja i vjerovanja proizlazi iz takvih zajedničkih modela.

Kultura, odnosno *znanje o svijetu* neizbježan je čimbenik konceptualizacije (v. Žic Fuchs, 1991). Ona dobiva zasluženno mjesto u proučavanju značenja Fillmoreovom (1977) teorijom *prizora* i *okvira* koji odmiče semantiku od formalizma i preteča je kognitivnosemantičkim istraživanjima jer je u opis značenja uključio neizostavno *enciklopedijsko znanje*.

4.4.1. Fillmoreovi prizori i okviri

Fillmore u potrazi za definicijom značenja polazi od znanja koje govornik određenog jezika mora imati kako bi razumio pojedini jezični izraz. Kako razumijevamo značenje npr. glagola *prodati*? Polazeći od *enciklopedijskog znanja*, Fillmore (1977) razvija teoriju *prizora* i *okvira*.²⁰

Prizorima smatra različite vrste znanja, a *okvirima* jezične mogućnosti kojima ta znanja možemo opisati. Kao primjer navodi opis prizora kupovanja u engleskom (Fillmore, 1977: 102-109). Kako bismo mogli opisati taj prizor, moramo posjedovati znanje o prizoru

²⁰Za detaljniji opis Fillmoreovih *prizora* i *okvira*, ostale Fillmoreove radove te za okvir konceptualno-prototipnih pristupa v. Žic Fuchs, 1991c: 42-64

kupovanja, odnosno moramo znati da je to proces razmjene roba i dobara za određenu novčanu vrijednost, da u njemu sudjeluju najmanje dvije osobe i sl. Upravo s obzirom na to znanje ovisi i jezični odabir (*okvir*) pri opisu prizora. Na primjer, na odabir glagola *buy* i/ili *sell* važno je razumjeti prizor kupovanja, a i konceptualiziramo li prizor iz perspektive prodavača ili kupca. Slično je i s leksemima *shore* i *coast* u engleskom. *Shore* je granica između kopna i mora iz perspektive onoga tko je na moru, a *coast* je ista ta granica iz perspektive onoga tko je na kopnu (Fillmore, 1982: 121). Dakle, na temelju znanja o prizoru, govornik odabire jezični izbor kojim će ga opisati. Ovdje ćemo spomenuti i Fillmoreovu (1982a) definiciju *neženje* jer ćemo se njome baviti unutar definicije *idealiziranih kognitivnih modela* (v. 4.4.2.). U definiciji *neženje* Fillmore (1982a) polazi od prototipnog značenja u smislu Rosch (1977), koje je usko povezano s kulturom. Neženja se može definirati kao neoženjeni zrelo muškarac, ali samo u društvima u kojima postoje očekivanja o ženidbi u određenoj životnoj dobi. Stoga neženjom ne bismo smatrali zrelog muškarca koji dugo živi u izvanbračnoj zajednici ili papu (Fillmore, 1982a). Međutim, u formiranju značenja *neženje* ne sudjeluje samo jedan *prizor*, nego više njih.

Fillmore (1985) će napustiti razlikovanje *prizora* i *okvira* te će govoriti samo o *semantici okvira* (engl. *frame semantics*), a od sada ćemo i mi taj termin rabiti u radu.

„A 'frame', as the notion that plays a role in the description of linguistic meanings, is a system of categories structured in accordance with the motivating context (...) The motivating context is some body of understandings, some pattern of practices, or some history of social institutions, against which we find intelligible creation of a particular category in the history of the language community.“
(Fillmore, 1982: 119)

Pogledajmo kako bismo njegov teorijski okvir mogli primijeniti na temu našeg rada, s tim da ćemo rabiti primjer na hrvatskom. Da bismo razumjeli da je netko slomljena srca, u prvom redu moramo poznavati *semantički okvir* u kojem su dvije osobe u sretnoj ljubavnoj vezi. Međutim, to je samo jedan motivirajući faktor. Formiranje značenja mnogo je složenije. Kao prvo, ovdje je riječ o integraciji nekoliko *semantičkih okvira*, o čemu će govoriti Lakoff (v. 4.4.2.), a i o metonimijskim i metaforičkim preslikavanjima čija se važnost u konceptualizaciji značenja počela sustavnije proučavati nakon spomenutih Fillmoreovih radova.

4.4.2. Idealizirani kognitivni modeli Georgea Lakoffa

Idealizirani kognitivni modeli jedan su od naziva za strukturirano znanje u ljudskom umu koji služi za razumijevanje drugih struktura. Znanje unutar kognitivnih modela je kulturološki uvjetovano i vrlo često konvencionalizirano i idealizirano. Kako bi objasnio strukturu *idealiziranih kognitivnih modela*, Lakoff (1987a: 68-69) definira *utorak*. Mišljenja je da ga možemo definirati samo u odnosu na *idealizirani kognitivni model* koji obuhvaća izmjenjivanje dana i noći unutar ciklusa od sedam dana u kojem se poštuje linearni slijed.²¹ Ovakav model nužno je idealiziran zbog toga što takav ciklus od sedam dana nije prirodan, nego je rezultat društvenih konvencija. Prisjetimo li se Fillmoreove definicije *neženje*, odnosno *okvira* koji služi za razumijevanje toga koncepta, vidimo da se i u njemu *neženja* definira u odnosu na *idealizirani kognitivni model* u kojem postoji konvencija braka i tipična dob za ženidbu. Lakoff i sam tvrdi kako je u svojoj definiciji pošao od Fillmoreove *semantike okvira* (Lakoff, 1987a: 68). Međutim, Lakoff daje i dogovor na Fillmoreovo pitanje zašto se i npr. papu ne može smatrati *neženjom*. Tvrdi da se definiranje koncepta ne mora nužno odnositi samo na jedan kognitivni model, nego na više modela koji se međusobno integriraju (Lakoff, 1987a: 71, 74), s čime se u potpunosti slažemo. Tako se prilikom konceptualizacije *neženje*, aktivira istovremeno i kognitivni model Katoličkoj crkvi i celibata. *Idealizirani kognitivni modeli*, za razliku od Fillmoreove semantike okvira, omogućuju međusobnu integraciju i time pridonose jasnijem definiranju značenja. Očito je da se i u kategorizaciji temeljenoj na *idealiziranim kognitivnim modelima* polazi i od pojma prototipa u smislu Rosh (1977), na što i Lakoff ukazuje (Lakoff, 1987a: 70-76). Ono što je posebno zanimljivo za naš rad su Lakoffova istraživanja u kojima je pokazao da su mnogi *idealizirani kognitivni modeli* utemeljeni metonimijski (Lakoff, 1987a: 77-90). Metonimijska utemeljenost vidljiva je u odnosu DIO ZA CJELINU u kojem jedan član kategorije često stoji za cijelu kategoriju. Taj jedan član je prototipan, a vrlo često i stereotipan. Drugim riječima, on je vezan za naša *središnja znanja* koja su najvažniji dio *enciklopedijskog znanja* (Langacker, 1987: 158; v. 4.4.3.). Lakoff (1987a: 79-84) smatra da je kognitivan model majke vrlo širok (majke koje rade, majke koje su posvojile dijete, majke kućanice, maćehe, biološke majke i dr.), ali da je za prototipnu majku u američkom društvu, stereotipno najbolju majku, društvenim konvencijama iz cijelog modela izdvojen koncept majke kućanice. Očito je da društvene

²¹Langacker (1987: 60) također smatra da je značenje utorka određeno time što dolazi nakon ponedjeljka i prethodi srijedi

konvencije rado organiziraju idealizirano znanje koje nužno vodi do idealiziranog prototipa (idealni dom, idealna obitelj, idealan posao, idealni radnici itd.) (Lakoff, 1987a: 87).

Pogledajmo kako bi se *srce* u izrazu *čovjek slomljena srca* svojim prenesenim značenjem uklapalo u Lakoffove *idealizirane kognitivne modele*. Budući da najčešće preneseno značenje leksema srca obuhvaća čovjekove emocije, prototipno one ljubavne, pokušat ćemo ga uvrstiti u idealizirani kognitivni model ljubavi. U ovome trenutku zanemarit ćemo društvene stereotipe toga modela, odnosno činjenicu prema komu sve možemo gajiti ljubav. Stoga ćemo samo definirati koje bi značenjske osobine ljubavi trebala pokazivati. Riječ je o vjernoj, dugoj, nepokolebljivoj, iskrenoj i strastvenoj ljubavi, dakle o idealiziranoj ljubavi. *Srce* unutar takvog kognitivnog modela metonimijski označava čovjeka koji takve osjećaje proživljava, pa je time i istinita tvrdnja da *srce* stoji u odnosu dio-cjelina prema kognitivnom modelu ljubavi. Ono što nam Lakoffov pristup omogućuje jest integracija nekoliko kognitivnih modela. Stoga već spomenutu osobu slomljena srca razumijevamo integracijom spomenutog modela ljubavi u kojem srce stoji za afektivni život čovjeka, ali i dijela tog kognitivnog modela koji upućuje na jedinstvo dviju osoba motivirano konceptualnom metaforom LJUBAV JE CJELINA. Unutar takve integracije odnos puca, prekida se konceptualna metafora LJUBAV JE CJELINA i posljedica je (ekstremna) tuga koja se konceptualizira kao slomljeno srce.

Idealizirani kognitivni modeli prema našem su mišljenju vrlo slični Fillmoreovoj *semantici okvira*. Upravo pojam *idealiziranosti* omogućio je jasnije opisivanje značenja i jasniju konceptualnu integraciju koja sudjeluje u formiranju značenja.

4.4.3. Kognitivne domene Ronalda Langackera

Langacker definira kognitivnu domenu kao koherentni dio konceptualizacije u odnosu na koji se karakteriziraju koncepti (Langacker, 1987: 488) i smatra da se sastoje od:

„(...) mental experiences, representational spaces, concepts, or conceptual complexes“
(Langacker, 1987:147).

Dakle, domene su strukturirano *enciklopedijsko znanje* neophodno za definiciju koncepata. Domene uvelike podsjećaju na Fillmoreove okvire, a neki autori ih i poistovjećuju s njima (Croft i Cruse, 2004: 15). Na primjer, da bismo odredili značenje koncepta *knuckle*, moramo ga definirati prema domeni HAND, domenu HAND prema domeni ARM, a domenu ARM prema

domeni BODY. No kojoj domeni pripada BODY? Langacker smatra da domena tijela pripada trodimenzionalnom prostoru i da se ta domena ne može više razlagati. Stoga Langacker dijeli domene na temeljne i apstraktne. Apstraktne domene su složene i nužno se definiraju prema temeljnim domenama. Temeljne domene su utemeljene na predkonceptualnom, tjelesnom i izravno doživljenom iskustvu i mogu se definirati jedna prema drugoj (npr. domenu prostora prema domeni vremena²²), ali ne i prema nekom temeljnijem konceptu. Primjeri temeljnih domena su VRIJEME, PROSTOR, BOJA, SILA, GLAD itd. Unutar navedenih domena Langacker izdvaja VRIJEME i PROSTOR kao temeljnije (Langacker, 1987: 147-149).

Iako svaki koncept zapravo izrasta iz temeljnih domena, njihov odnos često nije izravan i veza se uspostavlja nizom posrednih koncepata. Tako je, na primjer, teško dovesti u vezu koncept *psa* s temeljnom domenom prostora, bez znanja o posrednim konceptima ŽIVOTINJSKO BIĆE, konceptu VUKA, njegovom odnosu s LJUDSKIM BIĆIMA i sl.

Stoga Langacker uvodi pojam *matrica domena* (engl. *domain matrix*) jer za značenje pojedinih koncepata nije dovoljno znati samo jednu domenu, nego niz domena. Za razumijevanje koncepta BANANE moramo prizvati i znanje iz različitih drugih domena poput OKUSA, BOJE, OBLIKA, ZEMLJOPISNOG PORIJEKLA i FUNKCIJE (Langacker, 1987: 154).

Prema Tuđman Vuković (2010: 27) *matrica domena* trebala bi *odgovarati idealiziranim kognitivnim modelima* jer predstavlja *enciklopedijsko znanje*, ali matricu čini popis domena koji više ističe rascjepkanost nego jedinstvenost tog *enciklopedijskog znanja* i ne prikazuje kako se pojedine domene spajaju u jedinstven koncept. Mi smo također mišljenja da takva rascjepkanost domena i njihova hijerarhija ne odražava dinamičnost formiranja značenja. Iako bi trebalo provesti psiholingvistička istraživanja, mišljenja smo da se sve domene znanja istovremeno aktiviraju, a ne nekim hijerarhijskim poretkom.

Ako se vratimo temi našeg rada i konceptu *srca*, ono bi se definiralo u odnosu na domene TIJELA i OSJEĆAJA, pa bismo govorili o matrici domena. Domena TIJELA temeljila bi se na osnovnim domenama VRIJEME i PROSTOR, a same osjećaje Langacker (1987: 149) navodi kao temeljnu domenu. Mišljenja je da osjećaje ne možemo razumjeti putem nekih drugih temeljnih domena (npr. prostora i vremena) i da stoga čine temeljnu domenu za sebe.

²² „The conception of spatial relationships involves scanning, which requires processing time, and our notions of spatial extensions are intimately bound up with time-extended physical actions (e.g. movement and the manipulation of objects).“ (Langacker, 1987: 149)

Vjerojatno je činjenica da je domena OSJEĆAJI temeljena na izravnom iskustvu nagnala R. Langackera da je proglasi temeljnom, a i neki osjećaji su zasigurno univerzalni.

Pojam *domene* najčešće se rabi prilikom metaforičkih i metonimijskih preslikavanja (Lakoff i Johnson, 1980; Lakoff i Turner, 1989; Kövecses, 2002) i u tom ćemo ga značenju koristiti i u ovome radu.

Langacker uvodi i pojam *središnjeg znanja* koji će jasnije rabiti i Kövecses (2003b: 82) upućujući na središnjost metaforičkih preslikavanja. *Središnje znanje* najvažniji je dio *enciklopedijskog znanja* koje igra važnu ulogu u konceptualizaciji značenja, a očituje se u velikoj konvencionaliziranosti, generičnosti, intrinzičnosti i karakterističnosti za određenu skupinu entiteta (Langacker, 1987: 158-161).

Na primjeru leksema *srce* pokazat ćemo koji bi njegovi dijelovi bili središnji prema navedenim Langackerovim kriterijima. Konvencionaliziranost se odnosi na stupanj do kojeg je znanje prošireno u nekoj jezičnoj zajednici. Tako je znanje o srcu kao glavnom organu koji pumpa krv konvencionalnije od znanja da je srce šuplji organ. Ako je znanje generično, dakle ako se odnosi na veći dio roda, sklonije je centralnosti. Generično znanje o srcu bilo bi da ljudi obolijevaju od različitih bolesti vezanih za srce, a specifično bi bila činjenica da moj poznanik pati od npr. urođene srčane mane. Intrinzično znanje je vezano uz određeni entitet, a ne uz njegov odnos prema drugim entitetima. Stoga je znanje o tome da srca kuca intrinzično, a ekstrinzično bi bilo znanje o tome da srce pumpa krv koja kola tijelom i tako zajedno s arterijama i venama čini kardiovaskularni sustav. Ako je neko znanje karakteristično za određenu skupinu entiteta, veća je mogućnost da se prema tom znanju odredi pripadnik kategorija kojoj entitet pripada. Ovaj posljednji kriterij teško je primjenjiv za određivanje središnjeg znanja o srcu jer sva srca ne mogu pripadati niti jednoj drugoj kategoriji. Stoga ćemo se poslužiti Langackerovim primjerom. Na primjer, znanje o tome kako izgledaju mačke više je karakteristično za kategoriju mačaka od znanja o tome da mačke mogu biti crne. Drugim riječima, vidimo li iz daljine životinju koja oblikom nalikuje mački, pretpostavit ćemo da je to mačka. Odlučujući faktor u svakom slučaju neće biti boja životinje (Langacker, 1987: 161).

4.4.4. Kulturni model braka Naomi Quinn

Lakoff i Johnson (1980) u teoriji konceptualnih metafora kulturu spominju kako bi uputili na različite konceptualizacije istih koncepata u govornika koji pripadaju različitim

kulturama. Smatraju da su metafore i metonimije duboko ukorijenjene unutar pojedine kulture i da su unutar nje preslikavanja utjelovljena, odnosno motivirana izravnim tjelesnim iskustvom.

Godine 1987. pojavljuje se zbornik *Cultural Models In Language and Thought* u kojem se prvi put skovao pojam *kulturni model* i kao takav se primijenio u lingvističkim istraživanjima. Pojam *kulturnih modela* vezemo uz kognitivnu antropologiju koja je našla svoje mjesto i u lingvističkim istraživanjima s kojima se međusobno nadopunjuje. Temeljno pitanje koja je antropologija postavila je sljedeće: Kako je kulturno znanje organizirano? (Quinn i Holland, 1987: 3) Autorice u vezu dovode konvencionalizirano znanje s čovjekovim razmišljanjem i uporabom jezika, odnosno govori se o kulturnim modelima kao o organiziranim oblicima zajedničkog znanja.

Iako je u tome zborniku prvi puta skovan termin *kulturni model*, smatramo da autorice nisu u pravu kada tvrde da se povezanost kulture povezuje s lingvistikom tek istraživanjima unutar kognitivne antropologije. Ono čemu je kognitivna antropologija, ali i kognitivna lingvistika pridonijela, jesu načini na koje konvencionalizirano znanje može biti organizirano (npr. Lakoff, 1987a). Međutim, moramo primijetiti kako autorice, iako su antropologinje u prvome redu, nisu uzele u obzir vrlo rane postavke unutar tzv. američke lingvistike koje eksplicitno upućuju na povezanost jezika, kulture i mišljenja (v. 2.), a koje upravo proizlaze iz antropoloških istraživanja. Boasova terenska istraživanja indijanskih jezika 1910-ih pokazuju važnost jezika u proučavanju kulture, a lingvistiku je Boas smatrao integralnim dijelom antropologije. Nadalje, njegov učenik Sapir smatrao je da se jezična pitanja ne mogu riješiti bez poznavanja kulture. Kako je Boas bio antropolog, Sapir se više okreće jeziku i zalaže se za deskriptivnu lingvistiku koja je uvijek povezana s kulturom. Premda je u tadašnjoj lingvistici takav pristup smatran vrlo kontroverznim, priroda značenja nastavila se istraživati baš u okviru antropologije 1950-ih (Žic Fuchs, 1991a: 26-27; Žic Fuchs, 2009). Stoga nas prilično čudi kako Quinn i Holland (1987) ne spominju ta istraživanja i smatraju da se o sprezi jezika i kulture počelo govoriti tek 1980-ih.

Članci u zborniku bave se pitanjem kako je u kognitivnim smislu organizirano kulturno znanje i kako se ono može rekonstruirati. Kako smo već spomenuli, antropolozi su razvojem kognitivne antropologije promijenili i viđenje kulture. Počeli su govoriti o kulturi kao o znanju koje dijele pripadnici neke zajednice i nisu kulturu smatrali samo skupom usmenih tradicija i artefakata (Quinn i Holland, 1987: 4). Lingvisti su se razvojem kognitivne

antropologije usredotočili na intuicije ispitanika i analizu prirodnog diskursa kako bi rekonstruirali kulturne modele (Quinn i Holland, 1987: 18). Quinn i Holland (1987: 4) definiraju kulturne modele kao:

„(...) presupposed, taken-for-granted models of the world that are widely shared (although not necessarily, to the exclusion of other, alternative models) by the members of a society and that play an enormous role in their understanding of the world and their behaviour in it“.

Autorice tvrde da kulturni modeli ne mogu pružiti cijeli uvid u ljudsko ponašanje ili ga predvidjeti, pa tako ni pretpostaviti jezičnu uporabu, ali da otkrivaju kompleksne odnose između toga dvoga.

Quinn (1987) je provela istraživanje kojim je htjela pokazati na koji način kulturni model braka motivira iskaze ispitanika koje je intervjuirala. Kako bi rekonstruirala kulturni model, intervjuirala je jedanaestero supružnika, a intervjui su po osobi trajali u prosjeku 15 ili 16 sati. Svi ispitanici su rođeni Amerikanci kojima je engleski materinji jezik, a brak o kojemu su govorili svima je prvi brak. Izabrani su bračni parovi iz različitih dijelova SAD-a, različite etničke pripadnosti, različitog zanimanja, obrazovanja te različitih godina. Kako autorica kaže, osnovna namjera bila je istražiti kako osobe organiziraju kulturno znanje o brakovima, pa stoga ovaj uzorak nema statističke vrijednosti u tom smislu da pokazuje kako je znanje organizirano s obzirom na različite sociološke kategorije poput spola, etničke pripadnosti, vjere ili društvenog staleža (Quinn, 1987: 191-192).

Quinn (1987) pomno analizira dijelove intervjuja i želi rekonstruirati kulturni model braka koji motivira jezičnu uporabu i omogućuje cjelovito razumijevanje diskursa. Analizu intervjuja provodi na značenjskoj razini i razini njihove unutarnje koherentnosti. U iskazima ispitanika u prvom redu proučava izraze za brak i odnose u braku. Diskurs, kako uočava, sadrži i nemetaforičke izraze, odnosno moguće je naći pojmove poput *rastave*, ali osobe obično pribjegavaju metaforičkom opisu, npr. *raspadanju braka*.

Budući da se kulturni modeli definiraju kao organizirano znanje koje dijele pripadnici određene zajednice, postavlja se pitanje kako dolazimo do znanja pohranjenog u kulturnim modelima. Quinn (1987: 179-180) smatra da se do tog znanja dolazi analizom jezičnog materijala ispitanika. Takav jezični materijal većim je dijelom metaforičan, ali metafore su odraz kulturnog modela braka, dakle znanja o braku, koji je sam po sebi nemetaforičan, odnosno odraz je isključivo nemetaforičkog konvencionalnog znanja (Quinn, 1991: 56-57). Pogledajmo neke dijelove intervjuja koje je Quinn uključila u svoj rad:

„When the marriage was strong, it was very strong because it was made as we went along – it was sort of a do-it-yourself-project. MARRIAGE IS A MANUFACTURED PRODUCT

They had a basic solid foundation in their marriages that could be shaped into something good. MARRIAGE IS A MANUFACTURED PRODUCT

Each one [experience] is kind of like building on another, that our relationship just gets more solid all the time. MARRIAGE IS A MANUFACTURED PRODUCT

Yeah, really, A sense of, well, through the good and the bad. We have learned a lot about each other. We've learned a lot of ways of working with each other. If it took seven more years before you learned that much with the next person. Where – you know, where would you go?' MARRIAGE IS AN ONGOING JOURNEY

I think that maybe I have an appreciation for the fact that a happy marriage is not entirely problem-free and that probably means that you really have to start out with something that's strong if it's going to last.' MARRIAGE IS AN ONGOING JOURNEY“ (Quinn, 1987: 175)

Autorica je analizirajući jezične izraze kojima ispitanici govore o braku zaključila da su većim dijelom metaforički. Kao što vidimo iz primjera, brak se opisuje kao *do-it-yourself-project* i pripisuju mu se atributi *strong* i *solid* i govori se o nečemu što *lasts*. O njemu se govori i kao o putovanju kroz *the good and the bad*. Prikupivši podosta takvog metaforičkog materijala, došla je do zaključka da su takvi metaforički iskazi motivirani konvencionalnim znanjem o instituciji braka.

Uočava realizacije nekoliko konceptualnih metafora. Na primjer, konceptualna metafora MARRIAGE IS A MANUFACTURED PRODUCT realizirana je i razrađena jezičnim izrazima da brak *lasts* i *works*, da je *good*, *strong*, da je *do-it-yourself-project*, *solid* itd. Metafora MARRIAGE IS AN ONGOING JOURNEY realizirana je npr. jezičnim izrazom *through the good and the bad*, MARRIAGE IS JOURNEY THAT STOPS jezičnim izrazom *unable to continue*, a MARRIAGE IS A DURABLE BOND BETWEEN TWO PEOPLE jezičnim izrazima *cemented together*, *bound together* ili *gelled*.²³

Svi ovi metaforički izrazi, odnosno konceptualne metafore koje ih motiviraju, odraz su konvencionaliziranog znanja o braku da je MARRIAGE ENDURING²⁴ (Quinn, 1987: 176). Quinn smatra da su metaforička preslikavanja motivirana znanjem o svijetu, odnosno očekivanjima o braku koja, kako kaže (Quinn, 1991: 68), nisu u osnovi metaforička, stoga ovi metaforički modeli samo razrađuju kulturni model braka.

²³Quinn u članku ne navodi cijele intervjuje, nego često iz njih izdvaja metaforičke jezične izraze; stoga nismo kao potvrdu konceptualnih metafora MARRIAGE IS JOURNEY THAT STOPS i MARRIAGE IS A DURABLE BOND BETWEEN TWO PEOPLE mogli citirati dijelove diskursa koji te metafore motiviraju

²⁴Ovdje navodimo samo jedan od pet obilježja kulturnog modela braka: *enduring*, *mutually beneficial*, *unknown at the outset*, *difficult*, *effortful* (Quinn, 1987: 179)

Quinn (1987, 1991) tvrdi da je znanje govornika o instituciji braka shematično i idealizirano. Pojam shematičnosti, odnosno shematično organiziranog znanja, prihvaćen je u kognitivnoj znanosti, pa tako i u kognitivnoj antropologiji (Casson, 1983, prema Quinn, 1987) i u kognitivnoj lingvistici (npr. Lakoff, 1987a; Langacker, 1987). Pojam je vezan uz teoriju kategorizacije i prototipa kao najtipičnijeg predstavnika određene kategorije koji može poslužiti za shematičnu kategorizaciju. Shematski prikaz apstrahira sve različitosti pripadnika određene kategorije i uzima samo ona njihova obilježja koje jesu prototipna ili su najbliža prototipu. Kasnije će se pokazati i da se 'nasljeđuju' ona znanja koja su središnja (Langacker, 1987, v. 4.4.3.).

„A *schema*, by contrast, is an abstract characterization that is fully compatible with all the members of the category it defines (so membership is not a matter of degree): it is an integrated structure that embodies the commonality of its members, which are conceptions of greater specificity and detail that elaborate the schema in contrasting ways.“ (Langacker, 1987: 371)

Shematičnost znanja unutar kulturnog modela odnosi se, dakle, na činjenicu da takvo znanje apstrahira sve individualne razlike. Kao što smo vidjeli u prethodnome poglavlju, neki ispitanici govore o braku kao o nečemu što *lasts* ili *works* ili je *do-it-yourself-project*. Bez obzira na različitost ovih jezičnih izraza, odnosno na njihovu detaljnost, svi su oni motivirani znanjem da je brak, među ostalim, trajan. Takvo znanje koje apstrahira individualne razlike nazivamo shematičnim, a koji će se dio domene znanja profilirati konceptualnom metaforom ovisi o (nesvjesnom) jezičnom izboru svakog govornika.

Znanje o braku koje motivira metaforičke razrade unutar modela je i idealizirano. To znači da je riječ o savršenoj slici braka koji ni u kojem slučaju nije statistički ispravna, a ispitanici metaforički zapravo govore koliko su blizu ili daleko od prototipnog, idealnog braka. Iako su njihovi iskazi različiti, individualne razlike se apstrahiraju jer su kulturni modeli, kako smo već spomenuli, shematični.

Istraživanje koje je provela Quinn (1987) pokazalo je da na shematičnost znanja u kulturnom modelu braka koji ispitanici dijele ne upućuje samo značenjska analiza diskursa, nego i njegova koherentnost. Pogledajmo primjer:

„I think Tom and I both were *real* naive about each other, I mean, I think that we got married on the strength of a lot similar tastes and a lot of love and appreciation but not much real sense of who each other were. I really don't think that we, either of us, had examined each other and said – I mean, I don't think I had said, 'Really, who's this Tom Harper, how can I describe him, what is he? What...' You know, 'Is that the kind of person I need to be married to?' I don't think I had ever consciously done that – examined my needs and to see if Tom'd fit them. (...)“ (Quinn, 1987:173)

Jezična ostvarenja metaforičkih preslikavanja u ovom slučaju funkcioniraju kao antecedenti u diskursu. Ispitanica započinje svoje izlaganje o braku riječima da ona i suprug zapravo nisu na početku imali jasnu sliku o onome drugome i o tome u što se upuštaju (Quinn, 1987: 177). Takav metaforički iskaz motiviran je konceptualnom metaforom KNOWING IS SEEING, odnosno razradom te metafore MARRIAGE IS AN UNKNOWN OUTSET (Quinn, 1987: 177). Ispitanica, kao što uočavamo, kasnije govori kako misli da ona i suprug nikad nisu svjesno pronikli u svoje potrebe i zapitali se hoće li se međusobno u njih uklopiti. Ovaj iskaz opet upućuje na isto metaforičko preslikavanje (KNOWING IS SEEING -> MARRIAGE IS AN UNKNOWN OUTSET) (Quinn, 1987: 177). Drugim riječima, da bismo razumjeli njezin drugi dio iskaza, a time i cijeli diskurs, moramo razumjeti metaforičko značenje antecedenta, odnosno dijeliti ista znanja o braku.

Shematičnost znanja unutar kulturnog modela pridonosi i razumijevanju samih iskaza unutar diskursa, neovisno o njihovoj međusobnoj koherentnosti. D'Andrade takvu osobinu kulturnih modela objašnjava činjenicom da su modeli *intersubjectively shared* (hrv. interpersonalno zajednički) (D'Andrade, 1987: 113), odnosno da svi sudionici u komunikaciji dijele isto znanje. Tvrdi da kulturni modeli predstavljaju objektivne činjenice o svijetu (npr. ljudi koji gledaju bejzbol i vide hvatača kako nešto očekuje, znaju da on očekuje loptu). Tako, na primjer, nije potrebno reći da se od sportskih utakmica očekuje pobjeda jedne od momčadi, pa sportski komentator ne mora to nužno naglasiti (D'Andrade, 1987: 113). D'Andrade smatra da su modeli često neznanstveni ako je riječ o opisivanju nekih pojava koje su stručne ili znanstvene (D'Andrade, 1987: 113)²⁵.

D'Andrade (1987: 114) naglašava da govornici obično nisu svjesni kulturnih modela, ali rabe znanje koje imaju o njemu. To znanje jest kognitivno organizirano, ali ispitanici, ako ih se pita, neće moći objasniti npr. kulturni model braka ili će deklarativno navesti samo neke njegove dijelove. Tako u istraživanju o kulturnom modelu braka uočavamo da ispitanici u intervjuima govore i o onim elementima kulturnog modela braka koje ne bi, pretpostavljamo, izložili da ih se izravno traži da navedu sva obilježja braka kao institucije koja znaju. Dakle, govornici model koriste, ali ga ne mogu dovoljno dobro opisati. D'Andrade (1987: 114) u tom smislu povlači razliku između proceduralnog znanja (kako voziti bicikl) i deklarativnog znanja (znati povijest Francuske).

²⁵Kulturni modeli koji motiviraju frazeološke izraze sa *srcem* u hrvatskom i *hjärta* u švedskom isključivo su s većim ili manjim odmakom od znanstvenog modela

4.4.5. Kognitivni model bijesa Georga Lakoffa i Zoltána Kövecsesa

Prvo sustavno istraživanje konceptualizacije emocija proveli su G. Lakoff i Z. Kövecses (1987). Autori navode kako se smatralo da su emocije lišene konceptualnog sadržaja (Lakoff i Kövecses, 1987: 195). Istraživanjem konceptualizacije bijesa, odnosno kognitivnog modela bijesa inherentnom govornicima američkog engleskog, autori žele pokazati da emocije pokazuju složenu konceptualnu strukturu. Analizirajući primjere iz Rogetova *Thesaurusa*, samo se isprva čini da su jezični izrazi nekoherentni sustav, tvrde autori, ali pomnijom analizom nameće se zaključak da među izrazima mora postojati sustavna struktura (Lakoff i Kövecses, 1987: 195-196).

Analizu jezičnog materijala počinju od kulturnog modela koji fiziološki opisuje ponašanje osobe koja proživljava bijes:

„THE PHYSIOLOGICAL EFFECTS OF ANGER ARE INCREASED BODY HEAT, INCREASED INTERNAL PRESSURE (BLOOD PRESSURE, MUSCULAR PRESSURE), AGITATION, AND INTERFERENCE WITH THE ACCURATE PERCEPTION.

AS ANGER INCREASES, ITS PHYSIOLOGICAL EFFECTS INCREASE.

THERE IS A LIMIT BEYOND WHICH THE PHYSIOLOGICAL EFFECTS OF ANGER IMPAIR NORMAL FUNCTIONING.“ (Lakoff i Kövecses, 1987: 196)

Iz takvih tjelesnih iskustava izvode metonimiju THE PHYSIOLOGICAL EFFECTS OF AN EMOTION STAND FOR THE EMOTION. Polazeći od spomenutog modela pokazuju kako on metonimijski motivira jezičnu uporabu. Navodimo neke primjere (Lakoff i Kövecses, 1987: 197):

Metonimija	Metonimijski jezični izraz
BODY HEAT STANDS FOR ANGER	Billy's a <i>hothead</i> .
INTERNAL PRESSURE STANDS FOR ANGER	When I found out, I almost <i>burst a blood vessel</i> .
REDNESS IN FACE AND NECK AREA STANDS FOR ANGER	He got <i>red with anger</i> .
AGITATION STANDS FOR ANGER	She was <i>shaking with rage</i> .
INTERFERENCE WITH ACCURATE PERCEPTION STANDS FOR ANGER	She was <i>blind with rage</i> .'

Međutim, Lakoff i Kövecses uočavaju da jezični izrazi koji opisuju konceptualizaciju bijesa nisu samo metonimijski. Metonimijska preslikavanja konceptualno se integriraju s metaforičkim preslikavanjima i tako čine složene konceptualne metafore utemeljenje na metonimiji (Lakoff i Kövecses, 1987: 197). Navodimo jedan primjer takve konceptualne integracije (Lakoff i Kövecses, 1987: 197-198).

Složena konceptualna metafora ANGER IS THE HEAT OF A FLUID IN A CONTAINER koji motivira npr. jezični izraz *you make my blood boil*, prema autorima je nastala konceptualnom integracijom metafore ANGER IS HEAT, koja je utemeljena na metonimiji BODY HEAT STANDS FOR ANGER, i metafore THE BODY IS A CONTAINER FOR EMOTIONS²⁶.

Autori navode da se metafore kojima se konceptualizira bijes realiziraju u brojnim jezičnim izrazima svojim razradama i proširenjima Lakoff i Kövecses, 1987: 198-199). Tako, na primjer, u metafori ANGER IS HEAT OF FLUID IN CONTAINER bijes se shvaća kao vrućina, tijelo kao 'spremnik', a tekućina kao krv. Razradu konceptualne metafore možemo uočiti u manje konvencionaliziranim jezičnim izrazima, npr. *it makes my juices boil*. Konvencionalno preslikavanje uključivalo bi *blood*. Postoje i razna znanja koja možemo imati o polaznoj domeni, dakle potencijalna proširenja (v. 4.1.). Tako npr. znamo da tekućina u bilo kojoj vrsti spremnika isparava prije i tijekom vrenja. U engleskom jeziku, spomenuta konceptualna metafora ANGER IS HEAT OF FLUID IN CONTAINER upravo ovim svojim proširenjima motivira npr. jezične izraze *his pent-up anger welled up inside him* ili *she got all steamed up* koji, dakle, nisu u jeziku toliko konvencionalizirani kao npr. *bursting with anger* (Lakoff i Kövecses, 1987: 199).²⁷

Lakoff i Kövecses (1987) detaljno opisuju nekoliko složenih konceptualnih metafora nastalih konceptualnim integracijama i detaljno opisuju njihova proširenja i razrade, no mi smo zbog ograničenosti prostora opisali samo jednu kako bismo pokazali osnovnu tezu njihovih postavki.²⁸ Na temelju ove složene konceptualne metafore koju smo spomenuli, Lakoff i Kövecses (1987: 205) zaključuju da se bijes konceptualizira kao oblik energije koji ulazi u tijelo, u tijelu stvara unutarnju vrućinu i izlazi iz tijela u obliku pare, pritiska, iznimne

²⁶Primjećujemo da autori nisu u detalje opisali sve korake konceptualne integracije preskačući određene razrade, pa ih ovdje navodimo: konceptualna metafora BODY IS A CONTAINER FOR EMOTIONS razrada je konceptualne metafore BODY IS A CONTAINER koja je tjelesno utemeljena na predodžbenoj shemi SPREMNIKA

²⁷Za konvencionalizirana preslikavanja v. poglavlje 4.1.

²⁸Ostali modeli: ANGER IS INSANITY, ANGER IS AN OPPONENT (IN A STRUGGLE), ANGER IS A DANGEROUS ANIMAL, ANGER IS A BURDEN

vrućine ili uznemirenosti koje uzrokuju nepoželjne fiziološke reakcije i onemogućuju normalno funkcioniranje osobe čije ponašanje uslijed toga postaje opasno za druge (Lakoff i Kövecses, 1987: 205).

Lakoff i Kövecses (1987) su analizom jezičnog materijala dokazali postavku da emocije nisu lišene konceptualnog sadržaja, nego da su, naprotiv, njime iznimno bogate. (Lakoff i Kövecses, 1987: 219-220). Kognitivni model bijesa motiviran je metonimijama koje polaze iz tjelesne domene (fiziološke reakcije tijela) i zatim se konceptualno integriraju s metaforičkim preslikavanjima. Ovakva tvrdnja bit će temelj za daljnja istraživanja o konceptualizaciji emocija, a uz to i jedan od naših ciljeva istraživanja kojim očekujemo metonimijsku temeljenost većine konceptualnih metafora pri već spomenutoj konceptualizaciji emocija. Analizom *idiomatskih izraza* sa sastavnicom *srce* u hrvatskom i *hjärta* u švedskom jeziku želimo pokazati da su oni motivirani, dakle da nisu arbitrarni. Štoviše, tvrdit ćemo da postoji i sustavna motivacija kulturnim modelima koji su razrađeni metaforičkim preslikavanjima koja su utemeljena na metonimiji.

Lakoff i Kövecses (1987) smatraju da znanje o kulturnom modelu bijesa postoji zato što je metonimijsko motivirano fiziološkim modelom i da samo za sebe, bez takvih preslikavanja, ne bi imalo kognitivnu realnost. Međutim, ovaj model kritizirali su osim Quinn (1991) i Geeraerts i Grondealers (1995) koji smatraju da je u konceptualizaciji bijesa motivirajući faktor isključivo kulturno znanje, odnosno neznanstveni model o konceptualizaciji emocija.

4.5.Odnos kulturnih modela i konceptualnih metafora

Lakoff i Johnson (1980) tvrde da do metaforičkih preslikavanja iz polazne, fizičke domene, u ciljnu, nefizičku domenu, dolazi kako bismo bolje razumjeli i protumačili apstraktne pojave, a da je temelj preslikavanja tjelesno iskustvo koje je uvijek dio određene kulture. Quinn i Holland (1987) dovode u pitanje osnovu metaforičkog preslikavanja unutar teorije konceptualne metafore kada je riječ o preslikavanju iz tzv. fizičkog svijeta. Autorice smatraju da je kod nekih preslikavanja, npr. ARGUMENTIRANA RASPRAVA JE RAT osnova preslikavanja ipak drukčija od one koje navode Lakoff i Johnson (1980) (v. 4.1.).

Lakoff i Kövecses (1987) smatraju da je kulturni model organizirano shematično znanje, ali da to znanje postoji zbog metonimijskih, a onda i metaforičkih preslikavanja iz

tjelesne/fiziološke domene, a ne iz domene konvencionaliziranog znanja. Drugim riječima, znanje o bijesu postoji isključivo zato što koncept bijesa shvaćamo metonimijski, a zatim i metaforički. Iako će Lakoff i Kövecses (1987: 96) u svom kognitivnom modelu bijesa spomenuti da narodna vjerovanja mogu biti osnova metaforičkih preslikavanja, kasnije tu mogućnost odbacuju i tvrde da koncept bijesa počiva na metafori (Lakoff i Kövecses, 1987: 406) te da bi se samo u objektivističkoj tradiciji taj koncept razumijevao odvojeno od ikakvih metaforičkih preslikavanja (Lakoff i Kövecses, 1987: 405). Kao što smo vidjeli u istraživanju kulturnog modela braka, Quinn (1987) je pokazala da su kulturni modeli organizirano shematično znanje koje motivira metaforička preslikavanja unutar samog modela. Kasnije će u analizi tog istog kulturnog modela američkog braka (Quinn, 1987: 56-57) tvrditi da metaforička preslikavanja samo odražavaju kulturne modele, odnosno da kulturni modeli postoje kognitivno neovisno od metaforičkih preslikavanja te da ljudi rabe metaforičke izraze zbog toga što se oni uklapaju u već postojeći kulturni model. Drugim riječima, ona smatra da ljudi imaju prilično konkretnu ideju o tome što je to brak, brak je skup očekivanja, a to znanje o očekivanjima nije metaforičko (Quinn, 1991: 68). Ta očekivanja preuzeta su preslikavanjem kulturnog modela ljubavi na kulturni model braka. Kulturni model ljubavi, prema Quinn (1991: 67), nije metaforičan nego se temelji na:

„(...) infantile experience that Americans have shared and that underpins our conception of adult love“.

Poziva se na psihoanalitička istraživanja nakon Freuda koja su ljubav između odraslih osoba okarakterizirala kao:

„'re-finding' of infantile love for the first caretaker“ (Quinn, 1991: 67).

Iako se isprva čini da je riječ o dva različita kulturna modela, kulturnom modelu braka i kulturnom modelu bijesa, pokazat ćemo kako prijepor nastaje upravo oko dijela ta dva kulturna modela koja se preklapaju, a to je emotivni dio kulturnog modela braka. Osim toga, Quinn (1991) je kritizirala i Lakoffov i Kövecsesov kulturni model bijesa (v. 4.4.5.).

Kövecses (1999: 174) se u radu u kojem se pita odražavaju li kulturni modele metafore ili metafore čine kulturne modele ne slaže s Quinn jer tvrdi da:

„Basic infantile experiences play an important role in the emergence of the concept, but are not sufficient for its detailed characterization“.

Quinn (1987) smatra kako je u podlozi kulturnog modela braka nemetaforički koncept očekivanja koje čini i srž kulturnog modela braka, a koncept zajedništva jednostavno nastaje

kao posljedica koncepta očekivanja. Međutim, Kövecses (2003a: 118) smatra kako je koncept očekivanja nužno metaforičan jer nije nužno da ljudi ne znaju što je brak i prije negoli i sami od njega imaju očekivanja. Važan dio domene očekivanja je i koncept zajedništva koji je nužno metaforičan. Upravo to jedinstvo dviju osoba motivirano je konceptualnom metaforom LOVE IS A UNITY OF TWO COMPLEMENTARY PARTS, a tako je i institucija braka motivirana konceptualnom metaforom NON-PHYSICAL UNITY IS PHYSICAL UNITY, čiju su realnost pokazali još Lakoff i Johnson (1980) (Kövecses, 1999: 183).

Kövecses se djelomično slaže da ljubav direktno primamo kao djeca i da takvo iskustvo sigurno igra veliku ulogu u konceptualizaciji ljubavi (Kövecses, 1999: 174). Međutim, smatra da se u model braka ne preslikavaju samo očekivanja o ljubavi koja Quinn navodi (Quinn, 1991: 67) i da nisu ista kao očekivanja od roditeljske ljubavi. Neka od očekivanja su i npr. to da želimo biti s osobom koju volimo, želimo međusobno ispunjene i želimo da ljubav traje, ali i očekivanje o jedinstvu dviju osoba koje je nužno metaforičko.

Quinn (1991) je kritizirala Lakoffov i Kövecsesov kognitivni model bijesa (1987) i s obzirom na metodologiju provedenog istraživanja. Smatra da oni nisu proučavali stvarni jezik u uporabi kao ona, nego da su se koristili primjerima iz rječnika – izvan konteksta (Quinn, 1991: 91). Međutim, Kövecses (1999: 183-185) se kasnije poziva na istraživanje koje je proveo 1992. u kojemu su studenti pisali eseje na temu braka i u esejima je na temelju jezičnih dokaza ustanovljen velik broj razrada metafore LOVE IS A UNITY OF TWO COMPLEMENTARY PARTS.

Lakoffov i Kövecseov (1987) model bijesa kritizirali su i Geeraerts i Grondealers (1995). Oni smatraju da je u konceptualizaciji bijesa i emocija motivirajući faktor kulturno znanje, odnosno neznanstveni model – *model of four humors* (hrv. model četiri vrste tjelesnih tekućina). Drugim riječima, smatraju da kulturni model ne možemo definirati kao zbir metonimijskih i metaforičkih preslikavanja koja su isključivo fiziološki utemeljena. Iako se Lakoff u budućim radovima nije bavio pitanjem kulture, Kövecses (1995a; 1995b; 2005) je pokušao razjasniti kontroverzu u odnosu između metafore, tijela i kulture na primjerima konceptualizacije bijesa, pozivajući se i na svoje i Lakoffovo istraživanje (1987).

Pristup Geeraerts i Grondealersa (1995) i Quinn (1991) preveliku pozornost pridaje kulturnom elementu, i zanemaruje fiziološki, a Lakoffov i Kövecsesov model (1987) odbacuje kulturni element. Najprihvatljivijim nam se čini Kövecsesov (1995b) prijedlog definicije kulturnog modela koji je nastao iz njegova istraživanja konceptualizacije bijesa u

engleskom, mađarskom, kineskom i japanskom, a u kojem je i odgovorio na kritike Geeraerts i Grondealersa (1995). Njegov model integrira i kulturološki i fiziološki element u konceptualizaciji emocija.

Uspoređujući načine na koje se na jezičnoj razini izražava bijes u spomenutim jezicima, Kövecses (1995a; 1995b) dolazi do zaključka da se u svim jezicima tijelo konceptualizira kao spremnik, a bijes u većoj ili manjoj mjeri kao pritisak, tekućina i toplina unutar tijela kao spremnika, odnosno da je motivirano fiziološkim modelom. Osim toga, svi jezici koje je uspoređivao pokazuju identični scenarij bijesa. Budući da je riječ o iznimno različitim kulturama, da tomu nije tako, ovakvih sličnosti u konceptualizaciji ne bi bilo (Kövecses, 1995a: 186). Odnosno, da su konceptualizacije bijesa u jezicima različitih kultura koje je proučavao isključivo motivirane konvencionaliziranim znanjem, one ne bi pokazivale sličnosti ili bi sličnost bila slučajna budući da bi različite kulture morale nužno različito konceptualizirati bijes zbog toga što ta emocija doista nema isti status u tim kulturama, odnosno njegova se vrijednost u njima drugačije shvaća (Kövecses, 1995b: 70).

Međutim, Kövecses (1995a: 192-193; 1995b: 69) ipak tvrdi da metaforička preslikavanja mogu biti kulturno specifična, odnosno mogu biti ograničena kulturom/kulturnim modelom. Iako se bijes u mađarskom, engleskom, kineskom i japanskom konceptualizira kao pritisak, tekućina i toplina unutar spremnika (Kövecses, 1995b: 66), kineski vrlo rijetko profilira toplinu u odnosu na druge dvije konceptualizacije i takvo se ograničenje može objasniti kulturnom specifičnošću (Kövecses, 1995b: 69).

„As we have seen, Chinese culture appears to place a great deal more emphasis on the increase of the internal pressure in anger than on body heat.“ (Kövecses, 1995b: 69)

Kövecses (1995b), dakle, naglašava da prilikom konceptualizacije emocija u jeziku često istovremeno djeluju oba faktora i stoga definira kulturni model bijesa kao ukupnost konvencionalnog znanja razrađenog metaforama i metonimijama, s tim što se metafore oslanjaju na metonimijska preslikavanja koja se temelje na izravnom tjelesnom iskustvu (Kövecses, 1995b: 70). Može se reći da unutar kulturnog modela postoji centralna metafora, poput metafore BIJES JE VRUĆA TEKUĆINA U SPREMNIKU, u kulturnom modelu bijesa, ali da se kulturni modeli emocija na njoj ne temelje, u svakom slučaju ne bez utjelovljenja (Kövecses, 1999: 186). Kövecses (2010: 172) spominje i iskustvenu osnovu kao tjelesnu osnovu metonimijskih konceptualizacija i smatra da različiti kulturni modeli mogu iskoristiti različite iskustvene osnove u konceptualizacijama. Iako su, kako kaže, osjećaj pritiska i vrućine gotovo univerzalni pri konceptualizaciji bijesa, kineski ne konceptualizira bijes preko

vručine jer nije tako kulturološki uvjetovan. I iako smatramo da su njegova istraživanja hvalevrijedna i da su dovela do značajnih opažanja i zaključaka, posebice u usporedbi metafora iz tipološki različitih jezika, ipak moramo reći da je kultura neodvojiv dio metaforičke konceptualizacije (Lakoff i Johnson, 1980). Vjerujemo da je Kövecses toga svjestan, ali naglašava taj kognitivni mehanizam vjerojatno zato što su se 80-ih i 90-ih javila istraživanja, od kojih smo ovdje spomenuli dva, koja 'ne vide' uronjenost metafora u kulturu.

Stanojević (2009) i Kövecses (2010) smatraju da postoje konceptualne metafore koje su glavne u kulturnom modelu i da kulturni model ne mora biti metaforičan u svojoj strukturi, ali da i konvencionalizirano znanje i metafora podjednako sudjeluju u konceptualizaciji emocija.

„In the course of this joint evolution, the conceptualized experimental basis (often appearing as conceptual metonymies) and the emerging conceptual metaphor contribute to the basic schematic structure of the cultural model, while the simultaneously present cultural context fleshes out the details of the schema.“ (Kövecses, 2010: 169)

Mišljenja smo da Kövecses (1995, 1999) pristup iznimno dobro opisuje kulturni model bijesa i smatramo da je prihvatljiv za konceptualizaciju emocija, pa ćemo se i njemu prikloniti budući da se u njemu bavimo i konceptualizacijom emocija.

Dakle, u ovome radu kulturne modele shvaćamo kao ukupnost organiziranog, shematiziranog i idealiziranog znanja i iskustva o određenom aspektu kulture koje dijele pripadnici određene jezične zajednice. Takvo znanje je u konceptualizaciji emocija nužno vezano uz fiziološke reakcije što je osnova za metonimijsko preslikavanje, a zatim je razrađeno metaforičkim preslikavanjima. Skloni smo se prikloniti i stavu Stanojevića (2009) i Kövecsesa (2010) u dijelu da u kulturnim modelima postoji centralna metafora i da u konceptualizaciji emocija ona zajedno sudjeluje s nemetaforičkim dijelom kulturnog modela, konvencionalnim znanjem, koji bira iskustvenu osnovu, odnosno da se metaforički i nemetaforički dio kulturnog modela ne može strogo odvojiti, nego da oba sudjeluju u konceptualizaciji.

5. Konceptualizacija emocija

Emocije nastaju u mozgu kao reakcija na vanjski podražaj i manifestiraju se na ili u tijelu. Svakako se moramo zapitati kakva je uloga jezika u konceptualizaciji emocija. LeDoux (1996: 302) se slaže u tome da se emocije ne razvijaju kao svjestan osjećaj, ali je mišljenja da ih jezik samo odražava, odnosno da upućuje na postojeću emocionalnu stvarnost (podražaj u mozgu i tjelesna reakcija).

Mišljenja smo, kao i Kövecses (2003), da jezik otkriva puno toga o emocijama jer omogućuje uvid u

„how the human body behaves in an emotional state, the research on how cultural and social factors influence and shape emotional experiences, and the research on emotional language from a cognitive linguistic perspective“ (Kövecses, 2003: xii).

Takav je jezik uvelike figurativan i nužno metaforičan jer su emocije apstraktni koncepti, to ne mogu biti samo riječi koje svojim denotativnim značenjem upućuju na nekakvu emocionalnu stvarnost, baš zbog metaforičke i metonimijske osnove konceptualizacije. Takvu prvu kognitivnu analizu emocija ponosa, bijesa i ljubavi proveo je Kövecses (1986).

Kövecses (2003: 3) navodi da emocije mogu biti više ili manje osnovne, pa je tako bijes osnovniji od ljutnje. To objašnjava time da se bijes nalazi na osnovnoj razini organizacije koncepta, pozivajući se na teoriju kategorizacije i prototipa u smislu Rosh (1977), a uz bijes osnovne emocije su sreća, tuga, ljubav i strah, od kojih je ljubav najmetaforičnija, što Kövecses (2003: 27) opravdava činjenicom da ljubav nije samo osjećaj nego nužno uključuje i odnos. Međutim, upravo je figurativan jezik, prvenstveno metafora i metonimija, taj koji nam omogućuje opisivanje različitih aspekata emocija poput uzroka, intenziteta, kontrole i dr. Tako bi, primjerice, metafora SREĆA JE GORE motivirala izraz *Skakala je od sreće*, uz istovremenu motivaciju intenziteta metaforom VIŠE JE GORE. Emocije se mogu promatrati i kroz strukturu scenarija što čine Lakoff i Kövecses (1987) u već spominjanom kognitivnom modelu bijesa u kojem vide nekoliko sekvenci scenarija: uzrok bijesa, prisutnost bijesa, pokušaj kontrole bijesa, gubitak kontrole i osvetu. Iako su emocije univerzalne, postoje mnogobrojne kulturološke razlike koje su vidljive i na razini jezika. Kao što smo već spominjali, pojedine kulture stavljaju neku emociju u određeni dio tijela, a u nekima je ista emocija, npr. bijes, manje razrađena pojedinim konceptualnim metaforama nego u drugim jezicima, poput izostanka konceptualizacija vrućine u spremniku pri iskazivanju bijesa u kineskom. Iako se, dakle, može govoriti o univerzalnim konceptualnim

metaforama u konceptualizaciji emocija, uz pojedine razlike u kojima je kultura ograničavajući faktor, u poetskom je jeziku ipak moguće naći pregršt jednokratnih, neuniverzalnih metafora. S druge strane, polazne domene u konceptualizaciji emocija nisu isključivo 'rezervirane' za emocije nego se koriste i u drugim metaforičkim preslikavanjima u našem konceptualnom sustavu, poput domene spremnika. Međutim, postoje domene koje su rezervirane samo za emocije. Prema Kövecsesu (2003: 49-50) to su domene uzroka (EMOCIJA JE UZROK EMOCIJE -> STRAH JE SKRIVEN NEPRIJATELJ -> *He was hounded by the fear*) i učinka (UČINAK JE UČINAK EMOCIJE -> SREĆA JE BITI IZNAD TLA -> *I was so happy my feet barely touched the ground*). Zaključuje da je iza svih metafora u pozadini metafora EMOCIJA JE SILE (Kövecses, 2003: 61), u smislu SILE prema Talmyju (1988: 53), tj. o njezinom prijenosu s jednog na drugi entitet. Jedan entitet (agonist), silom djeluje na drugi entitet (antagonist) koji pod utjecajem sile popušta ili ne popušta. Preneseno na emocije, u konceptualizaciji bijesa agonist je pritisak na tekućinu unutar spremnika, tekućina se pokušava oduprijeti pritisku i kao rezultat ostaje unutar spremnika ili se iz njega prelijeva. Romantični osjećaji poput ljubavi i privrženosti mogu pod utjecajem sile (ne)ispunjavati spremnik, dok 'silovitije' emocije, poput bijesa, istječu ili eksplodiraju unutar spremnika (Kovecses, 2003: 67). Emocije se često konceptualiziraju i kao suparnik pa nas primjenom sile mogu preplaviti, što je, primjerice, vidljivo u izrazu *Obuzele su ga emocije*. Ovi primjeri pokazuju da su emocije zapravo konceptualno organizirane oko generičkog pojma sile i da se posljedično nužno metaforički konceptualiziraju, uzimajući u obzir i metonimijsku (utjelovljenu) narav preslikavanja između konceptualnih domena.

Kövecses (2014: 42) nudi shematični okvir emocija:

„Cause _ Emotion (Person) _ Attempt at Control over Emotion
(Person) _ Action (Person)“

Zbog određene situacije osoba se nalazi u pojedinom emocionalnom stanju koje pokušava kontrolirati, ali kontrola dovodi do upadanja upravo u to emocionalno stanje. Zapravo je riječ o *predodžbenoj shemi* SILE (Johnson, 1987) i dinamici sile (Talmy, 1988), na kojima počiva konceptualizacija emocija jer uzrok emocije možemo promatrati kao dinamički uzrok sile na osobu, a pokušaj kontrole opet kao dinamičku silu osobe koji rezultira emocijom.

Kulturni modeli otkrivaju nam ne samo način na koji ljudi govore o emocijama, nego i kako o njima razmišljaju. Na pitanje jesu li kulturni modeli kognitivno samostalni ili nisu dali smo odgovor u prethodnome poglavlju: nisu kognitivno samostalni jer je za njihovu strukturu potrebno metaforičko znanje koje ne postoji samostalno poput, na primjer, deklarativnog

znanja (Glavni grad Švedske je Stockholm). Kritizirali smo i kulturni model braka pokazavši da on nije samostalan jer znanje o braku nije samo deklarativno nego i metaforičko poput znanja o ljubavnoj vezi dviju osoba i koja se na jezičnoj razini izražava metaforički (LOVE IS A UNITY OF TWO PARTS). Svakako je važno napomenuti da kulturni modeli sa svojim metaforičkim razradama i metonimijskim ukotvljenjima ipak ne definiraju cjelokupnost nekog osjećaja, npr. ljubavi. No to u suštini i nije najvažniji problem, važno je razumjeti konceptualizaciju ili, bolje rečeno, načine konceptualizacije pojedinih osjećaja i prototipne kognitivne modele. Nadalje, Kövecses (2003) je pokazao da postoje univerzalije u konceptualizaciji osjećaja koje su u prvom redu temeljene na utjelovljenju, primjerice, predodžbeno-shematičnom metaforom TIJELO JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE i fiziološkim reakcijama poput osjećaja pritiska, ali da mogu biti i ograničene kulturološkim faktorima (v. 4.5.). U shematiziranoj strukturi kognitivnih modela osjećaja, uvijek ima mjesta i za individualne kulturološke varijacije. Kulturni model bijesa u zapadnoj civilizaciji, a i u nekim istočnima, zasniva se na tomu da se bijes iskazuje. Međutim, bijes se u kineskoj kulturi ili ne iskazuje ili se usmjerava u konceptualizaciji u druge dijelove tijela (Kövecses, 2003: 166).²⁹ I na još višoj razini možemo razlikovati kulture i posljedično različite konceptualizacije. Dok je povijesno koncept o četiri tekućine koji je u zapadnoeuropskom krugu objašnjavao emocije, ali i mentalna stanja i bolesti, izražavao emocije, u japanskoj kulturi razlikuje se koncept *honne* koji označava 'stvarno ja', od koncepta *tatemaie* koji označava 'lice koje pokazujemo društvu', a prema kojem se bijes zatomi (Kövecses, 2003: 168). Varijacije mogu postojati i na razini konceptualnih metafora i metonimija, o čemu smo već govorili. Tako se u konceptualizaciji bijesa u zulu jeziku konceptualizira srce, BIJES JE U SRCU, a što se metonimija tiče, zulu kao polazne domene konceptualizira i mučninu, disanje, bolest i plakanje (suze) (Kövecses, 2003: 171). U zapadnim civilizacijama, što se metonimija tiče, koncept obrva nije toliko iskorišten, osim u konceptualizaciji čuđenja, dok je u kineskom on najočitiji pokazatelj stanja duha, onoga što su u zapadnim civilizacijama oči (Kövecses, 2003: 172). Razlike mogu postojati i u tome rabi li pojedina kultura više metafora ili metonimija u konceptualizaciji osjećaja.³⁰

Unutar jedne kulture razlika u konceptualizaciji emocija može biti postojanje alternativnih scenarija, pa tako kulturni model bijesa ne mora nužno završavati osvetom, nego

²⁹Yu (1995) primjećuje da u konceptualizaciji bijesa i sreće u kineskom sudjeluju i razni organi poput srca, jetre, slezene i žuči, što objašnjava velikim utjecajem holističke kineske medicine i koncepta *qi*-ja na konceptualizaciju emocija

³⁰U konceptualizaciji bijesa engleski više koristi metafore, a zulu metonimije, dok metonimije također igraju veću ulogu od metafora u konceptualizaciji bijesa u kineskom (Kövecses, 2003: 172)

kanaliziranjem bijesa u nešto drugo, kreativno, ili je pak riječ o promjenama koje kulturni model doživljava dijakronijski. Promjene mogu obuhvaćati i prijelaz s više metaforičkih na više metonimijskih konceptualizacija – u 18. stoljeću uočava se pomak u engleskom od konceptualizacije osjećaja metaforom prema metonimiji, što se objašnjavalo udaljavanjem od teorije o četiri tekućina, prema metonimijskoj, tjelesno utemeljenoj konceptualizaciji.

6. Frazeološki teorijski okvir

6.1. Frazeologija i frazeološka jedinica

Podemo li od najšire definicije frazeologije koja obuhvaća cjelokupan frazeološki fond pojedinog jezika, *frazeološkim jedinicama* možemo smatrati leksičke skupove koje podliježu različitim morfosintaktičkim, frekvencijskim, strukturnim i značenjskim obilježjima. Budući da se u ovome radu oslanjamo na radove zapadnoeuropskih i angloameričkih lingvista u kojima se različitim terminima naziva krovna frazeološka jedinica, očekivali bismo da u hrvatskoj frazeologiji postoji termin koji također funkcionira kao krovni termin. Međutim, uvidom u radove hrvatskih frazeologa (npr. Jernej, 1992/1993; Fink, 2002 i dr.), uočavamo da frazeologiji takav termin nedostaje, odnosno da se *frazemom* smatra i osnovna i krovna frazeološka jedinica.

Termin frazeologija u hrvatskoj je lingvistici dvoznačan budući da se njime tradicionalno označuje i ukupnost svih *frazema* jednoga jezika, ali isto tako i ukupnost *frazema* grupiranih prema različitim kriterijima (primjerice, somatska frazeologija; frazeologija nekog pisca; poredbena frazeologija itd.). Sasvim je jasno da je definicija frazeologije u hrvatskom posljedično ovisna o definiranju termina *frazem* jer označava ukupnost takvih jedinica, ali da nedostaje i termin koji bi obuhvaćao sve različitosti složenih leksičkih skupova od kojih se frazeologija sastoji (npr. ireverzibilnih binominala: *mir i tišina*, tekstualnih konektora: *u neku ruku* i dr.). Smatramo da takvi terminološki nedostaci frazeologije ovise i o tome kako se frazeologija definira, pa ćemo prvo dati pregled nekoliko definicija frazeologije u hrvatskom jeziku.

Menac (1978: 219) je mišljenja da „frazeologiju jednog jezika tvore izrazi čvrsto vezane strukture, nastali na različite načine i pridošli iz različitih izvora, koji svi zajedno na specifičan način odražavaju i ilustriraju tip mišljenja, odnos prema stvarima, povijesne

reminiscencije, vezu s okolnim svijetom i još mnogo toga, karakterističnog za jednu jezičnu zajednicu.“

Danas se frazeologija najčešće definira kao samostalna jezikoslovna disciplina koja unutar jednog ili više jezika proučava jezične jedinice, *frazeme*, koje karakterizira čvrsta struktura, odnosno kao sveukupnost takvih jezičnih jedinica koje čine zasebnu cjelovitu podskupinu frazeologije (Vidović Bolt, 2011). Sličnu definiciju daju i Jernej (1992/1993), Melvinger (1989), Fink (2002), Menac, Venturin i Fink (2014) i dr.

Definiranje *frazema* zahtijevalo je i određivanje njegovih granica, odnosno opsega. Matešić je isključio *frazeme* koji imaju opseg fonetske riječi tipa *s nogu*, *i točka*, a to je potvrdio i u predgovoru *Frazeološkoga rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1982: VI), postavivši svezu dviju punoznačnih riječi kao donju granicu *frazema*. Poslije je u svoj *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik* (1988: V) uvrstio i tzv. minimalne frazeme koji su kombinacija jedne punoznačnice s nepunoznačnicama. Prinos problematici granica frazeologije Menac je dala podjelom na frazeologiju u užem i širem smislu. Pod frazeologijom u užem smislu razumijeva tzv. neslobodne skupove riječi, tj. one koji se ne stvaraju u govornom procesu, nego se reproduciraju u gotovom obliku kakav se ustalio dugom uporabom. Njihovi sastavni dijelovi često pokazuju veći ili manji stupanj *desemantizacije*, tako da značenje cijelog *frazema* nije adekvatno zbroju značenja njegovih dijelova (Menac, 1980: V). Frazemi u širem smislu razlikuju se po tome što *desemantizacija* članova nije u potpunosti provedena (Menac, 1980: VII–VIII). Podjela na frazeologiju u užemu i širem smislu bila je, smatra Kovačević (2012: 12), posebno važna u oblikovanju frazeologije kao samostalne discipline.

Fink (2014: 8) također dijeli frazeologiju na frazeologiju u užem smislu koja se odnosi na desemantizirane sklopove riječi (*frazeme*) i na frazeologiju u širem smislu u kojem ti sklopovi nisu desemantizirani ili su takvi samo djelomično te su lišeni ikakvog konotativnog značenja. Ali u frazeologiju u širem smislu Fink (2014: 8) ne ubraja npr. *diskursne konektore*, dok ubraja npr. *kolokacije* (npr. *Veliki petak*, *crna burza*, *poljski miš*). Međutim, među hrvatskim frazeolozima ipak ne postoji termin koji bi sve tzv. *frazeme u užem i širem smislu* objedinjavao.

Melvinger (1989: 84) definira frazeologiju kao „dio znanosti o jeziku koja proučava frazeme (...) posebne jezične jedinice“. Iako rabi termin *frazem*, u podjeli *frazema* po različitim kriterijima (strukтури, značenjskoj prirodi, stilskim osobinama, podrijetlu)

(Melvinger, 1989: 107-115) jasno je da zapravo govori i o frazemima u užem i širem smislu (dijelom prema Fink (2002)). Međutim, opet je riječ o frazemu kao o krovnom terminu.

Stoga bismo prikladnijom definicijom frazeologije smatrali onu koju je ponudila Menac (1978), a ne Fink (2002) upravo zbog njezine širine, iako se iz nje mogu iščitati različite osobine 'izraza čvrsto vezane strukture' s kojima se ne slažemo (npr. zašto bi pridošli iz različitih izvora ili odražavali samo povijesnu reminiscenciju, a k tomu je i iz današnje perspektive, a osobito iz perspektive kognitivne semantike, spomenuta 'veza s okolnim svijetom' apsolutno neprihvatljiva u svjetlu toga da će autorica takav odnos smatrati potpuno arbitrarnim).

Spomenuli smo da se u hrvatskoj frazeologiji osnovnom jedinicom frazeologije smatra *frazem* (npr. Matešić, 1982; Melvinger, 1989; Fink, 2002; Vidović Bolt, 2011; Menac, Fink i Venturin, 2014) i to u užem smislu prema Fink (2002). Shvaćanje prema kojem je to osnovna jedinica pojavilo se još od samih početaka hrvatske frazeologije (Menac, 1970/1971). Iako se tada *frazem* nazivao *frazeologizmom*, razlika u nazivu isključivo je terminološka, a ne i sadržajna, a različitost nazivlja nastavilo se 80-ih (Melvinger, 1989) i 90-ih godina 20. stoljeća (Jernej, 1992/1993), sve do danas (Menac, Fink, Venturin, 2014; Barčot, 2014).

Kao što je vidljivo iz spomenutih definicija frazeologije u hrvatskom jeziku, frazeologiji nedostaje jasnije definiranje termina koji bi funkcionirao kao krovni termin i obuhvaćao cjelokupno frazeološko blago. Smatramo da je *frazeološka jedinica* najpogodniji krovni termin koji valja rabiti u frazeologiji. Od hrvatskih frazeologa rabe ga Jernej (1992/1993), Jerolimov (2001) i Kovačević (2006), ali u drugome značenju. Jernej (1992/1993) ne pravi razlike između termina *frazeološka jedinica* i *frazem*, a k tomu i bez jasnog kriterija izmjenjuje termine *frazeologizam* i *frazem*, dok Kovačević (2006: 7) izričito upućuje na sinonimnost termina *frazem* i *frazeološka jedinica*, iako prije te konstatacije govori o potrebi terminološkog određenja *frazeoloških jedinica* (Kovačević, 2006: 5-6). Jerolimov (2001: 88) kao jedan od kriterija za razlikovanje frazeološke jedinice od ostalih nefrazeoloških sklopova navodi idiomatičnost, ali i sama uočava da se termin *frazeološka jedinica* izjednačava s terminima *frazeologizam* i *frazem* u hrvatskom (Jerolimov, 2001: 88) te ne zauzima stav o mogućem krovnom terminu.

Koliko je nama poznato, definiciju *frazeoloških jedinica* koju ne odlikuje tzv. desementizacija, a koja ih ni ne izjednačuje s frazemima u užem smislu prema Fink (2002), zagovara samo Tanović (2000: 29), koji ih definira kao „ustaljene leksičke spojeve, koji se

reproduciraju u govoru kao gotove cjeline. Ovakvi spojevi mogu biti različiti po sastavu i funkciji, ali njihova osnovna i zajednička karakteristika je ustaljenost“. Međutim, jasno je da je i ova definicija preuska u smislu osnovne jedinice frazeologije te je ipak ne možemo uzeti u obzir.

Budući da ćemo u radu zagovarati termin *frazeološka jedinica* kao osnovnu jedinicu frazeologije, pogledajmo kako je definiraju pioniri europske i američke frazeologije.

Termin *frazeološka jedinica* u lingvistiku uvodi Bally u svojem radu *Traité de stylistique française* (1909) u kojem proučava složene leksičke strukture francuskog jezika i s obzirom na kriterij njihove značenjske ne(prozirnosti) dijeli ih na *séries phraséologiques unités phraséologique* (prema Jerolimov (2001)). Jerolimov (2001: 5) ih prevodi kao *čvrste grupe riječi s idiomacitetom* i *čvrste grupe riječi bez idiomaciteta*. Ballyjev rad nije imao direktnih nasljednika u Srednjoj i Zapadnoj Europi, no zato se sovjetska frazeologija nadovezala na njega. Upravo je zahvaljujući Vinogradovu i njegovim sljedbenicima frazeologija dobila konture samostalne lingvističke discipline.

U svom radu *Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku* (1947) Vinogradov se bavi definiranjem *frazeoloških jedinica* i njihovim značajkama, odnosno opisom prirode i tipova veza među sastavnicama. Vinogradov (1947) razlikuje *frazeološke sraslice*, *frazeološke cjeline* i *frazeološke sveze* pri čemu sve tri jedinice odlikuje relativno čvrsta struktura i sintaktička stabilnost, ali je samo za prve frazeološke jedinice tipična tzv. semantička spojenost (Kovačević, 2006: 12; Barčot, 2014: 15), odnosno ono što pripadnici Zagrebačke frazeološke škole nazivaju desemanzitiranošću.

Svojim radom Vinogradov udara temelje u prvom redu u slavenskim zemljama, čijim se tokovima priključuje i hrvatska frazeologija radovima Menac 1970-ih, pa nam tim više nije posve jasno zašto termin *frazeološka jedinica* nije u jasnijem značenju preuzet u hrvatskoj frazeologiji.

Smatramo da je *frazeološka jedinica* najpogodniji termin koji bi obuhvaćao različite sveze leksema pojedinog jezika koju odlikuje reproduktivnost, relativna morfosintaktička stabilnost i uvriježenost, a katkada i značenjska preoblika.

Naime, jasno je da termin *frazem*, koji je uvriježen za osnovnu jedinicu frazeologije, ne može biti krovni termin za frazeološki fond hrvatskog jezika jer je njegova definicija vrlo precizna i ograničavajuća.

U poglavlju u kojem ćemo se baviti različitim vrstama *frazoloških jedinica*, tvrdit ćemo da je termin *frazem* prikladan samo ako se rabi u okvirima tradicionalne frazeologije u hrvatskoj lingvistici, ali posve neprikladan iz perspektive kognitivne frazeologije koja se temelji na osnovnim postavkama kognitivne semantike i kognitivne lingvistike. Štoviše, iz takve jezične perspektive ponudit ćemo i novi termin.

U švedskom se također osnovna jedinica frazeologije nazivala na razne načine (*fast fras*, *lexikaliserad fras*, *idiom*, *idiomatiskt uttryck*, *lexikaliserad ordförbindelse* itd.) i svakim je terminom pojedini lingvist naglašavao onu osobinu leksičkog sklopa koju je htio naglasiti. Za razliku od hrvatske frazeologije u kojoj je *frazem* uzet kao osnovna jedinica frazeologije, u švedskoj to nije slučaj, odnosno ne govori se eksplicitno da je to *idiom* (hrv. frazem). Ipak, ako uspoređujemo frazeološka istraživanja u hrvatskoj i švedskoj lingvistici, hrvatska su mnogobrojnija u svim dijelovima frazeologije. Međutim, isto kao i u hrvatskoj frazeologiji, i švedskoj je nedostajao krovni termin koji bi obuhvaćao frazeološki fond švedskog jezika. Iako se podrazumijeva postojanje takvog koncepta, u frazeološkoj literaturi termin *fraseologisk enhet* novijeg je datuma. Među prvima ga definira Salmi (2009), koja govori da postoji potreba za krovnim terminom koji ne bi bio usko povezan ni uz određen tip frazeoloških jedinica ni uz određen teorijski pristup:

„Jag har valt att använda termen fraseologisk enhet, då den, såvitt jag vet, inte för med sig några direkta associationer till andra forskares teoretiska antaganden.“ (Salmi, 2009: 107)³¹

„Med fraseologisk enhet menas här en flerordsenhet som kännetecknas av vissa inskränkningar i de ingående ordens kombinerbarhet.“ (Salmi, 2009: 107)³²

Što se opsega frazeološke jedinice tiče, poziva se na tipologiju koju je u švedskom razvila Sköldberg (2004). Kako smo već rekli, frazeološka istraživanja nisu toliko brojna i danas se podjela frazeoloških jedinica temelji na podjeli Sköldberg (2004), koja je među rijetkima pokušala razraditi tipologiju. Doduše, postoji još jedna podjela koju ne smatramo toliko relevantnom za naš rad jer je ona za cilj imala podjelu frazeoloških jedinica s obzirom na to kako ih je najbolje navesti u rječničkim natuknicama, a koju ćemo spomenuti kasnije (Clausen i Lyly, 1993).

„Det finns t.ex. en lång rad olika benämningar för det fenomen som i detta arbete kallas för fraseologisk enhet liksom för olika begrepp som hänger samman med det.“ (Salmi, 2009: 32)³³

³¹Odabrala sam rabiti pojam *frazološke jedinice*, jer, koliko ja znam, ne uključuje izravnu povezanost s teorijskim pretpostavkama drugih istraživača' (prijevod Z.N.)

³²'Pod frazeološkom jedinicom smatram višerječnu jedinicu koju karakteriziraju pojedina ograničenja u smislu njihovog međusobnog kombiniranja' (prijevod Z.N.)

Sköldberg (2004) razlikuje slobodne sveze riječi (*fria konstruktioner*) i definira ih kao jezične jedinice koje se proizvode *ad hoc* u govoru i to u skladu s produktivnim gramatičkim pravilima (*en gammal flagga* – 'stara zastava'; *den där gamla flaggan* – 'ona stara zastava'). Pojedine jezične jedinice vrlo se često javljaju u istoj kombinaciji, pa govori o kolokacijama (*kollokationer*) (*dåligt väder* – 'ružno vrijeme', *rött vin* – 'crno/crveno vino') koje mogu pokazivati manje ili veće restriktivnosti u izboru kolokata (*fatta beslut* – 'donijeti odluku', **bringa beslut*³⁴ – 'donijeti odluku'). Neslobodne sveze riječi (*fasta fraser*) mogu u sastavu imati i više od dva leksema i razlikovati se po stupnju semantičke prozirnosti.³⁵ U toj skupini razlikuje one koje mogu funkcionirati sintaktički samostalno kao rečenica. To su aforizmi (*ordstäv*) (*liten hämnd är också hämnd, sa bonden och spottade på grannens gris* – 'i mala osveta je osveta, reče seljak i pljune na susjedovu svinju'), klišeje (*klichéer*) (*det är en dag i morgon också* – 'sutra je novi dan') i parole, citate te slogane (*bevingade ord*) (*lägga orden i munnen på någon* – 'staviti riječi u usta komu'). Ireverzibilni binominali (*ordpar*) mogu funkcionirati samo kao dio rečenice (*lugn och ro* – 'mir i tišina').

Semantički neprozirne sveze riječi koje mogu sintaktički funkcionirati kao samostalne naziva poslovice (*ordspråk*) (*först till kvarn får först mala* – 'tko prvi, njegova djevojka'). Ukoliko se javljaju samo kao sintaktička nadopuna, razlikuje 'leksikaliziranu frazu' (*lexikaliserad fras*) za koju je značajan tzv. *sammanfattningsaccent* (akcent tipičan za složenice u švedskom jeziku), relativna morfološka ograničenja i ne posve prozirno značenje. Anward i Linell (1976) prvi uočavaju da je za *leksikalizirane fraze* karakterističan naglasak koji imaju složenice.³⁶ Među leksikaliziranim frazama Sköldberg (2004) razlikuje *idiom*, kojim naziva leksičku jedinicu koja se sastoji od najmanje dva leksema, a čije značenje ne proizlazi iz značenja sastavnica (*det är en annan femma* – 'to je drugi par rukava'). Leksikalizirane poredbe (*lexikaliserade liknelser*) ne definira, daje samo primjer (*sova som en stock* – 'spavati kao klada'), a kinegramom (*kinegram*) smatra višesložni metonimijski izraz koji istovremeno upućuje na gestu i ima institucionalizirano značenje (*bita sig i läppen* – 'gristi se za usnicu'). Ovakvu tipologiju smatramo prihvatljivom od ranije tipologije koje su razvile Clausén i Lyly

³³'Postoji, npr., niz naziva za pojavu koja se u ovom radu naziva frazeološka jedinica kao i za različite pojmove koji se uz nju vežu.' (prijevod Z. N.)

³⁴Doslovan prijevod kolokata 'donijeti' u 'donijeti odluku' ne postoji kao mogući ekvivalent u švedskom

³⁵Napominjemo da tipologizacija nije rađena na postavkama kognitivne lingvistike i stoga se susrećemo s terminom 'desemantizacija'

³⁶'Kupati se gol' (*bāda nāken*) ne odnosi se na bilo kakvo kupanje pri kojem smo goli, npr. kupanje u kadi, nego u zapadnjačkoj kulturi ima konotativno značenje. Autori tvrde da se kolokacija 'bada naken' u tom značenju izgovara kao jedna naglasna cjelina, odnosno kao složenica, a ne kao dva odvojeno naglašena leksema (*bāda nāken*)

(1994) podjelom složenih jezičnih jedinica na produktivne, slobodne fraze i fraze čvrste strukture. Produktivne fraze: a) *produktiva syntaktiska konstruktioner* (produktivne sintaktičke veze riječi) b) *öppna kollokationer* (kolokacije otvorenog tipa)

Čvrste fraze: a) *slutna kollokationer* (kolokacije zatvorenog tipa) b) *idiomklustret* (liknelser, idiom, talesätt), *idiomatski izrazi* (poredbeni frazemi, frazemi, izreke) c) *klichéer* (klišei) d) *samtalsfraser* (modalni pragmemi)

Što se engleskog jezika tiče, Weinreich (1969), koji se spominje kao jedan od prvih frazeologa engleskog jezika, već 1960-ih rabi termin *phraseological unit*, koji definira na sljedeći način:

„A phraseological unit that involves at least two polysemous constituents, and in which there is a reciprocal contextual selection of subsenses, will be called an idiom. Thus some phraseological units are idioms; others are not.“ (Weinreich, 1969: 42)

Phraseological unit kao krovni termin danas preteže u angloameričkoj frazeologiji (npr. Moon (1998)). Gläser (1998: 124) definira frazeološku jedinicu kao

„(...) lexicalized, reproducible billexemic or polylexemic word group in common use, which has relative syntactic and semantic stability, may be idiomatized, may carry connotations, and may have an emphatic or intensifying function in a text.“

Za idiome kaže da su:

„(...) dominant subtype within this all-embracing category, an idiom is a lexicalized, reproducible word group in common use, which has syntactic and semantic stability, and may carry connotations, but whose meaning cannot be derived from the meaning of its constituents.“ (Gläser, 1998: 124)

I kao neke od primjera navodi *a lame duck, every Tom Dick and Harry, to bark up the wrong tree, hook, line and sinker* (...) (Gläser, 1998: 126).

Gläser (1998: 126) kao vrlo važno obilježje *idioma* u engleskom ističe idiomatičnost i upravo ćemo na tom kriteriju koji objašnjavamo u poglavlju 6.2. temeljiti podjelu *frazoloških jedinica* u hrvatskom jeziku (v. 6.3.).

Jasno je da se danas u švedskom ili engleskom idiomima smatra samo jedna od vrsta *frazoloških jedinica*. Za razliku od hrvatskog, u nama dostupnoj, relativno širokoj angloameričkoj literaturi koja se bavi ovom problematikom, termin *idiom* nikada se ne koristi kao sinonim za *frazološku jedinicu*. Napominjemo da ni termin *frazem* zbog niza svojih obilježja ne može biti pogodan za opis pojavnosti na koju se tradicionalno odnosi, ali o tome će biti govora u drugim poglavljima.

Najprihvatljivijom definicijom *frazeološke jedinice* u engleskom smatramo spomenutu Gläserinu definiciju (1998: 125), iako joj nedostaje 'psiholingvistički' dio koji upućuje na dva važna obilježja frazeoloških jedinica, a to je da su reproduktivne i da se u mentalni leksikon spremaju kao cjelina, kao i leksemi. Međutim, smatramo je vrlo preciznom i dovoljno širokom da opsegom pokrije ono što se u hrvatskoj tradicionalnoj frazeologiji naziva i *frazemima u užem i u širem smislu*.

Dakle, *frazeološkom jedinicom* u hrvatskom, a time i u švedskom, smatramo leksičku konstrukciju koja se sastoji od dva ili više leksema s gornjom granicom rečenice, koja se ne producira u jeziku *ad hoc* te koja je u mentalni leksikon spremljena kao leksem, a koja s obzirom na ustaljenost u jeziku, strukturu i značenje varira od više do manje ustaljenih, od slobodnijih do čvršćih struktura i od prozirnijih do manje prozirnih značenja. Drugim riječima, frazeološkim jedinicama smatrali bismo i tzv. *frazeme u užem i u širem smislu*, a o preciznijoj terminologiji i podjeli govorit ćemo u poglavlju 6.3., nakon što definiramo pojam idiomatičnosti koji će za terminologiju biti od presudne važnosti.

6.2. Idiomatičnost

Idiomatičnost je kompleksan termin i u osnovi se odnosi na najmanje dvije pojave u jeziku.

Prvom se označava suprakomponencionalna osobina, odnosno značenjsko obilježje određenih leksičkih skupova relativno čvrste strukture kojima se pripisuje svojstvo nekomponencionalnosti, odnosno obilježje da značenje takve strukture nije rezultat zbroja značenja sastavnica koje one imaju izvan te strukture. U ovome se slažu i npr. američki strukturalisti (Makkai, 1972), pobornici transformacijsko-generativne gramatike (Weinreich, 1969; Fraser, 1970), kognitivni lingvisti (Langacker, 1987), psiholingvisti (Gibbs, 1994) i 'opći' frazeolozi (Gläser, 1988; Fernando, 1996). Iako je *nekompozicionalnost* termin iz teorijskog pristupa transformacijsko-generativne gramatike koji je takve leksičke skupove 'ostavljao po strani' upravo zbog tog obilježja, termin se i danas vrlo često rabi.

Everaert et al. (1995: 6) navode:

“Whatever the specific interpretation of compositionality, idioms have a semantics that is different from what would be created if we applied the regular rules of semantic interpretation.”

„One enduring belief about idioms is that these expressions are noncompositional because their figurative meanings are not functions of the meanings of their individual parts (see Aitchison, 1987; Bobrow & Bell, 1973; Brooke-Rose, 1958; Chomsky, 1965, 1980; Cooper, 1986; Cruse, 1986; Fraser, 1970; Jackendoff, 1975; J. Katz, 1973; Long & Summers, 1979; Makkai, 1972; Strassler, 1982; Weinreich, 1969)“ (Gibbs 1994: 270).

Međutim, svojstvo idiomatičnosti može se odnositi i na kolokacije (npr. *to catch a bus/train/plain*), na što upućuje Fernando (1996: 30-31) koja uz pojam idiomatičnosti veže i „habitual co-occurrence of specific words“ (Fernando, 1996: 38).

Pod terminom *idiomaticitet* u švedskom (Sköldberg, 2004: 2) smatra se da značenje leksičkog sklopa nije jednako zbroju značenja njegovih sastavnih dijelova. O tom pojmu na engleskom, *idiomaticity*, u sličnom značenju govori Columas (1981: 140-144); Gläser (1988: 265) i Langacker (1987: 475). U tom značenju definira se i u hrvatskom: Matešić (1978: 213) smatra da „Idiomatičnost znači značenjsku promjenu, značenjsko preinačenje bar jednoga člana jezične jedinice.“

U osnovi pojma idiomatičnosti leži i spominjana značenjska preoblika o kojoj posljedično ovisi i promjenjivost strukture *idiomatskog izraza* zbog pozadinske konceptualne strukture (Langlotz, 2006; Parizoska, 2010; Omazić, 2015; Sköldberg, 2004).

Idiomatičnost se u novije vrijeme ne smatra binarnim obilježjem u smislu značenjske neprozirnosti/prozirnosti, dakle onako kako se to smatralo u okvirima transformacijsko-generativne gramatike (izraz ili jest ili nije značenjski proziran), nego se neprozirnost promatra skalarno, isto kao što se promatra i strukturna promjenjivost leksičkih skupova (Fernando, 1996: 32; Howarth, 1998: 28)

Drugom pojavom označava se 'prirodnost' materinjeg jezika, a ako je riječ o usvajanju drugog ili trećeg stranog jezika, odnosi se na takav odabir izraza kojim govornik nematerinjeg jezika pokazuje kompetenciju blisku izvornom govorniku, a pri čemu taj odabir nadilazi puko spajanje gramatičkog i leksičkog znanja (Pawley i Syder, 1983; Ekberg, 2004). Pawley i Syder (1983: 191) rabe termine poput *nativelike selection* i *nativelike fluency*.

„Idiomaticity is a non-phonological 'accent', not always attributable to surface language errors, but to a certain undefined quality which many frustrated L2 composition teachers define as 'I don't know what's wrong with this, but we just don't say that in English'“ (Yorio 1989:64).

Očito je da između prvog i drugog poimanja idiomatičnosti postoje i preklapanja, a koja proizlaze iz definicije idiomatičnosti u dijelu koji se odnosi na ustaljene jezične sveze koje se usvajaju i u učenju drugih jezika. Budući da se u radu bavimo frazeologijom, a ne usvajanjem jezika, idiomatičnost ćemo smatrati u prvom spomenutom smislu i to onako kako

ga poima većina autora unutar te lingvističke discipline – kao preobliku značenja koja zahvaća sve ili dio sastavnica frazeološke jedinice. U tom smislu možemo se i prikloniti Lanović (2012: 37) i Jerolimov (2001: 87) koje kažu:

„Idiomatizacija je postupan proces u kojem pojedini višerječni izrazi mijenjaju, u cjelini ili parcijalno, svoje izvorno značenje, zadržavajući izvorni oblik koji se s vremenom okamenjuje.“ Lanović (2012: 37)

„(...) idiomatski izrazi (...) najčešće su idiomatizirani spojevi riječi s istaknutom metaforizacijom.“ Jerolimov (2001: 87)

6.3. Osnovna podjela frazeoloških jedinica

U prethodnome poglavlju definirali smo *frazeološku jedinicu* kao osnovnu jedinicu frazeologije. Budući da smo frazeologiju definirali kao cjelokupan frazeološki fond pojedinog jezika, valja detaljnije pogledati o kakvim je jedinicama riječ i kako ih u okvirima frazeologije definirati.

O problemu terminologije promišljala je Maček (1992/1993: 264) koja smatra da frazem 'ne stoji u paradigmatskom odnosu s drugim frazemima kao što su to fonemi ili morfemi koji stoje jedan prema drugom.' Također je proučavanjem frazeoloških rječnika uočila da ne postoje bitne razlike između izraza *fraza*, *frazem* i *idiom* te sugerira uporabu termina *idiomatska fraza*.

Međutim, u okvirima hrvatskih frazeoloških istraživanja termin *fraza* nije nikada zaživio, a ulazi u uporabu 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća u američkoj lingvistici, točnije unutar transformacijsko-generativne gramatike i proučavanja sveza riječi u sintaksi (engl. *phrase-structure grammar*).

Terminom *frazem* prema dostupnoj se literaturi na hrvatskom jeziku najčešće opisuje i ista složena leksička jedinica u švedskom, koji najčešće rabi *idiom* (Novak Milić, 2005; Novoselec, 2007, 2009).

U švedskoj frazeološkoj literaturi uočavamo nekoliko termina (*bildligt uttryck*, *fast fras*, *idiom*, *idiomatisk fras*, *idiomatiskt uttryck*, *leksikaliserad fras*)³⁷ od kojih su najčešći *leksikaliserad fras* i *idiom* (Sköldberg, 2004: 20), ali se švedski frazeolozi u posljednjih 15-ak godina priklanjaju terminu *idiom* (Sköldberg, 2004: 25) jer *leksikaliserad fras* nema nužno preneseno značenje.

³⁷ *slikovit izraz, čvrsta fraza, idiom, idiomatska fraza, idiomatski izraz, leksikalizirana fraza* (prijevod, ZN)

U frazeološkoj literaturi na engleskom jeziku najčešće se upotrebljava naziv *idiom*. Kod nekih autora taj naziv odnosi se samo na višečlane leksičke jedinice čije je značenje teško ili posve nemoguće razumjeti na osnovi značenja pojedinih riječi u njihovu sastavu (Everaert et al., 1995; Moon 1998). Riječ je o tzv. neprozirnim izrazima (engl. *semantically opaque*) kao što je, na primjer, *shoot the breeze* (hrv. *brbljati, naklapati*). Drugi autori (Cacciari i Glucksberg 1991; Kövecses 2002) koriste naziv *idiom* u širem smislu, tako da su njime obuhvaćeni neprozirni izrazi, ali i oni čije je značenje moguće razumjeti pomoću značenja sastavnica. Valja razjasniti i nedoumicu koja se može javiti uz pojam *metafore*. Naime, u angloameričkoj tradiciji koristio se i pojam *metafore* u smislu onoga što se danas najčešće definira kao *idiom* (Lakoff, 1987).

Metaforu smo definirali kao kognitivni mehanizam koji se odnosi na preslikavanje polazne u ciljnu domenu i kao takav može motivirati značenje idioma. Metafora je, dakle, kognitivna sposobnost, a idiom je jezični izraz koji može biti jedno od njezinih jezičnih ostvarenja.

Budući da smo frazeologiju definirali kao cjelokupni frazeološki fond pojedinog jezika, a *frazološku jedinicu* kao leksičke skupove koji podliježu različitim morfosintaktičkim, frekvencijskim, strukturnim i značenjskim obilježjima, valja detaljnije pogledati o kakvim je jedinicama riječ i kako ih u okvirima frazeologije definirati.

S obzirom na široku definiciju frazeološke jedinice kao osnovne jedinice frazeologije, očekujemo i razmjerno razgranatu podjelu. Budući da je idiomatičnost, odnosno relativna neprozirnost značenja najvažnije obilježje tzv. *frazema*, smatramo da se podjela valja temeljiti na tom obilježju. Štoviše, budući da se u radu bavimo frazeološkim jedinicama prenesenoga značenja i da polazimo od značenja kao osnovnog pojma kognitivne semantike i radova kognitivnih lingvista kojima je u fokusu upravo značenje, takav osnovni kriterij smatramo uvelike opravdanim.

Kada govorimo o prenesenom značenju jezičnih jedinica, a osobito frazeoloških jedinica koje su nam u fokusu, zapravo mislimo na idiomatičnost i to u skladu s definicijom koju smo ponudili u prethodnom poglavlju.

Tako bi osnovna podjela bila na frazeološke jedinice koje odlikuje idiomatičnost i one koje ne odlikuje idiomatičnost. U ovom radu za prve ćemo koristiti termin *idiomatske frazeološke jedinice*, a za druge *neidiomatske frazeološke jedinice*. Ponavljamo da je u

frazeologiji već postavljena gornja granica frazeologije u smislu rečenice, stoga za razliku od nekih podjela u švedskom i/ili engleskom, rečenične strukture (npr. aforizme, citate, poslovice, krilatice i dr.) nećemo smatrati dijelom frazeologije. O prihvaćanju takve gornje granice frazeologije u hrvatskom govori i Kovačević (2006: 11):

„Onoga trenutka kada su se izdvojile paremiologija i krilatologija kao zasebne i samostalne jezikoslovne discipline (pri čemu su iz frazeološkoga korpusa otpale poslovice, krilatice, maksime koje su tu često svrstavane), a frazeologija postavila čvrste kriterije (...) predmet njezina istraživanja više ne dolazi u pitanje“.

U *neidiomatske frazeološke jedinice* pripadale bi *kolokacije otvorenog tipa* (*crno vino*) i *ireverzibilni binominali* (*mir i tišina*), a u *idiomatske frazeološke jedinice*, *kolokacije zatvorenog tipa* (*slijepa ulica*) i *idiomatski izrazi* (*izgubiti glavu*). *Poredbeni idiomatski izrazi* (*jak kao bik, izgledati kao smrt na dopustu*) i *tekstualni konektori* (*u neku ruku, točnije rečeno*) dvojakih su karakteristika i mogu se smatrati *idiomatskim* ili *neidiomatskim frazeološkim jedinicama*.

Prije negoli prijedemo na definiciju svake od pojedinih *frazeoloških jedinica*, reći ćemo nešto više o pojmu (*ne*)*idiomatska frazeološka jedinica*. On neminovno proizlazi iz osnovnog kriterija podjele, idiomatičnosti. Kao takav ne postoji u hrvatskoj frazeološkoj literaturi, ni u švedskoj, ali ga, doduše rijetko, nalazimo u literaturi na engleskom jeziku (*idiomatic* i *non-idiomatic phraseological units*) u jednom radu o valenciji idioma (Müller, 2000: 149) i povezanosti sintakse i frazeologije (Granger i Paqout, 2008: 33). Uočili smo ga i u članku o utjecaju starofrancuskog na srednjoengleski (M. Borchers, 2011: 92), a *idiomatic* i *non-idiomatic phraseological units* spominju se i u analizi diskursa, doduše s primjerima iz njemačkog:

„Moreover, non-idiomatic phraseological units play an important role in the grammatical cohesion and overall textual structure of political speeches, whereas idiomatic units contribute significantly to the style of a text.“ (Elspass, 2002: 106)

Termin *kolokacije otvorenog tipa* i *zatvorenog tipa* preuzeli smo iz švedske lingvistike (v. 6.1.), iako u definiciji ne primjenjujemo identične kriterije. U švedskoj lingvistici kriterij podjele nije značenjska prozirnost nego leksička varijabilnost. Kao primjer *otvorenih kolokacija* (Clausén i Lyly, 1995) navode *skära ngf i bitar/skivor/strimlor* (hrv. dosl. *rezati što u komadiće/šnite/režnjeve*), a kao primjer *zatvorenih kolokacija* navode *skära halsen av ngn* (hrv. dosl. *rezati vrat od koga*) i posebno ističu da su one semantički prozirne pozivajući se na primjer *skära halsen av ngn* (Clausén i Lyly, 1995: 26).

U hrvatskom *kolokacije otvorenog tipa* smatramo u prvom redu semantički prozirnim kolokacijama, koje odlikuje i leksička varijantnost (*crno vino, ispeći jaja*), dakle, kao kolokat se može javiti i neka druga riječ uz ograničenja koja nameće drugi kolokat (*crveno vino, razbiti jaja*). U *kolokacijama zatvorenog tipa* (*slijepa ulica, crno tržište*) jedan kolokat je uvijek semantički neproziran i takav kolokat ne može ni u kojem slučaju biti zamijenjen drugom riječju (**ćorava ulica, *mrklo tržište*), pa stoga ovu grupu kolokacija ne odlikuje leksička varijantnost. Smatramo da ovakva definicija najbolje opisuje osobine kolokacija, a dosad, koliko znamo, nije ponuđena u hrvatskoj leksikologiji.

Međutim, *kolokacije zatvorenog tipa*, kao što smo spomenuli, ubrojili smo u *idiomatske frazeološke jedinice* zbog značenjski neprozirnog kolokata.

Idiomatskim izrazom smatramo leksikološku pojavu koja se u pojedinim karakteristikama poklapa s tzv. *frazemom u užem smislu* u okvirima Zagrebačke frazeološke škole. Njime smatramo složenu leksičku konstrukciju koja se sastoji od najmanje dva leksema i kao takva se uvrštava u rečeničnu strukturu. Značenje *idiomatskog izraza* je figurativno te se i najmanje jedna leksička sastavnica unutar konstrukcije ne rabi u svom denotativnom značenju, ali takve sastavnice prizivaju znanja koja su dio konceptualnog sustava te su motivirana konceptualnim metaforama, metonimijama i kulturnim modelima, čime se dolazi do motiviranosti cjelokupnog značenja *idiomatskog izraza*. Nadalje, takve leksičke konstrukcije uvelike su konvencionalizirane. Kao primjer prototipnog *idiomatskog izraza* navodimo npr. u hrvatskom *izgubiti glavu*, a u švedskom *lägga korten på bordet* (hrv. dosl. *staviti karte na stol*).

Postoji iznimno važan razlog zbog kojih u radu ne preuzimamo naziv *frazem* iako smo njegovo značenje mogli redefinirati iz pozicije kognitivne lingvistike. Smatramo da je termin do danas postao ustaljen, ali da se neminovno veže za postavke Zagrebačke frazeološke škole. Jedna od najvažnijih karakteristika *frazema* je *desemantizacija* koja je konceptualno nezamisliva kognitivnoj lingvistici uopće, a osobito kognitivnoj semantici. Dakle, sam termin *frazem* neminovno stvara konotaciju desemantiziranosti, ali i neke druge karakteristike s kojima se ne slažemo, a koje ćemo spomenuti u nastavku. Stoga smo mišljenja da nikakvo redefiniranje ne bi moglo odvojiti taj termin od takvih konotativnih značenja. Ako se podsjetimo, Zagrebačka lingvistička škola definira *frazem* kao čvrstu vezu dviju ili više riječi koje se u govoru produciraju u gotovom obliku, a koji su se ustalili dugom uporabom te se uklapaju u rečenicu. Za takve je sveze riječi karakteristična desemantizacija jedne ili više sastavnica koje su u većini slučajeva nezamjenjive drugim sastavnicama te zbroj značenja sastavnica nije jednak značenju cjeline, odnosno značenju *frazema*. *Frazemi* su čvrste

strukture i karakterizira ih ekspresivnost, konotativno značenje i slikovitost, koji su povezani s desemantizacijom i nemotiviranosti sastavnica (Menac, 1980; Jernej, 1992/1993; Fink, 2002; Vidović Bolt, 2011).

Poći ćemo od najproblematičnijeg dijela definicije, a to je već spominjana *desemantizacija*. Termin *desemantizacija* upućuje na to da neki element više nema nikakvo značenje, ali ako sastavnice nemaju nikakvoga značenja, kako onda cjelina može imati ikakvo značenje, osobito konotativno, ekspresivno i slikovito koje se navodi u definiciji tzv. *frazema*. Smatramo da je u ovom slučaju naprosto upotrijebljen krivi pojam jer nam je jasno da je riječ o nekakvoj značenjskoj preoblici, a ne o „gubitku“ značenja. Nadalje, čak i ako uzmemo u obzir krivo tumačenje koje proizlazi iz termina *desemantizacija*, iz pozicije koju zauzimamo, a to je pozicija motiviranosti svih jezičnih jedinica, tvrdnja o desemnativiranosti ili nemotiviranosti ne stoji. Tzv. *frazemi* su motivirani, iako je katkada teže utvrditi motivaciju i do njihovog se značenja dolazi konceptualnim mehanizmima poput konceptualne metafore, konceptualne metonimije i kulturnim modelima (v. 6.5.). Nadalje, ne smatramo da su tzv. *frazemi* izrazito čvrste strukture. Naravno, neki to jesu (*imati putra na glavi*), ali mišljenja smo da je njihova varijantnost, odnosno zamjena sastavnica mnogo veća nego što to smatra tradicionalna frazeologija. Doduše, varijantnost u određenoj mjeri dopušta i Zagrebačka frazeološka škola i daje primjere poput *kao iz topa/puške* ili *biti na krivom/pogrešnom putu*. Čak se govori o frazeološkoj sinonimiji (Menac, 1982) i sinonimskim nizovima (Fink, 1993) poput *mršav kao štaka*, *broje se/vide se komu rebra*, *sama kost i koža* i dr. I tu bismo napomenuli kako je sinonimnost iznimno složena pojava i da smatramo da prava sinonimnost u jeziku ne postoji. Budući da je jezik sam po sebi ekonomičan, ili takav teži biti, s razlogom postoji više izraza za 'istu' pojavu, a s primjerima frazeološke sinonimije pogotovo se nikako ne možemo složiti.

Tradicionalna frazeologija ne spominje uopće modifikacije koje su uvelike prisutne u jezičnoj uporabi (Parizoska, 2007; Parizoska i Novoselec, 2010), recimo vrlo često u naslovima novinskih članaka ili reklamama („I ovce i novce“, „Kako siješ, tako ćeš i piti“). Tako nam je, primjerice, lako zamisliv scenarij kojim bi se konceptualnom integracijom dvaju ulazna prostora (vuk iz Crvenkapice i mentalno slikovlje *idiomatskog izraza prošla baba s kolačima*) mogao za reklamne svrhe uporabiti izraz *prošao vuk s kolačima*.

Ono u čemu se slažemo s tradicionalnom definicijom jest to da se tzv. *frazemi* uklapaju u rečeničnu strukturu, da se u govoru ne proizvode *ad hoc* i da doista imaju konotativno, ekspresivno i slikovito značenje.

Mišljenja smo da i u tradicionalnoj frazeologiji, koja je vrlo raširena u Hrvatskoj, postoje nedoumice i da je na frazeolozima Zagrebačke škole zadaća da u svojim teorijskim okvirima razriješe neke od problema koje smo ovdje naveli.

Idiomatski izraz je termin kojim ćemo se koristiti u ovom radu i koji pripada *idiomatskim frazeološkim jedinicama* koje smo ranije definirali.

Pregledavanjem *Bibliografije hrvatske frazeologije i popisa frazema analiziranih u znanstvenim i stručnim radovima* (2010) i recentnijih članka o frazeologiji, dakle u frazeološkoj literaturi, nismo našli da je netko od frazeologa tzv. *frazeme u užem smislu* nazivao *idiomatskim izrazima*³⁸. Nalazimo ga u udžbeniku za Leksikologiju (Melvinger, 1989) i u jednoj doktorskoj disertaciji o frazeologiji u portugalskom (Lanović, 2013). Melvinger (1989) njime označava podvrstu *frazema* čije značenje ne proizlazi iz zbroja značenja sastavnica, međutim, ona polazi od toga da je osnovna jedinica frazeologije *frazem*, dakle ono što mi nazivamo *frazeološkom jedinicom*, a uz to i izjednačava termin *idiomatski izraz* s *idiomomi*, s čime se ne možemo nikako složiti zbog značenja termina *idiom* u hrvatskom.

Lanović (2013: 62) pod pojmom *idiomatski izraz* obuhvaća ne samo tzv. *frazeme* nego ga shvaća šire i u njega ubraja i poslovice i to one prenesenoga značenja. Mi smo mišljenja da poslovice treba izdvojiti u posebnu kategoriju, što je u lingvistici već i učinjeno (paremiologija; v. Kovačević, 2006: 11). Nadovezujući se na Lanović (2013), smatramo kako bi u njezinoj kategorizaciji poslovice bilo bolje promatrati kao zasebnu kategoriju koju proučava paremiologija.

Idiomatski izrazi mogu biti potpuno ili djelomično značenjski neprozirni. Naime, na jezičnoj, značenjskoj razini, svjesni smo jesu li sastavnice *idiomatskog izraza* prozirnije. Stoga bismo *idiomatski izraz tresu se gaće* komu smatrali značenjski neprozirnim, a izraz *zaboli koga srce* djelomično neprozirnim. Pod značenjski neprozirnom sastavnicom smatramo svaku onu čije značenje ne bilježi rječnik³⁹. Sastavnica *gaće* je značenjski neprozirna i iako se glagol *tresti* rabi u svom denotativnom značenju, rekli bismo da pridonosi još manjoj

³⁸Iako je i u engleskom i u švedskom uvriježen termin *idiom* i pritom je ova problematika bolje riješena, u engleskoj frazeološkoj literaturi možemo naći i termin *idiomatic expression* na primjer kod Zgusta (1971), a u švedskoj frazeološkoj literaturi termin *idiomatiskt uttryck* kod Sköldberg (1997) i Östberg (2002)

³⁹Iako se ovakvoj metodi mogu naći zamjerke, skrenuli bismo pozornost da se istom metodom, dakle metodom zabilježenih značenja u rječniku, rabi i u jednoj od raširenijih metoda identifikacije konceptualnih metafora u tekstu, tzv. MIV metodi (*metaphor identification through the vehicle*)

prozirnosti cijelog izraza. Sastavnica *zaboljeti* značenjski je sasvim prozirna, a *srce* djelomično neprozirna.

Međutim, valja razlikovati pojam značenjske prozirnosti od pojma motivacije jezičnih izraza. Motivacija se odnosi na formiranje idiomatskog značenja i kognitivnih mehanizma kojih smo uglavnom nesvjesni, pa iako su ova dva spomenuta *idiomatska izraza* na različitom stupnju značenjske prozirnosti, oba su motivirana kognitivnim mehanizmima. Za drugi je lako ustanoviti kognitivnu motivaciju, srce se metaforički odnosi na afektivni život pojedinca, a s drugim je nešto teže, ali nije nemoguće. Naime u konceptualizaciji straha nije neobično naići na koncept TREŠNJE – *tresu se komu noge od straha, tresti se od straha*. Tu sastavnicu objašnjavamo na fiziološkoj, znači metonimijskoj osnovi TREŠNJA ZA STRAH, iako je zapravo riječ o proširenju metafore STRAH JE HLADNOĆA (Dobrovol'skij, 2005). Za hrvatski možemo navesti primjeri *sledila mu se krv u žilama* ili *naježila mu se koža*. Drugu sastavnicu objašnjavamo također metonimijski i to odnosnom DIJELA ZA CJELINU, odnosno GAĆE ZA DEFEKACIJU. Konceptualna metafora STRAH JE DEFEKACIJA dokazana je u konceptualizaciji straha u engleskom, ruskom, njemačkom i nizozemskom (Dobrovol'skij, 2005), a nalazimo je i u hrvatskim primjerima (*usrati/zasrati se od straha; usrao sam se u gaće od straha*).

S obzirom na varijantnost *idiomatskih izraza*, možemo ih podijeliti na one čije jedna ili više sastavnica omogućavaju zamjenu nekom drugom sastavnicom iz istog značenjskog polja. Kao primjer možemo navesti *biti/naći se u čijim kandžama/pandžama, ploviti/ići punim jedrima*. Nasuprot tome, postoje *idiomatski izrazi* kod kojih niti jednu sastavnicu nije moguće zamijeniti nekom drugom sastavnicom (*na mrtvo ime, staviti ključ u bravu*).

Poredbeni idiomatski izrazi dvodijelne su ili trodijelne strukture i obuhvaćaju veznik *kao*. Kao primjer možemo navesti *kao zmaj* ili *lijep kao slika*. U izrazima dvodijelne strukture nije navedeno što se uspoređuje, a u trodijelnoj strukturi prva sastavnica uspoređuje se s trećom sastavnicom. Iznimno su ekspresivni i konotativni, a sastavnica s kojom se prva sastavnica uspoređuje služi kao intenzifikator značenja koji pridonosi spomenutoj ekspresivnosti i konotativnosti. Spomenuli smo da *poredbeni izrazi* mogu biti neidiomatski i idiomatski. Neidiomatski izrazi značenjski su prozirni (*velik kao gora, gladan kao pas*), a kod idiomatskih poredbenih izraza treća je sastavnica manje značenjski prozirna (*proći pokraj koga kao pored turskog groblja, izgledati kao smrt na dopustu*).

Tekstualni konektori jedan su od važnih obilježja koherentnosti diskursa (Velčić, 1987). Višerječne tekstualne konektore smatramo *frazološkim jedinicama* jer se u govoru

produciraju u gotovom obliku, dakle ne *ad hoc*, konvencionalizirani su i čvrste su strukture, a ne prelaze granicu rečenice. Također, iako nisu konotativnog ili ekspresivnog značenja, mnogi od njih su idiomatski (*u neku ruku, s druge strane*) pa bi stoga *tekstualni konektori* tog tipa pripadali *idiomatskim frazeološkim jedinicama*, a one čije značenje nije neprozirno, ali imaju druga spomenuta obilježja frazeoloških jedinica, smatrali bismo neidiomatskim (*točnije rečeno, strogo uzevši*).

6.4. Tradicionalna frazeologija i Zagrebačka frazeološka škola

Pod snažnim utjecajem ruske frazeologije, frazeologija ulazi u hrvatsku lingvistiku 70-ih godina 20. stoljeća. Začetnik frazeologije, ruski lingvist Vinogradov (1947), svojom je klasifikacijom *frazema*, odnosno čvrstih sklopova s gramatičkom strukturom skupa riječi, s obzirom na razinu *desemantizacije*, dao temelje na kojima se odvijao daljnji razvoj frazeologije. *Frazeološke jedinice*, kako ih naziva, Vinogradov dijeli na *frazeološke sraslice* (čvrste i nedjeljive desemantizirane sveze riječi u kojima je potpuno izgubljeno leksičko značenje sastavnica i odnos s motivacijskom bazom), zatim *frazeološke cjeline* (zadržavaju odnos prema motivacijskoj bazi) te *frazeološke sveze* (sveze u kojima jedna sastavnica čuva svoje primarno leksičko značenje i tako motivira značenje cijeloga frazema) (Vinogradov, 1947: 26). Ruska frazeološka teorija, u obliku u kojem je razvijena sredinom 20. stoljeća utjecala je na rad lingvista izvan Sovjetskog saveza, poput Klappenbacha (1968), Weinreicha (1969), Arnolda (1973) i Lipke (1974). Glavna postavka kojoj je ta istočnoeuropska tradicija bila sklona bila je okamenjenost, odnosno fiksna struktura *frazema*. Toj se tradiciji duguje usustavljanje frazeologije kao samostalne discipline i kreiranje terminologije te osiguravanje niza kriterija prema kojima se mogu kategorizirati i analizirati *frazeološke jedinice*.

Ruska je frazeološka teorija imala odjeka i u ostatku Europe. Njemački je frazeolog Fleischer (1997: 30) izbor kriterija sveo na tri osnovna: idiomatski karakter, koji podrazumijeva zasnovanost *frazema* na jednoj slici koja je često metafora, zatim sintaktičko-semantičku stabilnost, prema kojoj se značenje sastavnica *frazema* ne može izvesti iz pojedinačnih značenja svake sastavnice te leksikaliziranje i reproduciranje, što upućuje na to da se *frazemi* reproduciraju kao gotove leksičke jedinice.

Kao pionirski rad u Hrvatskoj navodi se članak Menac pod naslovom *O strukturi frazeologizma* (1970/1971). Struktura *frazeologizama* u pravilu je veoma čvrsta. Oni se reproduciraju u unaprijed određenom, gotovom obliku

„(...) Zbog takve čvrstine strukture frazeologizama njihovi se dijelovi obično i ne osjećaju kao riječi sa samostalnim značenjem, te značenje cijelog frazeologizma ne proistječe iz značenja pojedinih dijelova, nije jednako zbroju njihovih značenja. Tako se iz sastavnih dijelova frazeologizma *oprati uši* ne može shvatiti njegovo značenje 'izgrditi', kao što ni sastav frazeologizama *izvući debli kraj, nemati dlake na jeziku, dati rog za svijeću, gdje je bog rekao laku noć* itd. ne daje naslutiti značenja 'biti kažnjen (pobijeđen)', 'otvoreno govoriti', 'prevariti', 'vrlo daleko' itd. Često je sastav frazeologizma čvrst do te mjere da se u njemu pojedini dio ne može zamijeniti drugom riječju, čak ni sinonimom ili riječju bliskom po sferi upotrebe. Tako, na primjer, mjesto ostaviti na cjedilu ne možemo reći »ostaviti na cjediljci«, mjesto pasti na lijepak ne možemo reći »pasti na ljepilo« (...) Obično je i poredak dijelova u frazeologizmu stabilan pa se kaže slika i prilika a ne »prilika i slika«, riječju i djelom, a ne »djelom i riječju«, trice i kućine, a ne »kućine i trice« ...“ (Menac 1970: 1).

Menac se počinje baviti frazeološkim istraživanjima i analizira sastav i strukturu frazema⁴⁰, proučava odnose njihovih sastavnica, a isto tako i međufrazemske odnose poput frazeološke sinonimije, antonimije i homonimije. Oko Menac okupljaju se i drugi lingvisti koji se počinju baviti pitanjima frazeologije (npr. Matešić, Fink-Arsovski i dr.) i polako se počinju stvarati temelji Zagrebačke frazeološke škole koja je vrlo aktivna i danas i mahom okuplja slaviste (Fink-Arsovski, Vidović, Hrnjak i dr.). Zagrebačka frazeološka škola iznimno je plodna na području frazeologije pa je dosad objavila dvosveščani *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik* (1979, 1980), *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* (1982) Josipa Matešića i njegov *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik* (1988). U razdoblju od 1985. do 1998. g. tiskani su dvojezični i trojezični frazeološki rječnici u seriji Mali frazeološki rječnici. I danas se frazeografska djelatnost veže uz Zagrebačku frazeološku škola koja je izdala i *Hrvatski frazeološki rječnik* (2003; 2014), *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema* (2008), *Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik* (2008), *Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik* (2011), *Hrvatsko-romansko-germanski rječnik poredbenih frazema* (2016) i *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema* (2017). Osim radova koji su pridonijeli usustavljanju frazeološke teorije u hrvatskome jeziku, frazeološki radovi u hrvatskome obuhvaćaju vrlo široka i raznolika područja istraživanja, poput somatskih frazema (Jerolimov 2001; Kovačević 2012), zoonimskih i fitonimskih frazema (Pintarić 1997; Menac-Mihalić 2000, 2007; Vidović Bolt 2004, 2007), dijalektalnih frazema (Maresić 1993; Bogović 1996, 1999; Menac-Mihalić

⁴⁰U hrvatskoj frazeologiji isprva se rabi termin *frazeologizam*, da bi ga zamijenio termin *frazem*

2005; Menac-Mihalić i Maresić 2008), frazema u književnim djelima (Matešić 1991; Moguš 1994; Kolenić 1995, 2005; Petrović 1997, 2000; Menac-Mihalić 2008) i mnoga druga.

Frazeografski rad je, kako vidimo, iznimno obilan i hvalevrijedan. Međutim, iz pozicije kognitivne lingvistike koja smatra da se jezični podaci moraju promatrati u jezičnoj uporabi i da se sukladno tome rječnici moraju bazirati na korpusu, primjećujemo da to nije slučaj sa spomenutim rječnicima. Pri tom mislimo i na noviji frazeografski rad u kojem su nerijetko autori rječnika sami iznjedrili primjere.

Nakon prikaza frazeografske djelatnosti Zagrebačke frazeološke škole valja reći i nešto o njezinim teorijskim postavkama. Kako smo i spomenuli na početku, frazeologija se razvija u Hrvatskoj pod utjecajem ruske frazeologije, odnosno razvoj frazeologije u Rusiji ponukao je i hrvatsku rusisticu Menac da se počne baviti sličnim ili istim pojavnostima, ali također i Matešića. Matešić (1982: VI) smatra da su za *frazeme* karakteristični: 1) reprodukcija – *frazem* se javlja kao čvrsta veza riječi u gotovu obliku, ustaljena dugom uporabom, 2) formalno ustrojstvo – *frazem* je nerasčlanjiv skup riječi koji se sastoji od najmanje dviju punoznačnih riječi, 3) idiomatičnost – semantička pretvorba najmanje jednog člana skupa riječi, tako da značenje *frazema* ne odgovara zbroju značenja njegovih članova i 4) uklapanje u kontekst – *frazem* se u rečenici javlja kao njezin prosti član, tj. *frazem* nije skup riječi u vidu vlastitog teksta. Menac (1994: 161) još dodaje da se *frazem* „1. ne stvara u govornom procesu nego se reproducira u gotovom obliku; 2. ima stalan sastav i raspored sastavnica; 3. značenje mu se obično ne izvodi iz značenja sastavnica, jer one, ili barem neke od njih, doživljavaju semantičku pretvorbu; 4. uklapa se u rečenicu kao njezin sastavni dio“. Njezina i Matešićeva definicija ne razlikuje se uvelike od današnje definicije frazema u okvirima Zagrebačke škole, pa Fink (2002: 6) kao osnovno obilježje *frazema* ističe postojanje dviju sastavnica, cjelovitost i čvrstu strukturu, ustaljenost i reproduktivnost frazema, ekspresivnost i konotativno značenje te slikovitost povezanu s desemantizacijom.

Vrlo sličnu definiciju *idioma* u švedskom, daju njegovi prvi autori Anward i Linell (1976).

Dakle, tradicionalna frazeologija smatra da *frazeme* (u švedskom *idiome*) obilježava čvrsta struktura, ustaljenost uporabe, reproduktivnost i desemantizacija (Anward i Linell, 1976; Menac, 1970/1971). Pod čvrstom strukturom smatra se da se struktura ne može mijenjati ni morfološki (**gå honom på nerven*, hrv. *ići njemu na živac*, *bacati biser pred svinje) ni sintaktički (**hjärtat på handen*, hrv. *srce na ruku*, *o stol lupiti šakom) ni leksički

(**köpa vargen i säcken*, hrv. dosl. *kupiti vuka u vreći*, *prošao djed s kolačima), odnosno da su moguće samo rijetke varijacije. Pritom se uglavnom misli na varijacije od kojih su sve potvrđene kao ustaljeni jezični izrazi (*vara född i farstun/igår*, hrv. *biti rođen u predvorju/jučer*, gdje je Bog rekao zbogom/laku noć)⁴¹ Reproductivnost znači da frazem ne nastaje *ad hoc* u govornom procesu, nego se rabi kao već usvojena cjelina. Pod pojmom *desemantizacije* smatra se da je bar jedna sastavnica djelomično ili potpuno promijenila ili izgubila svoje izvorno značenje. Odnosno, značenje frazema nije jednako zbroju značenja njegovih sastavnica koje one imaju izvan frazema. Značenje frazema sijeća vatra iz očiju komu nije zbroj značenja leksičkih sastavnica sijeća, vatra, oči. Zbog toga se smatra da je značenje većine frazema arbitrarno (nemotivirano), odnosno da je teško odrediti poveznicu između osnovnog značenja riječi u frazemu i značenja frazema kao cjeline. Smatra se da nakon desemantizacije ostaje tzv. semantički talog. Nije sasvim jasno što semantički talog doista znači, pretpostavljamo da je to ono što bismo nazvali mentalnom slikom iz perspektive kognitivne frazeologije.

Očito je da je definicija frazema vrlo ograničavajuća, u prvom redu strukturno. Međutim, u jezičnoj produkciji brojne su modifikacije, česte u novinskim naslovima i reklamnim sloganima (i ovce i novce). Znači li to da ih u okvirima tradicionalne frazeologije nećemo zvati frazemima? Smatramo da ih u tim okvirima itekako treba zvati frazemima jer je jezična produkcija dinamična i prilagođava se potrebama pojedinca, grupe ili kakvom diskursu. Stoga smo mišljenja da bi se i u okvirima tradicionalne frazeologije definiciji frazema moglo dodati da je struktura relativno čvrsta i da frazem ne gubi svoja osnovna obilježja.

Slažemo se i s tvrdnjom da se frazemi ne proizvode *ad hoc* u govoru. To znači da su negdje spremljeni u mentalnom leksikonu. Tradicionalna lingvistika ne govori ništa o mentalnom leksikonu, ali o tome će biti govora iz pozicije psiholingvistike u poglavlju o kognitivnoj frazeologiji. Ono s čime se još slažemo jest to da su frazemi konvencionalizirani, odnosno da je proces frazeologije povezan s čestotom jezične uporabe.

Međutim, ne možemo prihvatiti da je riječ o *desemantizaciji* sastavnica unutar frazema. Što znači *desemantizacija*? Prema našem tumačenju riječ je o tome da se sastavnice liše ikakvog značenja, pa ako su lišene ikakvog značenja, nemaju nikakvu referencijalnu

⁴¹Novija korpusna istraživanja veliku pozornost posvećuju iznimno čestim varijacijama i modifikacijama frazema koje se u korpusima javljaju češće od frazema u njihovim kanonskim oblicima navedenim u rječnicima (Sköldberg 2001, 2004; Moon, 1998; Parizoska, 2007; 2010)

ulogu i umjesto njih može stajati apsolutno bilo koja sastavnica. Mišljenja smo da je tradicionalna frazeologija nehotice krivo uporabila pojam desemantizacija kad je htjela reći da se sastavnice ne rabe u denotativnom značenju. No čak i ako prihvatimo tzv. desemantizaciju, nemaju li zaista sastavnice u svom prenesenom značenju nikakvu vezu s denotativnim značenjem? Mišljenja smo da imaju – postoji veća ili manja konceptualna povezanost.

Pregršt je radova tradicionalne frazeologije u hrvatskom koja obrađuje različite koncepte, npr. koncept lijenosti (Fink i Turk, 2003), ljepote (Hrnjak, 2013), žene (Hrnjak, 2014) ili bogatstva i siromaštva (Opašić, Čunović i Fumić, 2014). Uvidom u radove primjećujemo da je zapravo riječ o analizi semantičkih polja ili nabranju *frazema* koje se odnose na pojedini koncept, a ne o analizi koncepata. Tako, primjerice, Hrnjak (2014) u radu o konceptualizaciji žene u frazeologiji ne govori o konceptualnim metaforama ili drugim kognitivnim mehanizmima važnim za konceptualizaciju značenja u domeni, nego pod konceptima navodi samo da se žena uspoređuje s tigricom, zmajem i lavicom. Analiza koncepata kao istaknutih dijelova neke domene (Langacker, 1987) nužno pretpostavlja kognitivni pristup.

U tradicionalnoj frazeologiji smatra se da su mnogi *frazemi* nastali od metafora, ali su se ustalili, postali konvencionalizirani, a time izgubili metaforičnost i postali mrtve metafore (v. Sköldbberg, 2004; Gibbs, 1994). Često je riječ o procesu metaforizacije pojedinih sastavnica koji je vezan isključivo uz *frazem*, odnosno one se u istom metaforičkom značenju ne pojavljuju izvan frazeološkog jezičnog fonda. Dakle, iako leksem *noga* ima i metaforičko značenje – „dio na kojem neki predmet stoji, koje nije mrtvo“ i k tomu je kao takvo zabilježeno u jednojezičnom rječniku (Stanojević i Parizoska, 2005: 704-705), u *frazemu dati nogu* komu sastavnica *noga* javlja se u posebnom metaforiziranom značenju koje pridonosi semantičkoj neprozirnosti *frazema*. Razlog je tomu teškoća određivanja u kojem će smjeru proces metaforizacije teći (Stanojević i Parizoska, 2005: 704-705).

No jesu li metafore mrtve i što to uopće znači? U poglavlju o metaforama govorili smo zapravo o 'uspavanim' metaforama i to su metafore koje tradicionalna lingvistika, ne samo frazeologija, naziva mrtvima. Mrtve metafore su, kako smo vidjeli, metafore kod kojih doista nije moguće uspostaviti konceptualnu povezanost između dviju domena iz sinkronijske perspektive.

6.5. Kognitivna frazeologija i njezina istraživanja u hrvatskom jeziku

Proučavanje frazeologije u okvirima kognitivne lingvistike relativno je nova lingvistička disciplina. Zanimanje frazeologa za kognitivni pristup *idiomatskim izrazima* razmjerno je veliko, pa se danas čak i organiziraju međunarodni skupovi samo na temu kognitivne frazeologije. Kognitivna istraživanja frazeologije oslanjaju se na druge lingvističke discipline, npr. na psiholingvistiku, i s njima se povezuju te tako čine metodološki aparat koji nam omogućuje rezultate do kojih nije bilo moguće doći u okvirima tradicionalnih frazeoloških istraživanja. Kognitivna lingvistika smatra da je značenje svih jezičnih jedinica na svim razinama složenosti motivirano (Langacker, 1987; Croft i Cruse, 2004). Povezanost jezičnih struktura sa znanjem o svijetu (Lakoff, 1987a; Žic Fuchs, 1991c) otvorilo je put da se i o *idiomatskim izrazima* u velikoj mjeri počne govoriti kao o motiviranim jezičnim strukturama.

Idiomatski izrazi jedan su od konvencionalnih jezičnih izraza kojima konceptualiziramo svijet oko sebe (Lakoff, 1987a; Gibbs, 1999). Gibbs (1990: 422) smatra da su uporaba i značenja *idioma*⁴² motivirana konceptualnim znanjem. To znači da sastavnice *idiomatskih izraza* nisu desemantizirane u tradicionalnom smislu, nego pridonose formiranju značenja. Odnos između značenja sastavnica i značenja *idiomatske jedinice* složen je. Smatra se da sastavnice prizivaju određene domene znanja koje izraz motiviraju (Omazić i Ferčec, 2003; Kövecses i Szabo, 1996; Gibbs, 1994), odnosno da prizivaju i one elemente značenja od kojih se ne sastoje (Fillmore, Kay i O'Connor, 1988). Do tih domena znanja dolazimo kognitivnim mehanizmima – konceptualnom metaforom, metonimijom i konvencionaliziranim znanjem (Omazić i Ferčec, 2003; Kövecses, 2002; Dobrovol'skij i Piiraninen, 2005).

Tako, na primjer, konceptualna metafora LJUTNJA JE VATRA motivira značenje *idiomatskog izraza sijeva* komu *vatra iz očiju* (Omazić i Ferčec, 2003: 536), a *idiomatski izraz hladne glave* motiviran je metonimijskim preslikavanjem GLAVA ZA ČOVJEKA (Novoselec, 2009).

Konvencionalizirano znanje zajedničko je znanje koje dijele svi pripadnici određene jezične zajednice, odnosno znanje koje dijele svi govornici u okviru jedne kulture, koje rezultira postojanjem sličnih ili identičnih konceptualnih domena (Omazić i Ferčec, 2003:

⁴²U radu preuzimamo termine koje rabe autori u svojim radovima, za engleski i švedski to je *idiom*, a za hrvatski najčešće *frazem*

536). Na primjer, *od Adama i Eve* razumijemo zbog zajedničkog biblijskog znanja koje dijele pripadnici kršćanske civilizacije.

Spomenuti kognitivni mehanizmi pomažu nam uspostaviti konceptualne (motivacijske) veze između jezičnih izraza i značenja. Pogledajmo kako se može utvrditi motivacija *idiomatskog izraza sijeva* komu *vatra iz očiju*. Izraz je motiviran konceptualnim preslikavanjem znanja o domeni VATRA u domenu LJUTNJA unutar metaforičkog preslikavanja LJUTNJA JE VATRA (Kövecses, 2002: 71). Za ovakva konceptualna preslikavanja postoje i drugi jezični dokazi kao npr. *bljuvati vatru, dodati ulje na vatru* (Omazić i Ferčec, 2003: 536). Važno je razlučiti nekoliko različitih razina: jezični izraz, idiomatsko značenje, konceptualne domene i kognitivne mehanizme (Omazić i Ferčec, 2003: 536). S obzirom na terminologiju koju smo prihvatili u poglavlju 6.2. i 6.3., smatramo kako terminologija koju rabe Omazić i Ferčec može potaknuti nejasnoće, pa stoga predlažemo sljedeće termine za razine koje autorice spominju: jezično ostvarenje *idiomatskog izraza*, frazeološko značenje, konceptualne domene i kognitivne mehanizme. *Idiomatski izraz bljuvati vatru iz očiju* ima svoja jezična ostvarenja (*bljuvati, vatru, iz, očiju*), ima svoje frazeološko značenje („biti vrlo ljut“) i kognitivni mehanizam (konceptualnu metaforu LJUTNJA JE VATRA, koja povezuje znanja dviju konceptualnih domena – LJUTNJA i VATRA). Drugim riječima, ne povezujemo u tradicionalnom smislu lekseme 'sijevati', 'vatra' i 'oči', nego domene znanja koje te riječi prizivaju.

Vrlo često *idiomatske izraze* motivira nekoliko mehanizama istovremeno. Na primjer, ako kažemo da je *med sorg i hjärtat* (dosl. s tugom u srcu) motiviran konceptualnom metaforom SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206-207), postavlja se pitanje zašto se kao spremnik za osjećaje ne konceptualizira neki drugi dio tijela. Odgovor leži u kulturnom naslijeđu, odnosno konvencionaliziranom znanju prema kojem se u švedskoj i cijeloj zapadnoj tradiciji srce smatra sjedištem emocija. Kao što vidimo iz primjera, takvo znanje vrlo je često neznanstveno, ali je zabilježeno u kulturnoj memoriji (Dobrovolsk'ij i Piiraninen, 2005). Dakle, u ovom primjeru uočavamo dva kognitivna mehanizma – konceptualnu metaforu i konvencionalizirano znanje.

Spomenuli smo da pod pojmom motiviranosti smatramo uspostavljanje konceptualnih veza, aktivan kognitivni proces. Iako je tomu tako, govornici u svakodnevnoj uporabi jezika nisu svjesni tih kognitivnih procesa, pa tako nisu ni svjesni motiviranosti *idiomatskih izraza*. *Idiomatski izrazi* često su motivirani barem dvama, ako ne i trima kognitivnim mehanizmima

istovremeno, rijetko samo jednim. Iako ne možemo sa sigurnošću znati koji se od njih prvi aktivira jer o tome ne postoje još neurolingvistička istraživanja, vjerujemo da su ona svakako dinamička i da najvjerojatnije djeluju istovremeno.

Možemo razlikovati nekoliko stupnjeva metaforičnosti frazeološkog značenja (Cacciari i Glucksberg, 1990; Cruse, 1996). Razlikujemo one kod kojih je metaforičnost prozirnija (*gurati što pod tepih; en droppe i havet*, hrv. *kap u moru*) i one kod kojih značenje nije toliko prozirno (*pasti na dupe; klättra på väggarna*, hrv. *penjati se po zidovima*). Valja naglasiti da motiviranost *idiomatskih izraza* ne znači nužno i da su oni semantički prozirni, odnosno da im se značenje može predvidjeti. Teško je predvidjeti da npr. švedski *få kalla fötter* (hrv. *dobiti hladne noge*) u značenju „uplašiti se“ upravo ima to značenje iako je motiviran konceptualnom metaforom STRAH JE HLADNOĆA i metonimijom NOGE ZA ČOVJEKA (Dobrovol'skij, 2005).

Doduše, postoje i *idiomatski izrazi* koji se smatraju nemotiviranim, odnosno kojima se iz današnje perspektive izgubila kognitivna motivacija. Međutim, broj takvih *idiomatskih izraza* gotovo je zanemariv u usporedbi s brojem motiviranih izraza (Dobrovol'skij, 2005). Najčešće je to konvencionalizirano znanje koje danas nije aktualno. Na primjer, *to pull someone's leg* u značenju „šaliti se s nekim“ dovodi se u vezu s pravom zločinaca da ih pri izvršenju kazne članovi obitelji povuku za nogu i olakšaju muku. Taj je izraz tada oslikavao tadašnje znanje o svijetu. Međutim, sastavnica *noga* i *vući* danas više ne prizivaju domene znanja koje bi motivirale značenja *idiomatskih izraza* jer su takvi običaji s vremenom nestali (Omazić i Ferčec, 2003: 534-535), no to ne znači da *pull someone's leg* nije bio dijakronijski motiviran. U novije vrijeme dovodi se u pitanje nemotiviranost *idiomatskih izraza* koji se obično navode kao *par excellence* primjeri nemotiviranosti, kao što je *kick the bucket*. Istraživanja pokazuju da značenju ipak pridonosi semantika glagola *kick* (brzo udariti nogom *koga/što*), pa se stoga taj izraz neće rabiti u kontekstu koji bi značio polaganu smrt (Gibbs, Nayak i Cutting, 1989).

Suprotno postavkama tradicionalne frazeologije, zbog spomenutih je konceptualnih povezivanja prikladnije govoriti o odmaku od prototipnog značenja sastavnica, nego o *desemantizaciji* (Vajs i Žic Fuchs, 1998). U prilog tomu da su *idiomatski izrazi* motivirani značenjem svojih sastavnica na konceptualnoj razini ide i mogućnost njihovih modifikacija, odnosno leksičke fleksibilnosti (Gibbs, Nayak i Keppel, 1989; Moon, 1998).

Istraživanja u okvirima psiholingvistike (Gibbs i O'Brien, 1990; Keysar i Bly, 1995) potvrdila su da *idiomatski izrazi* stvaraju mentalne slike koje su više-manje konzistentne govornicima engleskog jezika.⁴³ Iako se ovakvim istraživanjima može prigovoriti da su izvedena, mogli bismo reći, *post festum*, da postoje i suptilniji načini ispitivanja govornika koji pokazuju utjecaj mentalnih slika na značenje *idiomatskih izraza*.

Psiholingvistika se u svojim istraživanjima, što se frazeologije tiče, ne bavi samo prirodom mentalnih slika, nego i pitanjima na koji se način procesuiraju značenja *idiomatskih izraza*. Psiholingvistiku zanimaju načini razumijevanja i uporabe *idiomatskih izraza*, odnosno mentalni procesi koji njima upravljaju, u kojem dijelu mentalnog leksikona su smješteni i kako se usvajaju. Prvo se smatralo da se pri razumijevanju značenja prvo procesuiraju doslovno značenje izraza, a zatim preneseno, te da su značenja *idiomatskih izraza* u mentalnom leksikonu smještena u poseban razred, odvojeno od drugih, leksičkih značenja (Weinreich, 1969). Daljnja istraživanja pokazala su da se prilikom razumijevanja prvo procesuiraju preneseno značenje (Estil i Kemper, 1982; Glass (1982), u Omazić i Ferčec, 2003), pa čak i da se ono procesuiraju brže od doslovnog (Gibbs, 1985). Postoje i kompozicionalni modeli (engl. *compositional models*) mentalne obrade koji tvrde da se njihovo značenje procesuiraju uz pomoć konteksta (Gibbs, Nayak i Cutting, 1989). Psiholingvistička istraživanja i dalje se provode i još ne postoji jednoznačan odgovor na pitanje kako se zaista procesuiraju preneseno značenje. Međutim, novija istraživanja pokazuju tendenciju zaključku da se i preneseno i doslovno značenje procesuiraju istovremeno te da je značenje *idiomatskog izraza* pohranjeno u mentalni leksikon kao i značenje bilo kojeg drugog leksema. (Omazić i Ferčec, 2003). Danas je najuvrženija hipoteza o ključnoj riječi (engl. *the 'key' word hypothesis*) koja tvrdi da *idiomatski izrazi* nisu zasebne jedinice u mentalnom leksikonu, nego da bar jedna sastavnica aktivira određene kognitivne mehanizme i da su one najzaslužnije za prepoznavanje cijele idiomatske jedinice (Cacciari i Tabossi, 1988).

Broz (2012; 2013) je jedan od rijetkih lingvista koji je proveo psiholingvistička istraživanja u hrvatskom. Upitnikom koji su ispitanici ispunjavali pokušao je doći do odgovora o motivaciji *idiomatskih izraza* sa zoonimskom sastavnicom (npr. *biti na konju, pasti s konja na magarca, učiniti komu medvjedu uslugu, držati/nositi zmiju u njedrima*) (Broz, 2012) i s brojevima (npr. *sve u šesnaest, ni pet ni šest* i dr.) (Broz, 2013). Uzevši u

⁴³Gibbs i O'Brien (1990) dokazali da se motivacija *spill the beans* konceptualnim metaforama UM JE SPREMNIK i IDEJE SU ENTITETI očituje i u stvaranju mentalnih slika; ispitanici su opisivali svoje mentalne slike i Gibbs i O'Brien uočili su konzistentnost slika s obzirom na veličinu spremnika (glave), veličinu graha i načina (brzo i slučajno) na koji izlazi iz spremnika

obzir dob, spol, obrazovanost i porijekla ispitanika došao je do zaključka da ih većina dijeli vrlo živopisne slike životinja (Broz, 2012), ali u sastavnici s brojevima ispitanici nisu ponudili mentalne slike nego objašnjena o najčešće fonološkoj motivaciji *idiomatskih izraza* (npr. riječ 16 sadrži frikative koji proizvode 'praskajući zvuk pa može značiti ponavljanje) (Broz, 2013). Broz (2013) također zaključuje da je u pojedinim jezicima važna simbolika brojeva u kojoj je motivacija govornicima očitija, a da u hrvatskom nije i stoga ih govornici ne objašnjavaju bilo kulturološkim značenjem, bilo pučkom etimologijom.

Kognitivni pristup frazeologiji pokazao je da se cijeli niz *idiomatskih izraza* može grupirati oko određenih domena značenja, odnosno da su povezani na konceptualnoj razini. U novije su se vrijeme, osobito u engleskom jeziku, pojavile nove vrste rječnika koji *idiomatske izraze* grupiraju oko ciljane domene (*NTC's Dictionary of American Idioms*). Važno je reći da je ovdje samo dijelom riječ o grupiranju *idiomatskih izraza* oko semantičkog polja kako ih grupira tradicionalna frazeologija jer semantička polja veže isključivo uz značenje leksema, a ne i konceptualne domene koje oni prizivaju. Takvi konceptualno koncipirani rječnici navode i konceptualne metafore i metonimije koje *idiomatske izraze* motiviraju, a mogu biti popraćeni i ilustracijama mentalnih slika.⁴⁴

Kognitivna frazeološka istraživanja pokazuju da većinu *idiomatskih izraza* možemo smatrati konvencionaliziranim izrazima koja su motivirana konceptualnim preslikavanjima unutar istih ili različitih domena znanja ili konvencionaliziranim znanjem.

U hrvatskoj je frazeologiji prvi rad koji je posvećen proučavanju *idiomatskih izraza* u hrvatskom jeziku onaj Omazić i Ferčec (2003), koji spominju osnovne kognitivne mehanizme i pokazuju motiviranost *idiomatskih izraza*. Omazić se nastavlja baviti kognitivnom frazeologijom, ali u radovima proučava engleske *idiomatske izraze* i njihove modifikacije (Omazić, 2003; 2007) te piše uglavnom na engleskom. Na engleskom je izišao i sveučilišni priručnik o frazeologiji (*Phraseology through the looking glass*, Omazić, 2015) koji obuhvaća kognitivne i korpusne pristupe frazeologiji i pristup iz perspektive teorije diskursa i teorije prevođenja, ali je pisan na engleskom s primjerima iz engleskog. Od radova na hrvatskom možemo izdvojiti rad o konceptualnoj metafori u frazeologiji (Omazić, 2014).

Postoji još nekoliko autora u hrvatskoj frazeologiji koji se bave kognitivnim pristupom. Jedna je od njih Parizoska koja ispituje varijacije i modifikacije *idiomatskih*

⁴⁴Npr. Kövecses (1996). *A Picture Dictionary of English Idioms*

izraza, odnosno na koji su način one ograničene konceptualnom strukturom (Parizoska, 2007; 2010, Parizoska i Novoselec, 2010). Parizoska (2010: 99) primjerice objašnjava da je *loviti u mutnom* shematični frazem⁴⁵ sa strukturom koja je relativno fleksibilna, odnosno da varijante sistematično odražavaju konceptualnu motivaciju. Rezultati analize koju je provela pokazali su da je svim konstrukcijama zajednički element koji odražava *predodžbenu shemu* SPREMNIKA, a na nju upućuje činjenica da se ona ostvaruje lokativom s prijedlogom u. U koautorstvu sa Stanojević i Stanojević (2006) analizira kulturne modele *idiomatskih izraza* sa sastavnicom *oko* u engleskom, hrvatskom i poljskom i njihovu razradu te autori tvrde da „prednost korištenja kulturnih modela je da oni olakšavaju uočavanje univerzalija, ali i da omogućuju obrazlaganje kulturnih specifičnosti, na taj način tvoreći jedinstvenu teoriju s jedinstvenim metodološkim aparatom“ (2007: 574). U koautorstvu sa Stanojevićem i Banović (2009) ispituje motivaciju konstrukcija *u (...) očima*, i *in (...) eyes* kulturnim modelima te načine na koji su kulturni modeli povezani sa strukturom konstrukcija. Leksičko-gramatički izbor sastavnica nameće konceptualna motivacija, a konstrukciju možemo smatrati shematičnom.

Kognitivnim pristupom frazeologiji bavi se i Novoselec (2007) koji u radu ispituje motivaciju *idiomatskih izraza*, sa sastavnicom *glava* u engleskom, hrvatskom i švedskom ili kulturnim modelima i motivaciji *idiomatskih izraza* sa sastavnicom *srce* u hrvatskom (Novoselec, 2017).

Iako istraživanja o hrvatskom nisu brojna, o švedskom ih je još manje. Nažalost, švedski lingvisti koji se inače bave kognitivnom lingvistikom najčešće pišu na engleskom i više o engleskom nego o švedskom. S druge strane, frazeologija kao disciplina nije toliko razvijena kao u hrvatskom. Najiscrpniji radovi u švedskom su o problemima frazeografske obrade *idioma* ili o njihovim modifikacijama. Koliko je nama poznato, samo jedan rad direktno obrađuje idiome s obzirom na njihovu motivaciju iz perspektive kognitivne lingvistike. Riječ je o radu Lindfors Viklund (1991), koja je anketom proučavala kako govornici švedskog kojima švedski nije materinji razumijevaju semantički neprozirne *idiome* (20) i prema anketama je došla do zaključka da ih je većina 'pogađala' značenja na temelju ključne riječi što dovodi u vezu s konceptualnom motivacijom *idioma*, primarno konceptualnim metaforama.

⁴⁵Autorica se odlučila za uporabu termina *frazem*

6.6. Frazeološka istraživanja švedskog jezika

Proučavanjem *idiomatskih izraza* kao jednog od oblika složenih leksičkih jedinica švedski lingvisti počeli su se također baviti 1970-ih. U okvirima leksikologije počeli su istraživati razne oblike ustaljenih sklopova riječi, uključujući i *idiomatske izraze*, te su ih prvo nazivali *leksikaliziranim frazama* (Anward i Linell, 1976). 1980-ih ustalio se termin *idiom* te se počinje govoriti o problemu frazeografske obrade *idioma* (Svensén, 1987; Sköldberg 2002). Dosadašnja frazeološka istraživanja švedskog jezika uglavnom su se bavila frazeografijom (Clausén 1993, 1996; Calusén i Lyly, 1994; Sköldberg, 2002), varijacijama i modifikacijama *idioma* (Sköldberg, 2000, 2001, 2002, 2004), kontrastivnim proučavanjem s drugim jezicima, osobito s njemačkim (Krohn, 1994), a nešto manje usvajanjem *idioma* (Lindfors Viklund, 1991), problemom prevođenja (Sköldberg, 1997) i podrijetlom *idioma* (Friedländer, 1956, Swahn, 2000). Velika pozornost posvećuje se varijacijama i modifikacijama u jezičnim korpusima (doduše, bez kognitivnog pristupa) kojima se dovodi u pitanje stabilnost strukture *idioma* i njihovih kanonskih oblika u rječniku. Koliko je nama poznato, dosad nema značajnijih radova koji se unutar švedske frazeologije isključivo bave kognitivnim pristupom frazemima, nego je takav pristup u radovima indirektno prisutan (Lindfors Viklund, 1991). Frazeografski rad obuhvaća frazeološki rječnik *Svensk handordbok* (1966) i njegovu noviju verziju *Svenskt språkbruk* (2003). Izdana su i dva manja frazeološka rječnika u kojima je opisano samo značenje *idioma* bez jasnijih gramatičkih, pragmatičkih, pa i semantičkih odrednica. Riječ je o 3500 frazema u *Målande uttryck* (1989) i 2000 frazema u *Ord och inga visor* (1988).

U hrvatskoj frazeološkoj literaturi do sada se vrlo malo govorilo o švedskoj frazeologiji (Novoselec, 2003, 2007, 2009; Novak Milić, 2005; Antunović, 2007).

7. Leksičke jedinice se sastavnicom *heart* u engleskom jeziku

Prema izvorima kojima raspolažemo, istraživanja o konceptualizaciji srca unutar složenih leksičkih jedinica u švedskom jeziku nisu provedena, a u hrvatskom djelomično. Hrnjak (2005) je analizirala dio frazeološkog fonda u usporedbi s ruskim, ali samo prema semantičkim poljima, iako to smatra konceptualnom analizom – to je problem o kojem smo govorili u poglavlju o tradicionalnom pristupu Zagrebačke frazeološke škole. Drugi rad, Fink (1998), bavi se problemom frazeografske obrade tzv. frazema *biti dobra srca* i *čovjek dobra*

srca. Autorica smatra da se glagol *biti* mora bilježiti kao sastavnica tzv. *frazema biti dobra srca* jer je njegov obvezatni dio dok se *čovjek* može bilježiti u uglatim zgradama jer se može smatrati kolokacijom na čije mjesto mogu doći npr. *muškarac*, *žena* i sl. Novoselec (2017) na korpusu *idiomatskih izraza* sa sastavnicom *srce* djelomično pokazuje moguće kulturne modele koji takve izraze motiviraju i daje nekoliko primjera njihovih metaforičkih razrada.

Za naš rad relevantnim kognitivnim istraživanjem smatramo rad Niemeier (2003). Cilj je njezina rada pokazati kako konceptualizacije složenih leksičkih izraza sa sastavnicom *heart* nisu arbitrarne i potvrditi tezu da su metaforička preslikavanja metonimijski motivirana (Niemeier, 2003: 195).

Niemeier (2003: 195) smatra da su leksički izrazi (i *idiomatski izrazi* i složenice) sa sastavnicom *heart* u engleskom jeziku motivirani kulturnim modelima koji su razrađeni brojnim metaforičkim preslikavanjima. Ustanovila je da su motivirani četirima kulturnim modelima od kojih je svaki metonimijski utemeljen, a zatim i metaforički razrađen. Zajedničko svim modelima jest neznanstveno viđenje svijeta u kojem se srce smatra sjedištem emocionalnog svijeta čovjeka i konceptualna metonimija SRCE STOJI ZA ČOVJEKA. Upravo tu metonimiju Niemeier smatra temeljem svih kulturnih modela, a modele dijeli prema stupnju očitosti povezanosti jezičnih izraza s tom konceptualnom metonimijom. Što su konceptualizacije općenitije, to je povezanost s metonimijom neizravnija (Niemeier, 2003: 199-200, 209). Drugim riječima, ako se srce ne konceptualizira kao spremnik, (samostalan) živući organizam ili predmet, nego samo kao *site of emotion* (hrv. mjesto za osjećaje), Niemeier smatra da je metonimijska veza čvršća, a da je detaljnijim konceptualizacijama potisnuta u drugi plan.

U prvom je modelu takva povezanost najočitija i ona ga ne naziva posebnim imenom stoga što se konceptualizacije srca, odnosno metaforičke razrade, ne mogu podvesti pod jedan zajednički nazivnik. Ono što jest zajedničko je da je u konceptualizacijama unutar tog modela najočitija metonimijska veza s čovjekom (*set one's heart on somebody*, *soft heart*, *have a heart*). Za razliku od druga tri modela, srce se ne konceptualizira kao živući organizam, predmet ili vrsta spremnika, nego jednostavno metonimijski stoji za čovjeka, tj. njegov emocionalni svijet. Drugi model konceptualizira srce kao živući organizam koji se može percipirati autonomno, odnosno odvojeno od čovjeka. Konceptualna povezanost s metonimijom SRCE STOJI ZA ČOVJEKA jest očita, iako ne toliko izravno kao u prvome modelu (*two hearts beat as one*, *make one's heart bleed*, *an aching heart*). Treći model

konceptualizira srce kao predmet (*lose heart*) i također može biti metaforički razrađen: srce je vrijedan predmet (*win someone's heart*), manipulativan predmet (*broken heart*). Prema Niemeier (2003) u ovakvim je konceptualizacijama povezanost sa spomenutom metonimijom manje očita. Četvrti model konceptualizira srce kao spremnik za osjećaje (*pour out one's heart to somebody*) i također može biti metaforički razrađen: spremnik velike dubine (*from the bottom of one's heart*), spremnik s pretincima (*have a place in one's heart*), spremnik unutar spremnika (*in one's heart of hearts*). U ovakvom modelu veza s metonimijom SRCE ZA ČOVJEKA nije toliko očita, odnosno taj je model najviše metaftonimijski. Oko svakog kulturnog modela i njegovih razrada grupiraju se i značenja: ako se, na primjer, srce konceptualizira kao velik spremnik, riječ je o osobi punoj razumijevanja i altruizma, dok se prazan spremnik povezuje s emocionalno iznimno hladnim osobama (Niemeier, 2003: 199-209).

Slažemo se, dakako, da su sve konceptualizacije srca metonimijski motivirane, ali naša namjera nije istražiti u kojoj je mjeri očita metonimijska povezanost s pojedinim metaforičkim razradama unutar pojedinih kulturnih modela. Prema našem tumačenju, Niemeier (2003) nekim kulturnim modelima zapravo naziva metaforička preslikavanja (SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM, SRCE JE PREDMET i SRCE JE SPREMNIK). Mi smo mišljenja da to nisu kulturni modeli, nego metaforičke razrade pojedinih kulturnih modela. Naime, kulturni modeli uvelike se preklapaju s našim općim znanjima o srcu, dakle ono što svaki pripadnik zajednice može i deklarativno navesti kao određeno obilježje, bez nužnog lingvističkog znanja. Dakle, iako su i metafore uvelike vezane uz kulturu (Lakoff i Johnson, 1980; Žic Fuchs, 1991b; Kövecses, 2005) mišljenja smo da su znanja o kulturnim modelima široka, shematičnija, i da ih ne odlikuje toliko detaljno preslikavanje iz polaznih u ciljne domene, kako to Niemeier (2003) navodi, nego je riječ o apstrahiranju takvih preslikavanja.

8. Izvori i metode

Korpus *idiomatskih izraza* (za definiciju v. 6.3.) za potrebe ovog rada prikupili smo iz dvije skupine izvora: rječnika i korpusa.⁴⁶ Što se hrvatskih rječnika tiče, podatke smo prikupili iz dva frazeološka rječnika (*Hrvatski frazeološki rječnik*, *Frazeološki rječnik hrvatskog ili*

⁴⁶Za popis *idiomatskih izraza* u hrvatskom i švedskom v. Prilog 1

srpskog jezika), jednog jednojezičnog rječnika (*Rječnik hrvatskog jezika*) i jednog dvojezičnog frazeološkog rječnika (*Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik*).

Što se švedskih rječnika tiče, *idiomatske* smo *izraze* prikupili iz švedskog frazeološkog rječnika (*Svenskt språkbruk*)⁴⁷, dva jednojezična rječnika (*Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*, *Norstedts svenska ordbok*), jednog švedsko-engleskog frazeološkog rječnika (*Norstedts engelska idiombok*) i jednog švedsko-njemačkog frazeološkog rječnika (*Wörterbuch der schwedischen Phraseologie in Sachgruppen*) u kojem su *idiomatski izrazi* podijeljeni po semantičkim poljima. Iz rječničkih natuknica u općim rječnicima koje definiraju leksem *srce*, odnosno *hjärta*, izdvojili smo samo one dijelove u kojima se ti leksemi pojavljuju u leksičkom sklopu *idiomatskih izraza*. Iz frazeoloških rječnika izdvojili smo sve *idiomatske izraze* pod natuknicama *srce/hjärta*. U disertaciji su *idiomatski izrazi* podijeljeni u tri kulturna modela. Popisi rječnika nalaze se u Izvorima.

Hrvatski izvori bilježe 109 *idiomatskih izraza* sa sastavnicom *srce*, a švedski izvori 67 sa sastavnicom *hjärta*.

Budući da hrvatski rječnici, za razliku od švedskih, nisu temeljeni na korpusu, odlučili smo pogledati 500 najfrekventnijih kolokacija u hrvatskom korpusu *hrWaC* sa sastavnicom *srce*, a uz to smo pogledali i prvih tisuću konkordancija s lemom *srce*. Dodanim konkordancijama iz *hrWaC-a* pribegli smo jer smo pretragom 500 najfrekventnijih kolokacija našli samo manji broj *idiomatskih izraza* sa sastavnicom *srce*. Razlog pribjegavanju i korpusu kao izvoru *idiomatskih izraza* jest taj što su oba hrvatska frazeološka rječnika sastavili pripadnici Zagrebačke frazeološke škole (v. 6.4.) koji frazeografiji ne pristupaju korpusno, a upravo su korpusi, uz neizbježna ograničenja, najbliži stvarnoj jezičnoj produkciji na kojoj se i kognitivnolingvistička istraživanja temelje.

Kao što smo i spomenuli, švedski rječnici jesu temeljni na korpusima, ali zbog ujednačenosti istraživanja i u švedskom smo korpusu potražili *idiomatske izraze* sa sastavnicom *hjärta*. Švedski korpus *Korp* nažalost ne omogućuje pretragu prema kolokacijama, pa smo pogledali 2000 najčešćih konkordancija s lemom *srce* i ručno izdvojili *idiomatske izraze*.

⁴⁷ Ovaj se rječnik u švedskom podnaslovu naziva *ordbok över konstruktioner och fraser* (dosl. rječnik konstrukcija i fraza) i ne obuhvaća samo *idiomatske izraze*, nego i kolokacije i dvočlane dvorječne glagole

Pri oba spomenuta korpusna pretraživanja, i za hrvatski i švedski, koristili smo se MIP metodom. MIP metoda, *Metaphor Identification Procedure*, je metoda kojom se određuje metaforičnost pojedinih riječi u kontekstu. Razvila ju je grupa lingvista pod imenom Pragglejaz Group⁴⁸. Cilj procedure je utvrditi koje su riječi rabljene u metaforičkom značenju u kontekstu na temelju nekoliko koraka. Prvi je korak čitanje cijelog diskursa. Drugi korak bavi se leksičkim jedinicama u tekstu. Za svaku jedinicu određuje se značenje u kontekstu, a zatim se provjerava u rječnicima ima li ta leksička jedinica osnovnije značenje nego u kontekstu. Pod osnovnijim značenjem smatra se konkretnije značenje nasuprot apstraktnom. Ukoliko se uoči da je riječ u kontekstu upotrijebljena u drugom značenju, pokušavaju se dovesti u vezu dva značenja, odnosno provjeriti može li se značenje iz konteksta razumjeti na temelju osnovnog značenja iz rječnika. U slučaju da se može razumjeti, leksičku jedinicu označavamo kao metaforičku (Pragglejaz Group, 2007: 3). U idealnim slučajevima proceduru provodi više osoba koje zatim uspoređuju podatke kako bi se subjektivnost smanjila na najmanju moguću mjeru. U izvještaju se također navodi izvor teksta, žanr, datum objavljivanja, broj riječi u tekstu, broj uočenih metaforičkih leksema i upotrijebljeni rječnik.

Primjerice, *nizak* u izrazu *niske/kamatne/stope (low/interest/rates)*, metaforički je upotrijebljen jer je osnovno značenje pridjeva *nizak (low)*, nizak u smislu fizičke visine i oba se značenja mogu dovesti u vezu. Isto tako, *obranio/sam/disertaciju (I/defended/my/thesis)*, upućuje da glagol *obraniti* nije upotrijebljen u svom osnovnom značenju obrane u smislu ratovanja ili sporta, nego metaforički u smislu obrane napisanih ili izgovorenih riječi (Krennmayr, 2013: 10) i da je moguće dovesti u vezu dva značenja. Daljnja analiza u smislu konceptualnih struktura koje motiviraju ovakvo značenje, primjerice dolazi li koncept obrane iz domene rata, sporta ili fizičkog sukoba, nije više pitanje jezičnoga nego konceptualnog te izlazi iz MIP procedure. MIP procedura ograničava se na usporedbu značenja u rječniku i u kontekstu i utvrđivanju metaforičnosti na jezičnoj razini.

Nama je MIP metoda bila od iznimnog značaja u određivanju metaforičnosti leksema *srce* i *hjärta* u konkordancijama iz korpusa zajedno s eventualnom metaforičnosti okruženja u

⁴⁸Članovi Pragglejaz grupe: Peter Crisp (Chinese University of Hong Kong), Raymond Gibbs (University of California, Santa Cruz), Alice Deignan (University of Leeds), Graham Low (University of York), Gerard Steen (Vrije University of Amsterdam), Lynne Cameron (University of Leeds/The Open University), Elena Semino (Lancaster University), Joe Grady (Cultural Logics), Alan Cienki (Emory University) i Zoltan Kövecses (Loránd Eötvös University).

kojem se leksem pojavljuje kako bismo potvrdili je li riječ o *idiomatskom izrazu* ili nije. Na primjer, nađe li se *srce* u konkordanci s pridjevom *otvoren*, *otvorenog/srca*, MIP metodom možemo odrediti je li riječ o denotativnom značenju pridjeva *otvoren* i imenice *srce*, poput u *operaciji otvorenog srca*, ili je riječ o metaforičkom značenju *biti otvorenog srca*. Budući da smo ciljano tražili *idiomatske izraze*, a i zbog činjenice što je relativno lako odrediti ima li *srce* osnovno ili metaforičko značenje, gotovo pa i nismo imali problema u određivanju *idiomatskih izraza* jer je kontekst nedvosmisleno rješavao nedoumice. Primjerice, u *Nisa säger att hon har ont i hjärtat av att inte få träffa sina barn* (dosl. *Nisa kaže da ima bol u srcu od toga da nije smjela susresti svoju djecu*) prema MIP analizi riječ *ont* (*bol*) upotrijebljena je metaforički jer ne označava fizičku bol (u srcu) kao u npr. *Just nu har jag ont i hjärtat när jag andas* (hrv. *baš sada imam bol u srcu kad dišem*).

Ukupan broj *idiomatskih izraza* sa sastavnicom *srce*, odnosno *hjärta*, koji su prikupljeni MIP metodom iz korpusa, iznosi 25 za hrvatski i 7 za švedski.

Za primjere uporabe *idiomatskih izraza* pretražili smo *Hrvatski nacionalni korpus* (oko 1,3 milijuna pojava) za hrvatski, i dio švedskog korpusa *Korp* (12,83 milijardi pojava).⁴⁹ Korpus *Korp* najvećim dijelom obuhvaća časopise, novine i književnost i veći je od *Hrvatskog nacionalnog korpusa*, pa smo suzili izbor na pojedine časopise i godišta novina (190 milijuna pojava). Mišljena smo da usprkos činjenici što je *Hrvatski nacionalni korpus* manji od korpusa *hrWaC* (1,9 milijardi pojava), HNK sadrži više novina i časopisa i time je usporediviji s *Korpom* od *hrWaC-a* koji je korpus samo hrvatskih web-stranica. Cilj nam je pronaći sustavnu motivaciju u tekstovima sličnog žanra i opće tendencije u *idiomatskim izrazima*, a ne obuhvatiti sve *idiomatske izraze* sa sastavnicom *srce*, odnosno *hjärta*.

Kemmer i Barlow (2000: xv) naglašavaju važnost podataka iz konkretne jezične uporabe i smatraju da lingvističke teorije moraju biti utemeljene na takvim podacima. Danas se metodologija korpusne lingvistike rabi u različitim lingvističkim istraživanjima uključujući i istraživanja unutar teorijskog okvira kognitivne lingvistike (Gries i Stefanowitsch, 2006), a njoj se priklanjaju i švedska istraživanja u području frazeologije (Clausén, 1993; Sköldberg, 2001, 2004).

Hrvatski nacionalni korpus, njegovu verziju 2.5, pretraživali smo prema lemi *srce*, a zatim koristili pozitivne filtre s obzirom na ostale sastavnice *idiomatskog izraza*. Švedski

⁴⁹ Za ustroj oba korpusa v. Prilog 2

Korp ne omogućuje tako jednostavnu pretragu. Nismo rezultate pretrage pod lemom *hjärta* mogli filtrirati računalno nego ručno.

Pretraživanjem elektroničkih korpusa za ukupno 133 *idiomatska izraza* u hrvatskom dobili smo 1326 primjera, a za 73 *idiomatska izraza* u švedskom 1616 primjera uporabe. Za popis *idiomatskih izraza* s brojem pojavnica u elektroničkim korpusima v. Prilog 2.

Na primjeru švedskog *idiomatskog izraza* *öppna sitt hjärta* pokazat ćemo kako smo u radu navodili *idiomatske izraze* i njihove primjere uporabe u švedskom.

öppna sitt hjärta (dosl. otvoriti svoje srce)

- (1) *Den repliken blev min lycka, ty den överrumplade krigsårens hemlige agent Mäkelä och öppnade hans hjärta för mina stenografiska anteckningar.*

'Taj je odgovor bio sretan po mene jer je zateklo Mäkelä, dugogodišnjeg tajnog agenta u godinama rata, i otvorilo njegovo srce za moje stenografske bilješke.'

Svaki *idiomatski izraz* otisnut je masnim slovima, a u zagradama se nalazi doslovan prijevod na hrvatski. Ispod svakog *idiomatskog izraza* slijede obrojčani primjeri uporabe preuzeti iz elektroničkih korpusa koji su napisani kurzivom. Svaki primjer uporabe u švedskom preveden je na hrvatski, a *idiomatski izraz* otisnut je masnim slovima, za razliku od ostatka primjera. Iako u hrvatskom jeziku postoje i frazeološki prijevodni ekvivalenti, zadržali smo doslovni prijevod i to iz dva razloga. Prvi je taj što u radu kontrastivno proučavamo *idiomatske izraze* u švedskom jeziku i želimo što vjernije dočarati njihovu strukturu te značenje njihovih sastavnica u švedskom. Drugi je taj što uporaba hrvatskih *idiomatskih izraza* kao ekvivalenata švedskih *idiomatskih izraza* izaziva potencijalnu opasnost da čitatelj nesvjesno povlači značenjske paralele s hrvatskim jezikom.

Za svako značenje *idiomatskih izraza* ili njihove druge osobine (npr. *agens* je i živo i neživo) naveli smo po dva primjera uporabe ako ih toliko postoji. U slučaju da su korpusi bilježili jedan primjer, upotrijebili smo samo njega.

Nakon primjera uporabe slijedi značenjska i kognitivnolingvistička analiza kojima smo analizirali značenje *idiomatskih izraza* u kontekstu i pokušali utvrditi konceptualne metafore kojima su *idiomatski izrazi* razrađeni unutar pojedinih kulturnih modela i na koje se metonimije takve razrade oslanjaju.

S obzirom na simboliku i poimanje srca kroz povijest, očekujemo razmjerno malen broj kulturnih modela, te da zbog toga i oni, kako smo već naveli, predstavljaju apstrahirano znanje. Na temelju značenja i/ili mentalnog slikovlja *idiomatskih izraza* nadamo se utvrditi manji broj kulturnih modela koje ćemo sami imenovati. Očekujemo da će svaki kulturni model biti bogato metaforički razrađen i da će se modeli u pojedinim dijelovima preklapati.

U primjerima je riječ uglavnom o konceptualizaciji osjećaja, a dosad je u literaturi na engleskom jeziku potvrđeno niz konceptualnih metafora i konceptualnih metonimija kojima se konceptualiziraju osjećaji.⁵⁰ Analizom primjera utvrđeno je da se one mogu primijeniti i na hrvatski i švedski jezik, odnosno na isti put od jezičnog do konceptualnog

9. Motivacija idiomatskih izraza sa sastavnicom *srce* u hrvatskom jeziku

9.1. Kulturni model osjećaja

Kulturni model osjećaja sastoji se od naših znanja o tome na koji način pokazujemo osjećaje ili ih možemo primijetiti. Neki su osjećaji vidljivi na licu, položaju tijela, u gestama: OSJEĆAJ JE FIZIČKA SENZACIJA (Kövecses, 2003a: 133), dok neki nisu: OSJEĆAJ JE UNUTARNJA SENZACIJA (Kövecses, 2003a: 113). Kao što smo prikazali u trećem poglavlju, velik dio čovjekovih osjećaja smješta se u srce. Riječ je o neznatstvenom viđenju svijeta i srca i ovaj kulturni model iznimno je produktivan kao jedan od kognitivnih mehanizama koji motiviraju značenja *idiomatskih izraza*. U ovom poglavlju pokazat ćemo koji su *idiomatski izrazi* motivirani tim kulturnim modelom, kako su razrađeni konceptualnim metaforama i metonimijskim preslikavanjima i na kojim se metonimijama temelje metaforičke razrade.

⁵⁰ Npr. BIJEŠ JE VRUĆA TEKUĆINA U SPREMNIKU: *She is boiling with anger* (Kövecses 2003a: 21); SREĆA JE SVJETLO: *She brightened up at the news* (Kövecses, 2003a: 24); POŽUDA JE GLAD: *She's sex-starved* (Kövecses, 2003a: 29) itd.

9.1.1. Konceptualizacija spremnika

Srce se konceptualizira kao spremnik za osjećaje, što je vidljivo i na jezičnoj razini jer prijedlog *u* najčešće priziva *predodžbenu shemu* spremnika (Rudzka-Ostyn, 2003: 48). *Predodžbena shema* spremnika metaforički se konceptualizira i stoga je konceptualna metafora SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206) razrada konceptualne metafore SRCE JE SPREMNIK. Ta je konceptualna metafora razrada konceptualne metafore ČOVJEK JE SPREMNIK (Lakoff i Johnson, 1980: 16) metonimijom DIO ZA CJELINU (Radden i Kövecses, 1999: 21). U ovim konceptualizacijama uočavamo i druge kognitivne mehanizme, poput konceptualne metafore OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003a: 65, 136), a temelj metaforičkih preslikavanja je metonimija SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199).

otvoriti/otvarati *komu* svoje srce

- (1) *Sto puta bila se Dragutinu pružila prilika da **joj** posve **otvori svoje srce**, da joj kaže koliko je ljubi i obožava.*
- (2) *Drago, došao sam **da ti otvorim srce svoje**, da ti kažem sve kako je bilo, pa da sudiš ocu (...)*
- (3) *Možda bismo trebali danas svi mi vjernici više **otvoriti svoja srca prema pismima i poslanicama** koje nam je upućivao Sveti Otac.*
- (4) *Stoga pozivam sve **da otvorimo srca njegovoj poruci i poslušni njegovim poticajima mijenjamo svoj život** usvajajući općeljudska i moralna načela (...)*
- (5) *Tko jedanput udahne zrak zagrebački, koga jedanput zagrlj Peščenica, **kome centar i Dolac otvore svoje srce** (...)*
- (6) *Varaždin **nam je širom otvorio svoje srce**, hvala na iznimno lijepom gostoprimstvu (...)*

Otvaramo li srce komu, pokazujemo svoje najdublje osjećaje (ljubav, dragost, dobrodošlicu) koji su u njemu spremljeni. Korpus pokazuje da srce možemo otvoriti drugim osobama (1) i (2) ili nečemu konkretnom poput pismima, poslanicama (3) ili porukama (4), iako najveći broj primjera u korpusu pokazuje otvaranje prema drugoj osobi.

I u ovim se primjerima lokaliteti konceptualiziraju personificirano kao ljudsko biće koje ima srce (5) i (6), s time što je osnova preslikavanja metonimijska (LOKACIJA ZA GRAĐANE). Srce se i u ovim primjerima konceptualizira kao prototipni spremnik za osjećaje koji se otvara. Kako smo već spomenuli, SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206) razrada je metafore SRCE JE SPREMNIK, dok u konceptualizaciji sudjeluje i metafora OSJEĆAJI SU SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003: 65, 136) te mehanizam konceptualne metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

imati koga, što u srcu

- (7) *Dosad jesu, ali mislim da je nakon 14 godina svima jasno kome je Hrvatska domovina, a kome imovina - tko je **ima u srcu**, a tko u džepu.*
- (8) *U tom oni **imaju svoj plan** koji svaki Nijemac u srcu nosi.*
- (9) *Olga je **imala u srcu samo jednu tajnu za svoju prijateljicu**, za onaj mrski zločin nije nitko znao, osim nje, njezine majke i njezina muža.*

Primjeri iz korpusa pokazuju da u srcu imamo nešto neživo: tajnovito (9), plan nepoznat drugima (8) ili domovinu (7). Dakle, na konceptualnoj razini riječ je o metaforama SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206), OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003: 65, 136) i konceptualnim metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226), koje su temelj metaforičkih preslikavanja. Iako bismo očekivali da u srcu imamo osobe prema kojima bismo gajili simpatije, naklonost ili ljubav, primjeri iz korpusa pokazuju da ih u srcu gajimo prema lokalitetu ili nečemu apstraktnom.

nositi koga, što u srcu

- (10) *Čim je stigla depeša da se rat prekida, on je prekinut, što je, mislim, dokaz da ljudi **u srcu nisu nosili mržnju ni želju da se međusobno satiru**.*
- (11) *On je osjećao i mislio, da svaki prolaznik gleda na nj kao na bijednu propalicu, te **noseći jad i stid u srcu** proklinjaše svoju sudbinu (...)*

- (12) (...) ali i za sva dobročinstva i zalaganja za hrvatski narod u BiH i Hrvatskoj, posebno za **mlade koje Papa nosi u srcu**.
- (13) A znate li vi, oče moj, da mi to nije tako puhnilo u glavu od prokšije, da su to davni računi, da sam ja **Maru nosio u srcu** tri pune godine (...)
- (14) A ako te život odvede u daleki svijet, **Zagreb ćeš uvijek nositi u srcu**.
- (15) Kada je zbirka bila gotova, počela sam pisati i svoj prvi roman, u neku ruku posvećen **rodnom Osijeku i Slavoniji koju nosim u srcu**.
- (16) No, mi u srcu **nosimo medalju** s ovoga prvenstva.
- (17) **Sliku mi Istre naše ja u srcu nosim** svom.
- (18) Jer, istina je, **Uskrs se nosi u srcu**, ali blaguje se ipak za stolom.
- (19) Za **slobodu** smo se digli, i svaki **je nosi u srcu**, u ruci.

Nosimo li nešto u srcu, prema tome gajimo neizmjernu ljubav i simpatiju i istovremeno osjećamo neraskidivu privrženost. Primjeri na koje smo naišli u korpusu pokazuju da u srcu možemo nositi osjećaje (10) (11), osobe (12) (13), lokalitete (14) (15), predmete (16) (17) i apstraktne pojmove koji nisu osjećaji (18) (19). Od svih primjera u korpusu, najviše ih se odnosi na lokalitete, a zatim na osjećaje i osobe. Riječ je o izrazito metaforičkim konceptualizacijama motiviranim metaforom SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206) i OSJEĆAJI SU SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003a: 65, 136). Naravno, i u svim ovim metaforičkim konceptualizacijama prisutna je metonimijska osnova metaforičkih preslikavanja: SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 119).

Izraz *nositi* koga, što *u srcu* prema primjerima iz korpusa pokazuje da se u srcu najviše nosi neki lokalitet ili nešto apstraktno, a tek potom osoba ili nešto konkretno. Značenjski je intenzivniji od izraza kojim u srcu nešto imamo. Prema onome što nosimo ne gajimo samo simpatiju i dragost nego i ljubav.

zaviriti komu u srce

- (20) Ti, snaho, pozovi najprije preda se Sofiku i **zaviri joj ljudski u srce**. Nemoj okolišati, već ju pograbi pravo, zdravo za dušu.
- (21) Da je sloge... - osmjehne se Ana, pogled joj se sukobi s Katarininim. Duboko htjedoše **zaviriti jedna drugoj u srce**, ali im se oštri pogledi odbiše, tvrdo, ledeno (...)

I u ovom izrazu srce se konceptualizira kao spremnik na koji možemo primijeniti sve kognitivne mehanizme koji motiviraju značenje prethodna dva izraza. Zavirimo li komu u srce, zavirujemo u spremnik za osjećaje. Riječ je o dinamičkoj radnji kojoj može prethoditi svojevrsno okolišanje ili neodlučnost, ali je važno naglasiti da se spremnik ne otvara u potpunosti i da je namjera dobiti dio informacija, gotovo krišom. Stoga zaključujemo da zaviranju prethodi spomenuto okolišanje, odnosno neodlučnost.

bosti/ubosti koga u srce

- (22) *Eto i tu je opet ta nesretna strjelica koja **neke bode u srce** kao da je strjelica nečastivoga, a ne obilježje hrvatskoga književnoga jezika.*
- (23) *Nije to onaj smijeh, koji ju je pekao kao teški grijeh, koji **ju bo** kao čelični nož **u srce**.*
- (24) *Sram vas bilo! -Oj! Oj! kumo Kato - odvrati Andro mirnije - što **vas je** ta moja šala **u srce ubola**?*
- (25) *Doživljavam svaki neuspjeh svoje momčad kao da **me netko ubode** nožem **u srce**.*

Ubadanje u srce koji je spremnik za osjećaje metaforičkim se preslikavanjem EMOCIONALNA BOL JE FIZIČKA POVREDA (Lakoff, Espenson i Schwartz, 1991: 127) fizička bol konceptualizira kao emocionalna bol. Kao konceptualna podloga ovakvog metaforičkog preslikavanja je metonimija SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226), SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i EMOCIONALNA BOL JE FIZIČKA BOL (Kövecses, 1986: 85).

Međutim, primjeri iz korpusa pokazuju da nije riječ o emocionalnoj boli koja bi se izjednačila s ljubavnom patnjom jer agens nije osoba niti njezini postupci nego dinamička radnja ubadanja nožem ili šalom koji izaziva osjećaj emocionalne (23) (24) (25), ali čak i intelektualno-emocionalne boli (22).

Zanimljivo je da u korpusu nismo naišli na primjer koji bi pokazivao motivaciju fizičkim modelom srca, odnosno njegovim ikonografskim dijelom, osobito prototipnim prizorom srca probodenog strelicom. Primjer (22) nismo uvrstili u taj kulturni model jer nije riječ o mentalnoj slici probodenog srca nego o slici dinamičkog probadanja *strjelicom* koja ne izlazi s druge strane srca. Riječ je o iterativnom probadanju u kojem strelica zapravo stoji za *strjelicu* aludirajući na pravopisnu alternativu kojom se probodeno srce može objasniti konceptualnom

integracijom dvaju prostora kojim *strjelica* uz metaforičko, emotivno značenje, istovremeno ima i profilirano 'pravopisno' značenje. Prvi ulazni prostor sastoji se od ljubavne strelice i srca kao središta emocija koje je probodeno istom tom strelicom. Drugi ulazni prostor sastoji se od pravopisne strjelice i srca kao središta intelektualnog svijeta, a koji je proboden tom strjelicom. U generički se prostor prenose uloge instrumenta i pacijensa, stvaramo složeni prostor u koji prenosimo semantičke uloge iz generičkog prostora i popunjavamo ga elementima iz ulaznog prostora. Stoga u složenom prostoru dolazi do integracije kojom srce postaje središte i intelektualnog i emotivnog sa semantičkom ulogom pacijensa, a i do spajanja emotivnog i pravopisnog obilježja *strjelice* sa semantičkom ulogom instrumenta. I kao rezultat konceptualne integracije nastaje mentalna slika kakva je na jezičnoj razini izražena primjerom (22).

Što se tiče primjera (23) riječ je o smijehu koji metaforički bode kao nož u srce, dakle o smijehu koji nije smiješan već pobuđuje negative emocije. I sama mentalna slika je motivirajuća zbog instrumenta, noža, pa bismo u ovom primjeru govorili o slikovnoj metafori u smislu Lakoffovih predodžbenih metafora (v. 4.1.). Ista metafora prisutna je u konceptualizaciji primjera (25).

dirati/dirnuti koga u srce

- (26) *Pjesme koje sam birala i koje sam sama napravila su pjesme zbog kojih, kad ih čujem, moram skakat do plafona u svom stanu. Kad mene **dira u srce**, onda je to ono pravo. To su takve pjesme.*
- (27) *Tekst je strukturiran od naizgled banalnih situacija, ali **dira u srce**.*
- (28) *Koja li svitovna prikaza može ovako **dirnuti u srce** čovičansko, kako dirne jedan s vatrom i s plamenom ispraćeni grom?*
- (29) *(...) gura svoju vazdušnu šaku u grlo i duva u vrelo čelo . . . -Haj, sada bih mogao . . . samo da mi je volja! -No u taj par **ga** nešto **dirnu** kao perom **u srce**. Dragica mu iskrse pred očima, a on ih pritvori.*
- (30) *Veli, volim narodnjake, ali one prave, iskonske, ne ovo novo smeće. Volim one iz duše, šta **te** taknu, **dirnu u srce**. Baš je taj Mamić emotivac.*
- (31) *Zbogom, velemožni gospodine, sad znamo da se od bana nemamo ničemu nadati, i evo vam se kunem da ćete pamtiti čas kada **ste Zagrepčane dirnuli u srce!***
- (32) *Bog i duša, nijesam, Alberte - reče dobroćudno djevojka - i ako sam **te** nehotice **dirnula u srce**, podaj mi ruku, oprost!*

Diramo li ili dirnemo li koga u srce, u osobi pobuđujemo osjećaj ganuća (26), (27), (28), (29), (30) ili emocionalnog bola (31) i (32).

Ne primjećujemo značenjske razlike niti razlike u konceptualizaciji s obzirom na vid glagola, ali uočavamo da je ono što nas dira u srce češće vanjski uzrok, nego osoba, agens. Od 16 primjera, agens nalazimo samo u tri, u primjerima (29), (31) i (32). Međutim, riječ je, zapravo, o metonimijskim konceptualizacijama ČOVJEK ZA POSTUPKE.

U svim primjerima riječ je o izrazito metaforičkoj konceptualizaciji srca budući da do njega ne možemo doslovno doći, osim kirurškim ili nasilnim postupcima. Srce je prsnim košem i potkožnim tkivom odvojeno od kože, a kožom je čovjek odvojen od vanjskog svijeta. Stoga se ove složene konceptualizacije unutar kulturnog modela osjećaja temelje na konceptualnim metaforama GANUTOST/BOL JE NAPAD NA SPREMNIK (Sadikaj, 2010: 85), OSJEĆAJI SU SILE (Kövecses, 2003a: 62) i konceptualnim metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

ujedati/ujesti koga u srce

- (33) *Zubakov samostalan istup **ujeda ga u srce**.*
- (34) *Ah, dijete moje, treba da pregoriš, da se odrečeš, ako ćeš da si prištediš razočaranja, uvrede, što bi ti ogorčile život, **ujedale u srce**.*
- (35) *Riječ "valjan suprug" **ujela je Tomaša u srce**, ledena kora štono ga obuhvaćae kano da se taliti počela.*
- (36) *Udala se dakle. Briga nju za Francetove vigilije. To **ga je ujelo u srce**, od te rane nije se izliječio sav svoj život.*

Ujeda li nas ili ujede nešto u srce, u nama izaziva emocionalnu bol. Kognitivni mehanizmi koji se aktiviraju u značenju ovog *idiomatskog izraza* isti su kao i u izrazima *bosti/ubosti koga u srce* i *dirati/dirnuti koga u srce*, s tim da je osjećaj boli intenzivniji zbog mentalne slike ujedanja, pa tako i konceptualne metafore EMOCIONALNA BOL JE FIZIČKA POVREDA (Lakoff, Espenson i Schwartz, 1991: 127). Stoga bismo tvrdili da je ta predodžbena metafora ujedanja najistaknutiji mehanizam. Primjeri iz korpusa pokazuju da nas ranjava i nanosi emocionalnu bol nešto apstraktno.

raniti u srce *koga*

- (37) *Grmi na Vukana: " Ubojice, stani! Cera smaknu, **al nas u srce sve rani.***
- (38) *(...) onoj Heningovici koja je s njim bila boj na život i smrt, **koja je u srce ranila oholog boljara** obećav svoju kćer njegovu sinu, a udav je poslije za mala neimućna plemića.*
- (39) *Zveket novca, **koji ga ranio duboko u srce**, u srce...*
- (40) *Gospoja Uršula došla je sa Sofijom da se mlada oporavi, jer ju je **vijest o strašnoj smrti Milićevoj ranila bila u srce.***
- (41) *Božo Čubelić, **Velika Britanija ranjena u srce.***

Konceptualizacija ranjavanja u srce sastoji se od nekoliko kognitivnih mehanizama. Uz kulturni model osjećaja koji ga motivira i konceptualnu metonimiju SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226), EMOCIONALNA BOL ZA FIZIČKU BOL (Kövecses, 1986: 85) te metaforu OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003: 65, 136), primjećujemo i predodžbenu metaforu ranjavanja, koja je i u ovom *idiomatskom izrazu* najistaknutiji kognitivni mehanizam, a koja se temelji na izrazito slikovitom prikazu kao što je prikaz ranjavanja srca, uz metaforu EMOCIONALNA BOL JE FIZIČKA POVREDA (Lakoff, Espenson i Schwartz, 1991: 127). Primjeri iz korpusa pokazuju da nas raniti i nanijeti emocionalnu bol može osoba (37) (38) ili nešto apstraktno, poput zveketa (39) ili (40) vijesti. Zanimljiva je i personificirana konceptualizacija domovine kao živog bića koja također ima srce (41), a motivirana je konceptualnom metonimijom LOKACIJA ZA GRAĐANE.

otvoriti/otvarati *komu* svoje srce

- (42) *Sto puta bila se Dragutinu pružila prilika da **joj** posve **otvori svoje srce**, da joj kaže koliko je ljubi i obožava.*
- (43) *Drago, došao sam **da ti otvorim srce svoje**, da ti kažem sve kako je bilo, pa da sudiš ocu (...)*
- (44) *Možda bismo trebali danas svi mi vjernici više **otvoriti svoja srca prema pismima i poslanicama** koje nam je upućivao Sveti Otac.*
- (45) *Stoga pozivam **sve da otvorimo srca njegovoj poruci i poslušni njegovim poticajima mijenjamo svoj život** usvajajući općeljudska i moralna načela (...)*

(46) *Tko jedanput udahne zrak zagrebački, koga jedanput zagrlj Peščenica, **kome centar i Dolac otvore svoje srce** (...)*

(47) *Varaždin **nam je širom otvorio svoje srce**, hvala na iznimno lijepom gostoprimstvu (...)*

Otvaramo li srce komu, pokazujemo svoje najdublje osjećaje (ljubav, dragost, dobrodošlicu) koje su u njemu spremljeni. Korpus pokazuje da srce možemo otvoriti drugim osobama (42) i (43) ili nečemu konkretnom poput pismima, poslanicama (44) ili porukama (45), iako najveći broj primjera u korpusu pokazuju otvaranje prema drugoj osobi.

I u ovim primjerima se lokaliteti konceptualiziraju personificirano kao ljudsko biće koje ima srce (46) i (47), s time što je osnova preslikavanja metonimijska (LOKACIJA ZA GRAĐANE). Srce se i u ovim primjerima konceptualizira kao prototipni spremnik za osjećaje koji se otvara. Kako smo već spomenuli, SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206) razrada je metafore SRCE JE SPREMNIK, dok u konceptualizaciji sudjeluje i metafora OSJEĆAJI SU SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003a: 65, 136) te mehanizam konceptualne metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

otključati srce

(48) *Za uspjeh ove izložbe ipak su najzaslužniji Zagrepčani koji su se odazvali i **otključali** svoja **srca** za potrebe naših štíćenika", dodala je V. Kos.*

(49) *Unatoč razlikama, s Gospodinovim svijetom se možemo dobro razumjeti, što je, kako kaže Simić, **otključalo srca** čitatelja u Hrvatskoj, ali i u Americi.*

I u ovom se izrazu srce konceptualizira kao spremnik u kojem su osjećaji (SRCE JE SPREMNIK, (Niemeier, 2003: 206); OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003a: 65, 136)), a metafore su temeljene na konceptualnim metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226). Spremnik koji otključavamo sadrži u sebi osjećaje dragosti, ljubavi i naklonosti.

razgaliti komu srce

(50) *Napokon stane gorko, gorko plakati. Ah da je barem tko ovdje, pred kime **bi mogla** svoje **srce razgaliti**.*

(51) *Nakon poduljeg razgovora **razgali Irena** svoje **srce** veleći da joj je sav život ogorčen da se njezina tuga ne da opisati.*

U ovim primjerima srce se konceptualizira kao spremnik koji ne otvaramo nego se sadržaj iz spremnika izlijeva. Primjeri pokazuju da je riječ o mučnim osjećajima koji izlaze iz srca, a takvom konceptualizacijom je i značenje intenzivnije od prethodnog izraza u kojem se srce otvara. Zanimljivo je da je značenje glagola *razgaliti* *posve otkriti* i *razvedriti (se)*, *raspoložiti (se)*⁵¹, a *idiomatskog izraza razgaliti komu srce*⁵², *izjadati se*. Međutim, u jezičnoj se uporabi ovaj *idiomatski izraz* rabi i u značenju 'razvedriti, raznježiti'. S druge strane, čudi nas što se takvo značenje ne pojavljuje u frazeološkom rječniku iz 1982. godine. Očito je došlo do pomaka u značenju jer svi primjeri iz korpusa dolaze iz starijih književnih djela⁵³ i iako bi trebalo provjeriti kakvo je značenje govornicima ovaj *idiomatski izraz* imao 1982. godine, uvjereni smo da se rabio u značenju 'razvedriti, raznježiti'. Kognitivni mehanizam ove konceptualizacije je konceptualna metafora SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206), temeljena na metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226), dok u konceptualizaciji sudjeluje i metafora OSJEĆAJI SU SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003a: 65, 136), s time da se, kako smo utvrdili, osjećaji izlijevaju iz spremnika.

kipi komu u srcu

(52) *Znao je, da ju gospodin napastuje, razabrao je nekoliko riječi, **u srcu** već **mu je kípelo**, no čekao je, gušeći svoj bijes, da mu onaj gospodin jačega povoda dade, pa da se onda na nj obori.*

⁵¹ *Rječnik hrvatskog jezika* (2008). (ur.) Šonje, J. i dr. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga

⁵² *Frazeološki rječnik hrvatskog ili srpskog jezika* (1982). (ur.) Matešić, J. Zagreb: Školska knjiga

⁵³ Npr. primjer (50) iz romana *U noći* Ksavera Šandora Gjalskoga

Srce se u ovom izrazu također konceptualizira kao spremnik za osjećaje, ali ne ljubavi nego bijesa. Rekli bismo 'emocionalnog bijesa' koji nas više pogađa jer je smješten u srce. U spremniku se konceptualizira bijes koji je sadržaj u spremniku, što je razrada konceptualne metafore OSJEĆAJI SU SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003a: 65, 136) BIJES JE SADRŽAJ U SPREMNIKU. U osnovi metaforičke konceptualizacije su metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

Jedini primjer uporabe ovog izraza koji smo našli u korpusu zapravo je prototipan po konceptualnoj motivaciji jer se osjećaj iznimnog bijesa najčešće konceptualizira kao tekućina u spremniku koja vrije (Kövecses, 2003a: 21, 22).. Značenje *idiomatskog izraza* je iskazivanje snažnog, nakupljenog bijesa koji se na konceptualnoj razini ostvaruje složenom konceptualnom motivacijom o kojoj smo već govorili u kognitivnom modelu bijesa Lakoffa i Kövecsesa (1987) (v. 4.4.5.), u kojem je bijes sadržaj, odnosno tekućina u spremniku koja vrije: konceptualna metafora BIJES JE VRUĆA TEKUĆINA U SPREMNIKU koja je nastala konceptualnom integracijom metafora BIJES JE VRUĆINA i TIJELO JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE, s tim što je konceptualna metafora BIJES JE VRUĆINA utemeljena na metonimiji VRUĆINA TIJELA STOJI ZA BIJES, a TIJELO JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE na metaforičkoj *predodžbenoj shemi* SPREMNIKA (Johnson, 1987).

osjećati u srcu

- (53) *Kada sam došao ovamo primijetio sam da mogu učiniti nešto više nego samo zaraditi novac. U srcu osjećam da Pivovari mogu pomoći da ponovno ostvari uspjeh.*

Srce se konceptualizira kao spremnik za osjećaje kognitivnim mehanizmom SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206), što je razrada konceptualne metafore SRCE JE SPREMNIK. U ovim konceptualizacijama uočavamo i kognitivni mehanizam konceptualne metafore OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003a: 65, 136) koji se manifestira dragosti i željom za pomoć. Kao podloga metaforičkih konceptualizacija jest konceptualna metonimija SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i metonimija SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199).

bol u srcu

- (54) „Onda nam svima ostaje samo krik u grlu, grč na licu i **bol u srcu**“, kazao je ravnatelj splitskog Centra za socijalnu skrb Luka Milanović ujutro na komemoraciji svome kolegi Jakovu Kudriću.

U srcu kao spremniku za osjećaje možemo osjetiti i bol što rezultira značenjem tuge, a na konceptualnoj razini riječ je o konceptualnoj metafori SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206). Metaforičkim se preslikavanjem EMOCIONALNA POVREDA JE FIZIČKA OZLJEDA (Lakoff, Espenson i Schwartz, 1991: 127) fizička bol konceptualizira kao emocionalna bol. Kao konceptualna podloga ovakvog metaforičkog preslikavanja je metonimija SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i metonimija SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199).

ući u srce

- (55) *Kako je Hajduk brzo **ušao u srca** svojih sugrađana, a s vremenom je ljubav prema njemu još više rasla, tako je danas oko ovog kluba mnoštvo mitova i legendi koje navijači predano stvaraju, prepričavaju i daruju svom klubu.*
- (56) *Ona je rekla kako dugo nije shvaćala koliko je **ušla u srca** ljudi diljem svijeta, ali da je to počela razumijevati nakon što je primila tisuće pisama.*
- (57) *Dobio je nagradu od šest tisuća konvertibilnih maraka (oko 23.000 kuna), što za bosanskohercegovačke uvjete nije mali iznos, no i sam je svjestan da "Intermezzo" **nije ušao u srca** ljudi.*
- (58) *Neizostavna lektira hrvatskog klasika 19. stoljeća Augusta Šenoe »Zlatarovo zlato« svojim je romantičnim zapletom o borbi između dobra i zla, neokaljanom ljubavlju te likovima intriganata **ušla u srca** mnogih čitatelja.*
- (59) *Kad izgubimo svoga najbližeg, tuga **uđe u srce** i teško do nas dopiru riječi utjehe.*

Srce se i u ovim izrazima konceptualizira kao SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206) gdje su OSJEĆAJI SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003a: 65, 136). U spremnik, prema primjerima iz korpusima, ulazi metonimijski nogometni klub (55), osoba (56), umjetnička djela (57) i (58) koji redom izazivaju osjećaj dragosti ili naklonosti, ili rjeđe osjećaj tuge (59).

ostati u srcu

- (60) *Moj je dojam da su muslimani **u srcu ostali** Turci. Zato su i zavoljeli Tita jer je proglasio muslimansku naciju.*
- (61) *Točno je da sam zbog toga i u stranci od nereformiranih komunista doživljavao brojne napade jer su oni iz nužde postali hrvatski socijaldemokrati, a **u srcu su i dalje ostali** komunisti.*

Srcu se konceptualizira konceptualnom metaforom kao SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206) i sudeći po primjerima spremnik za hinjene osjećaje koji su intimni i ne moraju odgovarati onima koje pokazujemo. Metaforička konceptualizacija temelji se na konceptualnoj metonimiji SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 2269 i metonimiji SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199).

Ovaj izraz ima i drugo značenje koje je obuhvaćeno intelektualnim modelom srca (v. 9.3.).

dolaziti iz srca

- (62) *Kažu da imaju jak motiv - rasprodati imovinu, isisati novac i obogatiti se, no radnički je motiv, poručuju, jači, jer **dolazi iz srca**, a ne iz novčanika.*
- (63) *U nekoliko dana, koliko smo provele zajedno, borile smo se s naša dva jezika i za toga procesa naučila sam jedan novi - za mene nepoznat jezik - jezik koji **dolazi iz srca**.*
- (64) *Riječi obožavanja Ivana Pavla II. čule su se sa svih strana. **Dolazile su iz srca** mladih ljudi koji su željeli ispratiti Papu na njegovo posljednje putovanje.*

Dolazi li što iz srca koje je SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206) obojeno je pozitivnim emocijama i iskrenošću. Iskrenost nije osjećaj, ali s obzirom na to da se srce u različitim periodima smatralo sjedištem umnoga ili emocionalnog ili oboje istovremeno, smatramo da konceptualizacija iskrenosti leži negdje na pola puta između umnog i afektivnog. Štoviše, skloniji smo mišljenju da iskrenost bar u ovim primjerima više zadire u područje afektivnog - riječ je o iskrenosti koja obuhvaća srce. Primjeri pokazuju da iz srca dolaze motiv (62) ili riječi (63) i (64) koje se metonimijski povezuju s mišljenjem/razmišljanjem, ali i s iskrenošću. Metaforička konceptualizacija temelji se na konceptualnoj metonimiji SRCE ZA

ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199), a s obzirom na objašnjenje odnosa iskrenosti i umnog te afektivnog svijeta čovjeka smatramo da možemo govoriti i o metonimiji SRCE ZA ISKRENOST.

usaditi u srce

- (65) *Ta podjela nije toliko zamjetna po nekim geografskim odrednicama. Nema nikakva zida ili četvrti koja bi pripadala ovoj ili onoj naciji, ali je stoga ta podjela duboko **usađena u srcima** njegovih stanovnika.*

U srce kao u konceptualizirani spremnik za osjećaje možemo i nešto usaditi. Za razliku od usađivanja u pamćenje, usađivanje u srce nema veze s razumom nego samo s afektivnim životom pojedinca (65). Uz konceptualnu metaforu SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206) uočavamo i konceptualnu metaforu OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003a: 65, 136), a metaforičke konceptualizacije temeljene su na konceptualnoj metonimiji SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199).

puno je srce komu

- (66) *Noćno blago povjetarce saneno je strujilo srebrenim zrakom i umiljato šuštilo lišćem granatih lipa. Elviru mori crna tuga, **srce joj je puno** boli i čemera (...)*

Srce kao spremnik može biti ispunjeno djelomično ili u potpunosti. Primjeri iz korpusa pokazuju da je riječ o potpunoj ispunjenosti srca negativnim osjećajima poput tuge (66).

Konceptualizacija je temeljena na konceptualnoj metafori SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206) i OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003: 65, 136), odnosno razradom TUGA JE U SRCU, a osnova su metaforičkih konceptualizacija metonimije SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

ispuniti srce

- (67) *No, izvan tog izmišljenog umjetnog filmskog krajolika ne postoji život. Njihova osuđenost je definitivna, no i taj pakao dovoljan je da **ispuni** njihovo **srce** optimizmom. Jer valjda će još biti uloga za njih.*
- (68) *„Opraštajući se od majstora Rabuzina, iskreno mu zahvaljujemo na umjetničkim djelima kojima je **ispunio srca** mnogih ljudi“, stoji u brzojavu sućuti Luke Bebića.*
- (69) *Pater Pero Mijić Barišić u svojoj propovijedi pozvao je vjernike da im Gospa **ispuni srca** i osvijetli kršćanski ovozemaljski put i život.*
- (70) *Ne poželi... jer ljudsko **srce** može zasititi i **ispuniti** jedino Bog.*

Ispuniti srce, prema primjerima iz korpusa, i time stvarati i osjećaj ugone i ljubavi mogu nam umjetnička djela (67) i (68) ili religija (69) i (70). I u ovom izrazu riječ je o konceptualnoj metafori SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206) i OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003: 65, 136) i kognitivni mehanizmi konceptualne metonimije SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199).

9.1.2. Konceptualizacija dubine spremnika

Srce se konceptualizira i kao spremnik koji je velike dubine u koji spremamo najintimnije osjećaje i misli. Sve što dolazi iz dubine srca jačeg je intenziteta nego ako dolazi iz drugog dijela srca. Ovakvu konceptualizaciju možemo objasniti putem punjenja spremnika – ako spremnik punimo, prvo se puni dno. Ono što ostaje na dnu tako nataloženoje i najskrovitije.

U svim primjerima riječ je o složenoj konceptualnoj motivaciji u kojoj se aktiviraju i kognitivni mehanizmi konceptualnih metonimija SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i metafora INTENZITET JE DUBINA (Ogarkova, Soriano i Gladkova, 2016: 84).

u dubini srca

- (71) *Baš kao i tugu, čuva jad i proživljenu patnju **u dubini srca**, i upravo su ta tuga, jad i patnja progovorili na stranicama knjige.*

na dnu srca

- (72) *Gospođa Matković vidjela je Anku sada u istoj onoj slici, kakvu ju je čas prije u duhu gledala i nju zazebe **na dnu srca**, te joj zape svaka riječ, iščeznu cijela osnova kojom je mislila Anki obznaniti sestrinu vijest.*
- (73) *Dobročinitelj! Jožinin zaštitnik! He, znam ja te ljude. Vi nas **na dnu srca** prezirete.*
- (74) *Al junački sprezaio on svoje jade, zakopao ih **na dnu srca** svoga.*
- (75) *U njoj se je napokon razmekšala ljubav i milosrđe materinje, ono nešto dobro i samilosno, što **na dnu srca** svakoga roditelja za svoje dijete ostane (...)*

Ako je nešto na dnu srca, na dnu spremnika, SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206), ono je doista skriveno i teško dohvatljivo na što, na primjer, upućuje mentalna slika zakapanja (74). Analizom svih primjera, od kojih su ovdje navedena samo četiri, prevladava hladnoća, odnosno zebnja u smislu strepnje (74), koja je motivirana konceptualnom metaforom OSJEĆAJ JE HLADNOĆA (Kövecses, 2003a: 39). Ostali primjeri pokazuju da su uz zebnju na dnu srcu pohranjena negativne emocije: strah (72), prezir (73), tuga (74), a od pozitivnih samo bezuvjetna roditeljska ljubav (69). Metonimijska baza su SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

u dnu srca

- (76) *Zazeblo ju **u dnu srca** na samu pomisao da je nitko ne bi htio.*
- (77) *No i ta utjeha potrajala samo kratak čas, jer kada je svekolike nijanse Dušanova značaja spojio u jednu sliku, morade si **u dnu srca** priznati, da u Dušanu ne ima baš ni jednoga daška njegove duše.*

(78) *Cim je sjela do Gospodaričke, poče se namah tužiti kako je teško živjeti na svijetu, i kako je sve skupo i opet o bolesti, i opet o dragom novcu, da se je ova u **dnu srca** svoga ljutila.*

(79) *Osjećah **u dnu srca** odvratnost prema gospodaru i sramotu zbog svoga vladanja.*

Analizom primjera uočavamo da se u dno srca, za što smatramo da je jedan korak dublje u konceptualizaciji od *na dnu srca* zbog prijedloga u (spremnik u spremniku), pohranjuju isključivo negativne emocije. Riječ je o strepnji (76), boli (77), razočaranju, ljutnji (78) i odvratnosti (79). U osnovi su metaforičkih konceptualizacija metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

iz dubine srca

(80) *Njegov krik dolazio je **iz dubine srca**, bio je to krik srdžbe i poniženja.*

(81) *(...) koji mi je stoti put otvorio putove svijeta i nacija da bih mogao za njega posvjedočiti, **uzdižem iz dubine srca** najveću hvalu.*

(82) *Ona je mrzila **iz dubine srca** tu nesretnu i bolesnu ženu i jedva je čekala da zauzme njeno mjesto u kući Alfredovoj.*

(83) *(...) uputio u grad i vidio kako se djeca spokojno igraju, a mladi bezbrižno zabavljaju, **iz dubine srca** izvirao je jaki glas: Mir je doista lijep i dragocjen!*

Dolaze li emocije iz dubine srca, one mogu biti i pozitivne i negativne. Od svih konceptualizacija srca kao spremnika velike dubine, upravo ova dopušta izražavanje najviše pozitivnih emocija ako je usporedimo s prethodne dvije, ali ipak oni negativni pretežu. Riječ je o poniženju (80) i zadovoljstvu i zahvalnosti (81), mržnji (82) i spokoju (83). Konceptualne metafore koje motiviraju ova značenja su ČOVJEK JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE, što je razrada konceptualne metafore ČOVJEK JE SPREMNIK (Lakoff i Johnson, 1980: 16), OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003: 65, 136), i konceptualne metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

dirnuti u dno srca

- (84) Pročitavši ovo, uza sav glad ne maši se jela, nego uroni u misli i čuvstva. Nježnost, zabrinutost i obzirnost djevojke, još tako mlade, **dirne ga u dno srca**.

Za primjer uporabe ovog *idiomatskog izraza* vrijedi sve što smo naveli za *idiomatski izraz* *dirati/dirnuti u srce*, s tim što se srce ovdje konceptualizira kao spremnik velike dubine. Takva konceptualizacija pridonosi njezinoj stupnjevitosti, ali i različitosti intenziteta osjećaja. Ako je nešto na dnu srca, do toga je teško doći, a i emocije su jačeg intenziteta. Stoga je ganutost izražena ovim primjerom intenzivnija od ganutosti izražene u *idiomatskim izrazima* *dirati/dirnuti u srce*, jer je motivirana konceptualnom metaforom INTENZITET JE DUBINA (Ogarkova, Soriano i Gladkova, 2016: 84). U osnovi metaforičkog preslikavanja također su metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

Zaključak (konceptualizacija srca kao spremnika)

Konceptualizacija srca kao spremnika u hrvatskom temelji se na konceptualnim mehanizmima SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199), OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003a: 65, 136) i metonimiji SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226). Konceptualna metafora SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) razrada je konceptualne metafore SRCE JE SPREMNIK, dok je ta metafora razrada konceptualne metafore ČOVJEK JE SPREMNIK (Lakoff i Johnson, 1980: 16) metonimijom DIO ZA CJELINU (Radden i Kövecses, 1999: 21). Ovakva konceptualizacija srca kao spremnika pokazala se vrlo produktivnom u motivaciji *idiomatskih izraza*. Primjeri iz našeg korpusa pokazuju da se osjećaji dijele na pozitivne i negativne, a konceptualno na količinu ispunjenosti spremnika i njegovu dubinu. Od pozitivnih emocija ističu se simpatija, dragost, ljubav, ganuće i naklonost, a od negativnih emocionalna bol i patnja. Neočekivano je istaknuti da možda suprotno očekivanjima, korpus pokazuje da u srcu ne nosimo osobe nego nešto apstraktno i da nosimo češće lokalitete nego osjećaje. Lokaliteti, doduše, jesu povezani s osobama konceptualnom metonimijom LOKACIJA ZA GRAĐANE. Isto tako u spremniku ostaje iskrenost (*ostati u srcu*) koja je, doduše, hinjena, ali iz njega izlazi ona istinska iskrenost (*dolaziti iz srca*).

Korpus pokazuje da u srce u hrvatskom osjećaji više ulaze nego izlaze i pronašli smo samo jedan primjer u kojem mučni osjećaju iz njega izlaze (*razgaliti komu srce*), iako smo

utvrdili prema rječniku da značenje tog *idiomatskog izraza* nije obilježeno negativnim osjećajima, kao ni glagol *razgaliti*.

Kao posebno zanimljiva konceptualizacija pojavila se ona koja se odnosi na dubinu spremnika. Dubina je povezana i s jačim intenzitetom osjećaja, ali svi *idiomatski izrazi* koji konceptualiziraju dubinu srca, osim dvaju izraza, pokazuju da su na dnu ili u dnu srca isključivo negativni osjećaji poput prijezira, jada i tuge. Vrlo se rijetko javljaju pozitivne emocije poput ganutosti (*dirnuti u dno srca*) ili zadovoljstva i zahvalnosti (*iz dubine srca*). Zaključujemo da su negativne emocije toliko jake i intenzivnije od pozitivnih i da su zato većinom na dnu srca, duboko u srcu, jer većinom ostavljaju jači ili dulji trag od onih pozitivnih.

9.1.3. Srce je mjesto za osjećaje

Srce se može konceptualizirati i u najširem smislu kao mjesto za osjećaje, a da se pritom ne profilira kao npr. spremnik ili kako ćemo kasnije vidjeti, kao predmet ili živući organizam. Prikazat ćemo prvo najopćenitije konceptualizacije, a zatim i bogate, detaljnije metaforičke razrade poput konceptualizacije blizine, topline, hladnoće, dobrote, plemenitosti, dodira i dr.

imati srca

- (85) *On je pogleda prijateljski i upita je, **bi li imala srca** pucati u čovjeka.*
- (86) *Moj muž je bio velik, ali Klover nije bio manji. Kad **bih imala srca** smijati se, kunem vam se da bi me susjedi čuli, čitajući taj dio vašeg pisma.*
- (87) *A rijetko su se mogli sresti oni ljudi koji su **imali srca**, emocija i hrabrosti da pomognu bližnjima.*

nemati srca

- (88) *Slobodan Milošević neće stati sve do kraja, a ako treba, ubit će i vlastitu vojsku. Taj čovjek **nema srca** ni za koga i zato je jako opasan.*

- (89) (...) tvrtke koje donose dobit i posao ljudima i predati ih na milost i nemilost stranim poduzetnicima, koji **nemaju srca** prema ovim ljudima i zemlji.
- (90) Zbog toga **nemam srca** predložiti ukidanje Veleučilišta.
- (91) Valpurga je dašto, kao sve tako i to, odobrila mužu, ali **nije imala srca** da tu nasladu Luciji uskrati.

Izraz *imati srca* znači imati emocionalne snage (85) (88) ili biti suosjećajan (87), a izraz *nemati srca* upravo suprotno – biti nemilosrdan (88) (89) ili nemati emocionalne snage (90) (91). Srce se na najširi mogući način konceptualizira kao mjesto za osjećaje (Niemeier, 2003: 33), a ta se konceptualizacija temelji na metonimiji SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226), iz koje se od svih osjećaja profiliraju ova tri kao najistaknutija i prisutna u svim primjerima iz korpusa.

biti bez srca

- (92) Da šutim? Jer **sam**, misliš li, **bez srca**, kao što si ti, konjče nekakovo! Zašto si Evicu tukao?
- (93) Sjeti se Miščevića i ozlovolji se, stane mu zavidati, za čas razljuti se na sve i na istu barunicu, nazivajući je koketom **bez srca**.
- (94) Oh, taj svijet **bez srca**, bez duše! Prevariše me, izdaše me, htjedoše udati me za drugoga.
- (95) Schopenhauer, Janet i drugi mrzili su ga - u njemu su vidjeli simbol filozofije same, **filozofije bez srca**, bez sućuti za one lijenog ili slabijeg uma.

Osobe bez srca lišene su ikakvog suosjećanja (92) ili su nemilosrdne i nemilostive (93). U primjeru (94) vidimo kako je svijet bez srca, a svijet je u metonimijskom odnosu prema ljudima, CJELINA ZA DIJELOVE (Radden i Kövecses, 1999: 31), dok u primjeru (95) nije osoba bez srca nego nešto neživo, u ovom slučaju apstraktno. Riječ je o filozofiji koju u ovom primjeru konceptualiziramo personifikacijom kao ljudsko biće sa srcem, ali i proširenjem ontološke konceptualne metafore IDEJE SU ENTITETI (Lakoff i Johnson, 1980: 25).

U osnovi metaforičkih konceptualizacija su konceptualne metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

boriti se srcem

- (96) *Od početka sam vjerovao da će rukometaši uspjeti, na najbolji su način dokazali što znači **boriti se sa srcem**, imati ideju, čvrstu momčad.*

Srce se konceptualizira kao središte čovjekovog afektivnog života (SRCE JE MJESTO ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 33)) iz kojeg se profilira osjećaj srčane, istinske borbe za uspjehom. Primjećujemo i kognitivne mehanizme konceptualne metonimije SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199).

čuvati srcem

- (97) *Jakljan je otok pun prijatelja. I još samo mogu reći- **čuvajte** Jakljan **srcem** svojim.*

U ovom se izrazu srce konceptualizira kao mjesto za osjećaje, kognitivnim mehanizmom konceptualne metafore. SRCE JE MJESTO ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 33) koja je temeljena na metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226). Čuvamo li nešto srcem, čuvamo to i njegujemo svojim emocionalnim bićem.

voljeti srcem

- (98) *Svatko može činiti dobro: **srcem volimo**, a djelima pomažemo.*

Srce se konceptualizira kao središte čovjekovog afektivnog života, pa tako i iskrene ljubavi koja se ne temelji na raciju. U konceptualizaciji primjećujemo kognitivne mehanizme konceptualne metafore SRCE JE MJESTO ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 33), temeljene na konceptualnim metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

slijediti srce

- (99) *Nikada ne biram uloge zbog novca, **slijedim** svoje **srce**, inspiraciju.*

voditi srcem

- (100) *Politika se **ne vodi srcem** nego mozgom.*
- (101) *Hrvatski premijer uoči puta je kazao da se politika **ne može voditi** samo **srcem** nego i razumom i to je prevladavalo u ponedjeljak.*

Srce se u ova oba *idiomatska izraza* konceptualizira kao središte čovjekovog afektivnog života (SRCE JE MJESTO ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 33)), koje valja slijediti ili kojim treba biti vođen, a u primjerima se emotivnost kontrastira s novcem, odnosno s razumom, dakle sa svim onim što srce metaforički nije. U osnovi metaforičke konceptualizacije su konceptualna metonimija SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

pokazati srce

- (102) *Slavonija, Baranja i Srijem **pokazali su** hrabrost, **srce** i odlučnost u organizaciji, prisutnosti i primanju Papinih poruka.*
- (103) ***Pokazali smo** karakter, hajdučko **srce**. Pobjeda u Vinkovcima neopisivo nam je važna, jer smo prekinuli crnu seriju.*
- (104) *Zajedno s navijačima **smo pokazali** hajdučko **srce**, kazao je trener Hajduka Zoran Vulić.*

U ovim se izrazima srce konceptualizira kao mjesto za osjećaje, SRCE JE MJESTO ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 33), čijim izravnim prikazivanjem pokazujemo emocionalnu angažiranost (102), a k tomu je još u primjerima (103) i (104) dodatno razrađeno konceptom hrabrosti (*hajdučko srce*). U osnovi metaforičke konceptualizacije je metonimija SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

nositi dijete pod srcem

(105) *Toliko se muke napatismo, toliko izgubismo, sedmero **sam djece pod srcem nosila** i truda se nanosila (...)*

(106) *Kada se na pregledu trudnice utvrdi **da pod srcem nosi** takvo **dijete**, liječnici za njega najčešće odmah spremaju kantu za smeće i predlažu pobačaj.*

Nosimo li dijete pod srcem, znači da smo trudni. Postavlja se pitanje zašto se konceptualizira baš mjesto pod srcem. Odgovor leži u činjenici da trudnicama trbuh doseže i do područja ispod srca, odnosno do metaforičkog sjedišta osjećaja. Nije slučajnost da se GRUDI kao domena nadređena domeni SRCE javljaju u varijantnosti ovog izraza. Grudi, uz navedeno, mogu simbolizirati i majčinstvo.

Srce se metaforički konceptualizira kao mjesto za osjećaje, a utemeljeno je metonimijski na konceptualnoj metonimiji SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199).

9.1.3.1. Konceptualizacija blizine

dopirati/doprijeti do srca

(107) *Cvrkut i poj tih ptičica probija prozore vlastelinskog dvora i **dopire** zamirući do uha i **do srca** mlade i bolesne žene koja zabrinuto gleda svoje dijete.*

(108) *(...) ako njegov unutarnji osjećaj i doživljaj svake glazbene intervencije ne nađe siguran put do publike koju osjeća po pljesku, pozornosti i neizrecivom fluidu što **dopire do** njegova **srca**.*

- (109) *No ne bih rekao da je "Poštar" autobiografsko djelo iako sam se, kad sam bio mlad, običavao služiti Nerudinom poezijom da **doprem do srca** nekih djevojaka koje su mi se sviđale.*
- (110) *Za hrvatsku književnost učinili ste izvanredno puno i ne samo kao pjesnik nego i topao čovjek, prožet ljubavi i željom da ona kroz njegove pjesme **dopre i do** naših srca.*

U konceptualizaciji srca kao središta osjećaja do kojeg nešto (apstraktno ili konkretno) dopire na jezičnoj se razini izražava ganuće (107) (108), ljubav (109) ili pridobivanje naklonosti (110). Nismo pronašli primjere u kojima bi promjena vida glagola *doprijeti/dopirati* utjecala na značenje. U konceptualizaciji kao kognitivne mehanizme uočavamo razrade konceptualne metafore INTIMNOST JE BLIZINA (Kövecses, 2003a: 92) i to kao DRAGOST JE BLIZINA. Konceptualizacija blizine kao važnijeg koncepta od udaljenosti, motivirana je i konceptualnom metaforom VAŽNOST JE SREDIŠTE (Kövecses, 2003a: 90) i BLIZINA ZA JAČINU EFEKTA (Lakoff i Johnson, 1980: 131) te FIZIČKA BLIZINA JE EMOCIONALNA BLIZINA. U metaforičkoj konceptualizaciji srca također se kao kognitivni mehanizam aktivira metonimijska konceptualizacija SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

primiti/primati što srcu

- (111) *Ta njihova pomno čuvana tajna održala se do naših dana, što ne treba posebno **primiti k srcu**, riječ je o sasvim bezazlenoj "starohrvatskoj šutnji".*
- (112) *Neke kvalifikacije, koje su se čule u predizbornom žaru, **primio je dosta k srcu** i reagirao kako je reagirao.*

Primamo li što srcu, bivamo emocionalno pogođeni i katkad burno reagiramo. Srce je mjesto za osjećaje (Niemeier, 2003: 33), te je više-manje odvojeno od ostatka čovječje nutrine. Primamo li stoga štogod srcu, očekujemo reakciju, a time i formiranje značenja u smislu emocionalne pogođenosti. Dok možemo govoriti o konceptualizaciji metaforom VAŽNOST JE SREDIŠTE (Kövecses, 2003a: 90), ne možemo govoriti o razradi metaforom INTIMNOST JE BLIZINA (Kövecses, 2003a: 92) kao DRAGOST JE BLIZINA, nego EMOCIONALNA POGOĐENOST JE BLIZINA. U metaforičkoj konceptualizaciji srca kao mjesta za osjećaje primjećujemo i konceptualne metafore FIZIČKA REAKCIJA NA EMOCIJU STOJI ZA EMOCIJU

(Kövecses, 2003a: 134), FIZIČKA BLIZINA JE EMOCIONALNA BLIZINA. Takva konceptualizacija temelji se na metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226). Korpus pokazuje da apstraktne pojmove primamo srcu (111) (112).

uzeti/uzimati što srcu

- (113) *Nisam inzistirala da njegove psovke uđu u zapisnik, jer je Mamić kroz medije pokazao kakav je. Te njegove psovke nisam **uzela k srcu**, kratko nam je kazala Gordana Klarić.*
- (114) *Zbog toga sve te utakmice treba promatrati kroz prizmu pripreme momčadi za sljedeću sezonu pa ni eventualne neuspjehe ne treba **uzimati** previše **k srcu**.*
- (115) *A ti . . . zar nisi spavao ? -Ne mogu da usnem . . . - Hajde, molim te - reče mu ona kad se sjetila Jurjevoga pisma - ti si to odviše sebi **k srcu uzeo**.*
- (116) *Jesi li vidjela što sam danas doživio? -Čemu si to toliko **k srcu uzimaš**? - upita odlučno Valpurga.*

Konceptualizacija uzimanja čega srcu gotovo je jednaka primanju čega srcu. Primjeri iz korpusa pokazuju da se srcu prima nešto apstraktno (113) (114) ili konkretno (115) (116), te da se izaziva osjećaje emocionalne povrijeđenosti i pogođenosti. Kognitivni mehanizmi koji sudjeluju u konceptualizaciji isti su kao i u *idiomatskom izrazu primiti/primati koga srcu*. Međutim, s obzirom na to da su izrazi s *uzeti/uzimati koga srcu* većeg emocionalnog naboja od *primiti/primati koga srcu*, skloni smo zaključku da se pri konceptualizaciji uzimanja nešto doista uzme i položi do srca dok konceptualizacija primanja nešto približava srcu uz nejasnu definiciju postoji li točka dodira ili ne. I takva je konceptualizacija ostvarena konceptualnom metaforom INTENZITET JE BLIZINA (Kövecses, 1986: 82).

Primjeri u kojima je emocionalni intenzitet jednak kod oba izraza nalazimo samo u starijim, književnim tekstovima (primjer (115) i (116)), stoga smo mišljenja da se koncept primanja s vremenom profilirao u značenje 'biti emotivno komu stalo do čega'.

Međutim, zanimljivo je i da konceptualizacija primanja srcu iskazuje i pamćenje, odnosno tim svojim dijelom pripada intelektualnom modelu srca o kojem ćemo nešto više govoriti u poglavlju 9.3.

prirasti komu k srcu

- (117) *I koliko god Istra vapi za modernom prometnicom, trasa i način financiranja istarskog ipsilona ni do danas nisu **prirasli k srcu istarskim ljudima i političarima**.*
- (118) *(...) deder budi malko ljubazan s tom jadnicom kad **ti je k srcu prirasla!***

prirasti komu za srce

- (119) *Toliko **je Miljenku za srce prirasla** njegova sekvoja koju, koliko zna, nema nitko u Slavoniji, a vjeruje ni u Hrvatskoj.*
- (120) *Pravo da ti kažem, na to ni u snu nisam mislio; al' ako **je tebi priraslo za srce**, ne bi ti volju kvario, jer si mi se dopo.*

prirasti uz srce komu

- (121) *Koja **vam je** vaša predstava najviše **prirasla uz srce?***

prirasti komu srcu

- (122) *Makarski hotel Meteor ponovo je ugostio svjetskog šahovskog prvaka **Garija Kasparova, kojem je jadranska obala očito prirasla srcu.***
- (123) *Iako bi tada, kao i uvijek, s njime u društvu bili **Miroslav Krleža i Stevo Krajačić, koji su mu, nesumnjivo, bili prirasli srcu** i s kojima se volio družiti (...)*

Koncept priraštanja srcu na jezičnoj razini izražava dragost i privrženost prema nekome ili nečemu. U korpusu nismo naišli na različita značenja u slučajevima u kojima se uz srce rabe prijedlozi *uz*, *za* ili *k*.

Kognitivni mehanizmi koji motiviraju ovaj *idiomatski izraz* jednaki su onima koji motiviraju izraz *primiti/primati* što *srcu*: konceptualna metafora VAŽNOST JE SREDIŠTE (Kövecses, 2003a: 90), EMOCIONALNA POGOĐENOST JE BLIZINA, FIZIČKA REAKCIJA NA EMOCIJU STOJI ZA EMOCIJU (Kövecses, 2003a: 134), FIZIČKA BLIZINA JE EMOCIONALNA

BLIZINA. Takve se konceptualizacije temelje na metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

Prirastanje doživljavamo kao djelomično spajanje sa srcem kao sjedištem emocija i kao rezultat spajanja rađaju se pozitivne emocije. Stoga je kao kognitivni mehanizam koji konceptualizira prirastanje najviše iskorištena konceptualna metafora FIZIČKA BLIZINA JE EMOCIONALNA BLIZINA.

Srcu nam mogu prirasti lokaliteti, poput jadranske obale (122), predmeti poput sekvoje (119), osobe (118) (123) ili nešto apstraktno poput financiranja (117) ili događaji poput predstave (121), a mogu biti i nespecificirani (120).

9.1.3.2. Konceptualizacija dodira

Ako nam nešto jest na srcu (*biti na srcu*), na njemu nešto leži (*ležati na srcu*) ili ga na njemu imamo (*imati koga, što na srcu*), prema tome osjećamo naklonost ili se brinemo za njegovu dobrobit. Srce se metaforički konceptualizira kao mjesto za osjećaje (SRCE JE MJESTO ZA OSJEĆAJE, Niemeier, 2003: 199), dok je ono prema čemu razvijamo osjećaje beneficijent. Konceptualizacija dodira temeljena je na konceptualnoj metafori DODIR ZA OSJEĆAJ i metonimiji FIZIOLOŠKI I EKSPRESIVNI ODGOVOR NA EMOCIJU STOJI ZA EMOCIJU (Kövecses, 2003a: 134). Sve metaforičke konceptualizacije srca temelje se na konceptualnim metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226)

biti na srcu

- (124) *Pritom je pozvao ljude svih političkih opredjeljenja kojima **je** Slavonija **na srcu** da se priključe HDSSB-u.*
- (125) *Čekajući nakon koncerta u mraku bar kratku izjavu Thompsona , jer uvijek izjavljuje kako **mu je** posebno Vukovar **na srcu**, poslao je preko redara poruku da ne želi govoriti za medije.*
- (126) *Sudionici skupa koji obilježava prekid hrvatske šutnje, ljudi kojima **je na srcu** prosperitet hrvatske države, nacije i kulture, pristupili su inicijativnom krugu (...)*
- (127) *Osobito **mu je bio na srcu** dijalog i međureligijski dijalog s ateistima.*

- (128) *S druge pak strane, teško je očekivati da će nekome ministru koji **nije** iz SDP-a **na srcu** više ležati Vlada kojom predsjedava esdepeovac Račan (...)*

ležati na srcu

- (129) *Ali, ja se s time ne slažem i tvrdim da svi kojima ovaj Grad **leži na srcu**, moramo ne samo govoriti nego i vikati da nas se čuje (...)*
- (130) *UN-a Savezna Republika Njemačka već od prije nekoliko godina nastoji postati stalnom članicom Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda. To posebno **leži na srcu** njezinu ministru vanjskih poslova Joschku Fischeru.*

imati koga, što na srcu

- (131) *Ako optuženi Gotovina **ima na srcu Hrvatsku i dobrobit svoje zemlje i naroda**, on će se predati haškom sudu.*
- (132) *(...) ugošćeni od naših ljudi, jelima i pićima koji su plodovi vrijednih i radišnih Hrvatica i Hrvata i svih onih koji **Hrvatsku imaju na srcu**, za nju i u njoj žive i rade, na opće i osobno zadovoljstvo.*
- (133) *No, ipak je izrazio nadu da će gotovo svi u Europi **imati na srcu tu složenu situaciju** i da će se postići gotovo savršena autonomija, koja će biti temelj za novu budućnost.*
- (134) *Stoga je pozvao znanstvenike da rade na ovom problemu "odgovorno i stručno, **imajući istodobno na srcu i dobro i dostojanstvo ljudske osobe** (...)*
- (135) *Nadbiskup Bozanić je rekao da je kardinal suosjećao s ljudima u Hrvatskoj u vrijeme rata, posebno 1991., da ga je boljela ranjena hrvatska duša, da je **na srcu imao svoj narod koji je okušao smrt, tamu, plač i prazninu.***

U izrazu *biti na srcu* prevladava lokalitet kao semantička tema (124) (125), zatim nešto apstraktno (126) (127), a samo u jednom primjeru su tema osobe (128). Riječ je, doduše, o instituciji Vlade (128), ali ona putem metonimije stoji za osobe.

Za konceptualizaciju *idiomatskog izraza ležati na srcu* vrijede svi kognitivni mehanizmi koje smo spomenuli u uvodu ovog potpoglavlja. Semantička tema je lokalitet (129) i ideja (130), nema osoba. To možemo tumačiti time što osobe najčešće zamišljamo u stojećem položaju, a ne u ležećem. Takva znanja nameću konceptualna ograničenja, a time i ograničenja na jezičnoj razini.

U konceptualizaciji izraza *imati na srcu* semantička tema je lokalitet (131) (132), nešto apstraktno (133) (134) ili osobe (135). Međutim, u korpusu smo našli samo šest primjera, pa zaključujemo da je ovaj *idiomatski izraz* u konceptualizaciji dodira najmanje frekventan. Naime, frekventnost izraza u izravnoj je vezi s njegovom prototipnošću značenja. Što je značenje prototipnije, to je i njegova frekvencija veća (Geeraerts, 1988: 122).

9.1.3.3. Konceptualizacija topline

toplina srca

- (136) *Učitelj spaja svoju sudbinu s razredom na poseban način. Njegov temperament i karakter, snaga njegove volje i **toplina srca**, njegovo strpljivo uživanje, kao i njegov prirodni autoritet bitno određuje „njegov“ razred.*

toplo srce

- (137) *Za inozemne turiste izrađuje posebno oslikana srca, majice razglednice i šalice s natpisom Croatia's warm heart - **Toplo srce** hrvatskoga puka.*

Toplina igra važnu ulogu u konceptualizaciji srca osobito putem kognitivnih mehanizama konceptualnih metafora OSJEĆAJ JE TOPLINA (Kövecses, 2003a: 39), odnosno njezinoj razradi DOBROTA JE TOPLINA. Srce se konceptualizira kao mjesto za osjećaje, SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 33), koje se konceptualno može ugrijati, a na jezičnoj razini izražava osjećaj dobrote. Uočavamo i kognitivni mehanizam konceptualne metonimije SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) na kojima počiva metaforička konceptualizacija.

toplina oko srca

- (138) *Vrkljanove tzv. **diđe**, sličice su malih formata koje u promatrača trenutačno izazivaju **toplinu oko srca**, i pokoju suzu iz oka.*

- (139) »Runje, Runje«, još nam odzvanja u ušima, osjećajući **toplinu oko srca** zbog važne pobjede te zebnju u mislima, jer ovakva nesređena Hrvatska u Londonu teško može igrati na pobjedu, kako bi to najradije najavila.

I u ovim je *idiomatskim izrazima* riječ o konceptualizaciji toplog srca i konceptualnoj poveznici s osjećajem konceptualnom metaforom OSJEĆAJ JE TOPLINA (Kövecses, 2003a: 39), samo je u ovim primjerima ona i na jezičnoj i na konceptualnoj razini razrađena s dragosti, DRAGOST JE TOPLINA, dok se srce kao i u prethodnom primjeru metonimijski konceptualizira kao mjesto za osjećaje (SRCE ZA OSJEĆAJE, (Niemeier, 2003: 199)) i metonimijski stoji za čovjeka (Yu, 2009: 226). Na konceptualnoj razini uočavamo i konceptualizaciju topline u području oko srca (*toplina oko srca*) konceptualnom metaforom FIZIČKA BLIZINA JE EMOCIONALNA BLIZINA. Primjeri iz korpusa pokazuju da nam srce može zagrijati predmet (132) ili utakmica (133).

zagrijati čije srce

- (140) Sveti Antun je poticaj nama ljudima da nađemo čvrsto uporište u svojem životu, da se prije svega odupremo sumnji, razočaranju u ljude i da s njegova lica čitamo toplinu i **zagrijemo svoja srca, a onda i srca ljudi koji su nam bliski.**
- (141) Tinjao je i u najkritičnijem razdoblju Domovinskog rata. Vjerujem, jer je ekumenizam prije svega djelo Duha Svetoga, da će On osvijetliti naše prizemnosti i zatvorenosti, **zagrijati naša srca** za jedno i zajedničko, ne tako daleko, proljeće ekumenizma.
- (142) Zajednički nastup solista nije mogao **zagrijati naša srca**, što je bilo jasno još od prvoga stavka, a posebno u posve smirenim ugođajima ili a cappella nastupima (Agnus Dei ili Lacrymosa) gdje je forsiranje tona (posebno soprana) djelovalo obeshrabrujuće.
- (143) Pobjeda protiv Reala **zagrijala je srca Ciboninih navijača**, ali neuspjeh protiv Olympiacosa razbistrio je pogled u stvarne mogućnosti Anzulovićevih dečkiju ove sezone
- .

Primjeri iz korpusa pokazuju da nam srce mogu zagrijati 'osobe' (140) (141) ili nešto apstraktno poput nastupa (142) ili pobjede (143). Osnovni kognitivni mehanizam koji uočavamo je konceptualna metafora OSJEĆAJ JE TOPLINA (Kövecses, 2003a: 39), odnosno njezinu razradu NAKLONOST JE TOPLINA (Kövecses, 2003a: 93). Srce se konceptualizira kao mjesto za osjećaje, SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 33), koje se može ugrijati što rezultira značenjem naklonosti i dragosti. Srce također metonimijski stoji za čovjeka (Yu, 2009: 226).

grijati srca

- (144) *No, što bi bio lijepi grad bez dobrih, srdačnih ljudi? Bila bi to hladna, ponosna ljepota **koja ne grije srce** i čovjek bi se osjećao usamljenim, uronjen samo u svoje dužnosti.*
- (145) *Za tog vitalnog 82-godišnjaka, koji se tijekom bogate karijere okitio brojnim nagradama, može se doista reći da je ples njegov život. Zbog toga i ne čudi da mu on i danas **grije srce** bez obzira na to je li riječ o izvedbama klasičnog baleta ili suvremenog plesa.*

Kognitivni mehanizmi koji motiviraju ovaj *idiomatski izraz* identični su onima koji motiviraju izraz *zagrijati čije srce*. Međutim, razliku uočavamo ne na značenjskoj razini nego na razini semantičkih uloga. Dok nam srce zagrijati mogu i osobe i konkretne pojave, srca nam grijati, prema primjerima iz korpusa, mogu samo apstraktne pojave poput ljepote ili izvedbe.

čije srce gori

- (146) ***Europa** je i domovina Pokreta, novih i starih, čiji su članovi danas ovdje među nama, **čije srce gori** strašću za jedinstvom cijeloga europskog kontinenta, i ne samo njega.*
- (147) *Tih dana osjećali smo se poput učenika u Emausu koji su kazali: 'Zar **nije gorjelo srce naše** dok nam je tumačio pisma'.*

Osjećaj topline može se intenzivirati do osjećaja gorenja koji pojačava osjećaj naklonosti do osjećaja strasti, tj. strastvene predanosti. Ovdje bismo skrenuli pozornost na konceptualnu metaforu LJUBAV JE VATRA (Kövecses, 2002: 46) i istaknuli da se uz integraciju sa spomenutom konceptualnom metaforom INTENZITET JE KOLIČINA (Kövecses, 2002: 159), ciljna domena LJUBAV prerasta u domenu STRAST. Na jezičnoj razini uočavamo strast prema lokalitetu ili predmetu. U osnovi ovih konceptualizacija su metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

9.1.3.4. Konceptualizacija hladnoće i krutosti

biti kamena srca

(148) (...) istaknuo prijetvornost vlasti i Crkve, pogotovo nadbiskupa Božanića, kojeg je nazvao „čovjekom kamena srca“ (...)

U konceptualizaciji srca kao kamena polazimo od kvalitete srca iz koje se profilira koncept TVRDOĆE i HLADNOĆE kao u kamena. Kamen sam po sebi jest tvrd, ali nije nužno i hladan. Međutim, rekli bismo da je to njegovo prototipno obilježje jer ga možemo naći i u drugim frazeološkim jedinicama, poput *hladan kao kamen*. Tvrdoću metaforički prenosimo na osjećaje, a uz konceptualnu metaforu OSJEĆAJ JE SILA (Kövecses, 2003: 83), dolazimo do složene konceptualizacije u kojem sila nema utjecaja na tvrdoću. Uz to kamen se metaforički konceptualiziramo kao hladan predmet. Takva metaforička konceptualizacija je metaftonimijska, odnosno temelji se konceptualno na metonimiji SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

Stoga su i osobe kamena srca nemilosrdne, nepopustljive i bezosjećajne.

biti tvrda srca

(149) Majstor Mrkonja **bio je** dakle **tvrda srca** i vrlo nepravedan, pa je psovao i vikao na Hlapića kad god je bio zlovoljan.

(150) Ne, **nisu** Zagrepčani (i ne samo oni) **tvrda srca** da ne bi imali razumijevanja za Mijine umjetničke domete ili ne daj Bože za činjenicu da je razvedena (...)

Osobe tvrda srca su nemilosrdne ili neosjetljive, a u primjerima kojima smo našli u korpusima srce se konceptualizira kao tvrdo mjesto za osjećaje. Iz polazne domene TVRDOĆA profilira se koncept NESAVITLJIVOSTI koji se onda metaforički shvaća kao neumoljivost kada su u pitanju ljudske osobine. I ovdje je riječ o metaftonimiji, odnosno konceptualizacija tvrdoće srca temelji se na konceptualnoj metonimiji SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

razmekšati *komu* srce

- (151) Čobanin kudi gavrana, ta naredo već mane i jajetu iz kojeg se gavran izlego, al' vandrovač ne sluša već opet vadi tikvu, da **čobanu razmekša srce**.

smekšati *komu* srce

- (152) Zašto nesretan? - upita Zorka; i sama se čudila toploti i srdačnosti svoga glasa koji ju je opajao, koji **joj je mogao smekšati srce**.

U ovim se *idiomatskim izrazima* srce konceptualizira kao mjesto za osjećaje koje je kruto i koje valja smekšati. Kognitivni mehanizam u pozadini konceptualizacije je konceptualna metafora TVRDOĆA JE NESAVITLJIVOST, a koja se temelji na konceptualnoj metonimiji SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

9.1.3.5. Konceptualizacija pritiska

pao je *komu* kamen sa srca

- (153) I Makedonci i Albanci i pripadnici svih manjinskih zajednica koji žive u Makedoniji. No, čini se kako **je** ipak najveći **kamen sa srca pao Bruxellesu i Washingtonu**.
- (154) To tiho vjenčanje bez slave i sjaja tako je odgovaralo njenoj duši, tako je bilo skladno s cijelim njezinim mišljenjem, da **joj je pao kamen sa srca**, te se ona nekako već smatrala vjenčanom.

odvaliti kamen sa srca

- (155) Sam u sobi, uzdahne teško, kao da želi **odvaliti** golemi **kamen sa srca** i progovori sam sa sobom: "Pošla je za drugog, valjda me ne ljubi više . . . a kako se je često klela da će samo mene do groba ljubiti!"

svaliti kamen sa srca

- (156) *Valjalo je, dakle, da mu Zorka svakako svali taj teški kamen sa srca, a što se njega tiče, on je bio pripravan i priseći na Zorkine riječi.*

teret je komu pao sa srca

- (157) *Vlatko Marković, predsjednik HNS, formalno je izjurio iz dvorane. Valjda zato jer **mu je ipak pao veliki teret sa srca**, budući da je svoj ostanak na mjestu prvog čovjeka HNS-a vezao uz smanjenje lige.*

Značenje ovih *idiomatskih izraza* jest olakšanje i to uklanjanjem tereta koje je pritiskalo srce. Riječ je o emocionalnom teretu koji je metaforički konceptualiziran razradom konceptualne metafore TEŠKOĆE SU TERETI (Kövecses, 2003a: 45), EMOCIONALNE TEŠKOĆE SU TERETI (Kövecses, 2003a: 45). Domena težine može biti razrađena i kao kamen (EMOCIONALNE TEŠKOĆE SU KAMEN). Kao kognitivni mehanizam uočavamo i konceptualnu metonimiju SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) na kojima se metaforičke konceptualizacije temelje.

olakšati srce

- (158) *Ali kad bi opazila da mu je već ono nešto na jeziku, kad je predviđala da će se on koristiti zgodnim časom da **olakša** svoje srce, ona bi se sustezala, bila bi hladnijom, samo da ne dođe do neugodna razjašnjavanja.*

Izraz *olakšati srce* prilično je značenjski proziran i znači riješiti se briga ili problema. Konceptualizacija srca motivirana je kao i u prethodnim primjerima razradom konceptualne metafore TEŠKOĆE SU TERETI (Kövecses, 2003a: 45), EMOCIONALNE TEŠKOĆE SU TERETI (Kövecses, 2003a: 45) i metaforom EMOCIONALNA LAKOĆA JE LAKOĆA. Metonimijska osnova preslikavanja je metonimija SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226). Smatramo da je u pozadini te metafore slika srca koje fizički

postaje lakše nakon što je s njega pao teret, pa stoga možemo govoriti o nekoj eventualnoj predodžbenoj metafori.

svaliti se *komu* na srce

(159) *Kad je banica odložila pero, bilo je haramiji kao da su **mu se svalili na srce** teški kameni - međaši.*

(160) *I osjetio je kako mu se vrele suze krune niz obraze . Ljubomor, težak kao gora, **svalio mu se na srce**.*

Svaliti se komu na srce znači biti uzrokom čijih problema i briga (159) ili boli (160). U konceptualizaciji srca, srce se konceptualizira metonimijski kao čovjek (Yu, 2009: 226) i kao mjesto za osjećaje (Niemeier, 2003: 33) na koje se svaljuje emocionalni teret, bio on, kako pokazuju primjeri iz korpusa, konkretan (kamen) ili apstraktan (ljubomora). Naravno, kamen u izvanjezičnoj realnosti ne mora nužno biti težak, a osobito ljubomora, osim metaforički, ali se oboje konceptualiziraju kao emocionalni teret i to razradom konceptualne metafore TEŠKOĆE SU TERETI (Kövecses, 2003a: 45), EMOCIONALNE TEŠKOĆE SU TERETI (Kövecses, 2003a: 45).

teška srca

(161) *Nijemci se naime **teška srca** opraštaju od svoje DM, valute koja je u poslijeratnom periodu ne samo simbolizirala njemačko privredno čudo.*

(162) *S obzirom na to da je posao tjerao dalje, **teška srca** odvojili smo se od užarene Sound atmosfere.*

teško je pri srcu *kome*

(163) *Udova bijaše osvjedočena da je Ruža pametna djevojka, **te joj je bilo** sada **teško pri srcu** što joj ne odobravaše izbora.*

- (164) *Dugo sam vremena čekao u plesaonici misleći da ćete doći. Zorko, gospođice, vi ne možete ni pomisliti kako **mi je bilo teško pri srcu** ne videći vas!*

Težina koja se konceptualizira oko srca u oba izraza označava emocionalnu patnju. Ona je profilirana u osjećaj intenzivnije boli u izrazu *teško je pri srcu* kome, nego u izrazu *teška srca*, a svi primjeri iz korpusa su iz relativno starijih književnih djela, pa smo skloni zaključiti da je izraz *teško je pri srcu* kome već pomalo arhaičan. Intenziviranje osjećaja patnje u izrazu *teško je pri srcu* kome objašnjavamo tješnjom povezanošću sa srcem prijedlogom *pri*, a što je na konceptualnoj razini motivirano metaforom INTENZITET JE BLIZINA (Kövecses, 1986: 82) U oba se izraza kao kognitivni mehanizam pojavljuje konceptualna metafora EMOCIONALNE TEŠKOĆE SU TERETI (Kövecses, 2003a: 45), što je razrada konceptualne metafore TEŠKOĆE SU TERETI (Kövecses, 2003a: 45) i metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) na kojima se temelje metaforičke konceptualizacije.

U oba izraza uzrok bola može biti nešto konkretno, poput osobe (164) ili apstraktno, poput valute (161), atmosfere (162) i izbora (163).

tijesno je komu oko srca

- (165) *Djevojče ne odgovori ni riječi brbljavoj starici, nego se pritiskaje uza nju, a **oko srca postajalo joj tijesno**, a neizrecivo čuvstvo potkradalo se u nj, pomiješano sa strahom, iznenađenjem i o tajanstvenim tamnim i neopredijeljenim slutnjama.*
- (166) *Međutim bijaše ipak **Tomi** uvijek **tijesno oko srca** ako nije Marice bar jedan dan vidio, a to bi se dogodilo onda kad je bio ili na sajmu s majstorom Bonom, ili kad je s ovim radio u vinogradu.*

otijesnilo je komu oko srca

- (167) *Maricu napao nekakav nemir, a nije si sama mogla rastumačiti otkuda dolazi. **Otijesnilo joj oko srca** i jedva je čekala dok joj otac reče: "Hajdemo u ime božje u krevet!"*

Uzroci emocionalnog tereta koji su razrađeni su kao tijesnost, odnosno kao osobe (166) ili kao negativne emocije poput straha (165) ili nemira (167). Kognitivni mehanizam koji sudjeluje u konceptualizaciji je razrada konceptualne metafore TEŠKOĆE SU TERETI (Kövecses, 2003a: 45), odnosno njezina razrada EMOCIONALNE TEŠKOĆE SU TIJESNOST.

9.1.3.6. Konceptualizacija lakoće

laka srca

(168) *Ključ Grada predajem vam **laka srca**, ali vratite se što prije s ključem - poručio je Zlatko Kramarić.*

(169) *Na to je državna televizija, koja ima samo tri svoja programa (sva tri suvišna), **laka srca** odlučila malo umiriti gnjevno titranje ministrova podvoljka.*

Činimo li što laka srca, činimo to s lakoćom (168) ili bezbrižno (169). Osjećaji lakoće i bezbrižnosti u primjerima su konceptualizirani metaforom EMOCIONALNE TEŠKOĆE SU TERETI, odnosno njezinom razradom u kojoj tereta nema, pa se osjeća lakoća. U konceptualizaciji sudjeluju i kognitivni mehanizmi konceptualnih metonimija SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

lako je komu pri srcu

(170) *Ali ne samo to nego treba da priznaš, treba da razabereš, dušice da **mi nije lako bilo pri srcu** kada sam stupila s tobom u koje god društvo.*

Idiomatski izraz lako je komu pri srcu znači biti veseo, bezbrižan ili biti dobro raspoložen. Jedini primjer koji smo našli u korpusu javlja se u zanijekanoj rečenici pa je i značenje suprotno: biti neveseo, zabrinut. S obzirom na takvo značenje ne možemo govoriti o

lakoći nego o težini pri srcu, odnosno svaki pritisak na srce ili odsutnost lakoće konceptualizira se kao teret TEŠKOĆE SU TERETI (Kövecses, 2003a: 45).

9.1.3.7. Konceptualizacija cjelovitosti srca

svim srcem

- (171) *Rodom iz Velikoga Žitnika u Lici, još kao malo dijete u domu Starčevića naučio je ljubiti domovinu **svim srcem**.*
- (172) *Ljudi su to valjda prepoznali u meni, igram nogomet **svim srcem**.*

čitavim srcem

- (173) *Ja želim cijelom dušom i **čitavim srcem** da Engleska svoju časnu zadaću u cijelosti shvati i ispuni*

punim srcem

- (174) *Sa starcima općio je dan na dan sve više i pouzdanije, a oni mu postadoše **punim srcem** i iskrenom dušom skloni i odani.*
- (175) *To ne smatraju principijelnim i misle da se takvi ljudi ne mogu **punim srcem** brinuti o tom području.*

iz sveg srca

- (176) *Kada je najviše trebalo, kada sam se htio radovati **iz svega srca**, ja sam u eter puštao neke čudne zvukove, glasovi koji to i nisu bili.*
- (177) *Ivan Pavao Hočer, rodom Tirolac, „drzovit pripuz koji se izvio iz najniže vrste pisara do dvorskoga kancelara“, mrzio je Hrvate i Ugre **iz svega srca** i često je govorio da bi se rado utopio u njihovoj krvi.*

od svega srca

- (178) *Vidio sam da je predsjedniku neugodno. Da spasim situaciju, rekao sam da **od sveg srca** pripadam kulturi, ali da me u ratnoj Hrvatskoj ne zanima ni moj honorar (...)*
- (179) *Kao kći **od sveg srca** mu držim fige da uspije, a što će biti, to ne znam niti o tome previše govori u krugu (...)*

od srca

- (180) *Mislim da ga treba i dalje plasirati takvoga kakav jest, dorađivati ga uvijek i, napokon, **od srca** – čestitam!*
- (181) ***Od srca** je mrzio na činovnike koji su se višim sve do crne zemlje klanjali, a na općinstvo pozirali prezirno kao polubogovi.*

Konceptualizacija cjelovitosti srca na jezičnoj razini iskazuje se iznimnim intenziviranjem glagolske radnje *idiomatskim izrazima*. Cijelo srce je u metonimijskom odnosu s cijelim čovjekovim bićem (SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i čovjekovim afektivnim svijetom (SRCE ZA OSJEĆAJE, Niemeier, 2003: 199), osobito ako se pozovemo na starije, antičke konceptualizacije srca u kojima je srce bilo središte i umnoga i emocionalnog, da bi se u zapadnim civilizacijama isprofiliralo značenje emocionalnoga. Metonimije su osnova za konceptualne metafore INTENZITET JE CJELOVITOST i INTENZITET JE ISPUNJENOST. Na jezičnoj razini nismo naišli na značenjske razlike između izraza *svim*, *čitavim*, *punim*, *svim srcem*, *iz sveg srca*, *od (sveg) srca*, nego ih objedinjujemo značenjem 'cijelim (svojim) bićem'.

smijati se od srca

- (182) *(...) donosila mu gotove kugle snijega pa **se od srca smijala** videći da je gruda njezina muža pogodila djevojku i rasprsla se na zatioku: - Udri, Danilo!*
- (183) *(...) ja se tako glasno i **od srca smijem** da ljudi oko mene gledaju više u me no u Frakanapu.*

nasmijati se od srca

(184) *Antičević-Marinović preuzela ministarsku dužnost. Na pitanje trebamo li joj čestitati, ili joj uputiti riječi utjehe, ministrica se **nasmijala od srca**.*

(185) *Pa i životinje, molim vas. Konji, majmuni, psi, paunovi, papige, pingvini, flamingi znadu biti snobovi kao i ljudi. Tu se Irina Aleksandrovna **od srca nasmije** (...)*

U navedenim konceptualizacijama profilira se također cjelovitost srca, izvor osjećaja (Kövecses, 2002: 159). Na značenjskoj razini riječ je o velikom emocionalnom angažmanu, u koji uključujemo apsolutno sve emocije koje imamo. Osnova metaforičkih konceptualizacija su konceptualne metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226). Budući da su u rječničkoj natuknici kao glagolske sastavnice posebno navedene glagoli *smijati* i *nasmijati se*, pretpostavljamo da 'svim srcem' najčešće uključujemo pozitivne emocije vezane uz smijeh.

Dakle, konceptualizacija cjelovitosti srca temelji se na konceptualnim metaforama INTENZITET JE CJELOVITOST, INTENZITET JE ISPUNJENOST, INTENZITET JE KOLIČINA (Kövecses, 2002: 159), metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

9.1.3.8. Konceptualizacija veličine

biti široka srca

(186) *Sve više običnih ljudi **široka srca**.*

(187) *Zagreb **je grad široka srca**.*

Uz široko srce veže se beskrajna darežljivost. U korpusu smo našli samo dva primjera, prvi je naslov novinskog članka u kojem se govori o darežljivosti bračnog para svojim sugrađanima u nevolji, a u drugome je riječ o gradu koji je personificirano konceptualiziran. Ovaj primjer ne valja miješati s primjerima 'srce grada' koji inače nisu obuhvaćeni ovim radom, a koji pokazuju konceptualizaciju putem *predodžbene sheme* CENTAR-PERIFERIJA (Johnson, 1987).

Na domenu širine preslikava se domena darežljivosti, pa govorimo o konceptualnoj metafori DAREŽLJIVOST JE ŠIRINA. Pretpostavljamo da je ovakva konceptualizacija motivirala i izraze poput *širokogrudan* ili *Dočekala nas je raširenih ruku*.

Metaforička konceptualizacija temelji se na konceptualnoj metonimiji SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

imati veliko srce

(188) *Još ne znamo koliko smo novca uspjele sakupiti, ali se nadamo iznosu od 400 tisuća kuna. U svakom slučaju Zagrepčani su ponovno pokazali da **imaju veliko srce**.*

(189) *Pemperovi **imaju veliko srce** za pomoć drugomu - odnedavno su, naime, udomitelji petnaestogodišnjaku iz Petrijevacu!*

U primjerima *idiomatskog* izraza *imati veliko srce* izražava se osjećaj darežljivosti (188) i plemenitosti (189). Srce se metaforički konceptualizira kao veliko mjesto za osjećaje, što je utemeljeno na metonimiji SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199), a uočavamo i kognitivne mehanizme konceptualnih metafora PLEMENITOST/DAREŽLJIVOST JE PROMJENA U VELIČINI (npr. *on je velikodušan – velike duše*). Značenjski je ovaj *idiomatski* izraz intenzivniji od izraza *biti širokoga srca*. Smatramo da je tomu tako zato što koncept veličine konceptualiziramo snažnije od koncepta širine, odnosno smatramo je konceptualno većom od širine..

9.1.3.9. Konceptualizacija dobrote

biti dobra/dobroga srca

(190) *Da ova priča bude sretna za oba Borisa, Pemperovi apeliraju na ljude **dobra srca** - traže veterinara koji bi uz ugovor besplatno skrbio za terapijskog psa te sponzora za pseću hranu.*

(191) *Vjerujemo da će se naći ljudi **dobra srca** koji će svojom potporom i donacijama omogućiti dovršenje i uređenje novih prostora.*

(192) *Beata bijaše izvanredno **dobroga srca**. Baš zato nije gotovo ništa držala na svoje grofovstvo.*

(193) *Okani se te nesretne Marije i zamoli nju, ja znadem, kakova je **dobroga srca**, ne bi te odbila.*

Prema primjerima iz korpusa, osobe dobra srca krasi darežljivost (190), (191), skromnost (192) i dobroćudnost (193), a konceptualizacija se temelji na metaforičkom preslikavanju dobrote na srce u kojoj je dobrota polazna, a srce ciljna domena. Konceptualna metafora DOBROTA JE DAREŽLJIVOST/SKROMNOST/DOBROĆUDNOST temelji se na konceptualnoj metonimiji SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

plemenitog srca

(194) *(...) istaknuvši da je osobito sretan što mu se pružila prilika odlikovati veliku prijateljicu Francuske, sjajnog glasa, borbenog temperamenta i **plemenitog srca**.*

Osobe plemenitog srca krasi obilježje dobrote. Stoga možemo na konceptualnom nivou govoriti o motivaciji konceptualnom metaforom PLEMENITOST JE DOBROTA, a od ostalih kognitivnih mehanizama uočavamo konceptualnu metonimiju SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

9.1.3.10. Konceptualizacija ugriza

ugristi koga za srce

(195) *No, prve pripremne radnje „**ugrizle**“ su **Osječane za srce** jer prva žardinijera s ulaza na Trg od strane Ulice Hrvatske Republike ostala je bez drveća te ukrasnog grmlja (...)*

(196) *I preko volje se zamislim, te **me** bolno **ugrizlo za srce**, da i ovdje, u tom zabitnom kutu, u toj ropotarnici, pompadurština proganja mile tragove umne kraljice, te nedužne žrtve (...)*

ujesti/ujedati koga za srce

- (197) *Tako sam uvijek radila kod svoga pokojnoga, bog mu dao duši lako! No gospodin župnik bacio je moj napitak kroz prozor, i mene ljuto **ujelo za srce**.*
- (198) ***Ujelo oholu carevnu za srce**, kad joj ono Oleh ban dobacio ključeve, te pred tolikom gospodom, pred banom i županima, zahvalio na svijetloj carevni, a privolio neznanoj djevojci.*
- (199) *Sve - mladost, veselje, svijet, sve sam bio gotov žrtvovati, sve sam žrtvovao, a jesam li što postignuo? - **ujede ga bolno za srce**.*
- (200) *Rastjerati, utamaniti ili sasvim ih pokoriti! Nije prosti narod kriv, nego ovi - ovi, koje kao guje hranimo u svojim njedrima, da **nas onda za srce ujedu**.*

Ugrizemo li ili ujedemo li koga za srce, teško se zamjeramo komu (195), (196), s tim što ujesti/ujedati pokazuju i značenje emocionalne povrijeđenosti (197), (198), (199), (200).

Srce se konceptualizira kao mjesto za osjećaje (SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199)) i za čovjeka (SRCE ZA ČOVJEKA (Yu: 2009: 226)), a samo ga metaforički možemo ugristi ili ujesti. Naime, ugriz se metonimijski preslikava iz izvanjezične realnosti, UGRIZ ZA EMOCIONALNI UGRIZ, koji zajedno s metaforičkom konceptualizacijom srca motivira ove *idiomatske izraze*.

9.1.3.11. Konceptualizacija čistoće

biti čista srca

- (201) *Svaki rat ima svoje krstaše i pse rata. Za osudu su svi oni koji gaze dostojanstvo svih nas što **smo čista srca** stali na branik domovine.*
- (202) *Za Saddama se jasno zna: bilanca njegove vlasti su tisuće maltretiranih, zatvorenih, mučenih i pogubljenih te biološko, možda i nuklearno, oružje u rukama luđaka. Nitko **čista srca** s takvima ne sklapa mir, nego ulaže napor da ih skine s vlasti.*

Osobe čista srca neiskvarene su i poštene, a u ovim primjerima konceptualizira se kakvoća srca kao središta emocija, odnosno profilira se koncept čistoće koja postaje ciljna

domena konceptualne metafore POŠTENJE JE ČISTOĆA. Čistoća se simbolički povezuje s bjelinom, a time i nevinošću stoga i ne čudi da se metafora rabi često kao protuteža ratu.

U osnovi ove metaforičke konceptualizacije jest metonimija SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

9.1.3.12. Konceptualizacija mekoće

meka srca

(203) *Naime, nakon što vas je zapazio da ste jednom produžili svoju karticu mogao vam je napisati kaznu, ali nije jer je očito **meka srca** (...)*

(204) *U industrijskoj eri mecene su nicali u redovima bogatuna **meka srca**.*

Osobe meka srca suosjećajne su i blage (203) te darežljive (204), a u konceptualizaciji srca profiliramo mekoću kao važnu osobinu srca. Domenu mekoće metaforički prenosimo na osjećaje, a uz konceptualnu metaforu OSJEĆAJ JE SILA (Kövecses, 2003: 83), dolazimo do složene konceptualizacije u kojem sila utječe na kvalitetu srca. Iz domene MEKOĆA zatim se profiliraju osjećaji dobrote, blagosti, suosjećajnosti i darežljivosti. Ovakva metaforička konceptualizacija je metaftonimijska, odnosno temelji se na metonimiji SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

9.1.3.13. Konceptualizacija otvorenosti

otvorena srca

(205) *Udruga je zaživjela, sad nam se i drugi umjetnici - obrtnici Konavala žele pridružiti i mi ih **otvorena srca** primamo.*

(206) *Osjećani su divni, dragi ljudi, **otvorena srca** i žele pomoći pa mi često kažu (...)*

(207) *Znate, ako ja triput prevarim svoju ženu i nakon toga joj dođem **otvorena srca**, badave mi je, ona više prema meni neće biti otvorena srca.*

- (208) *Oba čelnika kazala su da s puno povjerenja i **otvorena srca** ulaze u dijalog te da žele poboljšati odnose između dvije zemlje (...)*

Konceptualizacija otvorenog srca slična je konceptualizaciji u kojem se srce otvara. Međutim, iako uočavamo konzistentnost s metaforom spremnika, srce je nužno ne priziva, pa ga doživljavamo kao otvoreno mjesto za osjećaje. Otvorenost na jezičnoj razini može značiti gostoljubivost, kao u primjerima (205) i (206) ili iskrenost, kao u primjerima (207) i (208). Osim konceptualizacije srca kao mjesta za osjećaje (SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199)), kao kognitivne mehanizme primjećujemo konceptualne metafore ISKRENOST JE OTVORENOST i GOSTOLJUBIVOST JE OTVORENOST. One se na jezičnoj razini realiziraju i u mnogim neidiomatskim primjerima poput *On je potpuno otvoren prema meni* ili *Naša su vrata uvijek otvorena*.

otkriti komu svoje srce

- (209) *Otputovati je morala iz Zagreba, no imala je dosta vremena da svoje **srce majci otkrije** (...)*
- (210) *Obavije je ljevicom oko pasa, okrene je malko prema sebi i reče zanosno: - Zorko, recite mi iskreno i jasno, **otkrijte mi svoje srce**, ja se pozivam na plemenštinu vašega srca, umirite mi dušu.*

Otkrivamo li srce, otkrivamo mjesto u kojem su skriveni najdublji osjećaji i tajne. Na jezičnoj razini riječ je o idiomatskom značenju povjeravanja (209) i (210).

Uočavamo konceptualnu metaforu POVJERENJE JE OTVORENOST koja se može manifestirati i drugim jezičnim izrazima, na primjer, *Potpuno mi se otvorila po pitanju ljubomore*. Metaforička konceptualizacija temelji se na konceptualnim metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

Zaključak (srce je mjesto za osjećaje)

Najopćenitiju konceptualizaciju srca kao mjesta za osjećaje uočavamo u *idiomatskim izrazima imati/nemati srca i biti bez srca* kojima se na jezičnoj razini izražava postojanje ikakve (su)osjećajnosti. Konceptualizacije postaju razrađenije u drugim *idiomatskim izrazima* (npr. *čuvati srcem, boriti se srcem, voljeti srcem, slijediti srce*), a svima se pripisuje pozitivne emocije ili karakteristika hrabrosti.

Metaforičkim razradama konceptualizira se blizina srca. Smatramo kako je važno istaknuti da se konceptualizacijom blizine izriču većinom osjećaji ganutosti i naklonosti (npr. *dopirati/doprijeti do srca, prirasti uz srce* komu i dr.), ali se u dva *idiomska izraza* (*uzeti/uzimati što k srcu; primati/primiti što srcu*) konceptualna metafora INTIMNOST JE BLIZINA (Kövecses, 2003a: 92) razrađuje kao EMOCIONALNA POVRIJEĐENOST JE BLIZINA, čime se iskazuje povrijeđenost.

U konceptualizaciji dodira važan je fizički kontakt sa srcem (npr. *biti na srcu, ležati na srcu, imati koga, što na srcu*) kojima se najčešće izriče dragost i naklonost, ali prema našem korpusu, na srcu nam ne mogu ležati osobe. To možemo tumačiti time što osobe najčešće zamišljamo u stojećem položaju, a ne u ležećem.

Primijetili smo da je moguća konceptualizacija topline i hladnoće srca ili područja oko srca. Hladnoću vežemo uz negativne, a toplinu uz pozitivne osjećaje. Konceptualizacija krutosti i pritiska (npr. *otijesnilo je komu oko srca, pao je komu kamen sa srca*), dok je osobito krutost utemeljena na našem izvanjezičnom doživljaju kamena. Nasuprot pritiska, uočili smo i konceptualizaciju mekoće (npr. *laka srca*).

Konceptualizacijom cjelovitosti srca (npr. *svim, čitavim, punim srcem*) konceptualizacija srca iskazuje se iznimno intenziviranje glagolske radnje. Na jezičnoj razini nismo naišli na značenjske razlike između izraza *svim, čitavim, punim srcem, iz sveg srca, od (sveg) srca*.

Konceptualizacijom veličine srca (npr. *imati veliko srce*) iskazuje se darežljivost i plemenitost, dok su uočljive i konceptualizacije dobrote (npr. *biti dobra/dobroga srca*) i čistoće (npr. *biti čista srca*) kojima se iskazuju pozitivne karakteristike poput dobroćudnosti i poštenja, ali i negativne poput bola konceptualizacijom ugriza (npr. *ugristi koga za srce*).

Konceptualizacija srca kao otvorenog mjesta za osjećaje (*otvorena srca*) svojim je značenjem bliska je konceptualizaciji srca kao spremnika (*otvoriti/otvarati* komu *svoje srce*), ali se konceptualno srce različito konceptualizira ne samo zbog spremnika nego zbog dinamičke radnje 'otkrivanja'.

9.1.4. Konceptualizacija *duše* u idiomatskim izrazima sa sastavnicom *srce*

Zanimljivo je da se u sedam *idiomatskih izraza* iz korpusa u hrvatskom uz sastavnicu *srce* pojavljuje i sastavnica *duša*. Pretpostavljamo da je tomu tako što se pojedini aspekti srca i duše isto ili slično konceptualiziraju. Međutim, koncept duše ne možemo povezati s fiziološkim karakteristikama čovjeka, a on je bilo religiozno, bilo u memoriji naroda, povezan s bitkom. Na primjerima jezične uporabe pokušat ćemo pokazati kako se on konceptualizira i kojeg je značenja u odnosu na koncept srca.

Iako je danas prvenstveno vežemo s religioznim konceptima, još od antike se duša smatrala središtem razuma, savjesti, morala, osjećaja i bitka. Mogli bismo reći da je koncept duše zapravo središte svega što čovjek jest, što mu omogućuje da postoji. Koncept duše je k tomu neutjelovljen jer ne ovisi o tjelesnom postojanju (Štrkalj Despot, Skrynnikova i Ostanina Olszewska, 2014: 468)

Wierzbicka (1992) je proučavala lingvističke pojavnosti koncepta duše u ruskom i zaključila da je on puno širi od koncepta *soul* u engleskom⁵⁴. Točnije rečeno, koncept *duše* je širi, a time ima i više značenja od engleskog *soul*. Kao jezičnu potvrdu daje prijevode ruskih pisaca na engleski u kojima je riječ *duša* katkada prevedena kao *soul*, *mind* i *heart* ili je izostavljena (Wierzbicka, 1992: 31). Međutim, pojedini aspekti svih tih triju koncepata u engleskom zapravo objedinjuju koncept *duše* u ruskom. Koncept *soul* u engleskom Wierzbicka (1992: 33-36) definira u opreci s konceptom *body*, odnosno govori da je duša jedan od dva čovjekova pola koji je nevidljiv, koji je transcendentalan i uz koji je usko povezan s konceptom *dobrote*. *Soul* se u današnjem engleskom prvenstveno rabi u religioznom značenju u kojem je *duša* sama po sebi dobra, a može se rabiti i metaforički za osobu (*a kind soul*; *a good soul*). Za razliku od ruskog koncepta *duše*, u engleskom se *soul* ne

⁵⁴ v. 10.1.4.

može rabiti kao mjesto/spremnik za osjećaje, iako je takva uporaba koja se ujedno odnosila i na religiozno značenje zabilježena sve do srednjoengleskog (npr. Shakespeare). Zanimljiva kulturološka razlika je i u tome što se koncept *uma* također do staroengleskog rabio i kao mjesto za osjećaje: *The mind that would be happy, must be great* (Wierzbicka, 1992: 37, 44). U ruskom se koncept *duše* odnosi i na mjesto ili spremnik za osjećaje i takvom konceptu u engleskom najviše odgovara *heart* (*On potvoril to že uže ot vsej duši 'he repeated the words from the bottom of his heart'*) (Wierzbicka, 1992: 31-32). *Heart* se pojavljuje i kao ekvivalent za znanje koje nije faktičko nego je povezano s vrijednostima, a smješteno je u dušu (*Čelovek, v duše znal, čto vybrosivšis' iz okna upadet v verx 'You knew in your soul that if you threw yourself out of a window you would fall on your feet'*) (Wierzbicka, 1992: 51) ili za unutarnji govor (*On v duše uprekal Ljudmilu (...) 'In his heart he reproached Ljudmila* (Wierzbicka, 1992: 51). Duša u ruskom u značenju *ljudske volje* najčešće se konceptualiziraju u engleskom kao *mind* (*V Jurinoj duše vse bylo sdvinuto i pereputano, i vse rezko samogytno – vzgljady, navyki i predraspoloženija 'Everything in Yura's mind was mixed up together and misplaced and everything was sharply his own – his views, his habits and his inclinations*). Ona se također može odnositi na cjelokupan čovjekov mentalni sklop (*duševnobil'nye 'mentally ill'*) (Wierzbicka, 1992: 52).

Konceptom utjelovljenja duše iz kognitivnolingvističke i korpusne perspektive u poljskom, ruskom i hrvatskom bavile su se i Štrkalj Despot et al. (2014) i potvrdile postavke istraživanja da je poimanje duše u ruskom gotovo panslavensko (Štrkalj Despot et al., 2014: 466).

To obuhvaća metaforu pripadanja prema kojoj duša uvijek pripada nekome (*moja duša je tvoja*), metafora prema kojoj je duša mjesto bitka, ne samo pojedinaca, nego i grupa (*mnoštvo vjernih jedno su srce i jedna duša*), činjenicu da je duša predmet (*duša zlata vriedi*), sjedište pamćenja (*duboko nam se u dušu urezalo*), rijeka (*da duša moja, ina istočišće stvora teče*), hladan predmet (*Hladnu dušu imaju oni koji su nevoljeni od drugih i nesposobni podijeliti osjećaje i najdublje duševne strune s drugima*), da je tijelo spremnik za dušu (*Duša prebiva u mojem tijelu*), prisutnost metafore o položaju duše u tijelu (*sva mi je duša sišla u pete; treba mi tvoj oproštaj da mi duša bude na mjestu*), te da je duša osoba (*ova moja duša je: mislila, osjećala; duša ti se smije; Oprosti mojoj griješnoj duši*) (Štrkalj Despot i et al., 2014: 467-476). Autorice otkrivaju i postojanje konceptualne metonimije duša za osobu (*Vode mi dajte ako je koja duša ovdje; No vi ste posve nevina duša*) (Štrkalj Despot et al., 2014: 476-477).

biti bez srca i duše

- (211) *Zbog toga je Tomas svoj posao odradio vrhunski, talijanska momčad ostala je **bez srca i duše** od ranoga početka. Počelo je obostrano ispitivački, onako kako igraju vrhunske momčadi.*

Ostajemo li bez srca, postajemo nemilosrdni, nemilostivi (v. *biti bez srca*). No ostajemo li i bez duše, ostajemo beživotni. Srce se metonimijski konceptualizira kao mjesto za osjećaje (Niemeier, 2003: 199) i stoji za čovjeka (Yu, 2009: 226), a duša predstavlja sve ono što čovjek fizički nije, naš cjelokupni čuvstveni i duhovni svijet, naš bitak.

imati srca i duše

- (212) *Hvala svijetloj kruni te nas je jadne siromake uslišala. Ljudi smo. **Imamo srca i duše!***

Ovim izrazom izražava se neizmjerana velikodušnost. U konceptualizaciji se, uz srce koje stoji za osjećaje (Niemeier, 2003: 199) i za čovjeka (Yu, 2009: 226), javlja i duša koja predstavlja sve ono što čovjek fizički nije, naš cjelokupni čuvstveni i duhovni svijet. Osim toga, duša je i sjedište moralnosti, čovjekove volje i samoga bitka.

srcem i dušom

- (213) *Osim toga, oni borci koji su **srcem i dušom** vjerovali u ispravnost ideala za koje su ratovali, dakle u prosperitetnu i nadasve pravednu hrvatsku državu, danas su materijalno potpuno nezbrinuti, a mogućnost umirovljenja njima ne otvara nikakvu egzistencijalni izbor.*

dušom i srcem

- (214) *Dimitrije je više od dvadeset godina **dušom i srcem** okrenut svemu što se zbilo prije dvije tisuće godina i čiji Put, Istinu i Svjetlo slijedi mnoštvo čovječanstva.*
- (215) *Njegov legendarni govor pred Domom Armije u Zagrebu 1991. jedna je od svjetlijih točaka borbe našega naroda ne samo za nacionalnu slobodu i neovisnost, za koje je Vlado bio **dušom i srcem**, nego još i više, i u prvom redu, za život i dostojanstvo čovjeka.*

do srca i duše

- (216) *U marketinškom poslu najvažnije je postići jednostavnost: kad svi razumiju poruku iz medija, nekog televizijskog spota ili jumbo plakata, znate da ste napravili dobar posao jer je poruka uspjela doći **do srca i duše** potrošača.*

U svim se izrazima srce konceptualizira kao mjesto za osjećaje (Niemeier, 2003: 199) i stoji za čovjeka (Yu, 2009: 226), a od navedenih metafora o konceptualizaciji duše (v. Štrkalj Despot et al.) uočavamo onu koja govori da je duša središte čovjekova postojanja, bitka, pa bismo mogli govoriti o metafori DUŠA JE BITAK. Međutim, zanimljivo je da je u ovim *idiomatskim izrazima* koncept duše kao bitka iskorišten kao intenzifikator.

iz srca i duše

- (217) *Nacionalna obilježja i nacionalni duh pa i odgovornost za sudbinu Hrvatske nikako ne bi smjeli izaći iz boce, odnosno, **iz srca i duše** tih elite, bar dok se u Hrvatskoj ne ostvari ona razina svekolikog razvoja (...)*
- (218) *Upravo sjajan primjer te izokrenute perspektive nudi ono mjesto u proglasu, gdje autori lažnom patetikom u maniri stereotipnih budnica iz prošlog stoljeća zazivaju "glas koji se čuje **iz srca i duše** ogorčenoga i prevarenoga hrvatskog puka".*

u srcu i duši

- (219) Ante Kostelić vjerojatno nikada nikome neće ispričati što je osjećao **u srcu i duši** kada je njegova kći prije godinu dana, tada superiorno vodeća u Svjetskom skijaškom kupu, helikopterom prebacivana u bolnicu nakon zastrašujućeg pada na treningu spusta u St. Moritzu.
- (220) Koliko se tuge i jada **u srcu i duši** tog opatijskog prognanika moralo skupiti da se naslutiti po tvrdnji akademika Petra Strčića da je Gervais poput mnogih istarskih stradalnika promijenio čak jedanaest režima i isto toliko državnih ili administrativnih granica.

I srce i duša se u ovim izrazima konceptualiziraju kao spremnik, SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199), a srce stoji i za čovjeka (Yu, 2009: 226), dok je DUŠA SPREMNIK ZA BITAK. Primjer iz korpusa spominje dušu kao sjedište svega onoga što čovjek jest (*iz srca i duše*), a može biti i spremnik za osjećaje tuge i jada (*u srcu i duši*).

Zaključak (konceptualizacija *duše* uz konceptualizaciju *srca*)

Svi primjeri *idiomatskih izraza* koji uz *srce* imaju i sastavnicu *duša* pokazuju da se od mogućih konceptualizacija duše koje su pokazale Štrkalj Despot, Skrynnikova i Ostanina Olszewska (2014) – duša se ipak konceptualizira 'samo' kao BITAK u *idiomatskim izrazima biti bez srca i duše, do srca i duše, imati srca i duše, srcem i dušom, dušom i srcem, iz srca i duše i u srcu i duši*. Međutim, uočili smo da je duša i sjedište moralnosti i čovjekove volje (*imati srca i duše*), slično kako je pokazala i Wierzbicka (1992) za ruski, a što je u engleskom pokriveno konceptom *heart*. Gubitkom duše izražava se beživotnost (*biti bez srca i duše*), duša je čovjekovo središte života, osjećaja i misli (*do srca i duše*), a može se odnositi i na velikodušnost (*imati srca i duše*). U tom smislu je duša hijerarhijski nadređena srcu i može služiti kao intenzifikator značenja u ostalim *idiomatskim izrazima* (*srcem i dušom, dušom i srcem*). Srce konceptualiziramo bliže tijelu nego dušu. U odnosu na srce, dušu konceptualiziramo kao nešto što je 'dublje' od srca i osjećaji u duši su skriveniji i u tom smislu što je duša i religiozan koncept, pa su i osjećaji manje 'vidljiviji', a time su i intenzivniji.

9.1.5. Konceptualizacija srca kao predmeta

Srce se u *idiomatskim izrazima* može konceptualizirati i kao predmet (SRCE JE PREDMET, Niemeier, 2003: 295) kojim možemo manipulirati na razne načine i tako izazivati određene osjećaje. Ovakve metaforičke konceptualizacije temelje se na metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i, kako ćemo vidjeti, bogato su razrađene.

9.1.5.1. Srce je osjetljiv predmet

lomiti komu srce

- (221) *Listovi na Otoku tvrde da je njeno izlaganje „**lomilo srca**“.*
- (222) *Izraelski premijer Ariel Sharon izjavio je da **mu** snimke evakuacije židovskih naseljenika iz pojasa Gaze „**lome srce**“ (...)*

slomiti komu srce

- (223) *Ne mogu reći da **mi nitko nije uspio slomiti srce**, ali posao mi je uvijek bio najvažniji: kad god se postavila dvojba ljubav ili posao, izabrala sam ovo drugo.*
- (224) *Kelly je priznao da je on bio izvor jedne sporne BBC-jeve vijesti o Iraku, „**slomio mu je srce**“, rekla je njegova udovica.*
- (225) *Čime si zapravo oduševio suce, kojima je, poznato je, teško "**slomiti srce**" (...)*

parati komu srce

- (226) *Ah; **ne paraj mi srca!** Smiluj mi se, smiluj mi se.*
- (227) *Noževi **starici srce parali**, a otac nijem kao kamen.*

U *idiomatskim izrazima lomiti, slomiti i parati komu srce*, srce se konceptualizira kao osjetljiv predmet (Niemeier, 2003: 205), odnosno riječ je o razradi konceptualne metafore SRCE JE PREDMET (Niemeier, 2003: 205). Predmetom je moguće manipulirati, a srce kao sjedište čovjekovog afektivnog svijeta iznimno je osjetljivo na svaki vid manipulacije, što ćemo vidjeti i u fizičkom modelu srca. Dakle, kognitivni mehanizmi u ovim primjerima su konceptualna metafora SRCE JE OSJETLJIV PREDMET, koji je razrada konceptualne metafore SRCE JE PREDMET (Niemeier, 2003: 205), i konceptualne metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003:199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226): kao kognitivni mehanizam uočavamo i konceptualnu metaforu EMOCIONALNA BOL JE FIZIČKA BOL što je razrada konceptualne metafore EMOCIONALNA ŠTETA JE FIZIČKA ŠTETA (Kövecses, 2003a: 46).

Ako se manipulacija vrši u vidu lomljena riječ je o izazivanju emocionalne boli (221) (222), dok je slamanje, prema primjerima iz korpusa, šireg fokusa i vezano ili uz ljubavnu bol (223), nespecificiranu bol (224) ili uz izazivanje popustljivosti (225). Izraz *parati komu srce* značenjski je gotovo jednak izrazu (*s*)*lomiti komu srce* u značenju emocionalne boli, iako mu značenje može biti obilježeno arhaičnim prizvukom (226) (227). Međutim, jedino u konceptualizaciji paranja u mentalnom slikovlju nailazimo na nož (228) koji još više intenzivira značenje tog *idiomatskog izraza*.

dirati komu srce

(228) *Tekst je strukturiran od naizgled banalnih situacija, ali **dira srce**.*

Diramo li komu srce, izazivamo osjećaj ganutosti (228). Iako se srce konceptualizira i u ovom izrazu kao osjetljiv predmet, razradom konceptualne metafore SRCE JE PREDMET (Niemeier, 2003: 205), primjećujemo da nad njim nije izvršena nikakva sila za razliku od slamanja, paranja ili lomljenja. Srce je prsnim košem, a time i tijelom, odvojeno od vanjskih utjecaja, kao što je i čovjek odvojen kožom. Uspijemo li ga metaforički dirnuti, izazivamo pozitivne emocije. Kognitivni mehanizmi ove konceptualizacije su već spomenuta konceptualna metafora SRCE JE OSJETLJIV PREDMET, i konceptualne metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

dirnuti čije srce

Kao što smo vidjeli u konceptualizaciji srca kao spremnika, ako diramo u nečije srce, u toj osobi možemo pobuditi pozitivne emocije, osobu možemo ganuti, ili je možemo povrijediti i tako pobuditi negativne senzacije. I u ovom *idiomatskom izrazu* je riječ o izrazito metaforičkoj konceptualizaciji srca, budući da je srce unutarnji organ koji ne možemo dirati te se konceptualizira kao osjetljiv predmet, a ne kao spremnik, jer za to nema dovoljno jezične i konceptualne podloge.

Međutim, ipak je riječ o osjećajima manjeg intenziteta u usporedbi s konceptualizacijom srca kao spremnika (*dirnuti u srce*). To objašnjavamo time što je u spremnik moguće ući i potpuno ga ispuniti (*na dnu srca*).

(229) *Nadolazi prva godišnjica smrti princeze Diane, teške osobne tragedije koja je **dirnula srca cijelog svijeta**.*

(230) *(...) u kojoj mu je 1994. glavni adut bila majka Rosa, koja je uspjela **dirnuti srce svih mama i teta Italije**.*

(231) *Miljavac je od toga trenutka postao smrtni neprijatelj Šuškovih generala: **dirnuo je u srce njihove paralelne organizacije za cijedenje hrvatskog državnog proračuna**.*

Primjeri iz korpusa pokazuju da se pri ovakvim konceptualizacijama osobe ganu – bilo u pozitivnom (229) ili u negativnom smislu (230) (231), ali osjećaj ganutosti nije istog intenziteta kao pri konceptualizaciji srca kao spremnika u koji diramo.

Od kognitivnih mehanizama primjećujemo konceptualnu metaforu SRCE JE OSJETLJIV PREDMET, što je razrada konceptualne metafore SRCE JE PREDMET (Niemeier, 2003: 205) i EMOCIONALNA BOL JE FIZIČKA BOL, što je razrada konceptualne metafore EMOCIONALNA ŠTETA JE FIZIČKA ŠTETA (Kövecses, 2003a: 46).

9.1.5.2. Srce je vrijedan predmet

osvojiti/osvajati čije srce

Srce se metaforički konceptualizira kao vrijedan predmet što je razrada konceptualne metafore SRCE JE PREDMET (Niemeier, 2003: 205). Kao osnova metaforičkih preslikavanja jest metonimija SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199).

Kao vrijedan predmet srce se dobiva kao nagrada ljubavnog udvaranja ili iznimne simpatije. U prvoj konceptualizaciji riječ je o konceptualnoj metafori LJUBAV JE DOBITAK (Sadikaj, 2010: 96), a u drugoj o konceptualnoj metafori NAKLONOST JE DOBITAK. U osnovi svih metaforičkih preslikavanja su konceptualne metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

Primjeri pokazuju da osobe i apstraktni te vrlo rijetko konkretni pojmovi mogu osvojiti srca i time pridobiti našu naklonost i simpatije (232) (233) ili ljubav (234) (235), ali katkada i izazvati negativne senzacije (236) (237). U korpusu smo pronašli više primjera u kojima su agensi osobe, ali osvajati naša srca mogu i, na primjer, televizijske serije (238). U primjerima negativnih senzacija (236) (237) riječ je o konceptualizacijama koje su motivirane konceptualnom metaforom OSVAJANJE SRCA JE EMOCIONALNA BOL.

- (232) *Wojtyła **je osvojio** odmah srca svih vjernika na Trgu sv. Petra.*
- (233) *Kao Papa najveći putnik **osvajao je srca milijuna ljudi.***
- (234) *U njoj će 17-godišnji Anakin **osvojiti srce princeze Amidale** i preoteti je svom mentoru Obi-Wan Kenobiju.*
- (235) *(...) mnogo do sebe držao, bila je prva pomisao da **je** u prvi mah **osvojio Nelino srce.***
- (236) *Neizmjerena žalost **osvoji mu srce.***
- (237) *Slagao sam njezin glas sa divnim zvucima Rossinijeve Semiramide. **Srce mi osvajalo** neko mučno čuvstvo.*
- (238) *Premda se reprizno prikazuje u neatraktivnom terminu (četvrtkom u 18.45), ponovno **osvaja srca starih poklonika, ali i mlade publike.***

zarobiti srce

(239) *Dvadesetak malih plesača i plesačica već se predstavilo s dvije plesne točke za vrijeme svečanosti otvorenja, kada su definitivno **zarobili srce šibenske publike**.*

(240) *Sirena je svojeg princa našla ne na dvoru, kao nesretna Andersenova »heroína«, nego u surferu **Daveu Rastovichu** koji dijeli s njom ljubav prema morskom plavetnilu i kojem sirena, nije kao Odiseju pomutila pamet, nego samo **zarobila srce**.*

U ovom *idiomatskom izrazu* kojim se izriče naklonost i ljubav, srce se konceptualizira kao predmet koji bude zarobljen. Riječ je o kognitivnom mehanizmu konceptualnih metafora LJUBAV JE DOBITAK (Sadikaj, 2010: 96), tj. njezine razrade NAKLONOST JE DOBITAK i GUBITAK EMOCIONALNE KONTROLE JE GUBITAK KONTROLE (Kövecses: 2003a: 43). Osoba više nema predmet pod svojom kontrolom, ali zarobljavanje ne rezultira negativnim osjećajima.

I u osnovi ovog metaforičkog preslikavanja su konceptualne metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

Objasnili smo konceptualizaciju tzv. pozitivnih emocija konceptualnim metaforama LJUBAV JE DOBITAK (Sadikaj, 2010: 96) i NAKLONOST JE DOBITAK, a tzv. negativnih emocija konceptualnom metaforom OSVAJANJE SRCA JE EMOCIONALNA BOL. Ova metafora nastala je konceptualnim slaganjem metafora OSVAJANJE SRCA JE BOL i EMOCIONALNA BOL JE FIZIČKA BOL koja je razrada konceptualne metafore EMOCIONALNA ŠTETA JE FIZIČKA ŠTETA (Kövecses, 2003a: 46).

ukrasti srce

(241) *Kostelić **je** još jednom **ukrao srca** Hrvata diljem čitavog svijeta. No ovoga puta taj Kostelić nije bila Janica, već njen stariji brat Ivica.*

(242) *62-godišnji Španjolac koji je glas o »ciganskoj umjetnosti« pronio svijetom, odveo je svoje slušatelje na putovanje u prošlost, na ulice i u gradove u Andaluziji kakva je nekad bila - kada se zvucima gitare moglo zauvijek **ukrasti žensko srce**.*

pridobiti srce

- (243) *Čak i ako prijetnjom ostavkom pridobije protivnike iz vlastitih redova na svoju stranu, neće moći ukloniti njihove kritike niti **pridobiti** njihova srca koja „kucaju lijevo“, odnosno za više socijalne pravde.*
- (244) *Daleko češće nego ćemo to priznati, **pridobiti srce** osobe naših snova pokazat će se nedostižnim i rezultirati velikom boli.*

I u ova dva *idiomatska izraza* srce se konceptualizira kao vrijedan predmet. Ukrademo li ga, metonimijski osvajamo i osobu, odnosno dobivamo njezinu ljubav (241) (242). Pridobijemo li čije srce, osvojili smo nečiju naklonost (243) (244). Za razliku od osvajanja srca, ovi izrazi ne iskazuju negativne emocije osim ako je kontekst negativan ili je glagolska sastavnica zanijekana (243). Srce se metaforički konceptualizira kao vrijedan predmet, što je razrada konceptualne metafore SRCE JE PREDMET (Niemeier, 2003: 205). Kognitivni mehanizmi koji motiviraju značenje ovih dvaju *idiomatskih izraza* su SRCE JE VRIJEDAN PREDMET, što je razrada konceptualne metafore SRCE JE PREDMET (Niemeier, 2003: 205), a od ostalih kognitivnih mehanizama uočavamo konceptualne metafore LJUBAV JE DOBITAK (Sadikaj, 2010: 96) i NAKLONOST JE DOBITAK. Osnova metaforičkih preslikavanja jest metonimija SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199).

pokloniti komu svoje srce

Srce konceptualiziramo kao vrijedan predmet koji možemo poklanjati određenim osobama – onima koje su zavrijedile našu ljubav (245) (246) ili posebnu naklonost (247). Poklanjajući srce, poklanjamo dio sebe, svoj afektivni dio ličnosti.

- (245) *Ja ti velim, i sto puta velim, da **je** Sofija **samo jednome poklonila srce**, a taj je profesor Vinko.*
- (246) *Na njemu su, naime, svi znatiželjnici mogli saznati **tko je u školi kome poklonio svoje srce**.*
- (247) *Ona je hrvatska Majka Tereza **koja je srce poklonila onima kojima je najpotrebnije**, pa je povelja priznanje svoj djeci koju je uspjela zaštititi (...)*

darovati svoje srce

- (248) *S obzirom na to da je i **Pariz svoje srce darovala** članu istoga benda, Maddenovu bratu Benjiju, ne bi čudilo da taj sastav uskoro postane planetarno popularan.*
- (249) *Tada se komentiralo da je Madonna oduvijek bila slaba na »loše dečke«, jer **je** svojedobno **darovala srce** i glumcu Seanu Pennu.*

davati/dati svoje srce

- (250) *Tko **srce daje**, sebe daruje.*
- (251) *Svetom Ocu **smo dali svoje srce**.*

Darujemo li svoje srce (248) (249) ili ga dajemo nekome (250) (251), darujemo, dajemo svoju ljubav, sebe.

Kognitivni mehanizmi koji motiviraju značenje *idiomatskih izraza pokloniti svoje srce, darovati svoje srce* i *davati/dati svoje srce* su konceptualna metafora SRCE JE VRIJEDAN PREDMET (Niemeier, 2003: 204) koja je razrada konceptualne metafore SRCE JE PREDMET (Niemeier, 2003: 205) te konceptualne metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003:199), SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i DIO ZA CJELINU (Radden i Kövecses, 1999: 31).

ostaviti srce

- (252) *Neuspjeh je sastavni dio sporta. Nema straha od neuspjeha, važno je da damo sve što možemo. A hoćemo li uspjeti, teško je reći. Moramo **ostaviti srce** na travnjaku.*
- (253) *Igrači Osijeka morali bi napokon shvatiti da ne znaju i ne mogu pobjeđivati nikoga na rutinu, već moraju u svakoj utakmici doslovce **ostaviti srce** na terenu ako žele pozitivan rezultat.*

Srce se u ovom *idiomatskom izrazu* konceptualizira kao vrijedan predmet koji ostavljamo ondje kamo želimo usmjeriti sve svoje osjećaje (252) (253). Potpuna emocionalna angažiranost nas u izrazu *ostaviti srce* vodi pobjedi, a zanimljivo je i da su svi primjeri vezani uz sportske uspjehe. Riječ je o konceptualnoj metonimiji EMOCIONALNA ANGAŽIRANOST ZA USPJEH, a u motivaciji značenja sudjeluju već spomenuti kognitivni mehanizmi konceptualne metafore SRCE JE VRIJEDAN PREDMET, koja je razrada metafore SRCE JE PREDMET (Niemeier, 2003: 205) te konceptualne metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199), SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i DIO ZA CJELINU (Radden i Kövecses, 1999: 31), koje su osnova metaforičkih preslikavanja.

pokazati srce

- (254) *Koja se reprezentacija može pohvaliti drugim mjestom na svijetu, koja je momčad sve ovo vrijeme **pokazala** takvo **srce**, hrabrost, slogu, čvrstoću, ponos?!*
- (255) *Slavonija, Baranja i Srijem **pokazali su** hrabrost, **srce** i odlučnost u organizaciji, prisutnosti i primanju Papinih poruka.*

Srce se može konceptualizirati i kao predmet koji pokazujemo, izlažemo vanjskom svijetu (254) (255). Srce je vrijedno pokazivanja. U tom slučaju pokazujemo osjećaj emocionalne angažiranosti. U primjeru (255) primjećujem da su i lokaliteti shvaćeni metonimijski, budući da imaju srce. Ovakva konceptualizacija temelji se na konceptualnim metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

Zaključak (srce je predmet)

Srce se može konceptualizirati i kao predmet kojim se može manipulirati i time izazivati različite osjećaje. Konceptualna metafora SRCE JE PREDMET (Niemeier, 2003: 205) može se razraditi na dva načina. Prvi je da se razrađuje kao osjetljiv predmet što se na jezičnoj razini ogleda u *idiomatskim izrazima lomiti/slomiti/parati* komu *srce*. Njima se izriče bol koja je motivirana konceptualnom metaforom EMOCIONALNA BOL JE FIZIČKA BOL (Kövecses,

1986: 85). *Idiomatski izraz* *dirati/dirnuti kome srce* uz bol može značiti i ganutost. Drugom se razradom metafora razrađuje kao vrijedan predmet koji se osvaja (*osvojiti/osvajati čije srce*), krade (*ukrasti srce*), pridobiva (*pridobiti srce*), čime dolazimo do nečije ljubavi ili naklonosti. Ovdje bismo istaknuli da *idiomatski izraz osvojiti/osvajati čije srce* može uključivati i negativne emocije. Srce možemo pokloniti (*pokloniti svoje srce*), darovati (*darovati svoje srce*) i davati (*dati/davati svoje srce*), čime darujemo nekome svoju ljubav. Nadalje, srce možemo ostaviti negdje zbog velike emocionalne angažiranosti (*ostaviti srce*), otvoreno pokazati drugima (*pokazati srce*) ili zarobiti (*zarobiti srce*). Zanimljivo je da je spomenuta velika emocionalna angažiranost izražena *idiomatskim izrazom otvoriti srce*, u svim primjerima iz korpusa vezana uz sportska postignuća. Sve ove metaforičke konceptualizacije temelje se na konceptualnim metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003:199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

9.2.Fizički model srca

Idiomatski izrazi koji pripadaju ovom modelu konceptualiziraju metaftonimijski fiziološke osobine srca i njegovu funkciju ili položaj u tijelu. Konceptualizacije su u prvom redu iznimno metaforičke, ali su utemeljene metonimijski na već spomenutim osobinama srca kao organa i/ili fiziološkim senzacijama koje osjećamo njegovim radom ili položajem u tijelu. Zanimljivo je spomenuti da su sve konceptualizacije zapravo neznanstvene i da medicinska otkrića kroz povijest nisu utjecala na njih. Pravi oblik srca i njegova funkcija u tijelu otkriveni su tek u 15. stoljeću. To je još jedan od dokaza koji pokazuje kako je kulturna svijest duboko ukorijenjena u memoriju pojedinog naroda. Na jezičnoj se razini frazeologiziraju ustaljeni koncepti, a kako je proces frazeologizacije dug, očito je da su pojedini koncepti, odnosno veze između koncepata, dovoljno ustaljenje da se na jezičnoj razini ne samo izražavaju, nego i frazeologiziraju. K tomu, izrazi su aktivni dio leksika, pa bismo mogli reći da je 'neznanstvena' konceptualizacija srca vrlo česta.

9.2.1. Fiziologija i funkcija srca

kuca *komu* srce za kim, za čim

- (256) *Vi, domine admodum reverende, ljubite brata, ljubite njegovu djecu, za njih kuca vam srce živo.*

zakuca *komu* srce

- (257) *Već stoljećima Venecija i Firenza slove kao mitska mjesta europskih bonvivana i dokonih gospođa kojima klecaju koljena i srce jače zakuca pred djelima Michelangela i Leonarda (...)*
- (258) *U neogotičkoj građevini Charlesa Barryja i Augustusa Welbyja Pugina iz 1870. donose se sve važne političke odluke za sudbinu Britanije, a svakom srce brže zakuca kada uđe u Westminstersku opatiju u kojoj je grob najveće britanske protestantske kraljice Elizabete I.*
- (259) *Unatoč tome Marija je hrabro nastavila taksirati, a i u njenom životopisu može se pronaći nekoliko ne baš bezazlenih situacija kada joj je srce brže zakucalo. „Još i danas pamtim kada sam 1991. godine vozila do Tetova, a padale su granate.“*

tuče *komu* srce za kim, za čim

- (260) *Noge mu klecahu; srce mu silovito tuklo za tom krasnom plemkinjom koja ga je ljubila, koja je samo za njega živjela.*
- (261) *Vukas bi prije utakmice došao kod mene doma, bili smo time ushićeni i srce nam je strašno tuklo za Hajduk.*
- (262) *U njene redove primani su mladići iz cijele Hrvatske, koji su fizički i psihički bili sposobni za najteže zadaće, a srce im je tuklo za Hrvatsku i njenu slobodu.*

Kuca li nam srce za kime, zakuca li ili tuče, za beneficijenta osjećamo ljubav, nježnost ili privrženost. Beneficijenti ne moraju biti nužno osobe. Primjeri iz korpusa pokazuju da nam srce ne može kucati za nečim neživim, ali nam za neživim može tući i zakucati. Razlike u značenju ne postoje, ali postoje u intenzitetu osjećaja – na jezičnoj se razini u primjerima za izraz *srce* komu *zakuca*, za razliku od *kuca srce* komu, uvijek javlja intezifikator, prilog *jače*

ili *brže*. Intenzitet osjećaja na konceptualnoj razini omogućen je kognitivnim mehanizmom konceptualne metafore INTENZITET JE KOLIČINA (Kövecses, 2002: 159).

Konceptualizacija srca temelji se na konceptualnoj metonimiji OTKUČAJ SRCA ZA OSJEĆAJ (Kövecses, 2003a: 134), koja je u izravnoj vezi s fiziološkom funkcijom srca. Iako je riječ o nepobitnoj metonimijskoj motivaciji, konceptualizacije su i metaforičke jer se srce konceptualizira i kao mjesto za osjećaje SRCE JE MJESTO ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199). Sasvim je jasno da fiziološki otkučaji srca, medicinski gledajući, stoje za puls i pumpanje krvi kroz krvotok. Međutim, nepobitna je i činjenica da se upravo zbog osjećaja puls srca može promijeniti – riječ je o impulsima iz mozga koji šalju informacije srcu. Dakle, medicinski gledano, osjećaji su smješteni u mozak, ali je neupitno da su okidači izvan čovjeka. S druge strane jasno je da ne možemo povlačiti čvrste granice ni na konceptualnoj ni na jezičnoj razini. Iako je osnova motivacije metonimijski vezana uz fiziologiju srca (FIZIČKI MODEL), srce je metaforički i mjesto za osjećaje (KULTURNI MODEL OSJEĆAJA).

boli koga srce

(263) *Ne pogađam pravo što upravo, sestro Ivko, misliš s tim mladim čovjekom, ali **boli me srce** da si baš njega odabrala za svoj nišan.*

(264) *No, **srce me boli** da se koristio tako primitivan presing na dostojanstvo jednog čovjeka samo da bi se spriječilo njegovo imenovanje na izborničku funkciju.*

zaboli koga srce

(265) ***Srce me zaboljelo** kad su policajci govorili da oni ne mogu ništa, jer ja nemam dokaza za ono što govorim.*

(266) ***Mnogi koje 'srce zaboli** kad čuju za Vukovar' nisu u stanju ni pokazati na zemljovidu gdje je Vukovar, a takvo 'plakanje radi plakanja' nama samo odmaže (...)*

(267) *Koliko ima samo ljepote u renesansi, da **vas srce zaboli**. Zašto je ne bi bilo u konstruktivizmu?*

Značenje ovih dvaju izraza je osjećaj patnje, emocionalne boli i žala. Razlika u vidu ogleda se i u trajanju boli. U slučaju nesvršenog glagola patnja traje (263) (264), a u slučaju svršenog glagola (265) (266) (267), označava se momentalna patnja ili bol.

Zanimljivo je da smo u korpusu pronašli jedan primjer u kojem srce može zaboljeti od količine pozitivnih osjećaja, ali u značenju sreće, i to ne prema osobi nego prema predmetima (umjetničkim djelima). U tom primjeru (267), uz kognitivne mehanizme konceptualne metafore SRCE JE MJESTO ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i EMOCIONALNA BOL JE FIZIČKA BOL (Kövecses, 1986: 85) u konceptualizaciji sudjeluje i konceptualna metafora INTENZITET JE KOLIČINA (Kövecses, 2002: 159). Spomenute negativne emocije ne moramo nužno osjećati prema osobama, nego i prema lokalitetima (266).

Srce kao organ ne boli, pri srčanim manama ili udaru boli nas srčani mišić. Budući da je riječ o konceptualizacijama srca koje nisu medicinske, kada još nije bio poznat ni pravi oblik srca ni njegovo točno mjesto u tijelu, osjećaj tjeskobe i nelagode u prsima na jezičnoj se razini pripisivao metonimijski srcu. Stoga je u ovim izrazima metonimijska konceptualizacija osnova za metaforička preslikavanja boli u okviru konceptualizacije srca kao mjesta za emocije (SRCE JE MJESTO ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199)).

cijepa se *komu* srce

(268) *Čovjeku se srce cijepa kada dođe vrijeme svinjokolja.*

(269) *Svima koji znaju kakvo su bogatstvo nošnje, srce se cijepalo pri pogledu na sudionike povorke.*

kida se *komu* srce

(270) *Na nj ju je visoko stavio svu krasnu, svetu, nepristupnu i ponosnu i gledao u nju kao u više neko nadzemaljsko biće, kojemu se tek klanjati može, a zarad kojega **mu se malo ne kidalo srce** od muke, da ga je za uvijek izgubio.*

(271) *Mnogo godina **kidalo se Ivanovo srce** od jada.*

Koncept cijepanja ili kidanja srca izražava emocionalnu bol. Primjeri iz korpusa pokazuju da bol osjećamo zbog osoba (270) (271), ali i zbog neke radnje (268) ili odjevnih predmeta (269). U fizičkom smislu kidanje i cijepanje izaziva bol što je konceptualna podloga za motivaciju konceptualnom metaforom EMOCIONALNA BOL JE FIZIČKA BOL (Kövecses, 1986: 85).

igra komu srce

(272) *Narod se veseli, dobar taj narod. Kako mu se lica žare, **kako mu srce igra!** Pilo se, pilo, nije se brojilo kapljice, nije se vadilo novaca (...)*

(273) *Čete vode junaci kapetani i begovi bosanski. Avdurahim vezir gleda taj junački pokret i **srce mu igra** od radosti (...)*

zaigra komu srce

(274) *(...) i privukav ga k sebi, poljubi ga tihim dugim cjelovom. **Njemu zaigra srce** od milja, pa ako ikada, to je ovaj čas bio uvjeren, da je za volju ove djevojke moguće sve učiniti.*

(275) *A unatoč svemu tome u Zagrebu ne bi bilo teško sastaviti popise ugodnih stvari i stvari od kojih **zaigra srce**.*

zadrhti komu srce

(276) *Otkako je vrcasta kuglica ždrijeba Hrvatima dodijelila Brazil, praktički nema čovjeka kojem je **nogomet u srcu** da mu to isto srce **nije zadrhtalo**.*

Igra li nam srce, zaigra ili zadrhti, osjećamo radost i veselje. U ovim izrazima srce se konceptualizira kao živi organizam (SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM (Niemeier, 2003: 203)). Međutim, nije riječ o metaftonimijskoj motivaciji kao što je kod kucanja srca, jer srce ne puca niti ne drhti. Naime, srce kao organ zaista kuca, ali nikako ne igra ili zaigra. To nas

dovodi do očite metaforičke konceptualizacije srca kao živućeg organizma koji se na prvi pogled 'ponaša' neovisno od čovjeka koji ga nosi. U ovakvim konceptualizacijama uočavamo i konceptualnu metaforu ZADOVOLJSTVO/RADOST/SREĆA JE IGRA/PLES (Chen, 2007: 167-170). Čak je i koncept drhtanja koje se veže uz osjećaj straha u konceptualizaciji srca povezan s veseljem.

vuče koga srce

(277) *Ne može biti istinita i prihvatljiva tvrdnja da su jedino Hrvati bezglavi ljudi bez mozga te da samo oni ne znaju kamo **ih srce vuče**, gdje je njihov rodni kraj, gdje je njihov identitet.*

(278) *Alfred i obavijesti odmah svoje drugove o skorom izletu koji je mogao da bude vrlo zabavan. Ljubica je radosno primila tu vijest. Začudo je baš kako **ju je srce vuklo** k toj Meliti.*

Konceptualizacija neovisnosti srca od čovjeka još je više profilirana u konceptu VUČNJE u kojem srce primjenjuje i dinamiku sile. Vjerujemo da je taj metaforički element neovisnosti profiliran konceptualnom metaforom VUČNJA JE PRIVRŽENOST, jer nas srce vuče nekomu ili nečemu s ciljem zbližavanja ili ujedinjavanja. I na jezičnoj je razini riječ o jakoj želji ili privrženosti prema nečemu/nekomu. Kao jedno od mogućih ostvarenja te konceptualne metafore možemo navesti primjer (Z. N.) *vukao je mamu za suknju*, odnosno često dječje ponašanje kojim dijete povlačenjem mamine suknje želi u najmanju ruku privući pozornost, ali zapravo traži ljubav. I ovaj je *idiomatski izraz*, naravno, metonimijski utemeljen na konceptualnim metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

rana na srcu

(279) *Kad je govorio o svome životu, o svojim prevarenim nadama, bijaše mu glas mehak, žaloban, kanda mu je **na srcu** neiscjeliva **rana**.*

(280) *Albus osjeti da mu iz one otrovane **rane na srcu** koja ga sili na okrutnost udara krv u glavu.*

Zamislimo li konceptualizaciju spomenutog bola skalarno, onda bi rana na srcu bila na kraju skale prema intenzitetu bola. Uz već spomenute metonimijske kognitivne mehanizme koje smo naveli u konceptualizaciji bola unutar fizičkog modela srca, ovaj bi izraz zapravo bio primjer Lakoffove (1987b: 221) predodžbene metafore (engl. *image metaphor*).

raste *komu* srce

- (281) (...) *govorio je taj čudnovati liberalac i groznim pogledima progonio Petrovića i Ercigonju, a najposlije pade u elegični ton, spominjući kako **mu srce raste** kad pomisli na stoljetne zasluge svoje "familije" (...)*

Bez obzira na medicinsku činjenicu da srce doista kuca i da je, kako smo vidjeli, to metaftonimijska osnova konceptualizacije, srce kao organ doista ne može narasti poput nekih drugih organa u tijelu, npr. jetre.⁵⁵ Dakle, govorimo o metaforičkoj konceptualizaciji srca koje kao sjedište emocija raste, pa su time i emocije snažnije. Riječ je o motivaciji konceptualnom metaforom SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM KOJI RASTE, koja je razrada konceptualne metafore SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM (Niemeier, 2003: 203) i konceptualnom metonimijom SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226)) te o konceptualizaciji veličine srca o kojoj smo već govorili. Značenje izraza je osjećati veliko zadovoljstvo.

steže se *komu* srce

- (282) *Začudo ih je gledao knez, sve bez prekida, dok su kola lagano prolazila pred kućom, i još se okrenuo, a zatim **steglo mu se srce** od goleme boli (...)*
- (283) (...) *umjesto da se raduješ punom svinjcu, u prošloj sezoni od takve te slike samo hvatala panika jer nisi znao kamo sa svom tom stokom. Sada **mi se srce steže** od pogleda na prazne 'boksove' (...)*

⁵⁵ Jetru spominjemo jer se i ona kao jedan od čovjekovih organa javlja u *idiomatskim izrazima*, a medicinski raste zbog određenih poremećaja poput povišene razine triglicerida ili ciroznih oboljena

stegnuti srce

(284) *Tjeskoba **stegne mu srce**: grozna se slika izvije pred njegovim duhom - slika rasječene Hrvatske.*

Steže li nam se srce, osjećamo iznimnu emocionalnu bol (282) (283) (284). Fizički model srca upućuje na dio konceptualizacije prema kojoj se srčani mišić steže (STEZANJE JE BOL) i pritom je kao tjelesno iskustvo osnova metonimijskog preslikavanja FIZIOLOŠKI I EKSPRESIVNI ODGOVOR NA EMOCIJU STOJI ZA EMOCIJU (Kövecses, 2003a: 134). Osim takve metonimijske konceptualizacije, očita je i metaforička konceptualizacija u kojem srce smatramo mjestom za osjećaje (Niemeier, 2003: 33).

Na konceptualizaciju izraza *stegnuti srce* odnosi se sve što smo spomenuli za konceptualizaciju srca u izrazu *steže se komu srce*, s time što u ovome slučaju postoji agens koji metaforički steže srce. Jedini primjer iz korpusa pokazuje da je uzrok tjeskoba, dakle jedan osjećaj pokreće drugi osjećaj.

svilo se komu oko srca

(285) *Znao je da ide u velik grad kumu. I veselilo ga. Al kad je vidio kako je iz majčinih očiju udarila kiša, **svilo mu se oko srca** pa udri i on plakati.*

Idiomatski izraz svilo se komu oko srca izražava bol i tugu. Srce se metaforički konceptualizira kao mjesto za osjećaje (Niemeier, 2003: 199), ali je i vidljivo profiliranje mjesta oko srca. Nema izravnog dodira kao što je to npr. u izrazima u kojima se kamen nalazi na srcu. Srčani mišić se steže i pritom je kao tjelesno iskustvo osnova metonimijskog preslikavanja FIZIOLOŠKI I EKSPRESIVNI ODGOVOR NA EMOCIJU STOJI ZA EMOCIJU (Kövecses, 2003a: 134). Osim takve metonimijske konceptualizacije, očita je i već spomenuta metaforička konceptualizacija u kojem srce smatramo mjestom za osjećaje. Međutim, budući da konceptualno nema izravnog dodira sa srcem kao u *idiomatskim izrazima* s kamenom, intenzitet osjećaja nije jači.

9.2.2. Položaj srca u tijelu

Srce je smješteno u lijevom dijelu prsnoga koša, zapravo, medicinski rečeno, u sredogruđu. U uvodnome dijelu spomenuli smo da neznanstvene konceptualizacije nisu mogle uzeti u obzir znanstvene činjenice, a i kad je do medicinskih spoznaja došlo, ustaljene veze između jezičnog i konceptualnog, pa i sama ustaljenost među konceptima nije se mijenjala.

srce je *komu* na mjestu

(286) *Ona je sjedila do prozora, pa joj se vidjelo **da joj srce nije na mjestu**: sad se je bavila pletivom, sad gulila jabuku, sad krušku, sad je ustala i brisala znojne prozore (...)*

(287) *Jehovin sam svjedok pa prelistam novine, a i slova su taman za mene. Da mi kupi još i tranzistor, **bilo bi mi srce na mjestu** - kaže Antun.*

Srce se konceptualizira na 'onome pravome' mjestu u tijelu na kojem nas naše sjedište osjećaja preplavljuje pozitivnim osjećajima zadovoljstva i mirnoće.⁵⁶ Iz neznanstvene vizure svijeta nije ni važno koje je to pravo mjesto, ali s obzirom da se kucanje srca osjeća, približno se moglo odrediti gdje se srce nalazi. Međutim, prema konvencionaliziranom znanju znamo da ako nešto nije na dobrom mjestu, onda je na lošem.

skoči *komu* srce

(288) *Živio Ali-paša, naš gospodar! Nadvor s Mahmudom! **Ali-paši skoči srce** od nade, zapovjedi svojoj četi da se poreda i bude spremna svaki čas na njegovu zapovijed..*

(289) *Izljubismo se Albert i ja, a djevojka će kroz posmijeh veselo: -E, kad ste takvi poštenjaci, kad **mi srce** toli **veselo skoči**, zapečatit ću i ja to svjedočanstvo.*

⁵⁶Za značenjsku razliku švedskog izraza *ha hjärtat på rätta stället* ('imati srce na pravome mjestu') v.10.2.2.

U slučaju da se srce više ne nalazi na svome uobičajenom mjestu, ali pod uvjetom da poskoči u dio tijela koji je na višem mjestu od mjesta na kojem je srce fizički smješteno, u nama se budi osjećaj iznimne sreće, veće nego od one kada je srce na mjestu. Uz već spomenute konceptualne mehanizme SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM (Niemeier, 2003: 23) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199), u konceptualizaciji sreće osobito se ističe orijentacijska metafora SREĆA JE GORE (Lakoff i Johnson, 1980: 15), odnosno *predodžbena shema* VIŠE JE GORE (Lakoff i Johnson, 1980: 15).

srce je ušlo u pete *komu*

- (290) *Ono u Splitu i Slavonskom Brodu iskazano primitivno nasilništvo i bukaštvo posljedica je, tumači samouvjereno Sanader, HDZ-ove demokratiziranosti. Nakon što su gotovo uglas ponovili da većih demokrata od njih u Hrvatskoj nema, srce mi je ušlo u pete.*

Riječ je o konceptualizaciji srca koje je u petama, koje se konceptualizira kao živući organizam (SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM (Niemeier, 2003: 23)) koje (svojevoljno) mijenja mjesto i u metonimijskom je odnosu s osjećajima (SRCE ZA OSJEĆAJE, Niemeier, 2003: 199). Zbog promjene mjesta nadolje javlja se osjećaj straha koji je motiviran razradom konceptualne metafore TUGA JE DOLJE (Lakoff i Johnson, 1980: 15).

9.2.3. Gesta – motivirajući mehanizam

ruku na srce

- (291) *Sve to, pa ni njegov otpor useljavanju u Austriju, ipak ne bi, **ruku na srce**, bilo dovoljno opravdanje za ovako žestoku reakciju na ulazak Haiderove stranke u vladu.*
- (292) *Ako Vlada bude imalo spretna, u našem gospodarskom pojasu nema mjesta za strane ribare jer je, **ruku na srce**, Jadran izlovljen.*

S rukom na srcu, koje se konceptualizira kao mjesto za emocije i stoji za čovjeka (SRCE ZA OSJEĆAJE, (Niemeier, 2003: 199); SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226)), onome što govorimo dajemo notu iskrenosti. Takvu gestu uočavamo i u mentalnom slikovlju ovog

izraza. Polaganje ruke na srce u većini se zapadnih civilizacija može koristiti kao gesta iskrenosti. Primjeri iz korpusa pokazuju da se ovaj izraz javlja samo kao komentirajuća diskursna oznaka, odvojena zarezima. Sintaktički bismo mogli zaključiti da je nastao kraćenjem glagolskog izraza *staviti/položiti ruku na srce*, koji rječnici koje smo koristili kao izvore ne navode.

Već smo spomenuli da smo iskrenost uključili u osjećaje (v. *dolaziti iz srca*), iako, strogo uzevši, ona nije osjećaj. Međutim, nalazi se na pola puta između racionalnog i emocionalnog te smo mišljenja da više zadire u emocionalno jer se, primjerice, neiskrenost može manifestirati osjećajem grižnje savjesti. S obzirom na to, a i na spomenute kognitivne mehanizme, smatramo da možemo govoriti i o konceptualnoj metonimiji SRCE ZA ISKRENOST.

Zaključak (fizički model srca)

Fizički model srca u prvom je redu motiviran neznanstvenim znanjima o srcu. *Idiomatski izrazi* metaftonimijski se konceptualiziraju putem fizioloških osobina srca, njegove funkcije, izgleda i položaja u tijelu.

Od fizioloških osobina srca izdvajamo njegovo kucanje kojim se iskazuju osjećaji ljubavi, nježnosti i privrženosti. Najjači intenzitet osjećaja izražen je *idiomatskim izrazom* *tuće* komu *srce* za kim, za čim, zbog samog značenja glagola *tući* i izvan *idiomatskog izraza*. Smatramo važnim istaknuti da se *idiomatskim izrazom* *zakuca* komu *srce* iskazuju intenzivniji osjećaji nego izrazom *kuca* komu *srce* za kim, za čim, a k tomu se u svim primjerima taj izraz javlja s priložima *jače* ili *brže*. Bol u srcu neznanstvena je percepcija srca jer srce ne boli, boli srčani mišić. Međutim, česti su *idiomatski izrazi* u kojima se metaforički konceptualizira bol srca, a kojima se izražava patnja i žal. Srce se može konceptualizirati i kao živući organizam koji vrši radnje koje mu fiziološki nisu svojstvene, nego su metaforički konceptualizirane (npr. *igra* komu *srce*; *vuče* koga *srce* i dr.), a kojima se iskazuju radost ili privrženost. Srce na konceptualnoj razini može rasti i stezati se čime se izražava osjećaj velikog zadovoljstva, odnosno bola. Može se konceptualizirati i područje oko srca (*svilo se* komu *oko srca*) čime se također iskazuje bol.

Položaj srca igra važnu ulogu u konceptualizaciji. Može biti na svome pravome mjestu, pri čemu govorimo o osjećaju zadovoljstva, ili se pomicati prema gore, i izazivati

osjećaj sreće, ili prema dolje, čime izaziva osjećaj straha. Osjećaj zadovoljstva i straha u skladu je s konceptualnom motivacijom (SREĆA JE GORE, TUGA JE DOLJE).

U ovaj smo model uvrstili i gestu polaganja ruke na srce koja motivira *idiomatske izraze* kojima se unutar ovog modela konceptualizira iskrenost.

9.3.Intelektualni model srca

U intelektualnom modelu srca nalazimo ostatke zajedničkog kulturnog znanja u kojemu je srce smatrano i kao središte razuma, a da bi se strogo odvajanje uma/glave za razum, a srca za osjećaje dogodilo već spominjanim Descarteovim racionalizmom (Foolen, 2008).

Ne možemo smatrati da je riječ o kulturnom nasljeđu koje je vezano uz hrvatski ili čak neki drugi slavenski kulturni krug, nego uz širi, zapadni kulturni krug. Pitanje je jedino do koje su mjere ostaci takve konceptualizacije srca zadržani i u *idiomatskim izrazima* danas u pojedinim jezicima. U hrvatskom nema primjera koji bi pokazivao tipično preddescarteovsku konceptualizaciju srca kao sjedišta umnoga, nego je riječ o onome što ćemo nazvati tzv. emocionalnom memorijom. U švedskom, vidjet ćemo, takva je emocionalna memorija u *idiomatskim izrazima* prisutna u manjoj mjeri.

staviti na srce

(293) *To se zaključuje i iz njegovih riječi odmah na početku propovijedi, kad naglašava da su sveci oni koji usrećuju narode, da bi odmah nadodao: "To bih vam želio **staviti na srce** kad slavite spomen na jednog mladog čovjeka koji je nastojao slijediti poziv sv. Pavla apostola prvim kršćanima."*

Srce se u ovom primjeru konceptualiziralo kao sjedište i umnoga i emocionalnoga. Naime, na srce stavljamo nešto što nam je emocionalno važno i što ne smijemo zaboraviti. U ovom primjeru riječ je o osobi, a u konceptualizaciji se ističe razrada konceptualne metafore SRCE ZA SJEĆANJE (Takács, 2014: 17), SRCE ZA EMOCIONALNO SJEĆANJE.

izabranica srca

- (294) *Jedino što Peru danas nedostaje je **izabranica srca** s kojom će u suton jahati konavoskom vilinskom bajkom.*

U ovom se izrazu srce metaforički konceptualizira kao entitet koji ima vlastitu volju, odnosno mogućnost biranja. Doduše, vrlo je očita konceptualna poveznica čovjeka i srca konceptualnom metonimijom SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226). Riječ je o gotovo racionalnom odabiru iz širokog dijapazona osjećaja, odnosno izabranici. Mišljenja smo da su u ovom primjeru, a i u cijelom intelektualnom modelu, najfluidnije granice između domene osjećaja i domene racionalnog. Srce, koje je u metonimijskom odnosu s čovjekom, odabire izabranicu koja je apsolutno u domeni osjećaja, ali je izbor bar djelomično obojen njegovim promišljanjem. Iako tvrdimo da je u ovom primjeru ostvarena metonimijska povezanost srca s razumom, jer je odabir kognitivni proces, smatramo da je ipak više profilirana domena osjećaja, odnosno konceptualna metonimija SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199).

koliko god ti srce želi (zaželi, hoće)

- (295) *Mjesta ima **koliko ti srce želi**, najveća je gužva u parku u središtu grada (...)*
- (296) *Na televiziji sam ne prošlog ponedjeljka naslušao tračeva na račun sudaca **koliko ti srce želi**.*

I u ovim se izrazima srce konceptualizira kao entitet koji je na prvi pogled odvojen od čovjeka jer ima vlastite želje. Međutim, na konceptualnoj razini srce je povezano s čovjekom konceptualnom metonimijom SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226), a značenje je motivirano i konceptualnom metonimijom SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199). Ako nešto/nečega želimo, zaželimo ili hoćemo koliko nam srce želi, znači da srce promišlja kolike su granice takvog 'htijenja', pa makar bile i beskonačne. Budući da 'htijenje' i promišljanje srca o granicama zadire u kognitivno, ovaj smo *idiomatski izraz* uvrstili u intelektualni kulturni model, ali pritom ne negiramo da je 'htijenje' izravno povezano s domenom osjećaja.

na jeziku je *komu*, što *mu* i na srcu

(297) *O, dragi Ribičeviću, vi dobro znate da mi je na jeziku što mi je na srcu - pohvali se Sabina (...)*

(298) *Ne mislite da sam ja takov kakova su druga gospoda, zato što kaput na sebi nosim. Što mi je na srcu, to mi je na jeziku.*

Ako nam je na jeziku ono što nam je srcu, govorimo bez zadržke i bez laži. Primjeri iz korpusa pokazuju da je značenjski ovaj izraz uvijek isti, ali zanimljivija je njegova konceptualizacija kao i razlog zbog kojeg smo ga uvrstili u intelektualni model srca.

Nesumnjivo je da se srce konceptualizira metaforički kao MJESTO ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199), a u ovom slučaju i metonimijski je utemeljeno na konceptualnoj metonimiji SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226). U intelektualni model uvrstili smo ga zbog konceptualizacije jezika i njegovog odnosa prema srcu. Prisjetimo li se jedne od osnovnih metafora temeljenih na *predodžbenoj shemi* spremnika, ČOVJEK JE SPREMNIK (Lakoff i Johnson, 1980: 16), u spremniku je i srce i jezik. Međutim, jezik se nalazi u samome otvoru spremnika (čovjeka), u ustima, i jedan je od najvažnijih dijelova govornog aparata.⁵⁷

Kao što smo već primijetili u kulturnom modelu osjećaja, osjećaji se mogu konceptualizirati kao sadržaj u spremniku (OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU, Kövecses, 2003: 65, 136), a mogu se izliti i doprijeti do usta te se verbalizirati doslovno jezikom kao organom. Ono što se verbalizira, odnosno na jezičnoj razini izriče ovim *idiomatskim izrazom*, direktno je povezano s iskrenošću. Upravo zbog verbalizacije koja obuhvaća i čovjekovu kognitivnu sferu, smatramo da je ovom izrazu mjesto u intelektualnom modelu srca, ali ne negiramo povezanost s domenom osjećaja.

⁵⁷U konceptualizaciji duše govori se o ustima kao o ulasku u spremnik: „Mouth is understood as being an opening to the container (door to the house) and when soul leaves the house, it leaves through mouth (There is an expression in Croatian: *Duša mi je bila na jeziku* ‘My soul was on my tongue’), which means being very close to death.” (Štrkalj Despot, Skrynnykova i Ostanina Olszewska, 2012: 473)

urezati se *komu* u srce

- (299) *Spomenuta ćelija Al-Qaide ističe da nakon 15. kolovoza ne će više biti novih poruka, bit će samo "djela koja će se urezati u srce Europe".*

usjeći se *komu* u srce

- (300) *Pojedini prizori iz Svetog pisma usjekli su mi se srce i to sam htjela.*
- (301) *(...) to bi on uvijek mislio na Ružu, jer mu se ona bila duboko usjekla u pamet i u srce.*
- (302) *Takvi mi se duboko usjekloše u srce: bit će oni svi valjda siromašni študenti.*

U oba *idiomatska izraza* istaknut je kognitivni mehanizam predodžbenih metafora, prizor usijecanja u srce (nožem). Srce je i metaforički konceptualizirano kao SRCE ZA EMOCIONALNO SJEĆANJE što je razrada konceptualne metafore SRCE ZA SJEĆANJE (Takács, 2014: 17). Zanimljivo je da se i u ovim primjerima konceptualizacijama lokalitet (Europa) personificirano konceptualizira kao živo biće koje ima spremnik (srce), a koje metonimijski stoji za čovjeka.

Na značenjskoj razini oba *idiomatska izraza* izražavaju izrazito neugodno iskustvo koje se pamti. U pamćenju vidimo elemente intelektualnog modela srca kao središta razuma, doduše ne prototipnog, ali dovoljno prisutnog da srce stoji i kao mjesto za pohranu pamćenja, ali ne faktografskog, nego onog koje je izravno povezano s emocijama. U oba izraza riječ je o negativnim, neugodnim sjećanjima koje u nas pobuđuju osobe (301) (302) ili kakvi prizori (300) ili postupci (299).

živjeti u čijem srcu

- (303) *Nisu pisci mačji kašalj, žive oni u srcu naroda.*
- (304) *(...) ne po tome što bismo bili tjelesno jaki, nego zato što živimo u srcu naroda.*

Srce se konceptualizira kao spremnik za osjećaje, što je vidljivo i na jezičnoj razini jer prijedlog u najčešće priziva *predodžbenu shemu* spremnika (Rudzka-Ostyn, 2003: 48). *Predodžbena shema* spremnika metaforički se konceptualizira i stoga se srce konceptualizira kao spremnik za osjećaje (Niemeier, 2003: 206). U srcu imamo nešto prema čemu gajimo simpatije, ali se ipak profilira koncept pamćenja s ciljem nezaboravljanja. Stoga je neupitno da u ovoj konceptualizaciji sudjeluje i konceptualna metonimija SRCE ZA EMOCIONALNO SJEĆANJE, a u *idiomatskom izrazu živjeti u čijem srcu* i metafora SRCE JE NASTAMBA. Nastanjuje se nešto što pretendira na stalnost i što je zaštićeno od zaborava. U odnosu na izraze *usjeći* i *urezati se u čije srce*, metaforom SRCE JE NASTAMBA i na jezičnoj je razini značenje (simpatija) intenzivirano.

ostati u srcu

- (305) *I u sastanku s Novalićem potvrđeno je kako se Ćiro i Osijek još uvijek vole javno. I čelniku „bijelo-plavih“ istaknuo je da je Osijek njegov drugi klub i kako će mu Slavonija uvijek **ostati u srcu**.*
- (306) *Sarajevo je grad koji mi je **ostao u srcu**.*
- (307) *Gospođa Baldani je jedna od mojih najdražih pjevačica. Ne znam u čemu je bolja, da li kao Amneris ili Brangäna, a u Missi solemnis **ostala mi je u srcu** zauvijek.*

U srcu nam ostaju lokaliteti (305) (306) ili likovi (307) koje ne želimo zaboraviti zbog toga što su nas ganuli. Stoga je i ovdje riječ o srcu kao spremniku u koji pohranjujemo sjećanja uz koja smo osobito emocionalno vezani. Uz kognitivni mehanizam konceptualne metafore SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206) i OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003a: 65, 136) u konceptualizaciji se ističe razrada konceptualne metonimije SRCE ZA SJEĆANJE (Takács, 2014: 17), SRCE ZA EMOCIONALNO SJEĆANJE.

istrgnuti koga, što iz srca

- (308) *Nije htjela da tjera mak na konac nego odluči da se poigra njome kao mačka mišem znajući da ima vremena da je ščepa, da joj **istrgne onu tajnu iz srca**.*

(309) *Bio sam s drugom oženjen, ali nikada **nisam mogao istrgnuti iz srca onu koju već petnaest godina ljubim.***

(310) *Često bi osjećao da mu nešto u srcu nije u redu, a onaj prozor u Karlovcu i **onu lijepu crnokosu glavicu nije nikako mogao istrgnuti iz srca.***

Konceptualizaciju trganja koga ili čega iz srca možemo promatrati iz dvije perspektive, ovisno o tome jesmo li mi vlasnici srca pa time istovremeno i agensi i pacijensi radnje (309) (310) ili smo agensi koji nad nekim drugim pacijensom vrše glagolsku radnju (308). Budući da korpus bilježi samo tri primjera uporabe ovog *idiomatskog izraza*, ne možemo donositi zaključke o tome koja je od dviju varijanti frekventnija. U prvoj varijanti iz vlastitog srca čupamo osobu ili predmet, a u drugoj tajnu. I ovdje se zbog broja primjera ne bismo usudili donijeti zaključak, nego samo tendenciju da u prvoj varijanti glagolska radnja kao temu obuhvaća nešto konkretno i apstraktno, a u drugoj samo nešto apstraktno. Srce se konceptualizira kao SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206) u kojem su OSJEĆAJI SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003a: 65, 136), ali metonimijski stoji za emocionalnu memoriju (SRCE ZA EMOCIONALNO SJEĆANJE kao razradu konceptualne metafore SRCE ZA SJEĆANJE (Takács, 2014: 17)).

izbrisati koga, što iz srca

(311) *Jao onomu sinu čovjeka koji je iz srca svoga **izbrisao najljepše riječi Spasitelja (...)***

Jedini primjer iz korpusa (311) pokazuje da iz srca kao spremnika za osjećaje brišemo nečije riječi. Usporedimo li ovaj *idiomatski izraz* s izrazom *istrgnuti koga, što iz srca*, primjećujemo da nismo naišli na primjer u kojem bismo iz srca izbrisali osobu. Pretpostavljamo da razlog leži u glagolu *izbrisati* koji kao pacijensa češće privlači apstraktne entitete (poruka, posljedica, laž, sramota, činjenica, spomen itd.) od konkretnih poput osoba.

Na ova dva izraza i konceptualizacije srca primjenjuju se kognitivni mehanizmi konceptualne metafore SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206) i OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003a: 65, 136). Uočavamo i razradu konceptualne metonimije SRCE ZA SJEĆANJE (Takács, 2014: 17), SRCE ZA EMOCIONALNO SJEĆANJE.

Zaključak (intelektualni model srca)

U intelektualnom modelu srca nailazimo na ostatke predracionalističke konceptualizacije srca u kojima je srce još od antike bilo sjedište i umnog i emocionalnog. Stoga je većina *idiomatskih izraza* uključenih u ovaj model obojano i umnim i emocionalnim. Naime, riječ je o tome da su u srcu pohranjeni osjećaji ili informacije uz koje smo emocionalno vezani i koje ne želimo zaboraviti. Osnovni kognitivni mehanizmi većine *idiomatskih izraza* je razrada konceptualne metonimije SRCE ZA SJEĆANJE (Takács, 2014: 17), SRCE ZA EMOCIONALNO SJEĆANJE, kao i konceptualna metonimija SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199). Tako, na primjer, na srce ili u srce stavljamo ono što nam je važno i što ne smijemo zaboraviti ili se čak u srce nešto nastanjuje kako bi se spasilo od zaborava (*živjeti u čijem srcu*). U *idiomatskom izrazu izabranica srca i koliko god ti srce/duša želi (zaželi, hoće)* uočavamo i misaoni aspekt srca kao davnog središta razuma jer je riječ o odabiru i htijenju srca, koji je u metonimijskom odnosu s čovjekom, a i odabir i htijenje su kognitivni procesi. Iskrenost povezujemo i s *idiomatskim izrazom na jeziku je komu, što mu i na srcu* u kojem se osjećaji izljevaju ili izlaze iz srca kao spremnika i dolaze do usta u kojima se verbaliziraju jezikom, a proces verbalizacije je intelektualni/kognitivni proces.

10. Motivacija idiomatskih izraza sa sastavnicom *hjärta* u švedskom jeziku

10.1. Kulturni model osjećaja

Kulturni model osjećaja u najširem znanju ouhvaća znanja o osjećajima i načinima na koji se oni iskazuju. Kao što smo spomenuli u kulturnom modelu osjećaja pri analizi *idiomatskih izraza* sa sastavnicom *srce* u hrvatskom (v. 9.1.), osjećaji su emocionalne senzacije koje doživljavamo i koje mogu biti oku vidljive ili nevidljive. Što se jezične razine tiče, unutar ovog kulturnog modela koji motivira *idiomatske izraze* sa sastavnicom *hjärta* u švedskom, očekujemo i tzv. pozitivne i negativne osjećaje. Štoviše, očekujemo mnogobrojne osjećaje, kao i u hrvatskom, budući da smo u poglavlju o simbolici srca (v. 3) spomenuli da i skandinavski kulturni krug smatra srce sjedištem osjećaja. Analizom primjera pokazat ćemo da se radi o modelu koji motivira mnogobrojne *idiomatske izraze*, te da je osobito bogat raznolikim metaforičkim razradama od kojih se mnoge temelje na konceptualnim

metonimijama. Upravo nam metaforičke razrade mogu otkriti različite konceptualizacije srca u hrvatskom i švedskom, a koje ćemo usporediti u raspravi (v. 11)

10.1.1. Konceptualizacija spremnika

Kao i u hrvatskom, srce se i u švedskom može konceptualizirati kao spremnik. Spremnik je jedna od temeljnih metaforiziranih *predodžbenih shema* koje na temelju izravnog tjelesnog iskustva motiviraju metaforička preslikavanja. Razradom konceptualne metafore SRCE JE SPREMNIK, nailazimo na metaforu SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206), a SRCE JE SPREMNIK razrada je konceptualne metafore ČOVJEK JE SPREMNIK (Lakoff i Johnson, 1980: 16) metonimijom DIO ZA CJELINU (Radden i Kövecses, 1999: 21). Čovjek se također može konceptualizirati kao spremnik koji je svojom kožom odijeljen od vanjskoga svijeta. Budući da su osjećaji u nama, a ne izvan nas, mogu se konceptualizirati kao sadržaj spremnika: OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003a: 65, 136), odnosno kao sadržaj srca: SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206). U svim ovim metaforičkim konceptualizacijama prisutna je metonimijska osnova metaforičkih preslikavanja SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199).

öppna sitt hjärta (dosl. otvoriti svoje srce)⁵⁸

- (312) *En indignerad bibliotekarie, en medelålders kvinna vars ansikte hettar så att det nästan doftar av förtrytelse, kräver mig på besked med en ytterst distingerad accent, nära nog oxfordsk: "Hur kan ni förklara det! Detta är vad jag skulle säga om jag svarade henne: amerikaner älskar att **öppna sitt hjärta** för utländska besökare.*

*'Ogorčena bibliotekarka, žena srednjih godina čije se lice toliko žari da gotovo miriše na bijes, traži od mene odgovor na iznimno odličnom naglasku, gotovo oksfordskom: „Kako to možete objasniti! Ovo bi joj rekao da sam joj odgovorio: Amerikanci vole **otvoriti svoje srce** stranim posjetiteljima.'*

- (313) *Genom att **öppna sitt hjärta** för folk öppnade de sig för honom.*

'Otvorio je svoje srce ljudima, pa su se oni otvorili njemu.'

⁵⁸ U primjerima iz korpusa *idiomatski izrazi* prevedeni su kalkiranjem (formalna korespondencija) kako bi na jezičnoj razini konceptualizacija bila jasnija; preostali dio primjera preveden je tako da najbolje odgovara duhu hrvatskog jezika

- (314) *Hon **öppnade sitt hjärta** för den svarta musiken från Motown, men turnerade 1964 i Sydafrika, fyra år efter Sharpevillemassakern, för en halvblandad publik (vita och svarta satt i skilda sektioner) innan hon blev utslängd ur landet.*

'Otvorila je svoje srce crnoj glazbi iz Motowna, ali je bila na turneji 1964. u južnoj Africi, četiri godine nakon masakra u Sharpevilleu. Prije negoli su je istjerali iz zemlje, svirala je pred mješovitom publikom (bijelci i crnci sjedili su u odvojenim redovima).'

- (315) *Den repliken blev min lycka, ty den överrumplade krigsårens hemlige agent Mäkelä och **öppnade hans hjärta** för mina stenografiska anteckningar.*

*'Taj odgovor bio je sretan po mene jer je zateklo Mäkelä, dugogodišnjeg tajnog agenta u godinama rata, i **otvorilo njegovo srce** za moje stenografske bilješke.*

- (316) *Om jag kan **öppna mitt hjärta** och känna kärleken flöda in.*

*'Da samo mogu **otvoriti svoje srce** i osjetiti kako ljubav utječe.'*

Spremnik možemo otvarati i tako izravno otkriti i povjeriti svoje najdublje osjećaje živim bićima (312) (313), apstraktnim pojavama (314) i predmetima (315) ili možemo biti otvoreni za primanje novih osjećaja (316).

U korpusu smo pronašli i primjere u kojima iz srca puštamo osjećaje (317), iako je takva konceptualizacija vezanija uz izraz *utgjuta sitt hjärta* (hrv. *izliti svoje srce*).

- (317) *Han påpekar det märkliga i att nu är det han som **öppnar sitt hjärta** och lämnar ut sin sorg och smärta, sitt nederlag och ynkliga jag.*

*'On ističe kako je neobično što je sad on taj koji **otvara svoje srce** i pušta tugu i bol, poraz i bijednog sebe.'*

Pronašli smo i metonimijski primjer (318) LOKACIJA ZA GRAĐANE u kojem grad otvara svoje srce.

- (318) *När klaffarna på Tower Bridge gick upp var det som om London **öppnade sitt hjärta** för Göteborg.*

*'Kad su se krakovi Tower Bridgea podigli, činilo se kao da je London **otvorio svoje srce** Göteborgu.'*

Srce u svim primjerima ima semantičku ulogu trpitelja ili agensa. Međutim, stvarni trpitelj ili agens nije srce, nego osoba. Stoga su metaforičke konceptualizacije srca kao spremnika za osjećaje temeljene na konceptualnoj metonimiji SRCE ZA ČOVJEKA (Niemeier, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199). Od ostalih kognitivnih mehanizama uočavamo one koje smo već spomenuli u uvodu: SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206) i OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003a: 65, 136).

fylla ngns hjärta (dosl. ispuniti čije srce)

(319) *Men de har flyttat in och **fyller våra hjärtan** med sång .*

*'Ali oni su se uselili i **pune naša srca** pjesmom'*

(320) *Tanken på att du en vacker dag kommer bli pappa till våra framtida barn **fyller mitt hjärta** med en enorm värme och glädje.*

*'Ideja da ćeš jednog lijepog dana biti tata naše buduće djece **ispunjava moje srce** izuzetnom topline i radošću.'*

Srce se konceptualizira kao spremnik u koji možemo nešto uliti – primjeri pokazuju da su to osobe (319) ili osjećaji (320). Vidljivo je da u srce ulijevamo pozitivne emocije - veselje, radost i toplinu, a što se konceptualizira konceptualnim metaforama SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206) i OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003a: 65, 136). U osnovi metaforičkih konceptualizacija su i metonimije SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199).

U korpusu uočavamo i konceptualizacije stanja unutar spremnika.

med sorg i hjärtat (dosl. s tugom u srcu)

(321) *Det är **med sorg i hjärtat** vi konstaterar att hudkliniken vid Lundby sjukhus ska upphöra i oktober.*

'S tugom u srcu konstatiramo da će Klinika za kožne bolesti u bolnici Lundby prestati s radom u listopadu.'

(322) *Det är **med sorg i hjärtat** som jag ser andra patienter som inte får någon tillgång till den psykoterapeutiska behandlingen som har hjälpt mig.*

'S tugom u srcu promatram druge pacijente koji nisu dobili mogućnost odlaska na psihoterapiju koja je meni pomogla.'

Ovaj *idiomatski izraz* sa značenjem tuge konceptualizira se u srcu već spomenutim kognitivnim mehanizmima: konceptualnim metaforama SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206), OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003a: 65, 136) i metonimijom SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199).

det svider i hjärtat (dosl. peče i boli u srcu)

(323) *Ett samtal med en av systrarna förklarade läget: hon var en skam för familjen, hennes tillhörigheter var förstörda. Hon hade inte längre en familj eller ett hem att återvända till. - Det är en stor sorg. **Det svider i hjärtat**. Jag saknar min mamma.*

*'Razgovor s jednom od sestara razjasnio je situaciju: Za obitelj je predstavljala sramotu, uništili su joj stvari. Nije imala ni obitelj ni dom kojemu se može vratiti. -To je velika žalost. **To me boli i peče u srcu**. Nedostaje mi mama.'*

(324) *Han var tvungen att passera den gräsmatta där vi kickade boll på Gräshagen och lyckan var total när han ställde sig i målet och vi fick dra iväg ett par bollar. **Det sved i hjärtat** när Kubben gick till Elfsborg och inte ens det faktum att han fick dra på sig landslagströjan skänkte tröst.*

*'Morao je prijeći travnjak na kojem su šutirali loptu u Gräshagenu. Bili smo izvan sebe od sreće kad bi on stao na gol, a mi izveli nekoliko udaraca. **To nas je zaboljelo i zapeklo u srcu** kad je Kubben otišao igrati za Elfsborg, a tugu nije umanjila ni činjenica da je na sebe navukao dres državne reprezentacije.'*

U primjerima uporabe *idiomatskog izraza det svider i hjärtat* također je riječ o konceptualizaciji tuge (323) (324), ali u srcu nije smješten osjećaj tuge nego se osjeća nelagodna senzacija pečenja i boli. Takva konceptualizacija nužno je metaforička jer je uvriježeno mišljenje da pečenje ne možemo doista osjetiti u srcu, eventualno npr. na koži, iako mogu postojati iznimke. Isto tako, srce ne boli, osim metaforički, boli srčani mišić. U konceptualizaciji uz već spomenute kognitivne mehanizme sudjeluju i konceptualne metafore

EMOCIONALNA POVREDA JE FIZIČKA OZLJEDA (Lakoff, Espenson, Schwartz, 1991: 127) i EMOCIONALNA BOL JE FIZIČKA BOL (Kövecses, 1986: 85). Zanimljivo je da je riječ o konceptualizaciji „negativnih“ osjećaja budući da je pečenje konceptualno povezano s toplinom, a domena topline obično se preslikava u domenu pozitivnih osjećaja: NAKLONOST JE TOPLINA (Kövecses, 2003a: 93). Međutim, mišljenja smo da je u ovoj konceptualizaciji riječ o preslikavanju iz domene vatre: OSJEĆAJ JE VATRA (Kövecses, 2003a: 38, 64, 75-7), tim više što se polazna domena vatre pokazala iznimno produktivnom u npr. konceptualizaciji bijesa BIJES JE VATRA (Kövecses, 2003a: 21, 70). Stoga zaključujemo da domena VATRA ima veći opseg (Kövecses, 1995a: 216) budući da se može iskoristiti za različite ciljne koncepte.

glad i hjärtat (dosl. radostan u srcu)

(325) *Man ligger där i gräset och nynnlar med, och blir **glad i hjärtat** av den varma orkesterklängen.*

*'Ležim ondje u travi i pjevušim s njima i postanem **radostan u srcu** od toplog zvuka orkestra.'*

(326) *Blir **glad i hjärtat** när nya rörelser och verksamheter dyker upp i stan.*

*'Postajem(o) **radosni u srcima** kad se u gradu pojave novi poslovne djelatnosti i aktivnosti.'*

Stanje unutar spremnika može se konceptualizirati i kao osjećaj radosti (325) (326), ne samo kao tuge kao što su to pokazali prethodni primjeri. Riječ je o metaforičkoj konceptualizaciji u kojoj je sreća u srcu, a time i konceptualnoj metafori SREĆA JE U SRCU, što je razrada konceptualne metafore OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003a: 65, 136). Uz konceptualnu metaforu, jaka je i metonimijska povezanost s konceptualnom metonimijom SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199)

komma från hjärtat (dosl. doći/dolaziti iz srca)

(327) *Soulmusiken är för Ulf musik som **kommer från hjärtat** - musik som är mjuk och kärleksfull. Hans "predikningar" är effektiva, fyllda av budskap, men samtidigt underhållande, orden **kommer direkt från hjärtat**.*

*'Za Ulfa je soul glazba glazba koja **dolazi iz srca** – glazba koja je nježna i puna ljubavi. Njegove 'propovijedi' su učinkovite, pune poruka, ali istovremeno i zabavne, riječi **dolaze izravno iz srca.**'*

(328) *Men jag vägrar att använda någon ordbok, när jag skriver använder jag ord som jag lärt mig genom erfarenhet, orden **ska komma från hjärtat.***

*'Ali odbijam koristiti bilo koji rječnik, kada pišem, upotrebljavam riječi koje sam naučio iskustvom, riječi trebaju **doći iz srca.**'*

Srce se konceptualizira kao spremnik i središte osjećaja. Ako nešto dolazi iz srca, nužno je obojeno osjećajem dragosti, nježnosti i ljubavi (327) (328). Ali primjeri pokazuju da je riječ i o konceptualizaciji iskrenosti. O razlozima uvrštavanja iskrenosti u domenu osjećaja već smo govorili u analizi hrvatskih *idiomatskih izraza*.

utgjuta sitt hjärta (dosl. izliti svoje srce)

(329) *Hur skulle han få de andra att förstå att han älskade henne, när han inte kunde få henne att förstå det, fast han kände ett sådant behov av att **utgjuta sitt hjärta** den där kvällen?*

*'Kako je mogao druge navesti da shvate da je voli kad ni nju nije mogao navesti, iako je imao potrebu da tu večer **izlije svoje srce.**'*

(330) *Sedan gick det plötsligt upp för henne att Knighton också höll på att **utgjuta sitt hjärta** för henne ungefär som Derek hade gjort men på ett helt annat sätt.*

*'Poslije joj je odjednom sinulo da joj je Knighton skoro **izlio svoje srce** otprilike onako kako je to učinio Derek, ali na sasvim drugi način.'*

U ovom *idiomatskom izrazu* konceptualiziraju se osjećaji koje želimo s drugima podijeliti, ali su toliko skriveni da se cijeli sadržaj srca treba izliti (329) (330). Riječ je, primjerice, o osjećaju ljubavi. Upravo zbog ovakve konceptualizacije značenje ovog izraza intenzivnije je od *öppna sitt hjärta* u kojem se spremnik samo otvara (331):

- (331) *I nöd och lust. Musikteater med Skövde-operan. Kulturen kl 19. Lägg ut! God kväll. I dag är Sverige ett mångkulturellt land. Men frågan är: **Har vi öppnat våra hjärtan?** Vi ställer frågan till Gunilla von Bos-Schultz: Absolut.*

*'U zdravlju i u bolesti. Glazbeno kazalište s operom Skövde. Kultura u 19 h. Uživo! Dobra večer. Danas je Švedska multikulturalna zemlja. **Jesmo li otvorili svoja srca?** Pitali smo to Gunillu von Bos-Schultz: Naravno.'*

tala fritt ur hjärtat (dosl. govoriti slobodno iz srca)

- (332) *Möjligen kan man säga att det har blivit lite tystare i partiet, att de som tidigare **talade fritt ur hjärtat** om dessa frågor har tystnat en del.*

*'Mogli bismo reći da je u stranci postalo malo tiše, da su se svi koji su ranije **govorili slobodno iz srca** o tim pitanjima malo utišali.'*

- (333) *Hon gjorde ingenting för att dölja sin glädje när den ryska tv-kanalens reporter gav henne mikrofonen och uppmanade henne att **tala fritt ur hjärtat**.*

*'Nije učinila ništa kako bi sakrila svoju sreću kada joj je novinar ruske televizije dao mikrofona i potaknuo je da **slobodno govori iz srca**.'*

Ako govorimo slobodno iz srca, govorimo bez zadržke, iskreno. Kognitivni mehanizmi koji sudjeluju u konceptualizaciji su konceptualne metafore SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206), OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003a: 65, 136) i metonimije SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199). Na temelju jezičnih podataka mogli bismo zaključiti da, kao što je to i u hrvatskom, možemo govoriti o konceptualnoj metafori ISKRENOST JE U SRCU.

10.1.1.1. Konceptualizacija dubine spremnika

ur djupet av sitt hjärta (dosl. iz dubine svog srca)

- (334) *När nu Tomas sett sin mors förtvivlan, hade han gömt sig, fallit på knä och bett **ur djupet av sitt hjärta**, att brodern inte skulle dö.*

*'Kada je sada Tomas vidio majčino beznade, sakrio se, pao na koljena i molio se **iz dubine svog srca** da brat ne umre.'*

- (335) ***Ur djupet av mitt hjärta** sände jag en tacksam tanke till Miles Fabian, för att han insisterat på att vi skulle öppna separata konton i vars och ens namn där för vad han behagade kalla fickpengar.*

*'**Iz dubine svog srca** sam mislima uputio zahvalu Milesu Fabianu jer je on inzistirao da za svakoga otvorimo zaseban račun, za ono što je volio nazivati džeparcem.'*

- (336) *Jag skrek **ur djupet av mitt hjärta**, hoppet är jättestort, säger han.*

*'Vikao sam **iz dubine svog srca**, nada je jako velika, kaže on.'*

Iz primjera (334) (335) (336) je vidljivo da konceptualizacija dubine srca rezultira još jačim intenzitetom glagolske radnje. Srce je spremnik velike dubine, a jačina se konceptualizira konceptualnom metaforom INTENZITET JE DUBINA (Ogarkova, Soriano i Gladkova, 2016: 84).

Međutim, za razliku od hrvatskog, u dubini spremnika osjećaji su indirektno spremljeni i profiliraju se iz glagolske radnje. Riječ je o nadanju (u dobro) ili zahvalnosti.

10.1.1.2. Djelomična ispunjenost spremnika

Spremnik se može konceptualizirati i na taj način da je samo dijelom ispunjen.

få en plats i ngns hjärta (dosl. dobiti mjesto u čijem srcu)

- (337) *Kungens ställningstagande bidrog till att kuppörsöket misslyckades - och Juan Carlos **fick en plats i många spanjorers hjärtan**.*

'Kraljevo zauzimanje stajališta pridonjelo je neuspjehu državnog udara i Juan Carlos dobio je mjesto u srcima mnogih Španjolaca.'

- (338) *Det är inte säkert att de trädgårdar som hyllas i böcker och broschyrer blir de som får en plats i ditt hjärta.*

'Nije sigurno da će vrtovi koji se hvale u knjigama i brošurama biti oni koji dobivaju mjesto u vašem srcu.'

vinna en plats i ngns hjärta (dosl. osvojiti mjesto u čijem srcu)

- (339) *Ledningen, som inte trodde att detta kunde bli verklighet, försöker i sista sekunden roffa åt sig äran - men för sent, för herr Hekmati har vunnit en plats i elevernas hjärtan.*

'Uprava koja nije vjerovala da bi se to moglo ostvariti, pokušavala je u zadnju sekundu sebi pripisati zasluge – ali prekasno, jer je gospodin Hekmati već osvojio mjesto u učeničkim srcima.'

Iako je riječ o konceptualizaciji mjesta unutar srca, veličina je tog mjesta nepoznata. Stoga ne možemo procijeniti je li dobiveno ili osvojeno mjesto u srcu malo ili veliko gotovo kao i samo srce. No jasno je da cijelo srce nije ispunjeno jer na jezičnoj razini uočavamo izraz *en plats* (jedno mjesto) što podrazumijeva da uz njega postoji barem još jedno drugo mjesto u spremniku.

Uz ovakve konceptualizacije vežemo osjećaje naklonosti ili simpatije prema nekomu (337) (338) (339). Koncept osvajanja povezan je s konceptualnom metaforom LJUBAV JE DOBITAK (Sadikaj, 2010: 96), a kognitivni mehanizmi koji sudjeluju u konceptualizaciji ovih dvaju *idiomatskih izraza* su SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206), OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003a: 65, 136) (Niemeier, 2003:199) i metonimije SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199).

Zaključak (konceptualizacija srca kao spremnika)

Srce se konceptualizira kao spremnik za osjećaje, a kognitivni mehanizmi koji sudjeluju u konceptualizaciji su razrada konceptualne metafore SRCE JE SPREMNIK, SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206), koja je, s druge strane, razrada konceptualne metafore ČOVJEK JE SPREMNIK (Lakoff i Johnson, 1980: 16) metonimijom DIO ZA CJELINU (Radden i

Kövecses, 1999: 21). Uočavamo i konceptualnu metaforu OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003: 65, 136) i konceptualne metonimije SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) koje su osnova metaforičkih konceptualizacija.

Spremnik otvaramo i tako izravno otkrivamo i povjeravamo svoje najdublje osjećaje ili ga punimo osjećajima veselja, radosti i topline.

U spremniku možemo zateći određena emocionalna stanja putem tuge i bola, ali i radosti te zadovoljstva.

Iz srca mogu dolaziti osjećaj dragosti, nježnosti, ljubavi i iskrenosti, a može se konceptualizirati i njegova dubina, a time i iskrenost.

Srce kao spremnik može biti djelomično ispunjeno i uz takve konceptualizacije vežemo osvajanje nečije ljubavi ili naklonosti.

10.1.2. Srce je mjesto za osjećaje

Iznimno su brojni *idiomatski izrazi* u kojima srce u najširem smislu simbolizira sjedište osjećaja (Niemeier, 2003: 199), ali se npr. ne konceptualizira kao prototipan spremnik. To znači da u srce ništa niti ne ulazi, niti nešto izlazi iz njega, niti se opisuje stanje unutar srca. S druge strane, na temelju kulturnog znanja (npr. simbolike) znamo da je riječ o dijelu ljudskog tijela koji stoji za osjećaje (Niemeier, 2003: 199). Također smo mišljenja da je upravo u ovakvim konceptualizacijama izrazitija metonimijska veza s čovjekom, SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

ha hjärta (dosl. imati srca)

(340) *Skulle de **ha hjärta** att döda min vän utan orsak?*

*'Bi li **imali srca** ubiti mog prijatelja bez razloga?'*

(341) *Detta måtte vara en tung dag för Karin. Karin suckade, men svarade inte. -Jag vet inte hur Karin kan **ha hjärta** att sälja bort allt det där gamla.*

*'To zasigurno bijaše težak dan za Karin. Uzdahnula je, ali nije odgovorila. -Ne znam kako **ima srca** rasprodati svu tu starinu.'*

(342) *Visserligen var eremitens fåglar mycket bättre än vår Herres människor, men han kunde nog förstå, att Gud Fader ändock **hade hjärta** för dem.*

'Nesumnjivo su pustinjačke ptice bile bolje od Božjih ljudi, ali mogao je sigurno shvatiti da je naš Otac ipak imao za njih srca.'

- (343) Susan Maushart **har inte haft hjärta** att begränsa dotterns möjligheter att hålla kontakten med sina vänner i Australien.

'Susan Maushart nije imala srca ograničiti mogućnosti svoje kćeri da ostane u kontaktu sa svojim prijateljima u Australiji.'

- (344) Han eller hon måste **ha hjärta** för filmen, festivalen och alla dessa fantastiska människor som engagerar sig i den.

'On ili ona moraju imati srca za film, festival i sve te izvanredne ljude koji se oko njih angažiraju.'

- (345) Som spelare vill man visa att man **har hjärta**, jag älskar ju att spela för den här klubben, säger Erik Johansson.

'Kao igrač, želite pokazati da imate srce, baš volim igrati za ovaj klub', rekao je Erik Johansson.'

Ako imamo srca, imamo emocionalne snage (340) (341), suosjećajni smo (342) (343) ili činimo što s emocionalnim angažmanom (344) (345).

inte ha hjärta (dosl. nemati srca)

- (346) Vi **hade inte hjärta** att sälja honom när Sandra var mogen för stor häst.

'Nismo ga imali srca prodati kada je Sandra bila zrela za velikog konja.'

- (347) Jägare kallas dit men **har inte hjärta** att skjuta.

'Lovce zovemo ovamo, ali nemaju srca pucati.'

- (348) Det var ingen nära anförvant eller vän till henne som var död, men en begravning är i alla fall ett stort nöje för en kvinna av hennes klass, och jag **hade inte hjärta** att neka henne permission.

'Nije joj preminuo bliski rođak ili prijatelj, ali pogreb je u svakom slučaju bio veliko zadovoljstvo ženi njezinog staleža i nisam imao srca zabraniti joj da dođe.'

- (349) Han ser de prostituerade som människor och **har inte hjärta** att neka den unga flickan Sara hjälp när hon blivit gravid.

*'Prostitutke vidi kao ljudska bića i **nema srca** ne pružiti mladoj djevojci Sari pomoć kad je zatrudnjela.'*

Ako nemamo srca, nemamo emocionalne snage (346) (347) ili ne želimo koga povrijediti (348) (349).

Idiomatski izrazi ha/inte ha hjärtat izravno su motivirani kulturnim znanjem o važnosti srca – srce je najvažniji organ u tijelu, bez njega nema života, a simbolički stoji za afektivni svijet čovjeka. Uz konceptualnu metonimiju SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2009: 199) jaka je i metonimijska povezanost srca s čovjekom, SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

använda mer hjärta än hjärna (dosl. rabiti više srce od mozga)

(350) *Svenska kyrkan. Kort sagt vill han att kyrkan skall bli mer öppen och närvarande i samhället, att kyrkans folk skall **använda mer hjärta än hjärna**.*

*Švedska crkva. Ukratko, on želi da crkva bude otvorenija i prisutnija u društvu, da crkveni ljudi **trebaju rabiti više srce od mozga**.*

I u ovom *idiomatskom* izrazu riječ je o konceptualizaciji srca kao sjedišta čovjekova afektivnog svijeta (SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2009: 199)). Ako rabimo više srca, u sve ono što činimo uključujemo i svoju emocionalnu stranu ličnosti. U ovom je izrazu očita i dihotomija s umom, odnosno razumom za koji metonimijski stoji 'mozak'.

10.1.2.1. Konceptualizacija blizine

U korpusu uočavamo *idiomatske* izraze kojima se konceptualizira i područje oko srca i u takvim se konceptualizacijama profilira blizina srcu. U konceptualizaciji kao kognitivne mehanizme uočavamo razrade konceptualne metafore INTIMNOST JE BLIZINA (Kövecses, 2003a: 92) i to kao DRAGOST JE BLIZINA. Konceptualizacija blizine kao važnijeg koncepta od udaljenosti, motivirana je i konceptualnom metaforom VAŽNOST JE SREDIŠTE (Kövecses, 2003a: 90). Srce se metonimijski konceptualizira kao mjesto za osjećaje (SRCE ZA OSJEĆAJE

(Niemeier, 2003: 199)) i metonimijski se odnosi na čovjeka (Yu, 2009: 226)). Koncepti svidanja, dragosti i naklonosti usko su povezani s konceptom ljubavi (Kövecses, 2003a: 125).

ngt/ngn ligger ngns hjärta nära/närmast (dosl. *tko/što* leži *čijem* srcu blizu/najbliže)

(351) *Det är en annan, högre frihet som **ligger mitt hjärta nära**. 'Diktaren syftade på den andliga friheten, varje individs personliga integritet.*

*'Riječ je o drugoj, višoj slobodi koja **leži mom srcu blizu**. Pjesnik je ciljao na duhovnu slobodu, na osobni integritet svake individue.'*

(352) *Om de hade talat om det som just då **låg deras hjärtan närmast** skulle Ben ha sagt: "Hon har förändrats."*

*'Da su razgovarali o onome što je baš tad **ležalo njihovim srcima najbliže**, Ben bi rekao: "Promijenila se."*

Ako je osobi nešto blizu srca, to joj je i važno. Budući da je riječ o središtu emocija, osoba je oko onoga što joj je važno i emocionalno angažirana. Naš korpus kao temu bilježi samo apstraktne pojmove (351) (352).

Ako nešto leži najbliže srcu (352), emocionalna je angažiranost veća, nego ako leži samo blizu srcu (351). Takva konceptualizacija veće emocionalne angažiranosti ostvarena je konceptualnom metaforom INTENZITET JE BLIZINA (Kövecses, 1986: 82).

Slično značenje pokazuju i *idiomatski izrazi* u kojima nešto ne leži blizu srca, nego se nalazi, doslovno stoji, blizu srca, a u konceptualizaciji sudjeluju svi kognitivni mehanizmi navedeni u prošlom izrazu.

ngt/ngn står ngns hjärta nära/närmast (dosl. *tko/što* stoji *čijem* srcu blizu/najbliže)

(353) *Italienska utgjorde **ett språkområde** som alltid **stod hans hjärta nära**.*

*'Talijanski je bio jezično područje koje je oduvijek **stajalo njegovom srcu blizu**.'*

(354) *Deltagaren förstår att göra sig hörd i sådan musik som **står hans eller hennes hjärta närmast**.*

*'Učesniku je, naravno, draže da ga se čuje u takvoj glazbi koja **stoji njezinom ili njezinom srcu najbliže.***

- (355) *Många trodde att det var den äldste – prins Gustaf Adolf - som **stod hennes hjärta närmast.***

*'Mnogi su mislili da najstariji princ, princ Gustaf Adolf, **stoji njezinom srcu najbliže.***

- (356) *Fyra barnbarn **stod hennes hjärta nära.***

*'Četvero unučadi **stajalo je njezinom srcu blizu.***

Kao i u značenju prethodnog *idiomatskog izraza*, ako osobi netko ili nešto stoji blizu srca, to joj je važno i emocionalno je angažirana. Ako je riječ o *idiomatskom izrazu* *ngt/ngn står ngns hjärta nära/närmast*, u semantičkoj ulozi teme javljaju se i osobe (355) (356), a ne samo nešto apstraktno poput jezika (353) ili glazbe (354). Značenjsku razliku između dva varijantna oblika sa glagolskom sastavnicom *ligga* (dosl. ležati) i *stå* (dosl. stajati) ne primjećujemo. To svakako ide u prilog već navedenoj tvrdnji o važnosti konceptualizacije blizine, ali postavlja se i pitanje postoji li razlika između glagola *ligga* i *stå* s obzirom na to da se uz varijantni oblik *idiomatskog izraza* s glagolom *stå* kao tema mogu pojaviti i osobe. Ovakvu razliku objašnjavamo različitim vidovima konceptualizacija. Ako konceptualiziramo osobu, najvjerojatnije nam mentalna slika neće biti osoba koja leži, nego stoji.

ta ngt till sitt hjärta (dosl. uzeti što k svojem srcu)

- (357) *Och engelsmännen **har tagit** Ivanisevic **till sitt hjärta.***

*'Englezi **su uzeli** Ivaniševića **k svojem srcu.***

- (358) *Varken Charles eller Camilla är personer som folket med lätthet **tar till sitt hjärta.***

*'Ni Charles ni Camilla nisu osobe koje ljudi s lakoćom **uzimaju k svojem srcu.***

- (359) *Som vuxen är det betydligt svårare att **ta** en sådan film som "Casper" **till sitt hjärta.***

*'Odraslima je znatno teže **uzeti k svojem srcu** jedan takav film poput "Caspera".*

- (360) *Gillar bröderna Lejonhjärta. Själv har hon framför allt **tagit** Bröderna Lejonhjärta **till sitt hjärta**, eftersom boken visar en hoppfull värld.*

*'Volim Braću Lavljeg Srca. I sama je u prvom redu **uzela** Braću Lavljeg srca **k svom srcu** jer priča prikazuje svijet pun nade.'*

- (361) *Förra året släppte norskan som Sverige **har tagit till sitt hjärta** två skivor, A temporary dive och Duets (som hon på sommarens Hultsfredsfestival framförde med nästan alla sina gäster).*

*'Prošle je godine Norvežanka koju je **Švedska uzela k svojem srcu** izdala dva albuma, A temporary dive i Duets (koje je na ljetnom festivalu Hultsfred izvodila zajedno gotovo sa svim svojim gostima).'*

- (362) *Jan var född stockholmare men **tog snabbt Göteborg till sitt hjärta** och kom på de få år han bodde i Göteborg att bli en riktig lokalpatriot.*

*'Jan je rođen u Stockholmu, ali je ubrzo **uzeo Göteborg k svom srcu** i u tih nekoliko godina postao pravi lokalpatriot.'*

- (363) *Elliot, som i grunden är en passiv person, **tar** ändå Woodstock **till sitt hjärta** och förändras.*

*'Elliot, koji je zapravo pasivna osoba, ipak **uzima** Woodstock **k svom srcu** i mijenja se.'*

U ovom *idiomatskom izrazu* srce se konceptualizira kao središte osjećaja ljubavi konceptualnom metonimijom SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199). U konceptualizaciji sudjeluju i kognitivni mehanizmi konceptualnih metonimija FIZIČKA REAKCIJA ZA EMOCIJU STOJI ZA EMOCIJU (Kövecses, 2003a: 134) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226). Primićemo li što ili koga srcu, istovremeno razvijamo osjećaje svidanja i dragosti (357) (358) (359) (360) (361) te naklonosti u smislu emocionalne privrženosti (362) (363). Što je nešto bliže srcu, jači je i intenzitet osjećaja INTENZITET JE BLIZINA (Kövecses, 1986: 82). Za razliku od hrvatskog *idiomatskog izraza uzeti/uzimati što srcu*, kojima se izražava emocionalna pogođenost i povrijeđenost, švedskim se *idiomatskim izrazima* izražavaju spomenuti osjećaji svidanja, dragosti i privrženosti.

Srcu možemo uzeti osobu (357) (358), umjetnička djela (359), fiktivne likove (360), predmete (361) ili lokalitet (362) (363).

gå till hjärtat (dosl. ići do srca)

- (364) *Men här finns en tillsats av melankoli som **går till hjärtat**.*

*'Ali postoji i dodatak melankolije koja **ide do srca**.'*

- (365) *Ni ska veta, att ni betyder mycket för oss, när vi kommer in så där skraltiga och att er vänliga omtanke **går direkt till hjärtat**.*

*'Znajte da nam puno značite i kad stignemo tako slabi, vaša ljubazna briga **ide** izravno do srca.'*

(366) *Taube **går till våra hjärtan** även om jag saknade den heta tangoglöden.*

*'Taube **ide do naših srca** iako mi je nedostajala uzbudljiva strast tanga.'*

(367) *Om Puccini, som **går direkt till hjärtat**, med starka kvinnor i centrum*

*'O Pucciniju koji **ide** izravno do srca, s jakim ženama u središtu.'*

I u ovom *idiomatskom izrazu* sa značenjem "ganuti" srce se konceptualizira kao središte čovjekovog afektivnog svijeta, SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) do kojeg nam nešto dopire, čime se također aktivira kognitivni mehanizam FIZIČKA BLIZINA JE EMOCIONALNA BLIZINA.

U obje konceptualizacije primjećujemo kretanje do srca. Kad je put do srca prijeđen, aktiviraju se osjećaji, u ovom slučaju osjećaj dragosti. Korpus pokazuje da je ono što nam dopire do srca češće nešto apstraktno poput melankolije ili brige, (364) i (365), nego osoba (366) (367), ali često je riječ i o konceptualnoj metonimiji (366) (367) PROIZVOĐAČ ZA PROIZVOD (Radden i Kövecses, 1999: 31) kojom nam do srca dolaze umjetnička djela. Uz spomenutu metonimiju SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) uočavamo i metonimiju SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226), na kojima počivaju metaforičke konceptualizacije.

10.1.2.2. Konceptualizacija dodira

röra ngns hjärta (dosl. dirati čije srce)

(368) *Jag såg, hur han med fingertopparna smekte hennes handleder, och denna förstulna smekning, ett minne av ungdomens förvissnade älskog, **rörde mitt hjärta**.*

*'Vidio sam kako joj je jagodicama milovao zapešća i to skrovito milovanje, sjećanje na uvenulu mladenačku ljubav, **diralo je moje srce**.'*

(369) *Det **rör hans hjärta** att se sonen leka och han tycker sig förflyttad till sin egen lyckliga barndom.*

'Dira njegovo srce kad vidi sina kako se igra i zamišlja kako se preselio u svoje sretno djetinjstvo.'

beröra ngn's hjärta (dosl. dirnuti čije srce)

(370) *Kvinnan jag mötte heter Jane Dai och hennes berättelse **berörde mitt hjärta** så djupt att jag så småningom gjorde en dokumentärfilm om hennes öde , Plum Blossom in Snow .*

*'Žena koju sam upoznao zove se Jane Dai i njezina priča **dirnula je moje srce** tako duboko da sam na kraju napravio dokumentarac o njezinoj sudbini, Plum Blossom in Snow.'*

(371) *Vávra Suk skriver längre ner i sin artikel att partiet inte har några planer att sluta sälja Astrid Lindgrens böcker eftersom **de berör våra hjärtan** „med visionen om ett etniskt homogent folkhem“.*

*'Vávra Suk piše dalje u svom članku da stranka ne planira prestati prodavati knjige Astrid Lindgren jer **diraju naša srca** „vizijom etnički homogenog društva blagostanja“.'*

Ako diramo nečije srce, u toj osobi možemo pobuditi osjećaj sjete (368) (369) ili je možemo ganuti (370) (371). Riječ je o izrazito metaforičkoj konceptualizaciji srca, budući da je srce unutarnji organ koji ne možemo dirati. Štoviše, do srca, do čovjekovog afektivnog svijeta, teško je doprijeti – srce je tijelom zaštićeno od vanjskog svijeta, a u jezičnim primjerima ga diramo. To se na konceptualnoj razini konceptualizira metaforom DODIR JE OSJEĆAJ i konceptualnom metonimijom FIZIOLOŠKI I EKSPRESIVNI ODGOVOR NA EMOCIJU STOJI ZA EMOCIJU (Kövecses, 2003a: 134). U oba značenja srce se konceptualizira kao mjesto za osjećaje (SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199)) i stoji za čovjeka (SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226)) što je metonimijska osnova metaforičkih konceptualizacija.

10.1.2.3. Konceptualizacija topline

ha ett varmt hjärta (dosl. imati toplo srce)

(372) *Så kom ihåg att du alltid har ett hem här om du skulle behöva det, kära vän. Och fast jag är öppenhjärtig **har jag också ett varmt hjärta**.*

*'Ne zaboravi da uvijek imaš dom ako ti zatreba, prijatelju dragi. Iako sam otvorena srca, **imam i toplo srce**.'*

(373) *Anders **hade ett varmt hjärta** och stark medkänsla för sina medmänniskor, inte minst om de som hamnade i livets svårigheter .*

'Anders je imao toplo srce i veliku sućut za svoje bližnje, posebno one koji su završili u životnim poteškoćama.'

(ge) med varmt hjärta (dosl. dati s toplim srcem)

(374) *Ordet "hand" hittar vi för övrigt i många språkliga sammanhang. Det händer ju till exempel att vi ger bort en gåva "med varm hand", vilket vi moderna människor tolkar som att vi ger bort den med varmt hjärta.*

'Riječ "šaka", štoviše, nalazimo u različitim jezičnim kontekstima. Događa se da darujemo poklon "toplom šakom", što mi, moderni ljudi, tumačimo da ga dajemo od sebe toplim srcem.'

Toplina je jedna od važnih elemenata konceptualizacije srca i to putem konceptualne metafora OSJEĆAJ JE TOPLINA (Kövecses, 2003a: 39), odnosno njezine razrade DOBROTA JE TOPLINA i SUOSJEĆAJNOST JE TOPLINA. Srce se konceptualizira kao mjesto za osjećaje, SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 33), koje se konceptualno može ugrijati, a na jezičnoj razini izražava osjećaj dobrote (372) (373) i suosjećajnosti (374). Toplina je već potvrđena kao polazna domena kojom razumijevamo ciljnu domenu naklonosti konceptualnom metaforom NAKLONOST JE TOPLINA (Kövecses, 2003a: 93).

U drugom *idiomatskom* izrazu radnja se profilira glagolom *ge* (dosl. dati). Doduše, korpus bilježi samo jedan primjer, ali u njemu se glagol *ge* (dati) rabi kao dvočlani dvorječni glagol u kombinaciji s česticom *bort* (dosl. od sebe, engl. *away*) u značenju „darovati“. Kad darujemo toplim srcem, darujemo iznimno darežljivo, kao da darujemo i dio sebe.

Uz već spomenute konceptualne metafore kojima se konceptualizira toplina, uočavamo i konceptualne metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

värma ngns hjärta (dosl. grijati čije srce)

(375) *Soloklarinetten till exempel gör stordåd, och de jämna stråkarna värmer hjärtat.*

'Soloklarinet čini čuda i ujednačeni gudači griju srce.'

- (376) *Välstånd, sade han, hade en sällsam förmåga att värma hjärtan och hem och i denna självklara sanning kunde Kelderek utan vidare instämma.*

'Prosperitet, rekao je, imao je rijetku sposobnost zagrijati srca i domove i s ovom očiglednom istinom Kelderek se mogao samo složiti.'

Primjeri iz korpusa pokazuju da nam srce mogu zagrijati predmeti (375) i prosperitet, dakle nešto apstraktno (376). Osnovni kognitivni mehanizam koji uočavamo je konceptualna metafora OSJEĆAJ JE TOPLINA (Kövecses, 2003a: 39), odnosno njezinu razradu NAKLONOST JE TOPLINA (Kövecses, 2003a: 93). Srce se konceptualizira kao mjesto za osjećaje, SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199), koje se može ugrijati što rezultira značenjem naklonosti i dragosti. U konceptualizaciji primjećujemo i konceptualnu metonimiju SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

ngt ligger ngn varmt om hjärtat (dosl. što leži kome toplo uz srce)

- (377) ***Fotboll har alltid legat henne varmt om hjärtat** och i våras blev hon vald till ordförande i Stockholms fotbollförbund.*

'Nogomet joj oduvijek leži toplo uz srce i proljetos je izabrana za predsjednicu stokholmskog nogometnog saveza.'

- (378) *På senare tid led han av ohälsa, men han försökte följa med vad som rörde sig inom alla de intressesfärer som låg honom varmt om hjärtat.*

'U posljednje vrijeme mučilo ga je zdravlje, ali je pokušavao biti u koraku sa svim interesnim sferama koje su mu ležale uz srce.'

- (379) *USA avbröt nyligen allt samarbete mot penningtvätt inom Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling, OECD, som ligger många EU-länder varmt om hjärtat.*

'SAD je nedavno prekinuo svu suradnju u borbi protiv pranja novca unutar Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj, OECD-om, koji mnogim zemljama EU-a leži toplo uz srce.'

- (380) *Och Thailand ligger många svenskar varmt om hjärtat.*

'A Tajland leži mnogim Šveđanima toplo uz srce.'

- (381) *Kvinnorna i företaget ligger honom också varmt om hjärtat.*

'Žene u tvrtci leže i njemu toplo uz srce.'

- (382) *Familjen, släkt och vänner låg henne varmt om hjärtat.*

'Obitelj, rodbina i prijatelji ležali su njoj toplo uz srce.'

(383) *Jag hade gärna gjort Povel Ramel, men den producerade han själv tillsammans med Kulturradion. Karl Gerhard **ligger mig varmt om hjärtat**.*

*'Rado bih obradio i Povala Ramela, ali njega je on sam producirao zajedno s radio programom Kultura, Karl Gerhard **leži mi toplo uz srce**.'*

Važnost topline kao polazne domene konceptualnih metafora već smo objasnili u prethodna dva primjera. I ovaj *idiomatski izraz* motiviraju već spomenuti kognitivni mehanizmi u konceptualizaciji srca. Međutim, u ovom je izrazu u fokusu značenja nešto ili netko što ili tko nam leži toplo oko srca, a ne na iskustveniku. Ako nam nešto ili netko leži toplo oko srca, koji stoji za osjećaje, do toga nam je stalo i gajimo simpatiju. Kao kognitivni mehanizam svakako se javlja i konceptualna metaforu FIZIČKA BLIZINA JE EMOCIONALNA BLIZINA.

Toplo oko srca nam ležati može nešto neživo (377) (378) (379), lokalitet (380), osoba (381) (382) ili metonimijski čija umjetnička djela (383) (PROIZVOĐAČ ZA PROIZVOD, Radden i Kövecses, 1999: 57).

känna sig/bli varm om hjärtat (dosl. osjećati se/bititi toplo oko srca)

(384) *Det var en dimmig decemberdag, men intet av dess gråmulna stämning hade meddelat sig åt det hemtrevliga vardagsrummet, tvärtom, där låg något i hela dess utseende, ja, i själva luften där, som kom en att **känna sig varm om hjärtat**.*

*'Bio je maglovit dan u prosincu, ali ništa od te oblačne i sive atmosfere nije se uvuklo u udobni dnevni boravak. Baš suprotno, bilo je nečega u njegovom izgledu, da, u samom zraku, zbog čega se čovjek **osjećao toplo oko srca**.'*

(385) *Mamman, oavsett orsaken till kärleksförklaringen, **blir varm om hjärtat** och saktar generöst ner tempot.*

*'Mami, bez obzira na povod obrazloženja ljubavi, **postaje toplo oko srca** i darežljivo usporava tempo.'*

Osjećaj topline oko srca može izazvati i osjećaj ugođe i zadovoljstva. Riječ je o konceptualizaciji područja oko srca konceptualnim metaforama OSJEĆAJ JE TOPLINA

(Kövecses, 2003a: 39), odnosno njezinom razradom UGODA JE TOPLINA. Svi ostali kognitivni mehanizmi u konceptualizaciji srca, topline i blizine isti su kao i u dva prethodna *idiomatska* izraza.

hjärtat brinner för *ngt/ngn* (dosl. srce gori za *koga/što*)

(386) *Där handlade det mest om affärsjuridik men **mitt hjärta brinner även för andra frågor**.*

*'Najviše je bilo riječi o poslovnome pravu, **ali moje srce gori i za druga pitanja**.'*

(387) *Men mitt hem är här, jag är tysk och **mitt hjärta brinner för Opel**.*

*'Moj dom je ovdje, Nijemac sam i **moje srce gori za Opel**.'*

(388) ***Det hjärtat brinner för är två av barnen**, dottern Elisabetta och äldste sonen Edoardo, som hon har en komplex relation till.*

*'**Ono za čim srce gori su dvoje djece**, kćer Elisabetta i najstariji sin Edoardo s kojim ima složen odnos.'*

Srce se može konceptualizirati kao mjesto za osjećaje koje gori za nešto neživo (386) (387) ili živo (388). Koncept vatre nije negativan u smislu destrukcije ili bijesa, nego pozitivan u smislu buđenja pozitivnih osjećaja poput simpatije i naklonosti – NAKLONOST JE TOPLINA (Kövecses, 2003a: 93) i LJUBAV JE VATRA (Kövecses, 2002: 46). Osnova ovakve metaforičke konceptualizacije konceptualne su metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

10.1.2.4. Konceptualizacija hladnoće i krutosti

Za očekivati je da se metaforičkim preslikavanjem iz domene hladnoće konceptualiziraju tzv. negativni osjećaji. Međutim, riječ je o konceptualizacijama u kojima se srce izravno ne konceptualizira kao hladno, nego posredno, putem materijala od kojeg je srce načinjeno. Tako ono doslovno može biti od kamena ili može biti čvrsto, kruto.

ha ett hjärta av sten (dosl. imati srce od kamena)

- (389) *Riddar Kato. Den karaktär som tilltalat mig mest av alla Astrid Lindgrens figurer måste vara riddar Kato, som man finner i boken Mio min Mio. Riddar Kato, som **har ett hjärta av sten**, sitter dag och natt i sin borg och tänker ut onda ting.*

*'Vitez Kato. Lik koji me se od svih likova Astrid Lindgren najviše dojmio sigurno je vitez Kato koji se pojavljuje u knjizi Mio, moj Mio. Vitez Kato, koji **ima srce od kamena**, dane i noći provodi u svome dvorcu i smišlja zle planove.'*

- (390) *Man **måste ha ett hjärta av sten** för att inte smittas av den positiva energi, värme och nyfikenhet som landet utstrålar.*

*'Čovjek **mora imati srce od kamena** da se ne zarazi pozitivnom energijom, topline i znatiželjom kojimata zemlja zrači.'*

Kamenu se često pripisuje metaforičko značenje hladnoće (*kall som en sten*), iako nužno sam po sebi ne mora biti hladan. Kao i u hrvatskom, tvrdoću metaforički prenosimo na osjećaje, a uz konceptualnu metaforu OSJEĆAJ JE SILA (Kövecses, 2003: 83), dolazimo do složene konceptualizacije u kojem sila nema utjecaja na tvrdoću. Uz to kamen se metaforički konceptualiziramo kao hladan predmet. I pri ovoj konceptualizaciji uočavamo konceptualnu metonimiju SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i metonimiju SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

förhärda sitt hjärta (dosl. otvrdnuti svoje srce)

Uz konceptualne metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 66) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) u ovom *idiomatskom izrazu* riječ je o metaforičkoj konceptualizaciji čvrstih materijala. Budući da srce očvrsne, osoba s takvim srcem otporna je na emocije (391) ili postaje emocionalno hladna (392). Riječ je o vrlo sličnoj konceptualizaciji kao i u prethodnom *idiomatskom izrazu*.

- (391) *Det var som om hon nu sett sin enda räddning i att **förhärda sitt hjärta** mot varje varmare känsla.*

*'Kao da jedini spas sada vidi u tome da **otvrdne svoje srce** prema svakom toplijem osjećaju.'*

- (392) *Så börjar de då där inne att bära vittnesbörd om kapten Lennart inför hans hustru, som har misskänt honom och i stränghet **förhärdat sitt hjärta** för honom.*

*'I unutra počinju sa svjedočenjem o kapetanu Lennartu pred njegovom suprugom koja ga je podcijenila i odlučno **otvrdnula svoje srce** prema njemu.'*

10.1.2.5. Konceptualizacija pritiska

känna sig tung om hjärtat (dosl. osjećati se teško pri srcu)

- (393) *Hur mycket sympati du än har för mig, måste du under alla förhållanden fullgöra dina plikter som bödel. Det är naturligt att du **känner dig tung om hjärtat**.*

*'Bez obzira na to koliko simpatija gajiš prema meni, moraš u svakom slučaju u potpunosti obavljati svoje dužnosti kao krvnik. Prirodno je da **se osjećaš teško pri srcu**.'*

Konceptualizacija pritiska na srce iznimno je česta. U takvim je primjerima riječ o nečemu što nas tišti i muči (393).

Značenje *idiomatskog izraza* motivirano je razradom konceptualne metafore TEŠKOĆE SU TERETI (Kövecses, 2003a: 45), odnosno razradom EMOCIONALNE TEŠKOĆE SU TERETI (Kövecses, 2003a: 45), i pojavljuje se u značenju tuge. U konceptualizaciji primjećujemo i konceptualne metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 66) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

ha ngt på hjärtat (dosl. imati što na srcu)

- (394) *Mejlen är för barn som inte vågar ringa, som kanske uttrycker sig lättare i skrift eller som **har** så svåra saker **på hjärtat** att de inte går att uttala.*

*'Mail je za djecu koja se ne usuđuju nazvati, koja se može lakše pismeno izražavaju. Ili koja **imaju** toliko teške stvari **na srcu** da ih ne mogu izgovoriti.'*

(395) *Det var någonting viktigt hon **hade på hjärtat** så hon och frågade om vi inte kunde gå in i stugvärmen.*

*'Imala je nešto važno **na srcu** i pitala nas možemo li ući na toplo u kuću.'*

Ako imamo nešto na srcu, osjećamo to kao teret i konceptualiziramo kao fizički pritisak. I u ovoj je konceptualizaciji riječ o tome da je konceptualna metafora EMOCIONALNE TEŠKOĆE SU TERETI (Kövecses, 2003a: 45) razrada metafore TEŠKOĆE SU TERETI (Kövecses, 2003a: 45), a pri konceptualizaciji srca izražene su i konceptualne metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 66) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

U jednom primjeru (394) uočavamo da se izravno spominju i fiziološke reakcije (nemogućnost izgovora) zbog metaforičkog pritiska na srce. To je osobito zanimljivo zbog toga što su, kako ćemo kasnije tvrditi, sva metaforička preslikavanja unutar kulturnih modela utemeljena ne metonimiji. U sljedećem primjeru iz korpusa riječ je o osobi koji ima toliko briga da mora početi piti tablete zbog visokog tlaka (396).

(396) *Björn Ranelid **har** så mycket **på hjärtat** att han för första gången i livet tvingats äta blodtryckssänkande medicin.*

*'Björn Ranelid **ima** toliko toga **na srcu** da prvi puta u životu mora piti tablete za snižavanje tlaka.'*

U mentalnom slikovlju pritisak se može i detaljnije konceptualizirati. Naime, riječ je o kamenu koji je vršio izravan pritisak na srce i koji s njega pada (397).

en sten faller från ngn's hjärta (dosl. kamen pada s čijeg srca)

(397) *Hon flyttade till Hammarkullen - lilla Chicago som hon säger - med sin familj från Finland när hon var sju år. - När jag åker över Angered'sbron **faller en sten från mitt hjärta**.*

*'Odselila se sa svojom obitelji iz Finske u Hammarkulen, u mali Chicago, kako ona kaže, kada je imala sedam godina. –Kad prijeđem most Angered, **padne mi kamen s mog srca**.'*

Značenje ovog *idiomatskog izraza* motivirano je i konceptualnom integracijom metafora EMOCIONALNE TEŠKOĆE SU TERETI (Kövecses, 2003a: 45) i EMOCIJA JE HLADNOĆA (Kövecses, 2003a: 39). Kamen nije nužno fizički hladan, ali ga najčešće tako metaforičko konceptualiziramo. U mentalnom slikovlju kamen pada sa srca, čime emocionalne teškoće nestaju.

lätta sitt hjärta (dosl. olakšati svoje srce)

Jezični materijal pokazuje i konceptualizaciju uklanjanja nedefiniranog pritiska sa srca koja također dovodi do osjećaja olakšanja (398) i (399).

(398) *Anna Näsström säger det med sån inlevelse och tittar så intresserat på mig att jag håller på att glömma varför jag kommit dit. I stället för att börja fråga ut henne får jag lust att lätta mitt hjärta.*

'Anna Näsström to izgovara s toliko osjećaja i toliko me zaneinteresirano gleda da gotovo zaboravljam zašto sam došao. Umjesto da je ispitam, javi mi se želja da olakšam svoje srce.'

(399) *När jag lättade mitt hjärta hos en annan kompis, höll hon med mig.*

'Kada sam olakšao svoje srce kod jednog drugog frenda, složila se sa mnom.'

I u ovim konceptualizacijama uočavamo iste kognitivne mehanizme: konceptualnu metaforu EMOCIONALNE TEŠKOĆE SU TERETI (Kövecses, 2003a: 45), koja je razrada metafore TEŠKOĆE SU TERETI (Kövecses, 2003a: 45) te metonimija SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 66) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) u konceptualizaciji srca.

10.1.2.6. Konceptualizacija cjelovitosti srca

hoppas/önska ngt av hela sitt hjärta (dosl. nadati se čemu/željeti što od cijelog svog srca)

(400) *Men jag hoppas av hela mitt hjärta att jag får vara med.*

'Od cijelog svog srca se nadam da ću moći učestvovati.'

(401) *Jag hoppas av hela mitt hjärta att kunna spela i Rio 2016, sade Nadal.*

'Nadam se od cijelog svog srca da ću moći igrati u Riju 2016, rekao je Nedal.'

(402) *Hon önskar av hela sitt hjärta en son som han.*

'Od cijelog svog srca željela je takvog sina.'

(403) *Det gör mej ledsen då jag av hela mitt hjärta önskar att den möjligheten funnits för vår familj för fyra år sedan .*

'Boli me kad od cijelog svog srca želim da je ta mogućnost postojala za našu obitelj prije četiri godine.'

Navedene konceptualizacije profiliraju cjelovitost srca, a razrađena je i konceptualna metafora INTENZITET JE KOLIČINA (Kövecses, 2002: 159). Na značenjskoj razini riječ je o velikom emocionalnom angažmanu, u koji uključujemo apsolutno sve emocije koje imamo. Budući da su kao rječničke natuknice posebno navedeni *idiomatski izrazi* s glagolima *önska* i *hoppas*, kao što je u hrvatskom riječ o glagolima *smijati* i *nasmijati se*, pretpostavljamo da se i u švedskom *hoppas/önska av hela sitt hjärta* najčešće izričemo pozitivne emocije.

Intenziviranjem glagolske radnje na jezičnoj se razini ogleda konceptualizacija cjelovitosti srca, a cijelo je u metonimijskom odnosu s čovjekom (SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i za osjećaje (SRCE ZA OSJEĆAJE, Niemeier, 2003: 199)).

10.1.2.7. Konceptualizacija veličine

ha ett stort hjärta (dosl. imati veliko srce)

(404) *Men när man ser det färdiga resultatet har fluffiga ord blivit en konkret berättelse med ett stort hjärta.*

'Ali kad pogledate gotov tekst, praznjikave riječi postale su konkretna priča s velikim srcem.'

(405) *En ödmjuk man med ett stort hjärta, som alltid ställer upp för andra.*

'Skroman čovjek s velikim srcem koji je uvijek spreman pomoći drugima.'

(406) *Hon var en mycket kompetent sjuksköterska som hade ett stort hjärta för patienterna.*

'Bila je iznimno kompetentna medicinska sestra s velikim srcem za pacijente.'

(407) *Men säga vad man vill om Djurgården, laget hade stort hjärta, kämpade och slet och fick ner Frölunda i brygga.*

'Recite što želite o Djurgårdenu, momčad je imala veliko srce, borila se i crnčila i porazila Frölundu do kraja.'

U primjerima *idiomatskog izraza ha ett stort hjärta* izražava se osjećaj dobrote (404) i plemenitosti (405) (406). U našem korpusu primjećujemo da se ovim *idiomatskim izrazom* iskazuje i srčana borba (407). Metafore kojima se konceptualizira plemenitost i dobrota te koje funkcioniraju kao kognitivni mehanizmi su PLEMITOST/DOBROTA/BORBA JE PROMJENA U VELIČINI, s tim da se domene plemenitosti, dobrote i borbe metaforički preslikavaju na veličinu srca koje metonimijski stoji za osjećaje (SRCE ZA OSJEĆAJE, Niemeier, 2003: 199), a i za čovjeka (SRCE ZA ČOVJEKA, Yu, 2009: 226). Veliko srce mogu imati osobe (404) (405) (406) ili riječi (407).

10.1.2.8. Konceptualizacija dobrote

ha ett gott hjärta (dosl. imati dobro srce)

(408) *Och även om fadern är något av en klassisk mansgris har han ett gott hjärta och lär pojarna om livet genom att jämföra det med hamburgare, ketchup och varm korv.*

'I čak ako je otac jedan od klasičnih primjera muške svinje, ima dobro srce i uči dečke životu uspoređujući ga s hamburgerima, kečapom i hot-dogovima.'

(409) *Det ska bli jätteroligt att arbeta tillsammans med honom, säger hon. Hon lyfter fram att Hägglund har ett gott hjärta, är omdömesgill, har erfarenhet och kompetens.*

'Bit će jako zabavno raditi skupa s njim, rekla je. Naglasila je da Hägglund ima dobro srce, da je znalac, ima iskustva i kompetencije.'

Prema primjerima iz korpusa, osobe dobra srca krasi dobroćudnost (408) (409). Konceptualizacija se temelji na metaforičkom preslikavanju dobrote na srce u kojem je

dobrota polazna, a srce ciljna domena. Konceptualna metafora SRCE JE DOBROTA zajedno s konceptualnim metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) čini složen konceptualni okvir.

10.1.3. Ostale konceptualizacije

lyssna till sitt hjärta (dosl. slušati svoje srce)

(410) *Att helt enkelt söka platser för tystnad, med inriktning att lyssna till sitt eget hjärta och till Honom som talar bortom orden.*

'Jednostavno tražiti mjesta za tišinu, usredotočujući se na slušanje vlastitog srca i Njega koji govori više i dalje od riječi.'

Srce možemo slušati i u metaforičkom značenju. U nemetaforičkom ga slušamo u liječničke svrhe. Stoga je u ovom izrazu očita metonimijska konceptualizacija srca kao mjesta za osjećaje, SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199), ali i za čovjeka (SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226)). I ovdje bismo mogli utvrditi da se neizrečeni dio *idiomatskog izraza* odnosi na um/razum, dakle slušati srce, a ne razum.

tala till hjärtat (dosl. govoriti srcu)⁵⁹

Obraćamo li se srcu, metonimijski se obraćamo osobi (SRCE ZA ČOVJEKA, Yu, 2009: 226) i njezinom središtu osjećaja (SRCE ZA OSJEĆAJE, Niemeier, 2003: 199), s ciljem da je ganemo. Jedino se u prvom primjeru *idiomatski izraz* rabi u zanijekanoj varijanti u kojoj u mentalnom slikovlju, a i značenju, primjećujemo dihotomiju srca kao središta osjećaja i mozga kao sjedišta razuma.

⁵⁹ Prijedlog *till* (k, prema, za, od itd.) u ovom *idiomatskom izrazu* nismo prevodili jer stoji za dativ koji se u švedskom ne izražava morfološki (fleksijom) za razliku od hrvatskog

Srcu se mogu obraćati osoba (411) (412), nečija djela (413), apstraktni pojmovi poput glazbe (414) i riječi (415) koji metonimijski stoje za osobu.

(411) *När Ek talar blir det mer politisk substans och mindre visioner. Men **hon talar till** intellektet, inte till **hjärtat**.*

*'Kad Ek govori, govori više o političkim pitanjima, a manje o vizijama. Ali **govori** intelektu, ne **srcu**.'*

(412) *Jag har alltid älskat min bank. Den har följt mig från första lönen, genom husköp och familjeår och in i det nya livet. Där finns fortfarande **människor som talar till hjärtat**.*

*'Oduvijek volim svoju banku. Slijedila me od prve plaće, preko kupovine kuće i obiteljskih godina sve do ulaska u novi život. Još postoje **ljudi koji govore srcu**.'*

(413) *Anders Petersen är en fotograf vars bilder **talat till hjärtat** och som väcker liv i undermedvetna skikt av drifter och rädslor.*

*'Anders Petersen je fotograf čije slike **govore srcu** i koje pobuđuju život u podsvjesnim slojevima instinkta i strahova.'*

(414) *Den **talat till hjärtat**, är så lätt att följa med i, musiken är så djup och operan berättar historien på ett så vackert sätt.*

*'Govori **srcu**, lako se u nju uživjeti, glazba je toliko duboka i opera priča priču na tako lijep način'*

(415) *När jag pratar med folk, sympatisörer och tidigare väljare, så är det just avsaknaden av ett politiskt budskap som berör, som inte bara **talat till hjärnan** utan också **till hjärtat** och magen.*

*'Kad razgovaram s ljudima, simpatizerima i ranijim biračima, upravo je odsutnost političke poruke ono što ih dira, poruke koja ne **govori** samo mozgu, nego **srcu** i trbuhu.'*

Zaključak (srce je mjesto za osjećaje)

Srce se u najširem smislu može konceptualizirati kao mjesto za osjećaje. Ne može ga se pobliže odrediti kao što se to, primjerice, može pri konceptualizaciji srca kao spremnika ili predmeta. Tako se, primjerice, *idiomatskim izrazima ha hjärta i inte ha hjärta* u najširem značenju izražava posjedovanje ili neposjedovanje emocionalnosti i suosjećajnosti.

Konceptualizacijom blizine (npr. *ngt/ngn ligger ngns hjärta nära/närmast* i *ngt/ngn står ngns hjärta nära/närmast*) izražava se emocionalna angažiranost, a ostvarena je konceptualnom metonimijom INTENZITET JE BLIZINA (Kövecses, 1986: 82).

Izrazito metaforičkom smatramo konceptualizaciju dodira (npr. *röra ngns hjärta* i *beröra ngns hjärta*) kojom se izražava ganuće ili sjeta. Ovo je izrazito metaforička konceptualizacija jer srce ne možemo doslovno dirati, a njome se izražava osjećaj ganuća ili sjete.

U konceptualizaciji topline *idiomatskim* se *izrazima* (npr. *ha ett varmt hjärta*, *(ge) med varmt hjärta*, *värma ngns hjärta*) izražavaju naklonost, dobrota i suosjećajnost. Važnim smatramo naglasiti da prema podacima iz korpusa srce može zagrijati (*värma ngns hjärta*) samo nešto što je apstraktno, ali ne bismo tvrdili da u širem korpusu ne bismo našli lokalitete ili osobe. I u švedskom smo primijetili konceptualizaciju krutosti (npr. *ha ett hjärta av sten*, *förhärda sitt hjärta*) kojom se izražava bezosjećajnost ili otpornost na emocije.

Srce se može konceptualizirati i tako da je na njemu određena vrsta pritiska. Takvim se *idiomatskim izrazima* (*känna sig tung om hjärtat*, *ha ngt på hjärtat*) najčešće izražava emocionalna bol i patnja konceptualizacijom pritiska ili olakšanje takvog emocionalnog stanja (*lätta sitt hjärta*, *en sten faller från ngns hjärta*.)

Zanimljivo je da je konceptualizacija cjelovitosti srca u rječnicima zabilježena uz glagole *hoppas* (hrv. *nadati se*) i *önska* (hrv. *željeti*) kojim se profilira intenziviranje nade i priželjkivanja. Međutim, ovim se *idiomatskim izrazom* može intenzivirati puno više glagolskih radnji, ali kako su švedski izvori rađeni prema korpusima, vjerujemo da je najfrekventnija konceptualizacija cjelovitosti srca vezana uz ova dva glagola.

Konceptualizacijom veličine ili dobrote srca (*ha ett stort hjärta*, *ha ett gott hjärta*) izražava se plemenitost i darežljivost, a uočili smo i nekoliko konceptualizacija koje nismo mogli podvesti pod zajednički vid konceptualizacija. Međutim, zajedničko im je što se u njima srce konceptualizira kao mjesto za osjećaje i metonimijski za čovjeka. Slušamo li srce (*lyssna till sitt hjärta*), ne slušamo razum nego osjećaje ili ako mu se obraćamo (*tala till hjärtat*) izražavamo ganutost i ne obraćamo se umu.

10.1.4. Konceptualizacija *duše* u idiomatskim izrazima sa sastavnicom *hjärta*

i själ och hjärta (dosl. u duši i srcu)

(416) *Jag är musiker i själ och hjärta. När jag får bevis på att mina sånger betyder något för folk hittar jag viljan att gå vidare.*

'Glazbenik sam u duši i srcu. Kad dobijem dokaz da moje pjesmu nekomu nešto znače, dobijem volju da pjevam i dalje.'

(417) *Många inom och utom Azerbajdzjan betraktar honom som den bäste garanten för stabilitet. Men medan Ilhams anhängare hävdar att han i själ och hjärta är en reformman, vidhåller belackarna att han är en före detta playboy med skralt intresse för politik.*

'Mnogi ga i u Azerbajdžanu i izvan njega smatraju najboljom garancijom za stabilnost. No dok Ilhamove pristaše tvrde da je on u duši i srcu čovjek od reforme, klevetnici uporno tvrde da je on bivši plejboj sa slabim interesom za politiku.'

U korpusu smo primijetili da se u idiomatskim izrazima sa sastavnicom *hjärta* može pojaviti i sastavnica *själ*. Međutim, uočili smo samo jedan takav idiomatski izraz, za razliku od hrvatskog, što upućuje na kulturološku razliku u stupnju iskorištenosti koncepta duše. Duša je, među ostalim, u slavenskom kulturnom krugu shvaćena kao čovjekovo mjesto najskrovitijih misli i osjećaja, sve ono što čovjek fizički nije, ona je čovjekov bitak (v. 9.1.4.). U ovim švedskim primjerima duša se ne konceptualizira samo kao bitak nego i kao središte mišljenja, izriče se stav koji obuhvaća osjećaj, ali je i u ulozi intenzifikatora. Uz kognitivne mehanizme konceptualnih metonimija SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226), možemo dodati i konceptualnu metaforu DUŠA JE SPREMNIK ZA BITAK.

Kako smo već i spomenuli, ovo je i jedini primjer u kojem se duša konceptualizira uz srce unutar idiomatskih izraza. Vidjeli smo da u hrvatskom, pa i u slavenskim jezicima uopće, duša ima veću kulturološku ulogu.

O nepoklapanju koncepta *duše* u ruskom i *soul* u engleskom pisala je Wierzbicka (1992) (v. 9.1.4.). Govoreći o europskom kulturnom krugu s obzirom na konceptualizaciju *duše*, Wierzbicka ga dijeli na dva gotovo suprotna pola, anglosaksonski i slavonski, dok za

romanski i germanski smatra da su negdje između (Wierzbicka, 1992: 33). Kao primjer navodi njemački *Seele* koji osim religioznog koncepta obuhvaća i mjesto/spremnik za osjećaje, ali ne na posve isti način kao i slavenski kulturni krug. U njemačkom su u duši smješteni najdublji osjećaji koji se moraju izvlačiti na površinu i kojih osoba do tada možda nije ni svjesna, dok se u ruskom izražavaju i osjećaji kojih je osoba potpuno svjesna, a katkada se čak njome pravi razlika između onog što osoba misli u sebi, a što javno ('*On naxal, cinik, v duše smeetsja nad temi, kogo obiraet. 'He's a shameless cynic, who secretly (in his duša) laughs at those he's swindling.*'). U njemačkom takve uporabe imenice *Seele* nisu moguće, ona nije rezervirana za takva mišljenja ili za raspoloženja⁶⁰, nego za dublja emocionalna stanja (Wierzbicka, 1992: 55-56). Također, u njemačkom se osjećaji spremljeni u duši ne mogu npr. otkrivati (*otkryt' dušu*) ili izlijevati (*izlit' dušu*) (Wierzbicka, 1992: 57).

U primjeru *i själ och hjärta* u švedskom duša se konceptualizira kao bitak, ali i kao mjesto za misli i osjećaje. To pokazuje ovaj *idiomatski izraz*, ali ne možemo tvrditi da se *duša* izvan *idiomatskih izraza* konceptualizira uvijek tako. Trebalo bi provesti korpusno istraživanje i pogledati konceptualizacije i značenja. Međutim, koncept *duše* u švedskom bliži je konceptu *duše* u njemačkom nego u engleskom. Dok je engleski *soul* rezerviran samo za religiozni koncept, ako izuzmemo spomenutu personifikaciju duše kao osobe, koji se pojavljuje i u švedskom (*diktarsjäl; en hederlig själ*⁶¹), u švedskom *duša* uz religiozni aspekt može biti mjesto/spremnik za osjećaje (*lycklig i min själ*⁶²). Međutim, za razliku od njemačkog nije nužno riječ o trajnijem stanju duše, nego i o trenutačnom raspoloženju (*tack för bra tips jag blir glad i min själ när jag ser dina ideer*⁶³). Time ne možemo govoriti samo o 'neosviještenim' osjećajima kako Wierzbicka govori za njemački, ali se osjećaji iz duše ne mogu izliti kao što je to u ruskom. U njoj također može postojati određeno stanje (*det är solsken i min själ idag; det är ett hål i min själ*⁶⁴). Također, za razliku od njemačkog, može biti i sjedište mišljenja (*jag visste i min själ att jag skulle få just dig*⁶⁵), ali kao i u njemačkom ne može metonimijski stajati za cijeli mentalni sklop (*duševne boli*) ili za unutarnji govor (*u duši ga je prokleo*).

⁶⁰ 'Tak opredelenno oni splanirovali – i na duše u Pavla Nikolaeviča prosvetlelo' 'Nun hatten sie einen festen Plan entworfen, ihm wurde es wieder wohler ums Herz' 'Now they made up a definite plan – and Pavel Nikolaevitsch felt more cheerful „on his soul“.' (Wierzbicka, 1992: 56)

⁶¹ *Pjesnička duša; poštena duša* (prev., Z. N.)

⁶² *Sretan u svojoj duši* (prev., Z. N.)

⁶³ *Hvala na dobrim savjetima, postanem radostan u duši kad vidim tvoje ideje* (prev., Z. N.)

⁶⁴ *Danas u mojoj duši sija sunce; u mojoj duši je praznina* (prev., Z. N.)

⁶⁵ *Znao sam u duši da ću dobiti baš tebe* (prev., Z. N.)

Budući da se u izrazu *ur djupet av sitt hjärta* konceptualizira i dno srca, odnosno dubina, pokušali smo razjasniti značenjske razlike konceptualizacija dubine spremnika i duše. Razlika između *idiomatskih izraza i själ och hjärtat* i *ur djupet av sitt hjärta* jest ta što se prema podacima iz korpusa prvi rabi isključivo s glagolima postojanja ili vjerovanja i time je značenje tješnje povezano s postojanošću. K tomu se u leksičkom sastavu *idiomatskog izraza* pojavljuje i leksem *själ* koji označava sve što čovjek jest⁶⁶. Upravo i zbog *duše* smatramo da je *idiomatski izraz själ och hjärtat* više povezan s postojanošću. Takav se zaključak nameće prema primjerima iz našeg korpusa, ali se ne bismo usudili tvrditi da vrijedi za sve primjere koji se mogu u jeziku pojaviti. Drugi se *idiomatski izraz* pojavljuje s nestatičnim glagolima, a može se i upotrijebiti u značenju „do mile volje“.

Zaključak (konceptualizacija *duše* uz konceptualizaciju *srca*)

Konceptualizacija duše u *idiomatskim izrazima* sa sastavnicom *hjärta* u švedskom je rijetka. Pronašli smo samo primjere u kojima se ona konceptualizira kao bitak, ali i kao mjesto za stav (misli) i osjećaj prema tvom stavu. Nadređena je srcu jer obuhvaća sve što čovjek misli i osjeća svojim bićem. Ukazali smo i na razlike i sličnosti koncepta *soul* u engleskom, *duše* u ruskom i *Seele* u njemačkom i utvrdili da je švedski koncept bliži njemačkom jer se ne odnosi samo na dušu u religioznom smislu nego i na mjesto za trajnije osjećaje. Međutim, za razliku od njemačkog, ona može biti i sjedište mišljenja kojim iskazujemo duboka uvjerenja i trenutačna raspoloženja te se u njoj može zateći određeno stanje.

U primjeru *i själ och hjärta* u švedskom duša se konceptualizira kao bitak, ali i kao mjesto za misli i osjećaje. To pokazuje ovaj *idiomatski izraz*, ali ne možemo tvrditi da se *duša* izvan *idiomatskih izraza* konceptualizira uvijek tako. Trebalo bi provesti korpusno istraživanje i pogledati konceptualizacije i značenja. Međutim, koncept *duše* u švedskom bliži je konceptu *duše* u njemačkom i hrvatskom, nego u engleskom.

⁶⁶Skup ljudskih svojstava koji čovjeku omogućuju misaoni, afektivni i osjetilni život (Norstedts svenska ordbok, 2003; prijevod Z.N.)

10.1.5. Konceptualizacija srca kao predmeta

U *idiomatskim izrazima* koji slijede srce se konceptualizira kao predmet kojim možemo manipulirati i kao vrijedan predmet koji možemo i čuvati i izgubiti ili osvojiti i zauzeti.

10.1.5.1. Srce je osjetljiv predmet

krossa ngns hjärta/krossa hjärtan (dosl. razbiti čije srce/razbiti srce)⁶⁷

(418) *Hon kommer att krossa min väns **hjärta**.*

'Slomit će srce mojem prijatelju.'

(419) *Jag vill bara att du ska veta att jag älskar dig mer än livet. **Krossa inte mitt hjärta**.*

'Želim da samo znaš da te volim više od života. Nemoj mi slomiti srce.'

(420) *Han är rastlös och fullständigt kompromisslös, han **krossar hjärtan** som andra byter kalsonger.*

*'Nemiran je i potpuno nespreman na kompromis, **slama srca** kao što drugi mijenjaju čarape.'*

(421) *Om Rebecca blir som Laura när hon vuxit upp **kommer hon att krossa många hjärtan**.*

*'Ako Rebecca bude poput Laure kad odraste, **slomit će mnogo srca**.'*

Ako srce kao sjedište emocija razbijamo, osobu možemo povrijediti i time izazvati bol i patnju (418) (419) (420) (421). Primjećujemo da ovaj *idiomatski izraz* ima i varijantni oblik u kojemu vlasnik srca nije određen posvojnomo zamjenicom (420) (421). Za razliku od npr. engleskog, posvojnost dijelova tijela i organa ne mora nužno biti izražena posvojnomo

⁶⁷ Rječnici navode dva varijantna oblika ovog *idiomatskog izraza* kao zasebne natuknice, ali ovdje ih navodimo pod isti primjer; naime, riječ je o istom frazeološkom značenju, s time što je u *idiomatskom izrazu krossa ngns hjärta* sastavnica *hjärta* određena posvojnomo zamjenicom, a u *idiomatskom izrazu krossa hjärtan* nije te uočavamo da je sastavnica *hjärta* u tom *idiomatskom izrazu* u neodređenoj množini

zamjenicom. Međutim, nema razlika u značenju između dva varijantna oblika, dok je u varijantnom obliku bez posvojne zamjenice prisutna jača metonimijska osnova konceptualizacije konceptualnom metonimijom SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226)

Riječ je o konceptualizaciji srca kao vrlo osjetljivog predmeta koji možemo razbiti. U konceptualizaciji kao kognitivni mehanizmi sudjeluju konceptualna metafora SRCE JE OSJETLJIV PREDMET, što je razrada konceptualne metafore SRCE JE PREDMET (Niemeier, 2003: 205) i konceptualna metonimija SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199).

ngns hjärta brister (dosl. čije srce puca)

(422) *Han tyckte, att **hjärtat ville brista**, därför att det arbetet, som han hade hållit på med i fem långa år, inte skulle duga till något.*

*'Mislio je da **će srce puknuti** zato što od posla kojim se bavi dugih pet godina neće biti koristi.'*

(423) ***När hjärtat brister** efter börskraschen söker man med ljus och lykta efter räddning.*

'Kada srce pukne nakon sloma na burzi, tražimo spas svijećom i fenjerom.'

Ako srce kao središte emotivnog života puca, iz domene osjećaja profilira se osjećaj velike tuge i/ili očaja (422) (423). Srce se konceptualizira u ovom primjeru kao živući organizam koji je agens i koji puca. Dakle, riječ je o razradi metafore SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM (Niemeier, 2003: 205), SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM KOJI PUCA, koja se temelji na metonimijama SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199).

ett brustet hjärta (dosl. slomljeno srce)

(424) *Även om han heter Cornelis Vreeswijk och påstår att jultomten är död , är smarta och vitsiga som Adolphson och Falk eller gör som Glasvegas och far till Rumänien och spelar in sånger om **brustna hjärtan** som förblöder i snön .*

*'Iako je njegovo ime Cornelis Vreeswijk i tvrdi da je Djed Mraz mrtav, pametan je i duhovit poput Adolphsona i Falka, ili kao Glasvegas putuje u Rumunjsku i bilježi pjesme o **slomljenim srcima** koja krvare u snijegu.'*

- (425) *Obama lovar att göra allt som krävs för att hantera den katastrof som lämnat USA „med brustet hjärta“, och lägger till att de amerikaner som drabbats skulle veta att „USA är med er“ .*

*'Obama obećava da će poduzeti sve što je potrebno za rješavanje katastrofe koja je SAD ostavila sa „**slomljenim srcem**“, dodajući kako Amerikanci koji su bili pogođeni trebaju znati da je „SAD uz njih“.*

U ovim konceptualizacijama riječ je o prototipnoj predodžbenoj metafori u kojima je srce slomljeno, a čiji su se prizori mogli naći već i u pećinama kromanjonaca. Srce se metaforički slama, nerijetko na dva dijela, i očito je da je uz predodžbenu metaforu kao kognitivni mehanizam snažna i konceptualna metafora SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226). *Idiomatskim izrazom* izražava se osjećaj boli i tuge (oba primjera).

10.1.5.2. Srce je manipulabilan predmet

fästa sitt hjärta (dosl. pričvrstiti svoje srce)

- (426) *Vad jag har kärt och **fäst mitt hjärta** vid, vare sig människa, djur eller sak, mot det riktar sig angreppet främst och helst.*

*'Napad se najradije i najčešće usmjerava prema onome uza što **sam pričvrstio svoje srce**, bila to osoba, životinja ili predmet.'*

- (427) *Allt vad jag ömmast älskat på jorden, har jag förlorat, och det ej blott genom döden. Sedan mina barnår har denna prövning förföljt mig. Allt vad jag innerligt **fäst mitt hjärta** vid har blivit mig frånräckt.*

*'Sve što najnježnije volim na zemlji, izgubio sam, ali ne samo pukom smrću. Od moga djetinjstva me ta kušnja progonila. Sve što sam u sebi **pričvrstio za svoje srce** iščupano mi je.'*

Srcem možemo i manipulirati tako da ga za nešto pričvrstimo. U tom slučaju svoje emocije prenosimo na neki drugi objekt koji zavolimo. Srce se konceptualizira kao predmet kojim možemo manipulirati (SRCE JE PREDMET, Niemeier, 2003: 205), a u konceptualizaciji uočavamo i konceptualnu metonimiju SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

10.1.5.3. Srce je vrijedan predmet

Srce se konceptualizira i kao predmet koji možemo osvojiti ili zauzeti. Riječ je o kognitivnim mehanizmima konceptualne metafore SRCE JE VRIJEDAN PREDMET, koja je razrada konceptualne metafore SRCE JE PREDMET (Niemeier, 2003: 205), i LJUBAV JE DOBITAK (Sadikaj, 2010: 96) te konceptualnoj metonimiji SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

Osvojimo li ili zauzimamo li nečije srce, osvajamo nečiju naklonost/simpatiju ili ljubav.

vinna ngns hjärta (dosl. osvojiti čije srce)

(428) *Tim Robbins passar utmärkt som den komplexfylld vetenskapsmannen doktor Bronfman vars **hjärta** hon försöker vinna.*

*'Timu Robbinsu izvrsno pristaje uloga iskopleksiranog znanstvenika, doktora Bronfmana, čije **srce pokušava osvojiti.**'*

(429) *Det finns en hel grupp, för att nu icke påstå att alla gjort det, av älskare som söka **vinna** en kvinnas **hjärta** med att presentera sig som besatta av den onde för att av henne tigga om förlossning.*

*'Postoji velika skupina ljubavnika, da ne kažem sada da su to nekada svi, koji žele **osvojiti srce** jedne žene predstavljajući se kao da su opsjednuti vragom kako bi je namolili za iskupljenje.'*

erövra ngns hjärta (dosl. zauzeti čije srce)

(430) *Budapest har erövrat mitt hjärta.*

'Budimpešta je zauzela moje srce.'

Iz primjera je vidljivo da se osvajaju srca osoba, odnosno metonimijski osoba sama. Kod izraza *erövra ngns hjärta* primjećujemo da lokalitet osvaja naše srce.

Međutim, uočavamo i primjer u kojem vlasnik srca nije ljudsko biće (431), ali se metonimijski odnosi na čovjeka (MJESTO ZA STANOVNIKE (Radden i Kövecses, 1999: 35)).

(431) *Leif „Loket“ Olsson, på den tiden bara känd från Radio Göteborg, anlätades som programledare och var helt enkelt sig själv - med en göteborgsk frimodig stil som senare skulle vinna hela Sveriges hjärta.*

'U to je vrijeme Leif „Lokomotiva“ Olsson bio poznat samo na Radiju Göteborg na kojem je bio zaposlen kao voditelj i bio je onakav kakav jest – imao je izravni geteborški stil kojim je kasnije osvojio srce cijele Švedske.'

förlora sitt hjärta till ngn (dosl. izgubiti svoje srce za koga)

(432) *Jag har förlorat mitt hjärta till honom.*

'Izgubio sam svoje srce za njega.'

(433) *Allt för att få en glimt av den skådespelerska han så häftigt förlorat sitt hjärta till: Clara (Alvaro).*

'Sve samo da ga pogledom okrzne glumica za koju je toliko naglo izgubio svoje srce: Clari (Alvaro).'

Srce kao vrijedan predmet možemo i izgubiti. Međutim, izgubimo li srce, ne postajemo bezosjećajni, nego nemamo više kontrolu nad svojim osjećajima i zaljubljujemo se.

Ovakve konceptualizacije utemeljene su na konceptualnoj metafori GUBITAK EMOCIONALNE KONTROLE JE GUBITAK PROIZVODA (Kövecses, 2003a: 43) i konceptualnoj metonimiji SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

U korpusu uočavamo i primjere u kojima se nužno ne zaljubljujemo u osobu nego u lokalitete (434) (435).

- (434) *I London hade Herbert V förlorat sitt hjärta till staden, monarkin och S:t Paulskatedralen.*

'U Londonu je Herbert V. izgubio svoje srce k gradu, monarhiji i katedrali sv. Paula.'

- (435) *Morgan och Marie-Louise Andersson startade i Lidköping men förlorade sina hjärtan till Tanzania.*

'Morgan i Marie-Louise počeli su u Lidköpingu, ali su izgubili svoje srce k Tanzaniji.'

ha ett hjärta av guld (dosl. imati srce od zlata)

- (436) *Einar har inte kommit över sin sons död, han är karg och bitter på utsidan, men innerst inne har han ett hjärta av guld.*

'Einar nije prebolio smrt svoga sina, naizgled je strog i mrzovoljan, ali duboko u sebi ima srce od zlata.'

- (437) *Dessutom har han ett hjärta av guld och avskyr orättvisor.*

'K tomu ima srce od zlata i mrzi nepravdu.'

Ovaj izraz u svojoj je konceptualizaciji vrlo sličan *idiomatskom izrazu ha ett hjärta av sten* i to u smislu posredne konceptualizacije. Naime, srce se konceptualizira posredno preko zlata, znači preko materijala od kojeg je sačinjeno. Budući da je zlato vrijedno, srcu se pripisuje vrijednost putem razrade konceptualne metafore SRCE JE PREDMET (Niemeier, 2003: 205), SRCE JE VRIJEDAN PREDMET. Međutim, vrijednost se metaforički konceptualizira kao izraz dobrote, dobrohotnosti. Tomu u prilog govori i simbolika zlata u raznim bajkama i narodnim pričama (npr. vile ili kraljevine zlatne kose). U konceptualizaciji također sudjeluje i konceptualni mehanizam konceptualne metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

bevara sitt hjärta (dosl. čuvati svoje srce)

(438) *Framför allt som skall bevaras må du **bevara ditt hjärta**, ty därifrån utgår livet.*

*'Najprije od svega što moraš je **sačuvati svoje srce** jer iz njega izvire život.'*

Srce se i u ovom izrazu konceptualizira kao vrijedan predmet. Srce je sjedište emocionalnog svijeta čovjeka, SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i moramo ga čuvati kako bismo se zaštitili od gubitka (usp. *förlora sitt hjärta* (hrv. *izgubiti svoje srce*)).

Zaključak (srce je predmet)

U konceptualizaciji srca kao predmeta, konceptualizirani predmet može se razbiti (*krossa* ngns *hjärta/krossa hjärtan*), puknuti ili slomiti (ngns *hjärta brister*; *ett brustet hjärta*), čime se izražava tuga, jad ili očaj. Međutim, zanimljivo je istaknuti da se pucanjem srca (ngns *hjärta brister*) emocionalna bol ne konceptualizira zbog ljubavi, nego zbog posla, sudeći prema korpusu. Srcem kao predmetom možemo manipulirati i to na takav način da ga možemo pričvrstiti uz nešto (*fästa sitt hjärta*) čime prenosimo svoje osjećaje na drugi entitet. Srce može biti i vrijedan predmet pa ga možemo osvojiti (*vinna* ngns *hjärta*) i zauzeti (*erövra* ngns *hjärta*). Osvajaju ga ljudska bića, dok ga zauzeti mogu i lokaliteti. Srce možemo čuvati (*bevara sitt hjärta*) ili izgubiti (*förlora sitt hjärta*) te ostati bez emocionalne kontrole. Beneficijent koji dobiva srce može biti osoba ili lokalitet. Srce može biti od zlata (*ha ett hjärta av guld*), pri čemu je srce konceptualizirano posredno putem zlata i njegove vrijednosti u izvanjezičnoj realnosti (usp. *kamen* u 9.1.3.4.). Od kognitivnih mehanizama uočavamo različite razrade konceptualne metafore SRCE JE PREDMET (Niemeier, 2003: 205), poput SRCE JE OSJETLJIV PREDMET i SRCE JE VRIJEDAN PREDMET. Ovakve metaforičke konceptualizacije motiviraju konceptualne metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 119) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

10.2. Fizički model srca

Kao i u hrvatskom jeziku, naivna i neznanstvena slika svijeta o funkciji srca i njegovom položaju u tijelu konceptualna je osnova motivacije koja je osobito očita u slikovlju *idiomatskih izraza* koji pripadaju ovome modelu. Riječ je o znanjima koja srce uglavnom metaforički konceptualiziraju kao živući organizam (Niemeier, 2003: 203). Valja reći da su neka od spomenutih znanja i znanstveno utemeljena. No riječ je o takvim znanjima za koje nije trebala znanstvena potvrda jer su čak i vidljiva oku (npr. srce doista kuca, krvari ako ga se prereže, znamo u kojem dijelu prsnog koša se nalazi), što ukazuje na metonimijsku osnovu metaforičkih konceptualizacija. Za druge konceptualizacije ne postoji znanstvena potvrda (srce ne puca, ne pravi salto). Štoviše, postoji tradicionalna ikonografija koja je također potvrda naivne slike svijeta izvan jezičnog sustava. (v. 3.).

10.2.1. Fiziologija i funkcija srca

(göra ngt) med blödanade hjärta (dosl. činiti što s krvarećim srcem)

(439) *Det var bara vi som fyllt 60 som tvingades lämna Amu, minns han. **Med blödande hjärta** rensade Lars Kindberg ut 40 procent av sin boksamling, ca 7000 volymer, och köpte sedan en liten kuriosabutik på Döbelnsgatan.*

*'Samo mi koji smo napunili 60 morali smo napustiti Amu, prisjeća se. **S krvarećim srcem**, počistio je Lars Kindberg 40 posto svoje kolekcije knjiga, otprilike 7000 svezaka i zatim kupio trgovinicu raritetima u Ulici Döbeln.'*

(440) *Men så sade hon, att prästen sagt, att man skulle övergiva fader och moder för att bliva när sin hustru; och så frågade han, om han icke **med blödande hjärta** övergivit mor och hem denna kväll för att vara hos henne.*

*'Ali onda je rekla kako je svećenik rekao da moramo napustiti majku i oca kako bismo bili bliži svojoj supruzi, a on je pitao nije li **s krvarećim srcem** napustio majku i oca tu večer kako bi bio kod nje.'*

ngns hjärta blöder (dosl. čije srce krvari)

- (441) *Vad jag har lidit - vad **mitt hjärta har blött** - vad jag bannat och tvivlat! Detta skedde i början av april och så - - blev det maj!*

*'Koliko sam patila - koliko **je moje srce krvarilo** – koliko sam psovala i sumnjala! To se dogodilo početkom travnja i onda – došao je svibanj!'*

- (442) *Det ryktet nådde en väninna till dottern på en restaurang för ett tag sedan och något motiv har ännu inte framkommit. - Jag går med alla mina varför. **Mitt hjärta blöder** hela tiden och jag får inga svar.*

*'Ta glasina došla je u restoranu i do prijateljice moje kćeri prije nekog vremena, a razlog još nije otkriven. – Stalno mi se razloži vrzmaju po glavi. **Moje srce krvari** sve vrijeme, a odgovore ne dobivam.'*

- (443) ***Mitt hjärta blöder** för alla dessa barn som utan egen förskyllan blir utsatta för svordomsmisshandel , och jag är också djupt tacksam mot Margit Zacharoff för hennes stora insats på detta område.*

*'**Moje srce krvari** za svu tu djecu koja su protiv svoje volje bila izložena usmenom maltretiranju psovaka i duboko sam zahvalan Margit Zacharoff za velik doprinos u tome području'.*

U oba izraza srce se konceptualizira kao živi organizam, SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM (Niemeier, 2003: 203), odnosno razradom kao organizam koji krvari (SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM KOJI KRVARİ). Ovakva metaforička razrada, metonimijski utemeljena na konceptualnim metonimijama EMOCIONALNA BOL JE FIZIČKA BOL (Kövecses, 1986: 85) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199), motivira ovaj *idiomatski izraz* sa značenjem tuge zbog mučnih situacija (439) (440) (441) (442) i suosjećanja zbog patnje drugih osoba (443).

ha ont i hjärtat (dosl. imati bol u srcu)

- (444) *Nisa **har ont i hjärtat** av att vänta på att de tre barnen ska komma hem, igen.*

*'Nisa **ima bol u srcu** od toga da čeka troje djece da se vrate kući, opet.'*

- (445) *Han är i Malmö och lever familjeliv, **har ont i hjärtat** och drabbas av självömkan.*

*'U Malmöu je i živi obiteljskim životom, **ima bol u srcu** i pati od samosažaljenja.'*

Boli li nas srce, osjećajmo emocionalnu bol i tugu. U konceptualizaciji je očita izravna metonimijska veza s boli srca kao organa. Iako srce ne boli, nego srčani mišić, u tzv. naivnoj slici svijeta to je dobra osnova za metonimijsku konceptualizaciju EMOCIONALNA BOL JE FIZIČKA BOL (Kövecses, 1986: 85). I upravo takvom konceptualizacijom uočavamo prevlast neznanstvenog nad znanstvenim viđenjem srca. Dakako, srce i metonimijski stoji za osjećaje, SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199), i za čovjeka SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

ngns hjärta klappar för ngn/ngt (dosl. čije srce kuca za koga/što)

(446) *Deras **hjärtan klappade** lika varmt **för människor som för naturen.***

'Njihova srca kucala su jednako toplo i za ljude i za prirodu.'

(447) *Det var blott Birger, som vid första ögonkastet såg, att hennes **hjärta klappat för honom** med högre oro än vanligt.*

'Samo je Birger na prvi pogled vidio da njezino srce kuca za njega s većim nemirom nego inače.'

(448) *I Baden bei Wien kände sig den lilla Brita hemma. - Europas blod rinner genom mina ådror men **hjärtat klappar för Österrike.***

'U Badenu pokraj Beča osjećala se mala Brita kod kuće. –Europska krv teče mojim venama, ali srce kuca za Austriju.'

(449) *Ända sedan jag slavade ett sommarlov som diskerska på en salladsbar i Lund **har mitt hjärta klappat** lite extra **för grönsaksgratänger.***

'Sve otkad sam jedne ljetne praznike crnčila perući sude u restoranu sa salatama u Lundu, moje srce malo više kuca za gratinirana jela s povrćem.'

ngns hjärta bankar för ngn/ngt (dosl. čije srca lupa za koga/što)

(450) *Sen är det otroligt viktigt att **hjärtat bankar för den plats man berättar om.***

'A onda je i nevjerojatno važno da srce lupa za mjesto o kojem govorite.'

(451) *Sol, värme och öl - fotboll på storbildsskärmar, vajande flaggor, glädje och tårar på samma plats, det är fotbollens överlägsna dramaturgi, på en och en halv timme presenteras ett drama, en komedi och tragedi, allt beroende på **för vilka färger ditt hjärta bankar.***

'Sunce, toplina i pivo - nogomet na velikim zaslonima, mahanje zastavicama, radost i suze na istom mjestu, to je vrhunska dramaturgija nogometa, u sat i pol gleda se drama, komedija i tragedija, sve ovisno o tome za koje boje vaše srce lupa.'

ngns hjärta slår för ngn/ngt (dosl. čije srce udara za koga/što)

(452) *Tyska hjärtan slår för Sverige.*

'Njemačka srca udaraju za Švedsku.'

(453) *30 000 hjärtan slår för ny studie.*

'30 000 srca udara za novu studiju.'

hjärtat bultar (dosl. srce tuče)

(454) *Bilderna driver fram handlingen och får hjärtat att bulta av skräck.*

'Fotografije pokreću radnju i zbog njih srce tuče od straha.'

(455) *Varje gång läkaren stannat upp med apparaten och vridit och vänt på samma ställe har hjärtat börjat bulta och tankarna blixtrat förbi: Jag har bröstcancer.*

'Svaki put kad je liječnik zaustavio aparat i zaokrenuo ga i vratio se na isto mjesto, srce je počelo tući i misli su mi proletjele glavom: Imam rak dojke.'

Ova četiri izraza najočitiji su primjeri motivacije fizičkim kulturnim modelom srca, odnosno njegovim dijelom koji se odnosi na fiziologiju. Naime, kucanje srca osjećamo, a katkad ga možemo i okom vidjeti. Značenje je motivirano konceptualnom metaforom SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM KOJI KUČA, koja je razrada konceptualne metafore SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM (Niemeier, 2003: 205) i konceptualnim metonimijama OTKUČAJ SRCA ZA OSJEĆAJ (Kövecses, 2003a: 134). U korpusu uočavamo značenje predanosti/naklonosti prema nečemu neživom, apstraktnom ili osobama. Srce kuca za osobe (446) (447), lokalitete (448) i jelo (449), lupa za lokalitete (450) i boje (451), a tuče također za lokalitete (452) i studiju (453). Najintenzivniji osjećaj kucanja je kad srce udara što izaziva osjećaj straha (454) (455). I ta se konceptualizacija temelji na fiziološkoj, metonimijskoj osnovi, prilikom koje srce doista jače kuca kad se ustrašimo, odnosno kuca jačim intenzitetom (INTENZITET JE KOLIČINA

(Kövecses, 2002: 159)). Metaforičke konceptualizacije temelje se na konceptualnim metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

ngns hjärta veknar (dosl. čije se srce smekša)

(456) *Mentalpatient blir kär i en porraktris och rövar bort henne så de ska lära känna varandra. För att hon inte ska rymma binder han henne i en säng, tills hennes hjärta veknar.*

'Duševni bolesnik zaljubljuje se u porno-glumicu i otima je kako bi se upoznali. Kako ne bi pobjegla, drži je zavezanu za krevet sve dok se njezino srce ne smekša.'

(457) *Paulus Bergström slet upp bildörren och skrek: -- Hur fan kör ni människa, får jag se på körkortet! Hans min när han fick se att det var precis en dag gammalt var helt enkelt obetalbar. Och sen veknade hans hjärta.*

'Paul Bergström naglo je otvorio vrata automobila i viknuo: "Kako dovraga voziš, čovječe, da vidim vozačku dozvolu! Njegov izraz kad je vidio da je samo jedan dan stara bio je jednostavno neprocjenjiv. A onda mu se srce smekšalo.'

Ako se srce konceptualizira tako da omekša, vlasnik srca postaje popustljiviji (456) (457). U literaturi nismo uspjeli naći potvrdu konceptualne metafore koja bi kao jednu od domena uključivala i mekoću, ali postoje razni primjeri koji upućuju na postojanje takve konceptualne metafore (MEKOĆA JE SUOSJEĆANJE). Na primjer, *idiomatski izraz* u hrvatskom *biti mekoga srca* ili metaforičko proširenje značenja pridjeva *mekan* kojim se, doduše, ne konceptualizira samo popustljivost nego i nedovoljna odlučnost, slab karakter, osoba na koju je lako utjecati.⁶⁸

Stoga bismo mogli zaključiti da se srce konceptualizira kao živući organizam koji može omekšati – SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM KOJI JE MEKAN kao razrada metafore SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM (Niemeier, 2003: 205).

ngns hjärta smälter (dosl. čije se srce topi)

(458) *Han genomgick i minnet alla sånger han under kvällens lopp hade sjungit. Och han visste med sig själv att han hade sjungit så, att vilket hjärta som helst måste smälta.*

⁶⁸ Šve. *han är mjuk*; eng. *he is soft*; hrv. *on je mekan*

*'Prisjetio se u mislima svih pjesama koje je tijekom večeri izveo. I znao je duboko u sebi da je pjevao na taj način, da se svako **srce moralo topiti**.*

- (459) *Han hade aldrig vandrat nattetid på de tomma gatorna i den här sinnesstämningen, och **hans hjärta smälte** av fysisk lycka.*

*'Nikad nije noću šetao praznim ulicama u ovakvom raspoloženju i njegovo **srce se topilo** od tjelesne sreće.'*

Ako se srce metaforički konceptualizira tako da se topi, na jezičnoj se razini iskazuje osjećaj raznježenosti (458) i iznimne sreće (459). I u ovom slučaju riječ je o konceptualizaciji srca kao živućeg organizma, i to konceptualnom metaforom SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM KOJI SE TOPI, a što je razrada metafore SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM (Niemeier, 2003: 205). Metonimijska osnova metaforičkih preslikavanja i ovom se primjeru ogleda u konceptualnim metonimijama SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199).

av hjärtans lust (dosl. od želje srca)

- (460) *Om man bara kan hitta en sådan toalett, kan man sedan tömma både blåsa och tarm **av hjärtans lust**.*

*'Da bar nađem jedan takav toalet, mogao bih isprazniti i mjehur i crijeva **od želje srca**.'*

- (461) *Visst sjunger folk med **av hjärtans lust**, men många är där mest för att just deras idoler finns på scenen.*

*'Naravno da i ljudi **od želje srca** skupa zapjevaju, ali mnogi su ondje najviše zbog toga što su njihovi idoli na bini.'*

- (462) *Han ser till att de båda bröderna kommer ut i verkligheten där det finns möjlighet att göra något riktigt bra. Platsen som han väljer ut åt Sune och Rune är ett värdshus. Och bröderna sätter i gång **av hjärtans lust**.*

*'Pobrine se da oba brata stupe u stvarnost u kojoj postoji mogućnost da učine nešto dobro. Za Sunea i Runea odabrao je gostionicu. I braća su krenula **od želje srca**.'*

- (463) *Jag målar naivt och jag målar **av hjärtans lust**.*

*'Slikam naivno slikarstvo i slikam **od želje srca**.'*

U konceptualizaciji ovog *idiomatskog izraza* srce ima svoju volju, i skloni smo tvrditi da je riječ o personifikaciji utemeljenoj na metonimiji SRCE STOJI ZA ČOVJEKA (Niemeier, 2003: 199). Uočavamo i kognitivne mehanizme konceptualne metafore INTENZITET JE KOLIČINA (Kövecses, 2002: 159) i metonimiju SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199). *Idiomatski izraz* rabi se u dva značenja: 'do milje volje' (460) (461) ili sa zadovoljstvom (462) (463). Dakle, značenjski je riječ o velikom emocionalnom angažmanu.

10.2.2. Položaj srca u tijelu

hjärtat slår en volt (dosl. srce pravi salto)

(464) *Han andades lite tungt , han hade förstås blivit trött av allt det forcerade slitet. Nu! Martin! **Hjärtat slog en volt.***

*'Malo je teško disao, naravno da ga je izmorilo isforsirano crnčenje. Sada! Martine! **Srce pravi salto.**'*

(465) *Vi tog in en kanna kaffe på Kafé Kristina på Västerlånggatan och tände dagens första cigaretter. Jag kände mig genast dålig igen, **hjärtat slog en volt** och jag fimpade. Henry var för ovanlighetens skull alldeles tyst.*

*'Uzeli smo kavu u kafiću Kristina u Ulici Västerlånggatan i upalili prvu današnju cigaretu. Osjetio sam se loše odjednom, **srce je napravilo salto** i ja sam je ugasio. Henry je zbog neobične reakcije bio prilično tih.'*

Srce se konceptualizira kao živući organizam koji čini salto. Time je izbačeno je iz svog uobičajenog mjesta na koje se, doduše, vjerojatno vraća, ali sam izbačaj uzrokuje negativnu emocionalnu senzaciju straha (464) (465). Kognitivni mehanizmi koji motiviraju konceptualizaciju su konceptualna metafora SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM KOJI SE POMIČE, što je razrada metafore SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM (Niemeier, 2003: 205), a uočava se i snažna konceptualna veza s metonimijama SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199).

O važnosti konceptualizacije mjesta srca u tijelu bit će još govora. Mišljenja smo da je u konceptualizaciji u prvom planu aktivnost srca, a mjesto tek u drugom planu.

hjärtat tar ett språng (dosl. srce uzima skok)

(466) *Men ni anser ändå att det här fotografiet -- som uppenbart är en mycket oroande och verkningsfull och dramatisk bild av en person som ytligt sett verkar ha mist förståndet -- ni anser att det är exakt likt Morrissey? Exakt ...? Ja, exakt? Nåja, jag måste förstås säga ... Jack slöt ögonen och stängde tvärt av sitt medvetande. (...) Exakt. Jacks **hjärta tog ett språng**.*

*'Ali ipak smatrate da je ova fotografija, koja očito na vrlo uznemirujuć, dojmljiv i dramatičan način prikazuje osobu koja je na prvi pogled izgubila razum, smatrate li da je to baš isti Morrissey? Isti ...? Da, isti? Ah da, moram naravno reći... Jack je sklopio oči i okrenuo se i naglo izgubio svijest. (...). Isti je. Jackovo **srce uzelo je skok**.'*

Srce od siline osjećaja može i poskočiti, a kognitivni mehanizmi koji motiviraju ovaj izraz, uz konceptualnu metaforu SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM KOJI POSKOČI, što je razrada konceptualne metafore SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM (Niemeier, 2003: 205) identični su kao i oni prilikom konceptualizacije prethodno spomenutog *idiomatskog izraza*. Međutim, za razliku od prethodnog primjera, u ovom je riječ o osjećaju veselosti. Takvo značenje objašnjavamo na dva načina. Kao prvo, kad srce poskoči, ne mijenja svoje mjesto u tijelu, nego se na njega vraća. Kao drugo, za razliku od izraza *hjärtat slår en volt*, srce ne čini salto, odnosno ne konceptualizira se na taj način da se svom svojom cjelinom preokrene i time ne izaziva negativne emocije. Značenje ovog izraza možemo i povezati s konceptualnom metaforom BITI SRETAN JE BITI IZNAD TLA (Kövecses, 2003a: 48).

ha hjärtat på rätta stället (dosl. imati srce na pravome mjestu)

(467) *Det känns inte rättvist. P-vakterna får ju fria eller fälla åt båda hållen. Bengt Öberg, Göteborg - Jag får gratulera Hans Kolling som skickade iväg bilisterna i stället för att lappa dem. Han **hade hjärtat på rätta stället**.*

*'Ne čini se pravednim. Čuvari parkirališta mogu i jedne i druge osloboditi ili okriviti. Bengt Öberg iz Göteborga. Čestitao bih Hansu Kollingu koji je vozače poslao s parkirališta, a nije im naplatio kaznu. **Imao je srce na pravome mjestu**.'*

(468) *Politiker dög han nog inte heller till, eftersom han var alltigenom sann och rak. Han kunde inte tala osanning -- det var hans fel och förtjänst. Han måste gå efter sin övertygelse. Och -- **han hade hjärtat på rätta stället**.*

'Nije bio ni za političara jer je od glave do pete bio pošten i izravan. Nije mogao izreći neistinu – tu mi je bila i prednost i mana. Morao je slijediti svoje uvjerenje. A i imao je srce na pravome mjestu.'

U ovim primjerima riječ je o konceptualizaciji srca na pravome mjestu. Pravo mjesto srca u ljudskom tijelu je lijevi donji dio prsnoga koša, no u izrazima se ne specificira točan položaj, važno je da je srce na mjestu koje metaforički shvaćamo kao sjedište pravednosti i poštenja (461) (462). Kognitivni mehanizmi uz mehanizam konceptualne metonimije SRCE ZA PRAVEDNOST/ISKRENOST i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

Ako srce mijenja položaj i nađe se u grlu ili u trbuhu, pomak rezultira konceptualizacijom straha.

göra ngt med hjärtat i halsgropen (dosl. činiti što sa srcem u grlu)

(469) *Han stängde dörren och stod en stund **med hjärtat i halsgropen**. Ingen kom efter honom.*

*'Zatvorio je vrata i nakratko stajao **sa srcem u grlu**. Nitko ga nije slijedio.'*

(470) *Mr Frölunda fortsätter: - I dag sitter säkert svenska fotbollförbundet **med hjärtat i halsgropen** och hoppas Blåvitt skall klara sig kvar. Men Frölunda har än en gång ett tacksamt utgångsläge...*

*'Trener Frölunde je nastavio: Danas švedski nogometni savez sigurno sjedi **sa srcem u grlu** i nada se da će plavo-bijeli ostati u kolu. Ali Frölunda opet ima zahvalnu polaznu poziciju.'*

ha hjärtat i halsgropen (dosl. imati srce u grlu)

(471) *Skall jag behöva **ha hjärtat i halsgropen** tills min dotter kommit fram till ridbanan eller skall jag leka polis och stoppa trafiken för hästarna.*

*'Hoću li morati **imati srce u grlu** dok mi kći ne dođe do hipodroma ili ću se igrati policajca i zaustaviti promet zbog konja.'*

(472) *Uppgifter om vindar och strömmar gav vid handen att det nya oljebältet skulle kunna nå området runt Ria de Arousa inom ungefär 48 timmar. - Just nu **har jag hjärtat i halsgropen**, säger Vidal.*

*'Podaci o vjetru i strujama pokazuju da novi naftni pojas može doći do područja oko Ria de Arouse u roku od otprilike 48 sati. "Trenutno **imam srce u grlu**", kaže Vidal.'*

hjärtat far upp i halsgropen (dosl. srce putuje gore u grlo)

(473) *Härom dagen ringde en fastighetspolitiker i en kustkommun och frågade om det var jag som sökte en badhytt. **Hjärtat for upp i halsgropen.***

*'Neki dan me nazvao jedan mjesni političar s obale, zadužen za pitanja oko nekretnina, i pitao me jesam li ja predao zahtjev za malu vikendicu. **Srce je oputovalo gore u grlo.**'*

Kada je srce na svome mjestu, ne osjećamo nikakve negativne osjetilne senzacije. Ako se srce premješta u vrat, osjećamo osjećaj straha. Ovakve metaforičke konceptualizacije ostvarene su konceptualnom metaforom SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM KOJI SE POMIČE, što je razrada metafore SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM (Niemeier, 2003: 205). Zanimljivo je da se strah konceptualizira pomicanjem prema gore, što nije u skladu s metaforom SREĆA JE GORE (Lakoff i Johnson, 1980: 15). Metaforičke konceptualizacije utemeljene su na metonimiji, u prvom redu na fizičkoj reakciji straha prilikom koje osjećamo bilo u vratnim žilama, što se može i okom uočiti. Tako da je ovdje riječ o metonimiji OTKUCAJ SRCA ZA OSJEĆAJ (Kövecses, 2003a: 134), koja prevaže kao motivirajući kognitivni mehanizam. Također, uočavamo i konceptualne metonimije SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199), koje navedene izraze također motiviraju.

hjärtat sjunker ner i magen (dolje. srce potone dolje u trbuh)

(474) *Verkligheten tar emot med ett hänflin och en rå vindpust när planet har landat och dörren svängts upp. Och den där låten som får **hjärtat att sjunka ner i magen** strömmar emot mig.*

*'Stvarnost nas je dočekala s podrugljivim smijehom i grubim naletima vjetra kada je avion sletio i vrata se otvorila. I pjesma od koje **srce potone dolje u trbuh** dopirala je prema meni.'*

Srce se može spustiti i u područje trbuha što također izaziva osjećaj straha. Uz kognitivne mehanizme konceptualnih metafora SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM KOJI SE POMIČE i TUGA JE DOLJE (Lakoff i Johnson, 1980: 15), uočavamo i konceptualne metonimije SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199). No s obzirom na broj jezičnih izraza u kojima se srce podiže u područje vrata, smatramo da je fizička senzacija osjećaja pulsa u vratu temeljniji motivirajući čimbenik u konceptualizaciji straha od metafore kojom se srce spušta u područje trbuha.

hjärtat hoppar till (dosl. srce poskoči)

(475) *Att välja fel är hon inte rädd för, det är bara att läsa manus och om „**hjärtat hoppar till**“ är det rätt.*

*'Ne boji se ona krivog odabira, treba samo pročitati scenarij i ako „**srce poskoči**“, odabir je dobar.'*

Promjena položaja srca u tijelu ne mora nužno konceptualizirati strah. Iz prošlih smo primjera vidjeli da je konceptualizacija straha u prvom redu vezana metonimijski uz osjećaj bila na vratu ili nelagodnog osjećaja u trbuhu. Međutim, ako srce samo nedefinirano poskoči, mogu se konceptualizirati i osjećaj sreće i zadovoljstva. Uz konceptualnu metonimiju SRCE STOJI ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226), u konceptualizaciji se kao kognitivni mehanizam javlja i konceptualna metafora BITI SRETAN JE BITI IZNAD TLA (Kövecses, 2003a: 48).

10.2.3. Ikonografija

Budući da su prikazi srca puno stariji od razvoja pisma koje bismo mogli povezati s današnjim švedskim jezikom, odnosno s indoeuropskim jezicima uopće, smatramo da su ona motivirala i dio današnjih *idiomatskih izraza*. Prikazi srca nisu znanstveno utemeljeni (v. 3.), ali slikovlje nesumnjivo motivira izraze, pa govorimo o predodžbenim metaforama.

hugg i hjärtat (dosl. posjekotina u srcu)

- (476) *Han lade sakta handen på hennes hjässa och såg med ett **hugg i hjärtat** hur gammal hans hand såg ut.*

*'Polako joj je stavio ruku na tjeme i s **posjekotinom u srcu** vidio koliko mu ruka staro izgleda.'*

- (477) *Nej att vara troll, sa Konrad, det är sömnbrist och brådska och ett evigt farande av och an som kristna människor aldrig skulle orka med. Och det är hat och **hugg i hjärtat** när det borde vara glädje och fågelsång.*

*'Ne, biti trol, rekao je Konrad, znači nedostatak sna i žurbu, i vječno putovanje amo-tamo što s čime se kršćani nikada ne bi mogli nositi. A tu su mržnja i **posjekotina u srcu** umjesto radosti i pjeva ptica.'*

sitta som en tagg i hjärtat (dosl. sjediti kao bodlja u srcu)

- (478) *Ingen offentlig flaggning på halv stång förekom. En förklaring kan vara att amerikanska stridsplans bombning av Kinas ambasad i Belgrad i maj 1999 fortfarande **sitter som en tagg i hjärtat**.*

*'Javno se nije podizala zastava na koplja. Moguće objašnjenje je bombardiranje kineskog veleposlanstva borbenim avionima u Beogradu 1999. još **sjedi kao trn u srcu**.'*

- (479) *Strafförlusten **sitter** fortfarande **som en tagg i hjärtat**, säger anfallaren Carlos Tévez.*

*'Ispadanje na jednaesterce i dalje **sjedi kao trn u srcu**, kaže napadač Carlos Tévez.'*

styng i hjärtat (dosl. ubod u srcu)

- (480) *Kanske skulle jag rentav gå därifrån med ett hånfullt leende på läpparna och muslimen **med ett styng i hjärtat** av sorg och vrede?*

*'Možda bih ja trebao jednostavno otići otamo s podrugljivim osmijehom na usnama, a musliman **a ubodom u srcu** od tuge i ljutnje?*

Ova tri idiomatska izraza dio su fizičkog modela srca koja su povezana sa slikom srca koje je probodeno strelicom. U ove tri konceptualizacije uočavamo odmak od prototipne

strelice i to u obliku posjekotine (476) (477), bodlje u srcu (478) (479) ili uboda (480). Sva tri izraza upotrebljavaju se u značenjima tuge i patnje. U znanstvenoj slici svijeta, ubod u srce izazvao bi trenutačnu smrt, a metaforičko značenje postignuto je konceptualnom metaforom EMOCIONALNA BOL JE FIZIČKA BOL (Kövecses, 1986: 85) uz konceptualne metonimije SRCE STOJI ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) kao osnove ikonografske konceptualizacije.

10.2.4. Gesta – motivirajući mehanizam

göra ngt med handen på hjärtat (dosl. činiti što s rukom na srcu)

(481) ***Med handen på hjärtat** lovar jag att vi bjuder på ett av de säkraste evenemangen i rockhistorien, säger Leif Skov och blickar bort mot ringen av nyplanterade träd.*

*'S **rukom na srcu** obećavam da vam nudimo jedno od najsigurnijih događanja u povijesti rocka, rekao je Leif Skov i skrenuo pogled prema dijelu s novo posađenim stablima.'*

(482) *Men om Åsa Mohlin höjer blicken från sitt eget bolags ambitioner och ser ut över hyresmarknaden i stort så tvivlar vi på att hon **med handen på hjärtat** kan hävda att dagens kaotiska bostadssituation särskilt gynnar de mest behövande grupperna av bostadssökande.*

*'Ali ako se Åsa Mohlin odmakne od ambicija vlastite tvrtke i šire sagleda tržište iznajmljivanja nekretnina, sumnjamo da bi s **rukom na srcu** mogla tvrditi da današnja kaotična situacija sa stanovima osobito pomaže onima koji ga najviše traže.'*

Polazemo li ruku na srce kada nešto govorimo, dajemo do znanja da smo iskreni (481) (482). Srce se konceptualizira i kao mjesto za iskrenost, a uočavamo i kognitivne mehanizme konceptualnih metonimija SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2003: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199). Gesta polaganja ruke na srce u mentalnom slikovlju ovog *idiomatskog izraza* u određenim je kulturama konvencionalni način pokazivanja iskrenosti, osobito zapadnim. Stoga možemo zaključiti i da srce stoji za iskrenost, odnosno na temelju jezičnog materijala i mentalnog slikovlja govoriti o konceptualnoj metonimiji SRCE ZA ISKRENOST.

Primjeri iz korpusa pokazuju da se kao glagolska sastavnica javljaju glagoli govorenja. Samo u jednom primjeru uočili smo glagol mišljenja (483):

(483) *Ett par veckor före avresan till London berättade Jonas Källman i en radiointervju med sportradion att han **med handen på hjärtat** inte trodde att Sverige hade så stora möjligheter i OS.*

*'Nekoliko tjedana prije odlaska u London, Jonas Källman izjavio je u intervjuu na sportskom radiju, da s **rukom na srcu** nije mislio da Švedska ima takve velike mogućnosti na Olimpijskim igrama.'*

handen på hjärtat (dosl. ruka na srcu)

(484) *Och **handen på hjärtat**, är det någon som tycker att en clown är rolig bara för att han har en röd näsa?*

*'I, **ruka na srcu**, postoji li itko tko misli da je klaun smiješan samo zato što ima crven nos?'*

(485) *Och, **handen på hjärtat**, vem är det som arrangerar och planerar mest i ert förhållande egentligen?*

*'I, **ruka na srcu**, tko se to najviše angažira oko vaše veze i tko najviše u njoj planira?'*

I u ovim je primjerima gesta motivirajući faktor, ali primjeri nisu ograničeni samo na glagole govorenja, te za razliku od prošlog, glagolskog *idiomatskog* izraza, ovaj izraz je imenički, ali je također u funkciji je komentirajuće diskursne oznake. Smatramo da je ovaj oblik nastao kraćenjem izraza *lägga handen på hjärtat* (hrv. *položiti ruku na srce*), a kognitivni mehanizmi identični su onima koji motiviraju prethodni *idiomatski* izraz *göra ngt med handen på hjärtat*.

Zaključak (fizički model srca)

U fizičkom modelu srca, srce se konceptualizira s obzirom na fiziologiju i položaj srca u tijelu, a pojavljuje se i ikonografija kao motivirajući faktor. Odnosno, riječ je o znanjima o srcu koja su neznanstvena.

Ako je riječ o fiziologiji srca uočavamo da se srce konceptualizira kao živi organizam koji krvari pri čemu se izražavaju osjećaji boli i patnje. U srcu se može osjećati bol, što je također neznanstveno viđenje svijeta, jer srce kao organ ne boli.

Srce može biti metaforički razrađeno kao organizam koji kuca, lupa i udara čime se izražava predanost ili naklonost, ili pak tuče čime se izražava strah. Može se i smekšati čime se izražava suosjećanje i popustljivost ili se topiti čime se izražava osjećaj razdraganosti i sreće.

Srce se može konceptualizirati i kao antropomorfno biće koje ima vlastitu želju, čime se izražava pojačan intenzitet osjećaja u značenju 'do milje volje' ili zadovoljstvo.

S obzirom na položaj srca u tijelu, ono može napraviti salto, poskočiti ili skočiti uvis čime se izražava sreća i zadovoljstvo. Ako se srce podiže u područje grla ili potone u trbuh, iskazuje se osjećaj straha.

Srce može biti i na pravome mjestu u tijelu, iako se to pravo mjesto ne definira, čime se izražava pravednost i iskrenost.

Sve spomenute metaforičke konceptualizacije obuhvaćane fiziologijom i položajem srca u tijelu motivirane su konceptualnim metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226), osim konceptualizacije srca u *idiomatskom izrazu* (*göra ngt*) *med blödande hjärta* koji je motiviran samo konceptualnom metonimijom SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) jer je na jezičnoj razini izrečen agens, odnosno vlasnik srca.

Prikazi srca u pećinama stariji su od pisma, stoga je i ikonografija motivirajući faktor određenog broja *idiomatskih izraza*. Budući da je naglasak na slikovlju, govorimo o predodžbenim metaforama. Tako srce može imati posjekotinu, bodlju ili ubod, što je odmak od prototipne slike srca probodenog strelicom.

Fizički model srca obuhvaća i gestu polaganja ruke na srce kao motivirajući mehanizam, kojom se iskazuje iskrenost.

10.3. Intelektualni model srca

U uvodnome dijelu, u kojem smo objašnjavali simboliku srca (v. 3.), rekli smo da se u antici srce smatralo i sjedištem umnog i emocionalnog svijeta čovjeka. Pojavom kršćanstva u srce se stavlja i ljubav prema vjeri, ali ne nestaje uloga srca i kao središta umnoga, iako je

manje izražena. Tek se u razdoblju racionalizma strogo odvaja um kao središte umnoga od srca kao središta emocionalnoga.

U ovaj kulturni model uvrstili smo izraze u kojem je simbolika srca povijesno povezana uz sjedište umnoga. U konceptualizacijama se profilira koncept umnoga i pamćenja koji možemo apstrahirati u shematični koncept intelektualnoga.

lägga ngn på hjärtat (dosl. staviti *komu* na srce)

(486) *Och jag kommer till dig i morgon kväll kl. 9, om du vill göra mig den äran att ta emot mig. Men en sak, lilla Lydia, måste jag **lägga dig på hjärtat**. I fråga om en kvinnas älskare brukar man tillämpa australnegrernas aritmetik: man räknar bara till tre.*

*'Doći ću sutra u 21 h ako biste mi iskazali čast i primili me. Ali jednu stvar, malena Lydia, moram **staviti vama na srce**. Kad je riječ o ljubavnicima jedne žene, koristimo se matematikom Aboridžina: brojimo samo do tri.'*

(487) *Särskilt var det en sak hon **lagt Paula på hjärtat** att söka efter. Det var en antik vas av äkta silver, som Lilian haft ända sedan sin barndom. Hon kunde inte förstå att hon varit så oförståndig att lämna kvar den, då de flyttade in på hösten.*

*'Osobito je jednu stvar **stavila Pauli na srce** da traži Antiknu vazu od pravog srebra koju Lilian još ima od djetinjstva. Nije mogla vjerovati da je mogla biti toliko nerazumna da je zaboravi kad su se jesenas uselili.'*

Stavljamo li osobi nešto na srce, želimo je podsjetiti to ne zaboravi (486) ili, rjeđe, da smo je za nešto zadužili (487). Motivacijski kognitivni mehanizam konceptualna je metonimija SRCE ZA PAMĆENJE (Takács, 2014: 17), ali nije riječ o pamćenju činjenica, nego o nečemu do čega je nama ili drugima stalo. U konceptualizaciji se aktiviraju i kognitivni mehanizam konceptualnih metonimije SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199).

gömma ngt i sitt hjärta (dosl. sakriti *što* u svoje srce)

(488) *Jag vill **gömma** och begrunda **i mitt hjärta** den senaste tidens lärande och närande möten.*

'Želim sakriti u svoje srce i u njemu razmisliti o najnovijem učenju i korisnim sastancima.'

- (489) *När föräldrarna var gångna lugnade tanterna sig - besökande släkt uppfattades som hot; de iakttog barnhemmet och **gömde** vad de såg **i sitt hjärta** och skrev i värsta fall insändare i bladet.*

*'Kad su roditelji otišli, tete su se smirile. Rodbinu koja dolazi u posjet smatrane su prijateljnom; promatrane su dječji dom i **sakrile** što su vidjele **u svoje srce** i u najgorem slučaju poslale su pismo u novine.'*

U srce skrivamo nešto što ne želimo zaboraviti (488) (489)⁶⁹. Upravo zbog koncepta skrivanja, za razliku od prijašnjeg koncepta polaganja, smatramo da je značenje ovog izraza jače. U ovom primjeru primjećujemo mehanizme konceptualnih metonimija SRCE ZA EMOCIONALNO PAMĆENJE, što je razrada konceptualne metonimije SRCE ZA PAMĆENJE (Takács, 2014: 17), SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199).i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

U starijim tekstovima u srce želimo sakriti nešto, ali upravo s ciljem da izbjegnemo emocionalnu bol (490).

- (490) *Det var ett minnesord som den blivande drottningen av Sverige **gömde** djupt **i sitt hjärta**.*

*'Bio je to memorijalni govor koji je buduća kraljica Švedske **sakrila** duboko **u svoje srce**.'*

säga sitt hjärtas mening (dosl. reći mišljenje svoga srca)

- (491) *I Storbritannien är traditionen en annan. Att säga sitt **hjärtas mening** kan aldrig vara helt fel, i synnerhet inte om den är politiskt inkorrekt, är en vanlig tes.*

*'Tradicija u Velikoj Britaniji je drukčija. **Reći svoga srca mišljenje** nikada ne može biti pogrešno, osobito ako je nešto politički nekorektno'.*

- (492) *Förlägna skratt sprider sig i lokalen. Romano Prodi har ännu en gång sagt sitt **hjärtas mening** utan överdriven hänsyn till det diplomatiska protokollet.*

⁶⁹ U *Akademijinom rječniku švedskog jezika* (SAOB) glagol *gömma* (sakriti) navodi se i u značenju 'zapamtiti', prvi put zabilježenim 1526., a posljednji put 1917.: *lägga på minnet* (dosl. položiti na sjećanje), *bevare i minnet* (dosl. sačuvati u sjećanju), *hålla (kvar) i minnet* (dosl. zadržati (i dalje) u sjećanju)

*'Sramežljiv smijeh proširio se prostorijom. Romano Prodi još je jedanput **rekao** mišljenje svoga srca bez pretjeranog obzira na diplomatski protokol.'*

Ako iskazujemo mišljenje svoga srca, govorimo ono što nam je na umu (491) (492). Srce se, dakle, konceptualizira kao entitet s vlastitim mišljenjem *Mening* doslovno znači „mišljenje“. Mišljenje u ovom slučaju obuhvaća i iskrenost o kojoj smo već govorili (v. *dolaziti iz srca, ruku na srce, göra ngt med handen på hjärtat*), ali smo se upravo zbog sastavnice *mening*, koja izravnije pokazuje motivaciju s umom, odlučili ovaj primjer uvrstiti u intelektualni model srca. Upravo ta konceptualizacija mišljenja ukazuje na najveći raskorak s konceptualizacijom srca kao mjesta za osjećaje. Međutim, pod raskorakom ne mislimo da je on nužno velik jer iskazujemo mišljenje o onome do čega nam je stalo, uz što smo emocionalno povezani, a k tomu je takvo mišljenje i iskreno jer dolazi iz srca. Kao osnova ovakve metaforičke konceptualizacije srce s vlastitim mišljenjem je metonimija SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226), ali su prisutni i kognitivni mehanizmi konceptualnih metonimija SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ISKRENOST.

Zaključak (intelektualni model srca)

U intelektualni model srca uvrstili smo one *idiomatske izraze* u kojima je izravno ili neizravno očita konceptualna povezanost srca kao središta razuma. Takva konceptualizacija vuče korijene iz antike i danas se gotovo posve izgubila. Budući da u švedskom ne postoji *idiomatski izraz* koji bi prototipno pokazivao izravnu vezu srca i uma, govorimo više o shematičnom konceptu intelektualnog. U srce spremamo činjenice i doživljaje do kojih nam je stalo i koje ne želimo zaboraviti, stavljamo zaduženja koja moramo upamtiti ili izražavamo ono što doista mislimo.

11. Rasprava

U raspravi ćemo se prvo osvrnuti na središnji dio ovoga rada, a to je konceptualizacija *idiomatskih izraza* sa sastavnicom *srce/hjärta* u hrvatskom i švedskom. Dat ćemo sintezu svih konceptualizacija i međusobno ih usporediti (v. 11.1.; 11.2.; 11.3.), uz poseban osvrt na

konceptualizaciju duše u hrvatskom i švedskom (v. 11.1.3.). Nakon toga ćemo pojedine primjere *idiomatskih izraza* povezati s uvodnim dijelom rada koji govori o formiranju značenja u kognitivnoj lingvistici pozivajući se na teoriju *okvira*, *idealiziranih kognitivnih modela*, *konceptualnih domena* i *znanja o svijetu* te ulozi metonimije u formiranju značenja (v. 11.4.). Govorit ćemo i o međusobnom odnosu triju kulturnih modela i njihovoj mentalnoj aktivaciji (v. 11.5.) te o razradama kulturnih modela metaforama i njihovoj ukotvljenosti (v. 11.6.). Posebnu pozornost posvetit ćemo funkciji metonimije u konceptualizaciji osjećaja (v. 11.8.), suodnosu metafora i metonimija (v. 11.8.) i terminološkoj problematici u okvirima frazeologije (v. 11.9.).

Konceptualnom i značenjskom analizom primjera *idiomatskih izraza* sa sastavnicom *srce* u hrvatskom i *hjärta* u švedskom zaključili smo da su motivirana trima kulturnim modelima, koji su s jedne strane bogato razrađeni konceptualnim metaforama koje se temelje u većoj ili manjoj mjeri na konceptualnim metonimijama, a s druge strane između modela postoje fluidne granice jer se svima trima izriču osjećaji i/ili iskrenost i poštovanje, ali su pojedini aspekti konceptualizacije ipak profilirani. Riječ je o kulturnom modelu osjećaja te fizičkom i intelektualnom modelu srca.

11.1. Kulturni model osjećaja

Kulturni model osjećaja metaforički je najrazrađeniji i unutar njega se srce konceptualizira kao spremnik, kao mjesto za osjećaje i kao predmet. U njega smo uvrstili i konceptualizaciju duše koje se javlja kao sastavnica uz sastavnicu *srce/hjärta*. U fizički model srca uvrstili smo i gestu kao motivirajući mehanizam.

11.1.1. Konceptualizacija spremnika

Srce se u hrvatskom i u švedskom može konceptualizirati kao spremnik. Riječ je o konceptualnoj metafori SRCE JE SPREMNIK, odnosno njezinoj razradi SRCE JE SPREMNIK ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 206). Konceptualna metafora SRCE JE SPREMNIK je, s druge strane, razrada konceptualne metafore ČOVJEK JE SPREMNIK (Lakoff i Johnson, 1980: 16)

metonimijom DIO ZA CJELINU (Radden i Kövecses, 1999: 21). Konceptualne metonimije SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) osnova su metaforičkih konceptualizacija.

U ovim konceptualizacijama uočavamo i druge kognitivne mehanizme, poput konceptualne metafore OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU (Kövecses, 2003: 65, 136), EMOCIONALNA POVREDA JE FIZIČKA OZLJEDA (Lakoff, Espenson i Schwartz, 1991: 127), EMOCIONALNA BOL JE FIZIČKA BOL (Kövecses, 1986: 85), INTENZITET JE DUBINA (Ogarkova, Soriano i Gladkova, 2016: 84), LJUBAV JE DOBITAK (Sadikaj, 2010: 96) te konceptualnu metonimiju SRCE ZA ISKRENOST.

Zavirivanje u čije srce (*zaviriti* komu *u srce*) omogućuje nam samo djelomičan uvid u afektivni život pojedinca. Srce kao spremnik za emocije možemo otvarati (*otvoriti/otvarati* komu *srce*; *öppna sitt hjärta*) i otključavati (*otključati srce*) te tako iskazivati naklonost, dragost ili dobrodošlicu. S druge strane, osjećaji dragosti i naklonosti mogu ulaziti u srce (*ući u srce*) ili se u njemu osjećati (*osjećati u srcu*), ali zanimljivo je da u njemu ostaje osjećaj pripadanja (*ostati u srcu*), a izlazi iskrenost i/ili pozitivne emocije (*dolaziti iz srca*; *komma från hjärtat*). Korpus u hrvatskom pokazuje da u srce osjećaji više ulaze nego izlaze i pronašli smo samo jedan primjer u kojem mučni osjećaji iz njega izlaze (*razgaliti komu srce*), dok u švedskom iz srca izlaze osjećaji ljubavi i dragosti (*utgjuta sitt hjärta*). U švedskom nismo pronašli primjer *idiomatskog izraza* u kojem osjećaji ulaze u srce, ali, sudeći po korpusu, iz srca osjećaji još više izlaze nego u hrvatskom (*komma från hjärtat*; *tala fritt ur hjärtat*; *utgjuta sitt hjärta*) i riječ je o osjećajima dragosti, nježnosti, ljubavi i iskrenosti. U srce možemo usaditi i osjećaj dragosti (*usaditi u srce*), a u njega mogu biti pohranjene pozitivne emocije poput ugone i ljubavi (*ispuniti srce*) ili ljubavi i tuge (*puno je srce* komu). Kad spominjemo iskrenost, ona se konceptualizira u oba jezika i nije osjećaj, ali je povezana s emocionalnim svijetom čovjeka osobito unutar *idiomatskog izraza* *govoriti iz srca*, odnosno *tala från hjärtat*. U *idiomatskim izrazima* u hrvatskom *imati koga*, što *u srcu* primjećujemo da u srcu imamo nešto apstraktno, poput tajne ili plana, dok u njemu nosimo (*nositi koga*, što *u srcu*) češće lokalitete nego osjećaje, ali i osobe. Kao što smo već spomenuli, lokaliteti, doduše, jesu povezani s osobama konceptualnom metonimijom LOKACIJA ZA GRAĐANE, ali je ovaj izraz intenzivniji od *imati koga*, što *u srcu* jer gajimo i ljubav, a ne samo simpatiju i dragost.

Lokaliteti koje možemo nositi u srcu (*nositi koga*, što *u srcu*), također mogu biti metaforički ranjeni ili im se srce može otvarati.

U srcu kao spremniku može u oba jezika vrlo često biti pohranjen osjećaj bola ili emocionalne patnje, odnosno žarenja i pečenja u švedskom, koji metonimijski također stoji za bol (*bosti/ubosti koga u srce, dirati/dirnuti koga u srce, ujedati/ujesti koga u srce, raniti koga u srce, bol u srcu; med sorg i hjärtat; det svider i hjärtat; ha ont i hjärtat*), a u čijim konceptualizacijama sudjeluju i konceptualne metafore EMOCIONALNA POVREDA JE FIZIČKA OZLJEDA (Lakoff, Espenson i Schwartz, 1991: 127) i EMOCIONALNA BOL JE FIZIČKA BOL (Kövecses, 1986: 85). Međutim, u švedskom u srcu uočavamo i pohranjen osjećaj radosti i ljubavi (*glad i hjärtat*).

U srcu kao vruća tekućina može biti pohranjen i osjećaj bijesa (*kipi komu u srcu*), a u švedskom se konceptualizira kao već spomenuto žarenje i pečenje u srcu (*det svider i hjärtat*).

Srce možemo puniti veseljem, radošću i toplinom (*fylla ngns hjärta*), ali srce kao spremnik može biti djelomično ispunjeno u švedskom (*få en plats i ngns hjärta; vinna en plats i ngns hjärta*), dok takvu konceptualizaciju, uz koju vežemo osjećaje naklonosti ili simpatije, nismo primijetili u hrvatskom.

U konceptualizaciji dubine (*u dubini srca, na dnu srca, u dnu srca, iz dubine srca, dirnuti u dno srca, ur djupet av sitt hjärta*) uočavamo i konceptualnu metaforu INTENZITET JE DUBINA (Ogarkova, Soriano i Gladkova, 2016: 84). U hrvatskom u dubini srca prevladavaju negativne emocije poput prijezira, jada i tuge, dok se švedskim *idiomatskim izrazom* (*ur djupet av sitt hjärta*) izražava iskrenost ili intenzificiranje radnje u značenju 'do mile volje'. Tuga je jača nego pri površini srca što objašnjavamo konceptualnom metaforom INTENZITET JE DUBINA (Ogarkova, Soriano i Gladkova, 2016: 84). Vrlo rijetko se javljaju pozitivne emocije poput ganutosti (*dirnuti u dno srca; na dnu srca*) ili zadovoljstva i zahvalnosti (*iz dubine srca*). Smatramo da negativne emocije ostavljaju veći trag i da su stoga dublje pohranjene od pozitivnih osjećaja.

Uz srce kao spremnik može se u švedskom i duša konceptualizirati kao spremnik (*i själ och hjärta*). Međutim, duša se bar u ovom primjeru u kojem se konceptualizira uz srce, ne konceptualizira samo kao bitak nego i kao središte mišljenja, izriče se stav koji je obojen osjećajem, ali je duša i u ulozi intenzifikatora. Intenzifikacija glagolske radnje u hrvatskom se izriče samo manjim brojem izraza sa sastavnicom *duša* (*srcem i dušom, dušom i srcem*), a više drugim *idiomatskim izrazima* (*od sveg srca, punim srcem* i dr.), kojima se konceptualizira cjelovitost srca. Međutim, leksem *duša* našli smo kao sastavnicu švedskih *idiomatskih izraza* sa srcem samo u ovom izrazu jer koncept duše nema toliko veliku ulogu kao u slavenskom

kulturnom krugu, ali ipak je taj koncept širi nego u engleskom i bliži hrvatskom. O različitim konceptualizacijama *duše* bit će još govora u posebnom odlomku (v. 11.1.3.).

Sve metaforičke konceptualizacije utemeljene su na metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

11.1.2. Konceptualizacija srca kao mjesta za osjećaje

Ova razrada odnosi se na najširu moguću konceptualizaciju srca kao mjesta za osjećaje. Srce se metaforički ne profilira kao, primjerice, spremnik, ali je bogato metaforičkim razradama uz to što metonimijski stoji za osjećaje (SRCE ZA OSJEĆAJE Niemeier, 2003: 199) i za čovjeka (SRCE ZA ČOVJEKA, Yu, 2009: 226).

Najopćenitiju konceptualizaciju nalazimo i u hrvatskim *idiomatskim izrazima* (*imati/nemati srca; biti bez srca*) i u švedskom (*(inte) ha hjärtat*) kojom se na jezičnoj razini izražava (ne)postojanje ikakve (su)osjećajnosti. Konceptualizacije postaju malo razrađenije u *idiomatskim izrazima* *čuvati srcem*, kojim se iskazuje veća emocionalna angažiranost i briga, *boriti se srcem* kojim se izriče srčana, hrabra borba, *voljeti srcem* koji upućuje na iskrenu ljubav; *slijediti srcem* i *voditi srcem* kojima se valja povoditi emocijama, *pokazati srce* kojim otvoreno pokazujemo emocionalnu angažiranost te arhaičnim *nositi dijete pod srcem* koji se odnosi na trudnoću. U švedskom se, za razliku od hrvatskog, u ovoj najopćenitijoj konceptualizaciji javlja i *idiomatski izraz* koji i na jezičnoj razini upućuje na opreku srce-razum (*använda mer hjärta än hjärna*).

Spomenuli smo kako je ovaj model bogat metaforičkim razradama, pa ćemo usporediti one koje smo uočili u oba jezika, odnosno spomenuti druge, koje se javljaju samo u jednom jeziku.

U konceptualizaciji blizine i u hrvatskom i u švedskom kao kognitivne mehanizme uočavamo razradu konceptualne metafore INTIMNOST JE BLIZINA (Kövecses, 2003a: 92) i to kao DRAGOST JE BLIZINA. Konceptualizacija blizine kao važnijeg koncepta od udaljenosti, motivirana je i konceptualnom metaforom VAŽNOST JE SREDIŠTE (Kövecses, 2003a: 90). Uočavamo i orijentacijsku metaforu BLIZINA ZA JAČINU EFEKTA (Lakoff i Johnson, 1980: 131) te konceptualnu metaforu FIZIČKA BLIZINA JE EMOCIONALNA BLIZINA. Metaforičke konceptualizacije utemeljene su na metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i

SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226). *Idiomatskim izrazima* (*primiti/primati* što *srcu*, *dopirati/doprijeti do srca*, *prirasti* komu *srcu*, *prirasti uz srce* komu, *prirasti* komu *za srce*, *prirasti* komu *k srcu*; *ngt/ngn ligger ngns hjärta nära/närmast*; *ngt/ngn står ngns hjärta nära/närmast*; *ta ngt till sitt hjärta*; *gå till hjärtat*) izražava se ganuće i naklonost, a u švedskom uz ganuće i naklonost i dragost te privrženost. *Doprijeti/dopirati do srca* može nam nešto apstraktno, poput pojma, ili konkretno, poput književnih djela, a u švedskom i osobe. *Srcu* nam mogu *prirasti* lokaliteti, poput jadranske obale, predmeti, poput sekvoje, osobe ili nešto apstraktno poput financiranja ili događaji poput predstave. Korpus u švedskom pokazuje da je ono što nam *dopire do srca* češće nešto apstraktno poput melankolije ili brige, od osoba, dok neku očitiju razliku po tom pitanju u hrvatskom nismo uočili. Konceptualizacija i značenje različiti su u *idiomatskim izrazima* *primiti/primati* što *k srcu* i *uzeti/uzimati* što *k srcu* nego u ostalim izrazima. Spomenuta konceptualizacija fizičke blizine kao emocionalne blizine motivirana je metaforom INTIMNOST JE BLIZINA (Kövecses, 2003a: 92). *Primiti/primati* ili *uzeti/uzimati* što *k srcu* možemo nešto apstraktno, poput tajne, lokaliteta poput domovine, događaje, poput utakmice ili riječi, poput psovki. S obzirom na to da su izrazi s *uzeti/uzimati* koga *srcu* većeg emocionalnog naboja od *primiti/primati* koga *srcu*, skloni smo zaključku da se pri konceptualizaciji uzimanja nešto doista uzme i položi do srca, pri čemu je istaknuta konceptualna metafora INTENZITET JE BLIZINA (Kövecses, 1986: 82), dok se konceptualizacijom primanja nešto približava *srcu*, ali uz nejasnoću dolazi li do dodira sa srcem ili ne. Zanimljivo je da razliku u značenju uočavamo u *idiomatskim izrazima* *uzeti/uzimati* što *k srcu* i švedskom formalnom korespondentu *ta ngt till sitt hjärta*. Hrvatskim se izrazom izražava osjećaj povrijeđenosti, a švedskim dragosti. Odnosno, konceptualna metafora INTENZITET JE BLIZINA (Kövecses, 1986: 82) nije razrađena kao EMOCIONALNA POGOĐENOST JE BLIZINA.

Konceptualizacija blizine u švedskim *idiomatskim izrazima* *ngt/ngn ligger ngns hjärta nära/närmast* i *ngt/ngn står ngns hjärta nära/närmast* izražava naklonjenost, a ostvarena je već spomenutim kognitivnim mehanizmima u konceptualizaciji blizine u hrvatskom. Smatramo da je važno još jedanput spomenuti razliku u konceptualizaciji i značenju ovih dvaju varijantnih *idiomatskih izraza*. Superlativni oblik priloga u oba izraza u švedskom iskazuje jaču naklonjenost od varijantnih oblika s pozitivom, dok se u varijantnom obliku s glagolom *ligga* kao tema javljaju apstraktni pojmovi, poput slobode, a u obliku s glagolom *stå* kao tema mogu se pojaviti i osobe. Ovakvu razliku objašnjavamo različitim vidovima konceptualizacija. Ako konceptualiziramo osobu, najvjerojatnije nam mentalna slika neće biti

osoba koja leži, nego koja stoji. Sličnu konceptualizaciju vidimo i u hrvatskom *idiomatskom izrazu ležati na srcu*, kojim se konceptualizira dodir, a na kojem nam isto ne leže osobe. Izrazom *ta ngt till sitt hjärta* izražava se osjećaj dragosti i privrženosti, a *gå till hjärtat* pobuđuje ganuće.

U konceptualizaciji blizine sve su metaforičke konceptualizacije temeljene na metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003:199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

U konceptualizaciji dodira u oba jezika važan je fizički kontakt sa srcem (*biti na srcu, ležati na srcu, imati koga, što na srcu, röra ngns hjärta, beröra ngns hjärta*) s time što se u švedskim *idiomatskim izrazima* srce dodiruje te je riječ o dinamičkoj radnji, a u hrvatskom o statičnoj. Srce se konceptualizira kao mjesto za osjećaje (SRCE ZA OSJEĆAJE, Niemeier, 2003: 199), ali i metonimijski stoji za čovjeka (SRCE ZA ČOVJEKA, Yu, 2009: 226)).

Konceptualizacija dodira temeljena je na konceptualnoj metafori DODIR JE OSJEĆAJ i metonimiji FIZIOLOŠKI I EKSPRESIVNI ODGOVOR NA EMOCIJU STOJI ZA EMOCIJU (Kövecses, 2003a: 134). Zanimljivo je uočiti da su u hrvatskom semantičke teme, dakle ono što nam je u kontaktu sa srcem, najčešće lokaliteti, zatim osobe, pa apstraktni pojmovi (npr. problem ili situacija), a u švedskom isključivo apstraktni pojmovi poput npr. priče, članka ili misli. Švedskim *idiomatskim izrazima* izriče se ganuće ili sjeta, a hrvatskim naklonost ili čija dobrobit.

Toplina igra važnu ulogu u konceptualizaciji srca. Riječ je o *idiomatskim izrazima* *toplina srca, toplo srce, toplina oko srca, zagrijati čije srce, grijati srca* i *čije srce gori, ha ett varmt hjärta, (ge) med varmt hjärta, värma ngns hjärta, känna sig/bli varm om hjärtat* u kojima se putem kognitivnih mehanizama konceptualnih metafora OSJEĆAJ JE TOPLINA (Kövecses, 2003a: 39), odnosno njezinim razradama

DOBROTA/DRAGOST/NAKLONOST/STRAST JE TOPLINA izriču osjećaj dobrote, dragosti, naklonosti i strast prema osobama, predmetima ili nečemu apstraktnome, a u švedskom i prema lokalitetima (*ngt ligger ngn varmt om hjärtat*). Srce se konceptualizira kao mjesto za osjećaje, SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 33) te također metonimijski stoji za čovjeka (SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226)). Na konceptualnoj razini uočavamo i konceptualizaciju topline u području oko srca (*toplina oko srca; ngt ligger ngn varmt om hjärtat*) konceptualnom metaforom FIZIČKA BLIZINA JE EMOCIONALNA BLIZINA. Napominjemo da prema korpusu *grijati srce* može samo nešto apstraktno, dok *zagrijati čije srce* može nešto i konkretno i apstraktno, a da je gorenje srca, koje je agens, na konceptualnoj razini ostvareno

konceptualnom integracijom metafora INTENIZITET JE KOLIČINA (Kövecses, 2002: 159) i LJUBAV JE VATRA (Kövecses, 2002: 46). U švedskom srce gori (*hjärtat brinner för ngn/ngt*) za nešto apstraktno poput pitanja, ili konkretno poput automobila ili osoba. Pri ovakvoj konceptualizaciji, kao i u hrvatskom, uočavamo integraciju konceptualnih metafora integracijom metafora INTENIZITET JE KOLIČINA (Kövecses, 2002: 159) i LJUBAV JE VATRA (Kövecses, 2002: 46) te NAKLONOST JE TOPLINA (Kövecses, 2003a: 93). U hrvatskom, za razliku od švedskog, ne primjećujemo da nam nešto leži toplo oko srca (*ngt ligger varmt ngn om hjärtat*) prema čemu gajimo simpatiju. Kao kognitivni mehanizam svakako se javlja i konceptualna metafora FIZIČKA BLIZINA JE EMOCIONALNA BLIZINA. Toplo oko srca nam ležati može nešto neživo, lokalitet, osoba ili metonimijski čija umjetnička djela.

U konceptualizaciji hladnoće i krutosti srce se konceptualizira kao tvrdo mjesto (*biti tvrda srca; förhärda sitt hjärta*) ili kameno mjesto (*biti kamena srca; ha ett hjärta av sten*) za osjećaje. Tvrde predmete i kamen u izvanjezičnoj realnosti često doživljavamo kao krute i hladne. Tvrdoću metaforički prenosimo na osjećaje, a uz konceptualnu metaforu OSJEĆAJ JE SILA (Kövecses, 2003: 83), dolazimo do složene konceptualizacije u kojem sila nema utjecaja na tvrdoću. Uz to uočavamo kognitivne mehanizme konceptualne metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226). U konceptualizaciji srca koje valja omekšati (*razmekšati/smekšati* komu *srce*) sudjeluju svi spomenuti kognitivni mehanizmi jer je riječ o mentalnoj slici tvrdog srca. Nakon što srce omekša, metonimijski se 'smekšaju' i osobe, odnosno napuštaju svoj krut stav i postaju emocionalno tople (MEKOĆA JE TOPLINA). Ekvivalent *idiomatskog* izraza *razmekšati/smekšati* komu *srce* u švedskom, *ngns hjärta smälter*, svrstali smo pod fizički model srca jer je srce agens. *Svi idiomatski izrazi* u oba jezika (*biti tvrda srca; biti kamena srca, ha ett hjärta av sten, förhärda sitt hjärta*) na značenjskoj razini iskazuju osjećaje nemilosrdnosti i emocionalne hladnoće, osim izraza *razmekšati/smekšati* komu *srce*, kojim emocionalno hladne osobe postaju emocionalno toplije.

Konceptualizacija pritiska na srce česta je i u hrvatskim i u švedskim *idiomatskim* izrazima. U hrvatskom je riječ o *svaliti se* komu na srce; *teška srca, teško je pri srcu* kome, *tijesno je* komu oko srca, *otijesnilo je* komu oko srca, *pao je* komu kamen sa srca, *odvaliti kamen sa srca, svaliti kamen sa srca, teret je* komu pao sa srca, *olakšati srce*, od kojih se teret ili kamen doslovno javlja u četiri *idiomatska* izraza, dok je indirektno prisutan u preostalim *idiomatskim* izrazima. U švedskom se javljaju *idiomatski izrazi* *känna sig tung om hjärtat, ha ngt på hjärtat, en sten faller från ngns hjärta i lätta sitt hjärta*, od kojih se kamen ili

pritisak doslovno javlja u dva izraza, a u ostalima je, kao i u hrvatskom, prisutan indirektno. Osnovna konceptualna metafora koja motivira ove izraze sa značenjem emocionalnog tereta razrada je konceptualne metafore TEŠKOĆE SU TERETI (Kövecses, 2003a: 45), EMOCIONALNE TEŠKOĆE SU TERETI (Kövecses, 2003a: 45) i njezine razrade EMOCIONALNE TEŠKOĆE SU KAMEN i EMOCIONALNE TEŠKOĆE SU TJESNOĆA koju uočavamo samo u hrvatskom. Usporedbom *idiomatskih izraza teška srca* i *teško je pri srcu* kome, zaključujemo da je drugi intenzivnijeg značenja zbog konceptualizacije blizine srca (INTENZITET JE BLIZINA (Kövecses, 1986: 82)). U podlozi svih metaforičkih konceptualizacija su konceptualne metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226). *Svim se idiomatskim izrazima* i u hrvatskom i u švedskom izriče osjećaj emocionalnog tereta, nečega što nas tišti i muči.

Konceptualizacija lakoće srca ili lakoće područja oko srca (*laka srca, lako je komu pri srcu*) konceptualizirana je metonimijom TEŠKOĆE SU TERETI (Kövecses, 2003a: 45), EMOCIONALNE TEŠKOĆE SU TERETI (Kövecses, 2003a: 45), a *idiomatskim izrazima* izriče se bezbrižnost i emocionalna lakoća. Jasno je da u ovom slučaju govorimo o odsutnosti pritiska. U konceptualizaciji sudjeluju i kognitivni mehanizmi konceptualnih metonimija SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226). U prikupljenom korpusu konceptualizaciju lakoće i mekoće, mekoću nalazimo samo u hrvatskom, ne i u švedskom, iako je lakoću moguće uočiti u *idiomatskom izrazu lätt om hjärtat*.

Konceptualizacija cjelovitosti srca u oba se jezika temelji na konceptualnoj metafori INTENZITET JE KOLIČINA (Kövecses, 2002: 159) i metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226). U hrvatskom uočavamo i kognitivan mehanizam konceptualne metafore INTENZITET JE CJELOVITOST i INTENZITET JE ISPUNJENOST. Cjelovitost srca na jezičnoj razini iskazuje se iznimnim intenzificiranjem glagolske radnje. Na jezičnoj razini nismo naišli na značenjske razlike između izraza *svim srcem, čitavim srcem, punim srcem, iz sveg srca, od (sveg) srca*. U švedskom se prema korpusu, kao i u hrvatskom, u pojedinim *idiomatskim izrazima* već profiliraju radnje koje se intenzificiraju, a to su nada i priželjkivanje (*hoppas/önska ngt av hela sitt hjärta*), a u hrvatskom smijeh (*smijati se od srca; nasmijati se od srca*). Međutim, nismo skloni tvrditi da se dio izraza 'od sveg srca' u švedskom može pojavljivati samo s ova dva glagola nego da se gotovo bilo koja radnja može tako konceptualizirati, kao i u hrvatskom. Moguće objašnjenje zašto su izdvojene ove dvije radnje u švedskom je to da su najfrekventnije budući da korišteni

švedski rječnici jesu temeljeni na korpusima, dok za hrvatski možemo isto objašnjenje pretpostaviti, ali u njega biti manje sigurni, jer rječnici nisu temeljeni na korpusima.

Konceptualizacijom veličine srca iskazuje se darežljivost i plemenitost dvama *idiomatskim izrazima* u hrvatskom (*biti široka srca* i *biti velika srca*), a švedskim (*ha ett stort hjärta*) još i osjećaj hrabrosti. U konceptualizaciji sudjeluju konceptualna metafora PLEMENITOST/DAREŽLJIVOST/DOBROTA JE PROMJENA U VELIČINI i DAREŽLJIVOST JE ŠIRINA. Kao nefrazeološka ostvarenja ovakvih konceptualnih metafora na jezičnoj razini možemo navesti i npr. *Dijelili su čokolade širokih ruku* ili *On je velikodušan*. Srce se metonimijski konceptualizira kao mjesto za osjećaje (SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199)) i za čovjeka (SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226)) i u ovim je primjerima također osnova spomenutih metaforičkih konceptualizacija.

U konceptualizaciji dobrote srca na značenjskoj razini iskazuju se osjećaji darežljivosti, skromnosti, plemenitosti u hrvatskom, a još i dobroćudnosti u švedskom. Riječ je o *idiomatskim izrazima* *biti dobra/dobroga srca*, *ha ett gott hjärta* i *plemenitog srca*. U osnovi takve konceptualizacije jest konceptualna metafora DOBROTA JE DAREŽLJIVOST/SKROMNOST/DOBROĆUDNOST/PLEMENITOST i metonimija SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) na kojima počivaju metaforičke konceptualizacije.

Konceptualizacija ugriza, koju prema korpusu uočavamo samo u hrvatskom, temelji se na konceptualnim metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) te UGRIZ ZA EMOCIONALNI UGRIZ na kojima se temelji metaforička konceptualizacija. Riječ je o *idiomatskim izrazima* *ugristi koga za srce* i *ujesti/ujedati koga za srce*, kojima se iskazuje osjećaj zamjeranja ili povrijeđenosti. Za srce nas mogu ugristi radnje, nepravda i rezultati, ujesti postupci drugih osoba, a ujedati razočaranje.

U konceptualizaciji čistoće srca na značenjskoj razini iskazuju se osjećaji neiskvarenosti i poštenja (*biti čista srca*). U osnovi takve konceptualizacije jest konceptualna metafora POŠTENJE JE ČISTOĆA i metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226), kao i u konceptualizaciji ugriza.

U konceptualizaciji mekoće, koju primjećujemo samo u hrvatskom, sudjeluje konceptualna metafora OSJEĆAJ JE MEKOĆA, prema analogiji s OSJEĆAJ JE HLADNOĆA (Kövecses, 2003: 36). Iz domene MEKOĆA zatim se profiliraju osjećaji dobrote, blagosti,

suosjećajnosti i darežljivosti. Ovakva metaforička konceptualizacija je metaftonimijska, odnosno temelji se na metonimiji SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226). Osobe meka srca suosjećajne su i blage te darežljive.

Konceptualizacija otvorenosti srca temelji se na konceptualnoj metonimiji SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) te metafori POVJERENJE JE OTVORENOST. Značenjski upućuje na povjeravanje (skrivenih) osjećaja koji su u srcu, a riječ je o *idiomatskim izrazima otvorena srca* i *otkriti komu svoje srce*.

Konceptualizacije ugriza, čistoće i otvorenosti srca švedski korpus ne bilježi, međutim u švedskom nailazimo na dvije konceptualizacije na koje nismo naišli u hrvatskom. Riječ je o *idiomatskim izrazima lysna till sitt hjärta* i *tala till hjärtat*. Zajedničko im je što se u njima srce konceptualizira kao mjesto za osjećaje koje i metonimijski stoji za čovjeka. Slušamo li srce (*lyssna till sitt hjärta*) ne slušamo razum nego osjećaje, a ako mu se obraćamo (*tala till hjärtat*) izražavamo ganutost i ne obraćamo se umu. Srcu se mogu obraćati osobe, nečija djela, apstraktni pojmovi poput glazbe, i riječi koje metonimijski stoje za osobu. Ovakve metaforičke konceptualizacije također se temelje na metonimiji SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

11.1.3. Konceptualizacija *duše* u hrvatskom i švedskom

Duša se još od antike smatrala središtem razuma, savjesti, morala, osjećaja i bitka, a istraživanjima o konceptualizaciji duše u pojedinim slavenskim jezicima dolazi se do zaključka da je poimanje duše gotovo panslavensko, osobito u ruskom (Štrkalj Despot et al., 2014: 466). I iako se duša najčešće smatra sjedištem bitka, koncept duše nije nužno iskorišten do iste mjere u svim kulturnim krugovima. Provedeno istraživanje govori u prilog tome da je koncept duše od iznimnog značaja u slavenskom kulturnom krugu, a mi smo dušu kao sastavnicu *idiomatskih izraza* gdje se spominje uz *srce* našli u sedam primjera. U svim primjerima duša se konceptualizira kao bitak koji je hijerarhijski nadređen srcu kao središtu emocija. Gubitkom bitka izražava se beživotnost (*biti bez srca i duše*), bitak je čovjekovo središte života, osjećaja i misli (*do srca i duše*), a može se odnositi i na velikodušnost (*imati srca i duše*). Duša se konceptualizira i kao spremnik (*iz srca i duše, u srcu i duši*) u kojem je

smješten čovjekov bitak. Samo se dva *idiomatska izraza* sa konceptualizacijom duše kao bitka (*srcem i dušom, dušom i srcem*) upotrebljavaju kao intenzifikatori glagolske radnje.

Švedski, s druge strane, i cijeli skandinavski kulturni krug, nije do iste mjere iskoristio konceptualizaciju duše. Na takav nas zaključak navode primjeri konceptualizacije *duše* u švedskom do kojih smo došli povodeći se istraživanjem o konceptualizaciji *duše* u engleskom, ruskom i djelomično njemačkom koje je provela Wierzbicka (v. 10.1.4.). Kao sastavnica *idiomatskih izraza* uz sastavnicu *hjärta* javlja se samo u jednom izrazu (*i själ och hjärta*), u kojem jest konceptualizirana kao spremnik u kojem je čovjekov bitak, ali i misli (stav) i osjećaji te prvenstveno služi za intenzifikaciju glagolske radnje. Također bismo se na temelju vlastitog poznavanja švedskog jezika usudili reći da koncept duše nije metaforiziran do mjere do koje su to pokazale Štrkalj Despot, Skrynnikova i Ostanina Olszewska (2014) za slavenske jezike, uključujući i hrvatski (v. 9.1.4.). Međutim, kako smo i pokazali, taj je koncept više iskorišten od engleskog koncepta *soul*, iako bi za precizne zaključke trebalo provesti korpusno istraživanje i utvrditi (moguće) metaforizacije i njihovu frekventnost. Što se frazeologije tiče, sastavnicu duša u ostalim *idiomatskim izrazima* nailazimo u manjem broju u švedskom (npr. *sälja sin själ, få frid/ro i själen, göra ngt med hela sin själ* i sl.) nego u hrvatskom (*duša od čovjeka, dušom i tijelom, imati na duši, ispustiti dušu, ni žive duše, sitna duša, teško je pri duši komu, za svoju dušu* i dr.). U švedskom je koncept *duše* više iskorišten u engleskom, ali ipak manje nego u hrvatskom jer se za razliku od hrvatskog osjećaji, primjerice, ne mogu iz nje izliti ili ispustiti (*izliti dušu; ispustiti dušu*⁷⁰), ona se ne može konceptualizirati kao cijeli mentalni sklop osobe (*duševne boli*) ili se odnositi na unutarnji govor (*u duši ga je prekorio*). Međutim, kao što smo i spomenuli, bar što se tiče sastavnice *duša* u *idiomatskom izrazu* sa *srcem* (*i själ och hjärta*), ona se konceptualizira kao spremnik u kojem je čovjekov bitak, misli i osjećaji, ali prvenstveno služi za intenzifikaciju glagolske radnje. Zaključujemo da je konceptualizacija *duše* u švedskom puno bliža konceptualizaciji *duše* u hrvatskom, nego konceptualizaciji u engleskom ili njemačkom.

⁷⁰ *Ispustiti dušu* ne znači samo preminuti nego i 'jako se umoriti, zadihati se' (*Ispustio sam dušu dok sam došao do vrha brda*) (primjer Z. N.)

11.1.4. Konceptualizacija srca kao predmeta

U oba jezika srce se može konceptualizirati kao predmet konceptualnom metaforom SRCE JE PREDMET (Niemeier, 2003: 205). Ta metafora bogato je razrađena u oba jezika te se u hrvatskom i švedskom srce može konceptualizirati kao osjetljiv predmet kojim možemo manipulirati te kao vrijedan predmet.

Srce kao osjetljiv predmet u hrvatskom možemo lomiti (*lomiti* čije *srce*), slomiti (*slomiti* čije *srce*) i parati (*parati* čije *srce*), a švedski korpus bilježi konceptualizaciju razbijanja (*krossa* ngns *hjärta/krossa hjärtan*), pucanja (ngns *hjärta brister*), slamanja (*ett brustet hjärta*) i pričvršćivanja srca (*fästa* ngns *hjärta*). Njima se, osim pričvršćivanja srca kojim svoje pozitivne emocije prenosimo na beneficijenta, izriče bol koja je motivirana konceptualnom metaforom EMOCIONALNA BOL JE FIZIČKA BOL, što je razrada konceptualne metafore EMOCIONALNA ŠTETA JE FIZIČKA ŠTETA (Kövecses, 2003a: 46). Primjeri iz korpusa pokazuju da slamanje srca u hrvatskom ima najrazličitije uzroke kao i paranje, ali je paranje srca arhaično obilježeno. U švedskom je slamanje srca vezano također uz bol, ali se češće profilira ona ljubavna. U hrvatskom nam srce lome nečije riječi ili kakvi prizori. Diranje srca (*dirati* komu *srce*; *dirnuti* čije *srce*) također je iznimno metaforička konceptualizacija koja na jezičnoj razini izaziva osjećaj ganutosti ili pogođenosti. Valja naglasiti da su osjećaji koji se iskazuju ovim *idiomatskim izrazom* manjeg intenziteta nego kad srce diramo kao spremnik (*dirnuti u srce*). Konceptualizacija spremnika podrazumijeva ulaženje u spremnik, odnosno srce i diranje iznutra što rezultira intezifikacijom osjećaja. Dirati nas u srce mogu osobe, događaji ili apstraktni pojmovi poput glazbe, a primijetili smo da se nesvršenim varijantnim oblikom (*dirati u srce* koga) izražava pogođenost, za razliku od varijantnog svršenog oblika (*dirnuti u srce* koga), kojim se osim emocionalne boli može izraziti i ganuće. Međutim, broj je primjera premalen i stoga to zamjećivanje ne bismo smatrali pravilom. Ovakvu konceptualizaciju dodira nismo uočili u švedskom. U švedskom se pucanjem srca (ngns *hjärta brister*), kao za razliku od hrvatskog (*slomiti* komu *srce*), ne konceptualizira bol zbog ljubavi, nego zbog posla, sudeći prema korpusu. Uz konceptualizaciju ljubavnih jada u švedskom se veže razbijanje srca (*krossa* ngns *hjärta*; *krossa hjärtan*). Zanimljivo je da u švedskom srce može puknuti i od prevelike količine pozitivnih osjećaja poput žara, ljubavi ili radosti. Takvu konceptualizaciju hrvatski ne bilježi. Pričvrstimo li srce uz nešto (*fästa* sitt *hjärta*), na to prenosimo osjećaj ljubavi. Sve spomenute metaforičke konceptualizacije srca u oba se jezika

temelje na konceptualnim metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

11.2. Fizički model srca

Fizički model srca u oba je jezika motiviran neznanstvenim znanjima o srcu, odnosno znanjima o fiziologiji i funkciji srca, položaju srca u tijelu, a u švedskom, prema primjerima prikupljenim u korpusu, i ikonografijom.

Fiziologija i funkcija srca odnosi se metonimijski u prvom redu prema znanju da srce kuca. Kucanje možemo čuti i osjetiti, bilo polažući ruku na srce ili opipavanjem pulsa. Prilikom proživljavanja pojedinih osjećaja, mozak šalje impulse srcu koje zbog tog ubrzanije kuca. Takva metonimijska konceptualizacija konceptualnom metonimijom OTKUČAJ SRCA ZA OSJEĆAJ (Kövecses, 2003a: 134) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) motivira *idiomatske izraze* i u hrvatskom (*kuca komu srce za kim, za čim; zakuca komu srce; tuče komu srce za kim, za čim*) i u švedskom (*ngns hjärta klappar för ngn/ngt, ngs hjärta bankar för ngn/ngt, ngns hjarta slår för ngn/ngt i hjärtat bultar för ngn/ngt*) kojima se iskazuju osjećaji ljubavi, naklonosti i privrženosti, izuzev *idiomatskog izraza hjärtat bultar för ngn/ngt* u švedskom, kojim se izražava strah zbog većeg intenziteta kucanja. Međutim, jačim intenzitetom kucanja u hrvatskom (*tuče komu srce za kim, za čim*) iskazuje se najjači intenzitet spomenutih pozitivnih emocija. U hrvatskom korpusu nismo pronašli *idiomatski izraz* u kojem se kucanje srca metonimijski konceptualizira kao strah, ali time ne želimo tvrditi da takvo značenje uopće ne postoji u hrvatskom jeziku.

U oba jezika srce se konceptualizira i kao živući organizam (SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM, Niemeier, 2003: 203). Takva konceptualizacija razrađena je brojnim metaforama koje su metonimijski utemeljene. U hrvatskom *idiomatskim izrazima igra komu srce; zaigra komu srce; zadrhti komu srce; vuče koga srce* iskazuje se osjećaj radosti i naklonosti koji je motiviran konceptualnom metaforom ZADOVOLJSTVO/RADOST/SREĆA JE IGRA/PLES (Chen, 2007: 167-170). Srce na konceptualnoj razini može rasti (*raste komu srce; SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM KOJI RASTE*), a na jezičnoj razini izražava osjećaj velikog zadovoljstva. Ono se može na konceptualnoj razini i stezati (*steže se komu srce; stegnuti srce; STEZANJE JE BOL*) i izražavati osjećaj bola na jezičnoj razini.

U švedskom nailazimo na slične metaforičke razrade u kojima srce može puknuti (ngns *hjärta brister*) uz izražavanje osjećaja tuge i očaja, smekšati se (ngns *hjärta veknar*) uz izražavanje suosjećanja i popustljivosti, i topiti se (ngns *hjärta smälter*) čime se izražava osjećaj razdraganosti i sreće. Srce se može konceptualizirati i kao antropomorfno biće koje ima vlastitu želju (*av hjärtans lust*) čime se izražava pojačan intenzitet osjećaja u značenju 'do milje volje' ili zadovoljstvo.

Prilikom konceptualizacije srca kao živućeg organizma u švedskom korpusu nismo uočili koncept stezanja ili neki slični koncept kojim bi se na jezičnoj razini izražavao osjećaj tuge. U ovom modelu u hrvatskom uočavamo *idiomatski izraz zarobiti srce* u kojem je najtješnja konceptualna veza s metonimijom SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

U oba jezika naglašava se prilikom konceptualizacije važnost mjesta srca u tijelu. U hrvatskom srce može biti na pravome mjestu (*srce je komu na mjestu*) pri čemu se izražava osjećaj zadovoljstva ili se može pomicati prema gore (*skoči komu srce*) i izazvati osjećaj sreće, odnosno prema dolje (*srce je ušlo u pete komu*) i time izazivati osjećaj straha. Takve konceptualizacije u skladu su s konceptualnim metaforama SREĆA JE GORE (Lakoff i Johnson, 1980: 15) i TUGA JE DOLJE (Lakoff i Johnson, 1980: 15). U švedskom srce može napraviti salto (*hjärtat slår en volt*), skočiti uvis (*ta ett språng*) ili poskočiti (*hjärtat hoppar till*) čime se također izražava osjećaj sreće. Međutim, ako se srce podiže u područje grla (*göra ngt med hjärtat i halsgropen, ha hjärtat i halsgropen, hjärtat far upp i halsgropen*) ili potone u trbuh (*hjärtat sjunker ner i magen*) iskazuje se osjećaj straha. Mišljenja smo da usprkos tome što se srce pomiče prema gore, u područje vrata, kao motivirajući mehanizam ne profilira se metafora nego metonimija. Naime, budući da je riječ o srcu i motivaciji njegovim fiziološkim osobinama, jako kucanje srca kojim se, barem po primjerima iz korpusa, izražava strah, osjeća se i u vratnim žilama što je jaka metonimijska motivacija tih *idiomatskih izraza*. U švedskom srce može također biti i na pravome mjestu u tijelu koje se ne specificira (*ha hjärtat på rätta stället*), čime se izražava pravednost i iskrenost, za razliku od hrvatskog *idiomatskog izraza* (*srce je komu na mjestu*) kojime se izražava zadovoljstvo. Sve konceptualizacije pomicanja srca motivira konceptualna metafora SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM KOJI SE POMIČE, što je razrada konceptualne metafore SRCE JE ŽIVUĆI ORGANIZAM (Niemeier, 2003: 205).

Patnja, bol i žal u oba se jezika konceptualizira kognitivnim mehanizmima SRCE JE MJESTO ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i EMOCIONALNA BOL JE FIZIČKA BOL (Kövecses, 1986: 85). Međutim, nailazimo na različite metaforičke razrade prilikom konceptualizacije boli. U hrvatskom i u švedskom izravno se govori o konceptualizaciji boli u srcu (*boli koga srce; ha ont i hjärtat*), ali dok je u hrvatskom riječ o konceptu cijepanja i

kidanja (*boli koga srce; zaboli koga srce; cijepa se komu srce; kida se komu srce*) u švedskom nailazimo na koncept krvarenja (*göra ngt med blödande hjärta; ngns hjärta blöder*). Jasno je da se u srcu ne osjeća bol, nego u srčanom mišiću, te da srce krvari tek kada ga prerežemo, pa su sve ove metonimijsko utemeljene metaforičke konceptualizacije motivirane već spomenutim neznanstvenim viđenjem svijeta. Pri izražavanju osjećaja boli u hrvatskom se konceptualizira i mjesto oko srca (*svilo se komu oko srca*), dok takve konceptualizacije u švedskom izostaju. Sve konceptualizacije usko su povezane s konceptualnim metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226), dok *idiomatski izraz göra ngt med blödande hjärta* nije motiviran konceptualnom metonimijom SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) jer se u primjerima čovjek pojavljuje kao agens, odnosno vršitelj radnje.

U primjerima iz korpusa u hrvatskom nismo u fizičkom modelu naišli na ikonografiju, odnosno predodžbene metafore kojima srce može biti slomljeno (*ett brustet hjärta*), imati posjekotinu (*hugg i hjärtat*), bodlju (*sitta som en tagg i hjärtat*) ili ubod (*stygng i hjärtat*).

Srce se može konceptualizirati i kao antropomorfno biće koje ima vlastitu želju čime se izražava se pojačan intenzitet osjećaja u značenju 'do milje volje' ili zadovoljstvo.

11.2.1. Gesta – motivirajući mehanizam

Gestu polaganja ruke na srce kojom iskazujemo iskrenost, nalazimo i u hrvatskom (v. 9.2.3.) i u švedskom (v. 10.2.4.). Gesta kao motivirajući mehanizam uz konceptualne metonimije SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) motivira *idiomatske izraze ruku na srce, lägga handen på hjärtat i handen på hjärtat*.

Spominjali smo da smo iskrenost uključili u osjećaje jer se nalazi na pola puta između racionalnog i emocionalnog i mišljenja smo da više zadire u emocionalno (v. *dolaziti iz srca*). S obzirom na to, smatramo da možemo govoriti o konceptualnoj metonimiji SRCE ZA ISKRENOŠĆ. Međutim, primjećujemo da sama gesta polaganja ruke na srce u izvanjezičnoj realnosti nije toliko česta u švedskoj kulturi koliko je, na primjer, prihvaćena u američkoj, a u hrvatskoj je danas postala vezana uz pojedina politička opredjeljenja.

Iako smo među *idiomatskim izrazima* u oba jezika već primijetili konceptualizaciju iskrenosti, ovdje je ona profilirana u prvi plan.

11.3. Intelektualni model srca

U intelektualni model srca uvrstili smo sve *idiomatske izraze* iz korpusa koji su više ili manje izravno vezani uz neznanstvenu konceptualizaciju srca kao središta razuma, odnosno središta i emocija i razuma, sve do Descarteove filozofije kojom srce isključivo vežemo uz osjećaje. I iako se danas srce više ne konceptualizira kao mjesto razuma, pa stoga i ne nailazimo na razrade postojećih konceptualizacija (osim eventualno u književnosti), broj primjera pokazuje da konceptualne sveze, a time i jezične, ostaju u jeziku, iako je izravna motivacija prekinuta. Kao prototipan primjer možemo navesti engleski *learn smth by heart* u kojem se činjenice, brojevi ili npr. tekstovi uče na pamet, a prema kojima ne moramo imati nikakav emocionalan odnos bez obzira na sastavnicu *heart*. Ni u hrvatskom ni u švedskom ne postoji *idiomatski izraz* koji bi bio formalni ekvivalent spomenutom engleskom izrazu, ali postoji koncept pamćenja, koji mi nazivamo emocionalno pamćenje.

U oba jezika srce je istovremeno i središte za emocije i za pamćenje. Riječ je o tome da su u srcu pohranjeni osjećaji ili informacije uz koje smo emocionalno vezani i koje ne želimo zaboraviti. Osnovni kognitivni mehanizam svih *idiomatskih izraza* je razrada konceptualne metonimije SRCE ZA SJEĆANJE (Takács, 2014: 17), SRCE ZA EMOCIONALNO SJEĆANJE, a u konceptualizaciji sudjeluje i konceptualna metonimija SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

U hrvatskom na srce stavljamo (*staviti na srce*) ono što nam je važno i što ne smijemo zaboraviti, najčešće osobe i lokalitete. Istim kognitivnim mehanizmima motivirani su i *idiomatski izrazi urezati se komu u srce, usjeći se kome u srce, živjeti u čijem srcu, ostati u srcu, istrgnuti koga, što iz srca, izbrisati koga, što iz srca*, kojima se u srce pohranjuje emocionalno sjećanje koje se ne smije zaboraviti. U švedskom je riječ o *idiomatskom izrazu gömma ngt i sitt hjärta* i djelomično o *lägga ngn på hjärtat*. *Idiomatskim izrazom gömma ngt i sitt hjärta* u srce stavljamo neku nama emocionalno važnu informaciju koju najviše želimo zaštititi od zaborava zbog konceptualizacije sakrivanja (glagol *gömma* znači 'sakriti'). Jedno značenje *idiomatskog izraza lägga ngn på hjärtat* jest zaštititi emocionalno sjećanje od zaborava, ali se konceptualizira stavljanjem na srce. Drugim značenjem nekomu stavljamo zaduženje koje je stoga i indirektno povezano i s pamćenjem.

Iskrenost se pojavljuje i u ovom modelu i to u *idiomatskom izrazu na jeziku je komu, što mu i na srcu* u kojem su u srcu osjećaji (OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNIKU, Kövecses,

2003: 65, 136) koji se verbaliziraju jezikom (govornim aparatom). Švedskim *idiomatskim izrazom säga sitt hjärtas mening* izražavamo mišljenje svoga srca, odnosno ono što doista mislimo. Izraz je motiviran konceptualnom metonimijom SRCE ZA ISKRENOST, ali i metonimijom SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) kao i spomenuti hrvatski *idiomatski izraz*.

U hrvatskom smo primijetili da se željom srca/duše može nešto izricati 'do mile volje' (*koliko god ti srce/duša želi (zaželi, hoće)*), u kojem želju srca shvaćamo kao njegovu intelektualnu sposobnost. Isto tako se u *idiomatskom izrazu izabranica srca* može uočiti biranje srca kao kognitivni element. Međutim, oba izraza obuhvaćaju i domenu osjećaja jer srce odabire ono prema čemu osjeća naklonost i ljubav, a do milje volje čini ono do čega mu je stalo. To je samo još jedan dokaz o fluidnim granicama između kulturnih modela. Stoga i ova dva *idiomatska izraza* motiviraju i kognitivni mehanizmi SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226)

11.4. Idiomatski izrazi i formiranje značenja te uloga metonimije

Pogledamo li sve primjere uporabe *idiomatskih izraza*, jasno je da je za njihovo razumijevanje važan kontekst, ali treba naglasiti da kontekst nužno ne objašnjava *znanje o svijetu* koje smo spominjali kao jedan od faktora formiranja značenja iz perspektive kognitivne lingvistike (v. 2.). *Znanje o svijetu* je, dakako, širok pojam, ali ga možemo promatrati u manjim konceptualnim cjelinama koje su nam potrebne za razumijevanje nekog značenja. Takvog je stava i Žic Fuchs (1991c: 128) koja tvrdi da je „'znanje o svijetu' organizirano po strukturnim načelima konceptualne strukture.“ Pritom mislimo, primjerice, na formiranje značenja koje je opisivano u kognitivnoj semantici Fillmoreovom teorijom *okvira*, a koje smo objasnili u poglavlju 4.4.1. o konstruiranju značenja. Pogledamo li, primjerice, *idiomatski izraz slomiti čije srce* ili njegov ekvivalent u švedskom, *krossa ngns hjärta/krossa hjärtan*, naravno da moramo poznavati *semantiku okvira*. To znači da moramo posjedovati znanje o tomu da je riječ o emotivnoj situaciji koja ima bar dva aktera od kojih jedan nanosi emocionalnu bol drugome. Važnost *semantičkih okvira* postupno se razvijala i dalje, pa se tako govorilo o *idealiziranim kognitivnim modelima* (v. 4.4.2.) koji se mogu sastojati od *scenarija*. Dakle, ako govorimo o idealiziranom kognitivnom modelu ljubavi, ta je ljubav

konvencionalizirana i idealizirana jer opisuje dva aktera u sretnoj ljubavnoj vezi. Već se na ovoj razini formiranja značenja uključuju kognitivni procesi poput npr. shematiziranja koje apstrahira sve razlike pojedinačnih ljubavnih odnosa i svodi ih na one elemente koji su zajednički i najopćenitiji. Pojam shematiziranja, koje nije jedini kognitivni proces, spominjemo kako bismo pokazali da je jezik prema postavkama kognitivne lingvistike jedna od kognitivnih sposobnosti koja izravno ili neizravno upućuje na povezanost jezika i izvanjezične realnosti s ulogom čovjeka. Unutar tog modela mogući su razni *scenariji* poput jednog da ta ljubav doista ostaje idealizirana, drugog koji opisuje poteškoće ljubavnog odnosa i, primjerice, trećeg koji govori o neuspjelom odnosu, a može na jezičnoj razini biti ostvaren *idiomatskim izrazom slomiti čije srce/krossa ngns hjärta/krossa hjärtan*. *Scenarij* je niz događaja koji služe kao motivirajući faktor jezičnih izraza, ne samo frazeoloških, a u ovom slučaju riječ je o *scenariju* koji se sastoji od određenog slijeda. Dvije osobe međusobno se zaljubljuju, grade odnos i eventualno dolaze do idealizirane ljubavi, zatim, recimo, jedna osoba postaje biti nevjerna, a nevjera izaziva emocionalnu bol u drugoj osobi i odnos se raskida. Ovakav *scenarij* neuspjelog ljubavnog odnosa može imati i modifikacije i nije jedini moguć, ali smatramo da je prototipan i da je njime najjasnije objašnjeno kako slijed *scenarija* može motivirati jezični izraz *slomiti čije srce/krossa ngns hjärta/krossa hjärtan*. Htjeli bismo naglasiti da je u *scenarijima* riječ i o metaforičkim i metonimijskim konceptualizacijama, no o njima ćemo zaključno reći nekoliko riječi kasnije.

Međutim, smatramo da je ovo ipak dobro mjesto za spominjanje metonimije kao kognitivnog mehanizma, odnosno njezine uloge u kojoj unutar *idealiziranih kognitivnih modela* nije prepoznata samo kao referencijalni prijenos značenja, nego kao mehanizam koji ima veću ulogu u formiranju značenja. Spominjali smo jedan od idealiziranih kognitivnih modela ljubavi, odnosno jednog mogućeg prototipnog *scenarija* u kojem se uloga metonimije očituje u tome što se iz cijelog našeg znanja o ljubavi izdvaja jedno od *središnjih znanja*, a koje upravo u metonimijskom odnosu dijela za cjelinu stoji prema širem, *enciklopedijskom znanju*.

U teorijskom smo dijelu također spominjali kako su za razumijevanje značenja važne i *kognitivne domene* koje je definirao Langacker (v. 4.4.3.). *Kognitivne domene* definiraju se kao strukturirano enciklopedijsko znanje koje nam je potrebno za definiciju koncepata. *Enciklopedijsko znanje* ne smatramo *znanjem o svijetu* nego jednim njegovim dijelom. Kako je *središnje znanje*, prema Langackeru, u metonimijskom odnosu prema *enciklopedijskom znanju*, tako smatramo i da je *enciklopedijsko znanje* u metonimijskom odnosu dijela za

cjelinu prema *znanju o svijetu*. To je ujedno još jedan prilog o konceptualnoj važnosti metonimije koju ističemo i u teorijskome dijelu, ali i u analizi svakog pojedinog *idiomatskog izraza*. U uvodnome dijelu objasnili smo u kakvom je odnosu koncept SRCA prema domenama TIJELA i OSJEĆAJA. Budući da domene obuhvaćaju i mentalna iskustva i prostore, a VRIJEME i PROSTOR su jedne od temeljnih domena, i prema njima se SRCE definira putem posrednih domena, npr. ČOVJEKA i TIJELA. Prema Langackeru su OSJEĆAJI temeljna domena, dakle domena koja se ne definira prema nekoj drugoj domeni. Langacker ne objašnjava detaljno zbog čega je domena OSJEĆAJA temeljna, ali budući da u definiciji domena spominje iskustva, a u opisu temeljnih domena važnost tjelesnog i izravno doživljenog iskustva, smatramo kako se zaključak sam nameće. Definiranje netemeljnih domena ostvaruje se njihovim izravnim ili posrednim odnosom prema osnovnim domenama. To je također od iznimne važnosti pri razumijevanja koncepata. Kako bismo, primjerice, razumjeli već spomenuti osjećaj emotivne boli, nije dovoljno da ga samo povežemo s temeljnom domenom TIJELA, nego i da ga dovedemo u odnos s drugim domenama, poput domene LJUBAVI, LJUDSKIH ODNOSA i PRIJEVARE. Te sve domene zatim čine *matricu domena*. Međutim, iako Langacker na primjeru razumijevanja koncepta KNUCKLE objašnjava kako se on definira prema *matrici domena* (v. 4.4.3.), stječe se dojam kako su te domene hijerarhijski postavljene na konceptualnoj razini. Mi smo, kako smo već i spomenuli, drugačijeg mišljenja, kao i Tuđman Vuković (2010: 27), i stoga ne bismo smatrali da su koncepti poredani hijerarhijski nego da se aktiviraju istovremeno. Možemo govoriti o nekom *scenariju*, ali to je već linearan tijek, a ne konceptualno hijerarhijski.

Kulturni se modeli definiraju kao zajedničko znanje koje dijele pripadnici neke kulturne zajednice (v. 4.4.4.). Uspoređujući kulturne modele s prijašnjim mehanizmima koji sudjeluju u formiranju/razumijevanju značenja, jasno je da oni obuhvaćaju više konceptualnog sadržaja od Fillemoreovih *okvira*, Lakoffovih *idealiziranih kognitivnih modela* ili Langackerovih *kognitivnih domena*. Oni jesu zajedničko znanje koje može biti organizirano i u smislu Lakoffovih ICM-ova, ali s druge strane nije riječ o hijerarhijski organiziranim modelima u smislu Langackerovih temeljnih i netemeljnih *kognitivnih domena*. S druge strane, mišljenja smo da kulturni modeli nisu isto što i znanje o svijetu jer je znanje o svijetu konceptualno širi pojam. Kulturni modeli su oni dijelovi *znanja o svijetu* koje je određena kultura ili kulture smatrale važnima i konceptualizirala ih, ali apsolutno sve znanje o svijetu ne mogu dijeliti svi pripadnici jedne ili više kulturnih zajednica. Rekli bismo da kulturni modeli profiliraju određene aspekte *znanja o svijetu* koji su važni određenoj kulturnoj

zajednici i da nas upravo jezični materijal dovodi do tih aspekata znanja. I ovdje bismo naglasili važnost metonimije u konceptualizaciji u smislu dijela za cjelinu u kojoj se na još jednom primjeru ogleda nereferencijalna uloga metonimije.

11.5. Kulturni modeli i njihov međusobni odnos te mentalna aktivacija

Kulturni modeli jesu širok pojam koji npr. nadilazi Langackerove *matrice domena*, odnosno mišljenja smo da u većini slučajeva znanje uključeno u kulturne modele nadilazi matrice. Dakle, tvrdimo da su na konceptualnoj razini kulturni modeli između *matrice domena* i *znanja o svijetu*. U poglavlju 4.5. prikazali smo različita stajališta o tome jesu li kulturni modeli kognitivno samostalni ili nisu. Podosta radikalnim smatramo stajalište Quinn i Holland (1987) koje smatraju da kulturni modeli jesu kognitivno samostalni. Naime, na osnovi jednog kulturnog modela koji su proučavale, i kritike drugog kulturnog modela, donose zaključke koji nemaju dovoljno konceptualne podloge za donošenje takvog zaključka. Pokazali smo da se i njihov opis kulturnog modela braka kao kognitivno samostalnog pokazuje pogrešnim i u onom dijelu koji se tiče teme ove disertacije, a to je konceptualizacija osjećaja. Osim toga, autorice dovode u pitanje i iskustveno ukotvljene temeljenih konceptualnih metafora koje je, smatramo, nesporno, a iako se zalažu za kulturu kao jedini ili bar osnovni motivirajuću mehanizam, pokazuju manjkavost u vladanju činjenicama o ulozi kulture u lingvističkim istraživanjima usprkos činjenici da su i same kulturne antropologinje. A upravo se iz kulturne antropologije, *de facto*, postupno razvila, ali i kasnije od nje odvojila kognitivna semantika i lingvistika. U široj slici govorili smo o motivaciji *idiomatskih izraza* trima kognitivnim mehanizmima: konceptualnim metaforama, metonimijama i kulturnim modelima. Istraživanje provedeno u ovom radu ograničava se samo na kulturne modele koji konceptualiziraju srce. Pokazalo se da su ti kulturni modeli međusobno isprepleteni, ali i da su bogato razrađeni konceptualnim i pojedinačnim metaforama koje se u izravnoj ili manje izravnoj mjeri konceptualno oslanjaju na konceptualne metonimije zbog utjelovljenja u konceptualizaciji osjećaja. Međutim, ipak se nameće sljedeće pitanje: aktivira li se pri razumijevanju *idiomatskih izraza* sa sastavnicom *srce* prvo kulturni modeli, a zatim njihove metaforičke razrade i njihova metonimijska baza. Odgovor na to pitanje zapravo ne možemo dati jer još nisu provedena istraživanja o tome koji se mehanizmi prvi aktiviraju pri razumijevanju metaforičkog teksta. Takva istraživanja zalazila bi i u područje neuroznanosti i

iznimno su složena. Iako postoji npr. neuralna teorija konceptualnih metafora koja govori o njihovoj 'stvarnosti', još ne možemo tvrditi koji se konceptualni mehanizam aktivira prvi. Što se tiče razumijevanja *idiomatskih izraza*, pokazali smo niz istraživanja koja su došla do različitih zaključaka da bi danas prevladalo stajalište o tzv. *key-word hypothesis*. Upravo poučeni pregledom metaforičkog razumijevanja *idiomatskih izraza*, mišljenja smo da se i prilikom razumijevanja *idiomatskih izraza* sa sastavnicom *srce* istovremeno aktivira i (nesvjesno) znanje o kulturnim modelima zajedno s njihovim metaforičkim razradama i njihovom metonimijskom bazom. Međutim, nakon provedenog istraživanja o tome koja sve značenja *srce* može poprimiti u hrvatskim i švedskim *idiomatskim izrazima*, skloni smo vjerovati da je kulturni model istaknutiji kognitivni mehanizam u razumijevanju zbog činjenice da je u kulturnom znanju sadržano osnovno značenje srca koje je zatim metaforički razrađeno. To je samo pretpostavka koja ne mora biti istinita, osobito ako uzmemo u obzir da je mnogo metafora ukotvljeno u kulturi i da se bez nje teško mogu promatrati.

11.6. Razrade kulturnih modela metaforama i njihova ukotvljenost

Jezik je nezamisliv bez metaforičkih konceptualizacija. Pritom bismo ipak naglasili da cijeli jezik nije metaforičan. Književni jezik bogatiji je raznovrsnim vrstama metafora, od kojih većina, doduše, pokazuje konceptualnu povezanost s konceptualnim metaforama (v. 4.1.), ali su ipak toliko bogato razrađene i proširene da njihova utemeljenost ne pomaže u tome da postanu do neke mjere konvencionalizirane. S druge strane, temeljne konceptualne metafore u jednom, ili čak više različitih jezika, ne uljepšavaju jezične izraze nego nam omogućuju da ih shvatimo. Domena osjećaja temeljna je domena poput nekih drugih (vrijeme, prostor i dr.) i ne može se iskazivati nemetaforički. Jezični izraz *to me pogodilo* u značenju emocionalne boli razumijevamo tako što fizičku bol smatramo emocionalnom boli. Međutim, iako postoje temeljne domene koje moraju biti metaforizirane u jeziku, poput vremena, prostora i osjećaja, ne bismo tvrdili da je sav jezik metaforičan. On jednostavno nije takav jer nije nužno aktivirati metaforička i/ili metonimijska preslikavanja prilikom razumijevanja svih jezičnih izraza (*Danas smo učili o Švedskoj*).

Metafore kojima su razrađeni kulturni modeli spajaju jezično i konceptualno jer je riječ o razumijevanju metaforičkih jezičnih izraza. One su konvencionalizirane što znači da su

u jeziku ustaljene dugom uporabom, i to ne samo na jezičnoj, nego i na konceptualnoj razini. Riječ je npr. o metaforama LJUBAV JE DOBITAK, EMOCIONALNA BOL JE FIZIČKA BOL, OSJEĆAJ JE HLADNOĆA i mnogim drugima. Polaznu domenu projiciramo na ciljnu domenu kako bismo je bolje razumjeli. U jezičnim primjerima uporabe *idiomatskih izraza* vrlo rijetko smo uočili metaforička proširenja, ali razrade su doista brojne. Pretpostavljamo da je tomu tako jer je domena osjećaja temeljna domena i upravo zbog temeljnosti teže dopušta uvođenje novih koncepata u metaforička preslikavanja, dok se razradama ne uvodi novi koncept nego se postojeće detaljnije objašnjava. Tako je npr. metafora SRCE JE PREDMET razrađena kao SRCE JE VRIJEDAN PREDMET i važna je pri razumijevanju *idiomatskih izraza osvojiti* čije *srce/vinna* ngns *hjärta*. Prema klasifikaciji Lakoffa i Johnsona (1980) najviše je metafora kojima su razrađeni kulturni modeli strukturno jer omogućuju razumijevanje apstraktnih pojmova putem konkretnih. Orijentacijske se metafore javljaju u manjem broju izraza u kojima motivacija počiva na vertikalnoj ili horizontalnoj orijentaciji polaznih i ciljnih domena (npr. VIŠE JE GORE, SREĆA JE GORE, TUGA JE DOLJE kao dio konceptualne motivacije *idiomatskih izraza skoči komu srce; srce je ušlo u pete komu*), ali zato smo uočili više ontoloških metafora u kojim se apstraktni pojmovi kvantificiraju, odnosno daje im se obilježje kvantificiranja kao npr. OSJEĆAJ JE SADRŽAJ U SPREMNKU (Kövecses, 2003: 65, 136).

Duša je shvaćena kao bitak u zapadnom europskom krugu, ali je taj koncept razrađeniji u slavenskim kulturama u kojima duša može npr. biti predmet (*duša zlata vrijedi*), sjedište pamćenja (*duboko nam se u dušu urezalo*), rijeka (*da duša moja, ina istočišće stvora teče*) ili hladan predmet (*Hladnu dušu imaju oni koji su nevoljeni od drugih i nesposobni podijeliti osjećaje i najdublje duševne strune s drugima*) (Štrkalj Despot et al., 2014: 476-477). Kao sastavnica *idiomatskih izraza* sa sastavnicom *srce* komponenta *duša* je stoga brojnija u hrvatskom nego u švedskom što potvrđuje i zaključke o *duši* u slavenskim jezicima do kojih su došle Štrkalj Despot, Skrynnikova i Ostanina Olszewska (2014). Kao sastavnica jednog *idiomatskog izraza* u švedskom (*i själ och hjärtat*) duša se konceptualizira kao bitak, ali služi za intenzifikaciju glagolske radnje. U hrvatskom postoje i takvi primjeri, ali su manje brojni (*srcem i dušom, dušom i srcem*), te nailazimo na više primjera u kojima koncept *duše* nije iskorišten za intenzifikaciju.

Pitanje koje je još aktualno, a oko kojeg se vode polemike, jest utemeljenost konceptualnih metafora. Temelje li se one samo na životnom iskustvu, a time i tjelesnom iskustvu i *predodžbenim shemama*, ili na znanju o svijetu. Problem ovako postavljenog pitanja vidimo u traženju jednoznačnog odgovora. Jedna struja tvrdila je da konceptualnim

metaforama jezičnu stvarnost pruža samo iskustvo i *predodžbene scheme*, a druga znanje o svijetu. Međutim, svi navedeni mehanizmi međusobno su isprepleteni, osobito kad je riječ o konceptualizaciji osjećaja. Analizirajući primjere došli smo do zaključka koji predlaže i Stanojević (2009: 352-3), a taj je da je riječ o tzv. integriranom modelu u kojem je shvaćanje metafora uvjetovano i jednim i drugim elementom, dok su i element iskustva i znanja o tijelu vezani uz središnja znanja. Središnja znanja vraćaju nas opet na metonimijski odnos dijela prema cjelini koji smo već spominjali, a išao bi u prilog kognitivnim lingvistima, (npr. Barcelona, 2003), koji tvrde da sve metafore imaju metonimijsku osnovu.

11.7. Uloga metonimije u konceptualizaciji osjećaja

Proučavanja metonimije postoje još od antike u kojoj se izjednačavala sa sinegdohom i imala samo referencijalnu ulogu. Od sinegdohe ju je 1958. odvojio Jakobson koji se posvetio metaforičko-metonimijskim odnosima proučavajući dva oblika afazije u jeziku. Razvojem konceptualnih metafora (Lakoff i Johnson, 1980) spominju se i konceptualne metonimije, ali one zapravo imaju samo referencijalnu ulogu (npr. Bijela kuća za državnu administraciju). Razvojem kognitivne lingvistike metonimija počinje dobivati zaslužen konceptualno mjesto u formiranju značenja. Gibbs (1994: 66-69) smatra da metonimija igra važnu ulogu i u određivanju prototipa što pokazuje na Lakoffovom ICM-u majke: prototip stoji za prototipnu majku, dok se iz nje metonimijski izdvajaju ostale majke. Kao što smo već i pokazali, njezin odnos dijela prema cjelini od velike je konceptualne, a ne referencijalne važnosti pri razumijevanju ICM-ova. Iz ovih primjera vidljivo je da od dva tipa odnosa koja motiviraju metonimijska preslikavanja (Radden i Kövecses, 1999: 39) prevladava odnos DIO ZA CJELINU, a ne DIO ZA DIO što su Radden i Kövecses (1999) i sami zaključili svojim istraživanjem.

Budući da su osjećaji fiziološki uvjetovani i u izravnoj su vezi s tijelom, ne čudi nas što metonimija stoji kao baza za metaforičke konceptualizacije *srca*. Spomenuli smo da ta veza može biti više ili manje čvrsta, ali ni u kojem slučaju ne može biti nepostojeća. Upravo ovakva konceptualizacija osjećaja ide u prilog Barceloninoj (2003) teoriji u ukotvljenu svih temeljnih metafora metonimijama, ali kako smo i spomenuli, takav pristup smatramo radikalnim i radije se priklanjamo Raddenovom (2003: 431) viđenju o metaforičko-metonimijskom kontinuumu i Stanojevićevom integriranom modelu (2009: 352-353). Dvije

osnovne metonimije koje se temelj većine metaforičkih razrada kulturnih modela su SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226).

11.8. Suodnos metafora i metonimija

Što se isprepletenosti metafora i metonimija tiče, predstavili smo Goosensov model (1990) i zaključili da je većina metafora unutar kulturnih modela metonimijski motivirana. Budući da smatramo da se istovremeno aktivira i metonimijsko i metaforičko značenje takvih metaftonimija, a i da je osnova metaftonimijskog značenja metonimijska u prvom redu (srce za čovjeka, srce za osjećaje), mišljenja smo da je riječ o metafori iz metonimije što i jest prema Goosensu (1990) jedan od dva najčešća oblika metaftonimije. Konceptualnu važnost metonimije u formiranju značenja, a ne samo referencijalnu, spominjali smo i u važnosti njezinog konceptualnog odnosa dijela za cjelinu u teoriji prototipa, u odnosu ICM-a prema središnjem znanju, središnjeg znanja prema enciklopedijskom znanju i enciklopedijskog znanja prema znanju o svijetu.

Budući da je konceptualizacija osjećaja iznimno metaforička (v. 5.), ali i da se zbog svoje naravi uvijek veže uz čovječje tijelo, uz srce koje je dio tijela, i reakciju toga tijela, ima metonimijsku iskustvenu podlogu. Ta podloga prisutna je u svim kulturnim modelima iako uočavamo da je metonimijska veza čvršća kad je riječ o detaljnim konceptualizacijama, a manje čvrsta kad nije riječ o toliko detaljnim konceptualizacijama. Fizički model srca pokazuje najtješnju vezu s metonimijom, a pretpostavljamo da je jedan od razloga i taj što je od svih modela, baš u ovom modelu, srce u velikom broju primjera agens u dinamičkim radnjama.

11.9. Terminološka problematika

U frazeološkom teorijskom okviru dali smo pregled hrvatske i švedske frazeologije pri čemu smo se osobito zadržali na terminološkim problemima u hrvatskoj frazeologiji. Bez obzira na teorijski pristup, uočili smo da frazeologiji nedostaje krovna jedinica koja bi obuhvaćala sve frazeološke pojavnosti, a da se u okvirima tradicionalne frazeologije rabi

pojam *frazem* koji je samo jedan od frazeoloških izraza. Odlučili smo se za termin *frazeološka jedinica* kojim pokrivamo različite sveze leksema koje odlikuje reproduktivnost, relativna morfosintaktička stabilnost, a katkada i moguća značenjska preoblika. Prema našem shvaćanju frazeologija je širi pojam od onog kakvim se smatra danas i smatramo da u frazeološke jedinice treba uključivati i dio kolokacija, a svakako i ireverzibilne binominalne poput *mir i tišina* ili diskursne konektore poput *u neku ruku*, *strogo uzevši* jer su i reproduktivni i ustaljeni, čvrste su strukture, a mogu ili ne moraju pokazivati značenjsku preobliku svih ili samo jedne sastavnice.

U švedskoj frazeologiji, koja nije toliko bogato izučavana kao hrvatska, također je nedostajao termin koji bi hiperonimijski obuhvaćao sve frazeološke pojavnosti. Riječ je također o terminu *frazeološka jedinica* (*fraseologisk enhet*) koji je relativno novijeg datuma (Salmi, 2009).

Frazeološkom jedinicom u hrvatskom, a time i u švedskom, smatramo leksičku konstrukciju koja se sastoji od barem dva leksema, s gornjom granicom rečenice, koja je reproduktivna te koja je u mentalni leksikon spremljena kao leksem, a na skali ustaljenosti u jeziku, čvrste strukture i značenja, varira od više do manje ustaljenih konstrukcija, konstrukcija labavije ili čvršće strukture i prozirnijeg ili manje prozirnog značenja.

Budući da smo frazeologiji i analizi *idiomatskih izraza* u radu prišli s kognitivnolingvističkog teorijskog pristupa, smatramo da za opis *frazeoloških jedinica* kojima se mi bavimo i definiramo ne odgovara termin *frazem*. Naime, on je ustaljen u tradicionalnoj frazeologiji u kojoj nije najsretniji izbor zbog nepostojanja paradigme poput npr. fon-fonem, a zbog ustaljenosti upravo u tradicionalnom pristupu termin *frazem* odražava i takav teorijski pristup. Pritom u prvom redu mislimo na tzv. desemantizaciju leksičkih sastavnica i čvrstu strukturu *frazema*. Termin *desemantizacija* ne postoji u semantičkim teorijama, a i da postoji, značio bi lišavanje značenja, odnosno da neka riječ ili konstrukcija više nema nikakvo značenje. Sve i da prihvatimo nesretan izbor termina *desemantizacija* koji zapravo stoji za značenjsku preobliku, u tzv. *frazemima* moguće je, uz rjeđe iznimke poglavito dijakronijske prirode, utvrditi konceptualnu motivaciju kognitivnim mehanizmima, što tradicionalni pristup odbacuje.

Stajališta smo da *frazeološke jedinice* valja podijeliti prema kriteriju *idomatičnosti* kojim se najčešće u literaturi naziva značenjska preoblika. Tako bi u *neidiomatske frazeološke jedinice* pripadale kolokacije otvorenog tipa (*crno vino*), *neidiomatski tekstualni konektori*

(točnije rečeno) i neidiomatski poredbeni izrazi (jak kao bik), a u idiomatske frazeološke jedinice, idiomatski izrazi (izgubiti glavu), idiomatski tekstualni konektori (u neku ruku) i idiomatski poredbeni izrazi (izgledati kao smrt na dopustu).

Termin *idiomatski izraz* bio je u rijetkoj uporabi u hrvatskoj frazeologiji te ga nalazimo kod dviju autorica. Melvinger (1989) ga smatra sinonimnim s *frazemom*, a Lanović (2012) u njega ubraja i poslovice. Međutim, poslovice su se već davno izdvojile iz frazeologije u područje paremiologije. Bez obzira na činjenicu da su poslovice uvijek prenesenoga značenja, razlikuju se od *idiomatskog izraza* strukturom jer imaju oblik rečenice. Također, značenjski svaka poslovica sumira određeno konvencionalno znanje ili mudrost, što im je i glavna namjena, dok *idiomatski izrazi* nemaju primarno takvu značenjsku funkciju. Pod *idiomatskim izrazom* smatramo složenu leksičku konstrukciju koja se sastoji od najmanje dva leksema i kao takva se uvrštava u rečeničnu strukturu, a čije je značenje figurativno te se najmanje jedna leksička sastavnica unutar konstrukcije ne rabi u svom denotativnom značenju, ali takve sastavnice prizivaju znanja koja su dio konceptualnog sustava te su motivirana konceptualnim metaforama, metonimijama i kulturnim modelima. Osim toga, takve su leksičke konstrukcije konvencionalizirane i podložne varijacijama, a osobito modifikacijama svoje strukture, dok značenjski mogu biti više ili manje prozirne.

Švedska je frazeološka tradicija također rabila niz različitih termina za osnovnu frazeološku jedinicu, ali su oni bili više-manji kratkotrajni. Zadržala su se dva: *lexikaliserad fras* i *idiom*. *Lexikaliserad fras* (hrv. leksikalizirana fraza) termin je iz leksikologije i ne obilježava ga preoblika značenja nego čvrsta struktura, tako da je u frazeologiji osnovna *frazeološka jedinica* nazvana *idiom* čija je definicija (Sköldberg, 2004) gotovo jednaka onoj kojom smo mi definirali *idiomatski izraz*. Istraživanja unutar švedske frazeologije nisu toliko brojna i mahom se odnose na frazeografiju, a manji broj se odnosni na varijacije i modifikacije koje su motivirane kognitivnim teorijskim okvirom od kojeg i mi polazimo. Razlika je u podjeli frazeoloških jedinica koje u švedskom prelaze gornju granicu rečenice.

12. Zaključak

U ovoj disertaciji promatrali smo frazeološke izraze sa sastavnicom *srce/hjärta* u hrvatskom i švedskom jeziku s obzirom na njihovu motivaciju kulturnim modelima i pokušali iznaći najbolja terminološka rješenja i frazeološke podjele unutar hrvatske frazeologije.

Jedna od hipoteza ticala se i mogućnosti uvođenja novih termina unutar hrvatske frazeologije kako bi se frazeološke pojavnosti jasnije odredile prema teoriji metafore u kognitivnoj lingvistici. Uz pregled tradicionalne i kognitivne frazeologije te frazeografije u hrvatskom, uz pregled iste u švedskom, supostavili smo tradicionalan i kognitivnolingvistički pristup. Time je postalo sasvim jasno da dosadašnji termin *frazem* ne može opisivati složenu leksičku pojavu kakvom je ona opisana u okvirima tradicionalne frazeologije. Umjesto termina *frazem* ponudili smo termin *idiomatski izraz* za sve leksičke jedinice koje se sastoje najmanje od dva leksema, a od kojih bar jedan nije značenjski proziran. Takve jedinice moraju biti ustaljene i konvencionalizirane, i do određene mjere nepromjenjive, a uz to su i motivirane kognitivnim mehanizmima.

Osim uvođenja novog termina, pokazali smo i da termin *frazem* u tradicionalnoj frazeologiji nije najbolje terminološko rješenje zbog nedostajanja paradigme, a i da je sama definicija *frazema* u najmanju ruku neobična jer se oslanja na krivo tumačenje pojma tzv. desemantizacije. Također smo ponudili i drugačiju podjelu *frazeoloških jedinica*.

Tijekom istraživanja postalo je jasno da *frazeološke jedinice* sa sastavnicom *srce* mogu pripadati samo *idiomatskim izrazima*, odnosno da se ne mogu naći u drugim vrstama *frazeoloških jedinica*.

Druge dvije hipoteze govore o sustavnoj motivaciji *idiomatskih izraza* sa sastavnicom *srce/hjärta* u hrvatskom i švedskom jeziku, a zatim i o tome da se u motivaciji može govoriti o ograničenom broju kulturnih modela i njihovom visokom stupnju zajedničkosti usprkos pojedinim razlikama te o njihovim bogatim metaforičko-metonimijskim razradama, ali i fluidnim granicama.

Budući da smo u radu *idiomatske izraze*, uz značenje, analizirali i iz kognitivnolingvističke perspektive, pojasnili smo kognitivnolingvistički pogled na svijet koji je usko povezan sa spregom čovjeka, jezika i kulture. Uz pregled simbolike srca i preteča kulturnih modela braka i bijesa u engleskom jeziku (*scene i okviri, idealizirani kognitivni modeli, kognitivne domene*) te osnova konceptualizacije emocija, definirali smo kulturne modele koji se odnose na osjećaje. Govorili smo o osnovnim prijemcima o isključivoj kognitivnoj samostalnosti ili nesamostalnosti takvih kulturnih modela i smatramo da je kod kulturnih modela osjećaja nemoguće govoriti o isključivosti ili neisključivosti, te smo se priklonili Kövecsesovom (1955) pristupu i definiciji.

Za potrebe istraživanja koje bi potvrdilo ili odbacilo hipoteze, prikupili smo korpus *idiomatskih izraza* sa sastavnicom *srce/hjärta* u frazeografskim izvorima, a djelomično i u elektroničkim korpusima. Zatim smo promatrali primjere njihove uporabe u *Hrvatskom nacionalnom korpusu* i *hrWaCu*, odnosno u korpusu *Korp.* Značenjskom i motivacijskom analizom 1326 primjera uporabe 133 *idiomatska izraza* u hrvatskom i 1616 primjera 73 *idiomatska izraza* u švedskom, došli smo do rezultata koji su potvrdili postavljene hipoteze.

Zaključili smo da se u konceptualizaciji može govoriti o tri kulturna modela: kulturnom modelu osjećaja, fizičkom modelu srca i intelektualnom modelu srca. Svim trima modelima na značenjskoj se razini izražavaju osjećaji, povjerenje i iskrenost, što ukazuje da su granice među njima fluidne, odnosno da dijele velik stupanj zajedničkosti. S obzirom na mentalno slikovlje *idiomatskih izraza*, a kod intelektualnog modela s obzirom na značenja, smatramo da se profiliraju pojedine osobine koje nam omogućuju svrstavanje *idiomatskih izraza* u pojedine kulturne modele.

Na značenjskoj razini analiza *idiomatskih izraza* u oba jezika pokazala je izražavanje cijelog spektra osjećaja, od tzv. pozitivnih do negativnih, primjerice plemenitosti, simpatije, ugone, naklonosti, intenzivne emocionalne angažiranosti i snage, milosrđa, ganuća, hladnoće, nepopustljivosti, patnje, boli, plemenitosti, ljubavi i zadovoljstva te iskrenost i povjerenje, koji nisu strogo uzevši osjećaji, ali smo zaključili da dolaze iz srca i da su na pola puta između intelektualne i emotivne domene čovjeka.

Pokazalo se da *idiomatski izrazi* u hrvatskom i švedskom jeziku koji pripadaju pojedinim konceptualizacijama imaju u globalu isto ili gotovo isto značenje, uz neke razlike koje su vezane uz kontekst, odnosno one koje ne možemo proglasiti apsolutnima zbog manjeg primjera takvih značenja u korpusima, a i zbog ograničenja koje nameću sami korpusi. Jedino bismo naglasili da se odstupanje od istog ili gotovo istog značenja javlja u *idiomatskim izrazima uzeti* koga, što *srcu* i *ta ngn/ngt till sitt hjärta*. U hrvatskom *idiomatskom izrazu* izriče se zamjeranje, a u švedskom svidanje, dragost i privrženost, bez obzira na gotovo jednaku konceptualizaciju blizine.

Na konceptualnoj razini očekivali smo razmjerno malen broj kulturnih modela, ali i njihovu relativnu sličnost jer i hrvatska i švedska kultura pripadaju tzv. zapadnom europskom kulturnom krugu.

Kulturni model osjećaja obuhvaća najveći broj *idiomatskih izraza* u oba jezika. Unutar tog modela srce se konceptualizira kao spremnik, kao mjesto za osjećaje kao predmet.

U konceptualizaciji spremnika sudjeluje kognitivni mehanizam konceptualne metafore SRCE JE SPREMNIK, što je metonimijska razrada konceptualne metafore ČOVJEK JE SPREMNIK (Lakoff i Johnson, 1980: 16), a temelji se na konceptualnoj metonimiji SRCE ZA ČOVJEKA. U spremnik se pohranjuje tuga, patnja, naklonost, simpatija, a u hrvatskom se može otvarati, otključavati, iz njega osjećaji mogu izlaziti ili ulaziti u njega, u njemu mogu već osjećaji i postojati, a može ga se i ugristi i ujesti. U švedskom se spremnik može otvarati, izljevati, biti djelomično ispunjen ili zbog sadržaja može boljeti i peći. Očito je da je konceptualizacija srca kao spremnika razrađena brojnim metaforama od kojih su neke utemeljene na metonimijama.

Srce se konceptualizira i kao mjesto za osjećaje, a to je ujedno i najopćenitija konceptualizacija srca. Prema kulturnom znanju znamo da ono stoji za osjećaje, stoga je riječ o metonimijskoj bazi, ali ga ne konceptualiziramo nužno s nekim očitim granicama kao što je to slučaj kod konceptualizacije spremnika. U konceptualizaciji srca sudjeluju kognitivni mehanizmi konceptualnih metonimija SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226) i SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199). Takva je konceptualizacija srca najrazrađenija konceptualnim metaforama, pa možemo u oba jezika govoriti o konceptualizaciji udaljenosti od srca, dodira, cjelovitosti, veličine, topline, krutosti, pritiska i lakoće, a u hrvatskom još i čistoće, dobrote i otvorenosti. Na značenjskoj razini izražava se cijeli spektar osjećaja od pozitivnih do negativnih, poput dobrote, ljubavi, naklonosti, olakšanja, tuge i boli.

Uočili smo i konceptualizaciju srca kao predmeta. Osnova takve konceptualizacije je konceptualna metafora SRCE JE PREDMET (Niemeier, 2003: 205), ali osnova je metonimijska jer srce stoji za osjećaje i za čovjeka u konceptualnim metonimijama SRCE ZA OSJEĆAJE (Niemeier, 2003: 199) i SRCE ZA ČOVJEKA (Yu, 2009: 226). I ovakva konceptualizacija pokazuje bogatu metaforičku razrađenost, pa u oba jezika uočavamo da se srce kao predmet može osvojiti, slomiti ili puknuti, a u hrvatskom i dirati, osvajati, ukrasti, pokloniti i davati, a zbog veće emocionalne angažiranosti možemo ga zarobiti i pokazivati drugima. U švedskom se srce može još i razbiti, možemo ga pričvrstiti uz nešto, možemo ga čuvati i izgubiti, a može biti i od zlata. Na značenjskoj razini iskazujemo osjećaje ljubavi, zaljubljenosti, ganuća, naklonosti, bola i uspjeha.

Fizički model srca usredotočuje se na naša znanja koja imamo o srcu, od kojih većina nema nikakve veze s današnjim, medicinskim znanjima. Riječ je o znanjima koja su

neznanstvena, od kojih neka potječu još od doba kromanjonaca. Unutar ovakvog modela srca, naglašene su fiziologija i funkcija srca, odnosno položaj srca u tijelu i gesta.

Neznanstvena znanja govore nam o tome da osjećamo kako srce kuca, pretpostavljamo njegovu veličinu, znamo da krvari kad ga se prereže, osjećamo da nas srce boli, a osjećamo i njegovo mjesto u tijelu ili osjećamo bilo na vratu. Takvo viđenje srca dijele i hrvatska i švedska kultura, odnosno takva znanja metonimijski motiviraju *idiomatske izraze* u oba jezika. Sva spomenuta znanja metonimijska su osnova metaforičkih razrada unutar ovog modela. Tako u oba jezika srce može poskočiti uvis sa svog pravog mjesta u tijelu ili se može spustiti. U hrvatskom se konceptualizira i kao živi organizam koji igra ili zaigra, zadrhti, vuče koga ili se steže i raste, a u švedskom se topi ili postaje mekše. U hrvatskom se konceptualizira i područje oko srca, a u švedskom uočavamo antropomorfno viđenje srca koje ima vlastitu želju. U oba jezika srce može biti na svome (pravom) mjestu, poskočiti prema gore ili prema dolje. Zanimljivo je to što među hrvatskim *idiomatskim izrazima* nismo naišli na ikonografske prikaze srca koji na konceptualnoj razini funkcioniraju kao *predodžbene metafore*. U švedskim *idiomatskim izrazima* takva ikonografija postoji, pa govorimo o prikazima srca s posjekotinom ili ubodom te prikazu s bodljom. Ono što ne postoji u švedskom, a nalazimo u hrvatskom je konceptualizacija područja oko srca.

Gesta kao motivirajući faktor javlja se u oba jezika i riječ je o polaganju ruke na srce koje je karakteristično za iskazivanje vjernosti ili iskrenosti u zapadnim civilizacijama. U hrvatskom polaganjem ruke na srce iskazujemo iskrenost kao i u švedskom. Iz jezičnih primjera zaključili smo da možemo govoriti i o konceptualnoj metafori SRCE ZA ISKRENOST, ne samo zbog *idiomatskih izraza* kojima se pojavljuje gesta kao motivirajući mehanizam, nego i zbog drugih izraza kojima se iskazuje iskrenost, a pripadaju drugačijim konceptualizacijama.

U intelektualni model srca uvrstili smo *idiomatske izraze* koji imaju veze s najranijim filozofijama čija su se poneka viđenja zadržala i do razdoblja racionalizma. Naime, srce je još u antici smatrano središtem i osjećaja i razuma, dok je racionalizmom postalo isključivo središtem osjećaja. Međutim, kulturno znanje o predracionalističkim osobinama srca ostalo je zabilježeno u jeziku do današnjeg dana, iako ne možemo govoriti o prototipnom primjeru u kojem srce stoji isključivo za um, odnosno pamćenje. Stoga svi *idiomatski izrazi* u oba jezika koje motivira ovaj kulturni model najčešće izražavaju osjećaje ili čak osobe i lokalitete koje ne smijemo zaboraviti jer su nam od osobite emocionalne važnosti. Stoga ih u hrvatskom

usijecamo u srce ili stavljamo na njega. Oni mogu živjeti u našem srcu ili ih iz njega možemo istrgnuti ili izbrisati. I u švedskom se u srce ili na srce sakrivaju osjećaji ili sjećanja koje ne želimo zaboraviti, a polaganjem na srce možemo osobu podsjetiti da nešto ne zaboravi učiniti. U hrvatskom i u ovom modelu uočavamo iskrenost koja dolazi iz srca, a metonimijski se verbalizira jezikom te uočavamo volju i 'htijenje' samoga srca. U švedskom se javlja slična konceptualizacija vlastitog mišljenja srca, koja ima veze s govorom (*säga sitt hjärtas mening*), a kojom izričemo iskrenost.

U hrvatskom smo uočili i niz *idiomatskih izraza* koji uz leksem *srce* sadržavaju i leksem *duša*, dok smo u švedskom uočili samo jedan takav primjer. Iako je još u antici duša smatrana središte razuma, savjesti, morala, osjećaja i bitka, koncept duše osobito je ostao važan u slavenskom kulturnom krugu u kojem je bogato razrađen kao mjesto bitka, predmet, osoba i sl. ili da je tijelo spremnik za dušu koja može i metonimijski stajati za čovjeka. U *idiomatskim izrazima* iz korpusa pokazalo se da se duša konceptualizira kao sjedište moralnosti, volje, osjećaja i misli, ali u prvom redu kao bitak koji je hijerarhijski nadređen srcu, a u primjerima uporabe najčešće, i to u švedskom, služi kao intenzifikator značenja.

Na temelju jezičnih dokaza pokazali smo da je općenito koncept duše u švedskom, a vjerujemo i u cijelom skandinavskom kulturnom krugu, puno širi od engleskog koncepta *soul* i nešto širi od njemačkog koncepta *Seele*. Kao i u hrvatskom, konceptualizacijom duše u švedskom može se izraziti duša u religijskom smislu, bitak, misao (stav), osjećaji, trajno i trenutačno raspoloženje, može metonimijski stajati za osobu, ali ne, kao što je to slučaj u hrvatskom, za mentalni sklop ili unutarnji govor. Međutim, za razliku od hrvatskog, češće se rabi kao intenzifikator glagolske radnje.

Manji broj *idiomatskih izraza* u ovome modelu upućuje na dvije činjenice. Jedna je da je kroz povijest prevagnula konceptualizacija srca kao središta osjećaja, a ne razuma, a druga da je od svih kulturnih modela ovaj najmanje deklarativan. Time želimo reći da bi nam ispitanici koje bismo upitali o simbolici srca naveli samo model osjećaja ili fizički model srca. Zanimljivo je da konceptualizacija srca u ovom modelu nije toliko metaforički razrađena. Naime, skloni smo vjerovati da su metaforičkim razradama podložniji *idiomatski izrazi* čija je konceptualna motivacija i danas nesvjesno prisutna u umu govornika. Budući da intelektualnom modelu srca pripada manji broj *idiomatskih izraza*, zaključujemo da se konceptualizacija srca kao sjedišta umnog gubila u skladu s promjenom filozofskog pogleda na svijet. Za ovakav zaključak potrebno je provesti dijakronijsku analizu, ali skloni smo

vjerovati da se nakon takvog pomaka u jeziku nisu frazeologizirale konstrukcije koji bi ukazivale na sjedište srca kao umnoga. Dalo bi se zaključiti da se stoga nisu ni razvijale metaforičke razrade već postojećih *idiomatskih izraza* jer metaforičke razrade također odražavaju čovjekovu konceptualizaciju svijeta oko sebe koji nužno uključuje i filozofske poglede.

Iako govorimo o trima različitim kulturnim modelima, dio je znanja o tim modelima zajednički, a to je da svi modeli govore o osjećajima ili o nečemu do čega nam je emotivno jako stalo. Činjenica da ne postoje čvrste granice između modela rezultira i međusobnom isprepletenošću kulturnih modela koji su odraz načina razmišljanja svojstvenog ne samo Hrvatskoj i Švedskoj nego cijelom zapadnom kulturnom krugu. Isprepletenost kulturnih modela ili njihova integracija, primjerice spomenuti model gesta (v. 9.2.3.; 10.2.4.), potvrđuje teze o nužnosti integracije različitih dijelova znanja o svijetu koje je predlagao Lakoff integracijom *idealiziranih kognitivnih modela* (v. 4.4.2.) , odnosno Langacker svojom *matricom domena* (v. 4.4.3.)

Ako usporedimo sva tri kulturna modela, smatramo da modele osim međusobne isprepletenosti, odnosno fluidnih granica, povezuju i dvije konceptualne sposobnosti. Prva se odnosi na konceptualnu metonimiju (SRCE ZA ČOVJEKA i SRCE ZA OSJEĆAJE), koja je osnova za metaforičke razrade unutar kulturnih modela. Ovisno o konceptualizaciji, ta metonimija može biti više ili manje očita. Iz toga zaključujemo da konceptualizacija emocija nije toliko apstraktna jer polazi od fizičkih senzacija u našem tijelu, što je u skladu s Kövecsesovim i Lakoffovim kognitivnim modelom bijesa (v. 4.4.5.). Druga poveznica između ovih triju kulturnih modela jest ta da je kulturno znanje o srcu organizirano oko njegova središta/centralnosti u najširem smislu. Važnost središta može se povezati sa srcem i kao simbolom osjećaja i razuma, pa time i iskrenosti. U središtu zanimanja uvijek je nešto što nam je važno, a to su svakako i razum i osjećaji koji potpuno pokrivaju intelektualno-emocionalni profil čovjeka. Hoće li se iz shematičnog pojma središta detaljnije profilirati značenje središta kao uma ili pojedinih osjećaja i kao takvo se ostvariti u jezičnim izrazima, ovisi (ovisilo je) o tome što je pojedinom govorniku važnije.

Kulturni modeli, osim intelektualnog modela srca, bogato su razrađeni različitim konceptualnim metaforama, čime se detaljnije profiliraju određene osobine srca, a zajedničko većini metaforičkih razrada jest to što su temeljene na metonimijama. Stoga zaključujemo da se metaforička konceptualizacija osjećaja unutar kulturnih modela temelji na metonimijama.

To bi išlo u prilog Barceloninom (2003a) stavu o tome da su sve metafore metonimijski utemeljene. Mi ne bismo išli tako daleko, ali istraživanje, a i literatura pokazuje da je tome tako zasigurno slučaj bar kad je riječ o konceptualizaciji emocija.

Istraživanje je potvrdilo sve početne hipoteze. Pokazali smo da se mogu uvesti novi termini kako bi se unutar hrvatske frazeologije frazeološke pojavnosti jasnije odredile prema teoriji metafore u kognitivnoj lingvistici, dokazali smo sustavnu motivaciju *idiomatskih izraza* sa sastavnicom *srce* u hrvatskom i švedskom, odnosno njihovu motivaciju ograničenim brojem kulturnih modela, ali i visokom stupnju zajedničkosti usprkos pojedinim razlikama. Iz analize jezičnih podataka vidljivo je da su kulturni modeli bogato razrađeni metaforičko-metonimijskim razradama te smo dokazali postojanje fluidnih granica između triju modela.

13. Literatura, izvori i elektronički korpusi

- Antunović, G. (2007). „Croatian Translators Take on Swedish Collocations and Idioms.“ U: M. Nenonen i N. Sinikka (ur.) *Collocations and Idioms 1. Papers from the First Nordic Conference on Syntactic Freezes, Joensuu, Finland, Studies in Languages 41*. Joensuu University Press 2007. str. 27-39.
- Aristotel (2008). *Retorika*. Podgorica: Grafokarton Prijepolje.
- Arnold, I. V. (1973). *The English word*. Moscow: Vuisshaya Shkola.
- Anward, J. i P. Linell (1976). „Om lexikaliserade fraser i svenskan.“ *Nysvenska studier: Tidskrift för svensk stil- och språkforskning* 55-56. Lund: Carl Bloms boktryckeri AB. str. 77-119.
- Barcelona, A. (2003a). „On the plausibility of claiming a metonymic motivation for conceptual metaphor“. U: Barcelona, A. (ur.) *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. str. 31–58.
- Barcelona, A. (2003b) „Clarifying and applying the notions of metaphor and metonymy within cognitive linguistics.“ U: Barcelona, A. (ur.) *Metaphor And Metonymy in Comparison and Contrast*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. str. 207-277.
- Barčot, B. (2014). *Divlja životinja kao sastavnica u hrvatskoj, ruskoj i njemačkoj frazeologiji*. Doktorska disertacija (rukopis). Zagreb: Filozofski fakultet
- Bloomfield, L. (1933). *Language*. London: Geroqe Allen & Unwin Ltd, Museum Street.
- Bogović, S. (1996). „Frazeologija grobničkih govora“. U: I. Lukežić (ur.). *Grobnički zbornik*. Rijeka: Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine. str. 341–362.
- Bogović, S. (1999). „Frazeologija ikavsko-ekavskoga mjesnoga govora Drage“. *Fluminensia* 11 (1–2). str. 43–163.
- Borchers, M. (2011). „Exploring the old French influence on Middle English prepositional constructions: A phraseological investigation of *at need* and *in need*“. *Journal of language contact* 4. str. 92-105.
- Brdar, M. (2007). *Metonymy in Grammar: Towards Motivating Extensions of Grammatical Categories and Constructions*. Osijek: Josip Juraj Strossmayer University.

Brozović-Rončević, D. i Žic Fuchs, M. (2003/2004). "Metafora i metonimija kao poticaj u procesu imenovanja". *Folia onomastica Croatica* (2003/2004) 12-13.str. 91-104.

Cacciari, C i P. Tabossi (1988). „The Comprehension of idioms“. *Journal of memory and language* 27. str. 668-683.

Cacciari, C. i S. Glucksberg (1991). „Understanding idiomatic expressions: The contribution of word meanings“. U: Simpson, G.B Elsevier (ur.) *Understanding Word and Sentence*. Amsterdam. str. 217-240.

Chen, L. (2007). *Bilder menschlicher Emotionen in deutschen und chinesischen Phrasemen*. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren.

Chevalier, J i A. Gheerbrant (2007). *Rječnik simbola*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Clausén, U. (1993). „Idiom och variation“. U: A. Garde i P. Jarvad (ur.). *Nordiske studier i leksikografi II. Rapport fra Konfernce om Leksikografi i Norden 11.14. maj 1993*. Oslo: Skrifter udgivet af Nordisk Forening for Leksikografi 2. str. 47.-52.

Clausén, U. (1996). „Idiom i bruk“. U: *Språket lever! Festskrift till Margareta Westman den 27 mars 1996*. Svenska språknämnden. Stockholm. str. 36–42.

Clausén, U. i E. Lyly (1995). "Criteria for Identifying and Representing Idioms in a Phraseological Dictionary". U: Willy. M. et al (ur.). *Euralex 1994 Proceedings. Papers submitted to the sixth EURALEX International Congress on Lexicography in Amsterdam, The Netherlands*. Amsterdam. str. 258-262.

Clausén, U. (ur.) (2003). *Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser*. Stockholm: Svenska språknämnden, Norstedts.

Coulmas, F. (1981). "Idiomaticity as a problem of pragmatics". U: Parret, Herman, Sbisà, Marina I J. Verschueren (ur.). *Las lenguas de Europa: Estudios de fraseología, fraseografía y traducción*. Granada: Albolote. str. 139-151.

Cowie, A. P. (1981). "The Treatment of Collocations and Idioms in Learneras' Dictionaries". *Applied Linguistics* II (3). str. 223-235.

- Cowie, A. P. i P. Howarth. (1995). „Phraseological Competence and Written Proficiency“. U: *British Association of Applied Linguistics Conference (BAAL)*. England: Southampton. str. 80-93.
- Croft, W. (1993). „The Role of Domains in the interpretation of metaphors and metonymies“. *Cognitive Linguistics* 4. str. 325-370.
- Croft, W. i D. A. Cruse. (2004). *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cruse, D. A., (1986). *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- D'Andrade, R. (1987). „A folk model of the mind.“ U: Quinn i Holland (ur.) *Cultural Models in Language and Thought*. Cambridge University Press. str. 112-148.
- Dirven, R. (1993). „Metonymy and Metaphor: Different mental strategies of conceptualisation“. *Leuvense Bojdragen* 82. str. 1-28.
- Dobrovol'skij, D. (2005). „Idioms of Fear: A Cognitive Approach“. U: Dobrovol'skij, D. i E. Piiranien. *Figurative language: Cross-cultural and cross-linguistic perspectives*. Amsterdam: Elsev. str. 145-159.
- Dobrovol'skij, D. i E. Piiranien (2005). ”Cognitive theory of metaphor and idiom analysis“. U: *Jezikoslovlje* 6 (1). str. 7-35.
- Ekberg, L. (2004). ”Grammatik och lexikon hos svenska I andraspråk på nästan infödd nivå“. U: Hyltenstam, K., Lindberg, I. *Svenska som andaspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur. str. 259-276.
- Elspass, S. (2002). ”Phraseological units in parliamentary discourse“. U: P. A. Chilton, C, Schäffner (ur.). *Politics as text and talk: Analytic Approaches to Political Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. str. 81-110.
- Fernando, C. (1996). *Idioms and Idiomaticity*. Oxford: Oxford University Press
- Fillmore, C. J. (1977). ”Topics in Lexical Semantics“. U: S: R. Hanod et al. (ur.) *Current Issues in Linguistic Theory*. Indiana University Press. str. 76-138.

- Fillmore, C. J. (1982). "Frame Semantics". U: The Linguistic Society of Korea (ur.) *Linguistics in the Morning Calm. Selected Papers from ISCOL – 1981*. Seoul: Hanshin Publishing Company. str. 111-137.
- Fillmore, C. J. (1982a). "Towards a Descriptive Framework for Spatial Deixis". U: R. J. Jarvella i W. Klein (ur.) *Speech, Place, and Action*. John Wiley & Sons Ltd. str. 31-59.
- Fillmore, C. J. (1985). „Frames and the semantics of understanding“. *Quaderni di Semantica* 6 (2). str. 222-254.
- Fillmore, C. J., P. Kay, M. C. O'Connor (1988). „Regularity and idiomaticity in grammatical constructions: The case of let alone“. *Language* 64 (3). str. 501-538.
- Fink-Arsovski, Ž. (1993). "Sinonimni nizovi frazeologizama kojima se opisuje čovjekova vanjština (na materijalu hrvatskog i ruskog jezika)". *Strani jezici* 1. str. 20-27.
- Fink-Arsovski, Ž. (1998). „Leksikografska obrada frazema tipa biti dobra srca i čovjek dobra srca“. *Filologija* 30-31. str. 199-207.
- Fink-Arsovski, Ž. (2002). *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF press.
- Fink, Ž. i Turk, M. (2003). "Koncept lijenosti u frazeologiji hrvatskoga, ruskog, talijanskog i njemačkog jezika". U: D. Stolac, N. Ivanetić, B. Prichard (ur.). *Psiholingvistika i kognitivna znanost u hrvatskoj primijenjenoj lingvistici: zbornik Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku*. Zagreb – Rijeka: HDPL. str. 247–258.
- Fink-Arsovski, Ž., B. Kovačević i A. Hrnjak (2010). *Bibliografije hrvatske frazeologije i popisa frazema analiziranih u znanstvenim i stručnim radovima*. Zagreb: Knjigra.
- Fink, Ž., Kržišnik E., Ribarova S., Dunkova, T., Kabanov, N., Mironova Blažina, I., Trostinska, R., Spagińska Pruszk, A., Vidović Bolt, I., Sesar, D., Dobrikova, M., Kursar, M. (2008). *Hrvatsko slavenski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigra.
- Fink, Ž., Le Calvé Ivičević, I., Sarić, D., Soares, S., Lončar, I., Rouco Chao, C., Malinar, S., Zergollern-Miletić, L., Lučić, R., Bierich, A., Barčot, B., Novoselec, Z., Bredenkamp, C.) (2016). *Hrvatsko-romansko-germanski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigra.
- Fleischer, W. (1997). *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.

- Foolen, A. (2008). „The heart as a source of semiosis: The case of Dutch“, U: F. Sharifan, R. Dirven i N. You (ur.) *Culture, Body and Language*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. str. 373-395.
- Everaert, M., E.-J. van der Linden, A. Schenk, R. Schreuder (ur.).(1995). *Idioms: Structural and Psychological Perspectives*. Philadelphia: Lawrence.
- Fraser, B. (1970). “Idioms within a transformational grammar”. *Foundations of language* 6,. Dordrecht. str. 22-42.
- Friedländer, H. (1956). *Varför säger man så?* Örebro: Littorin Rydén.
- Geeraerts, D. (1988). „Where does prototypically come from?“ U: Brygida Rudzka-Ostyn (ur.) *Topics in Cognitive Linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. str. 207–229.
- Geeraerts, D.i S. Grondelaers (1995). „Looking back at Anger: Cultural Traditions and Metaphorical Patterns“.U: J. Taylor & R. E. MacLaury (ur.) *Language and the Construal of the World*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. str. 153-180.
- Gibbs, R. W. (1985). „On the process of Understanding idioms“. *Journal of memory and language* 31. str. 465-471.
- Gibbs, R. W. (1990). „Psycholinguistic studies on the conceptual basis of idiomaticity“. *Cognitive Linguistics* 1. str. 417-451.
- Gibbs, R. W. (1994). *The poetics of Mind. Figurative thought, language, and understanding*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gibbs, R. W.(2006). *Embodiment and cognitive science*. New York: Cambridge University Press.
- Gibbs, R. W., N. Nayak, C. Cutting (1989). „How to kick the bucket and not decompose: Analyzability and idiom processing“. *Journal of Memory and Language* 28. str. 576-593.
- Gibbs, R. W., Jr., N. Nayak, J. Bolton, M. Keppel. (1989). “Speakers’ assumptions about the lexical flexibility of idioms”. *Memory and Cognition* 17. str. 58-68.
- Gibbs, R W. i J. O’Brien. 1990. “Idioms and mental imagery: the metaphorical motivation for idiomatic meaning”. *Cognition* 36. str. 35-68.

- Gläser, R. (1988). "The grading of idiomaticity as a presupposition for a taxonomy of idioms". U: Hüllen, Werner, I R. Schulze (ur.). *Understanding the lexicon. Meaning, sense and world knowledge in lexical semantics*. New Jersey: Hillsdale. str. 264-279.
- Goossens, L. (1990). „Metaphonymy: the interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action“. *Cognitive linguistics* 1 (3). str. 323–340.
- Grady, J. (1997). „THEORIES ARE BUILDINGS revisited“. *Cognitive linguistics* 8 (4). str. 267–290.
- Grady, J. (1999). "A typology of motivation for conceptual metaphor: Correlation vs. resemblance." U: R. W. Gibbs i G. Steen (ur.) *Metaphor in cognitive linguistics*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. str. 97-100.
- Gries, S. Th. i A. Stefanowitsch (ur.) (2006). *Corpora in Cognitive Linguistics. Corpus-Based Approaches to Syntax and Lexis*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Howarth, P. (1998). "Phraseology and second language proficiency". *Applied Linguistics* 19 (1). Oxford. str. 24-44.
- Hrnjak, A. (2005) „Frazemi s komponentom "srce" u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji“. *Riječ*, 1 (2). str. 20-27.
- Hrnjak, A. (2013). "Koncept ljepote i rodni stereotipi u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji". U: D-Sesar (ur.). *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim, vol. III*. str. 173-182.
- Hrnjak, A. (2014). "Žene, zmajevi I opasne životinje. O nekim elementima konceptualizacije žene u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji". U: I. Vidiović Bolt (ur.). *Životinje u frazeološkom ruhu*. Zagreb: FF Press. str. 1-16.
- Ikegami, Y. (2008). „The Heart: What it Means to Japanese speakers“, U: F. Sharifan, R. Dirven i N. You (ur.) *Culture, Body and Language*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. str. 169-190.
- Jakobson, R. (1966). *Lingvistika i poetika*. Beograd: Nolit.
- Jakobson, R. (2008). *O jeziku*. Disput: Zagreb.
- Jernej, J. (1992/1993). "O klasifikaciji frazema," *Filologija*, 20–21. Zagreb: HAZU, Razred za filološke znanosti. str. 191–197.

- Klappenbach, R.(1968).” Probleme der Phraseologie,”*Wissenschaftliche Zeitschrift der KarlMarx-Universität* 2-3/1968. Leipzig 17, H., str. 221-227.
- Everaert, M., E.J. van der Linden, A. Schenk, R. Schreuder (1995). *Idioms: Structural and Psychological Perspectives*. Lawrence Erlbaum Associates. New Jersey: Hillsdale
- Hübinette, L. i B. Odenstedt (1988). *Ord och inga visor*. Lund: Studentlitteratur.
- Jerolimov, I. (2000). *Frazeološki izrazi leksičkog polja Glav3 u talijanskom jeziku i njihovi ekvivalenti u hrvatskom*. Magistarski rad (rukopis). Zagreb: Filozofski fakultet.
- Jerolimov, I. (2001). „Frazemi sa somatskom sastavnicom na primjeru talijansko-hrvatske frazeologije“. *Suvremena lingvistika* 51–52. str. 87–99.
- Johannisson, T., Ljunggren, K. G. (1966). *Svensk handordbok. Konstruktioner och fraseologi*. Stockholm: Nämnden för svensk språkvård.
- Johnson, M. (1987). *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago - London: The University of Chicago Press.
- Kemmer, S. i M. Barlow (2000). "Introduction: A Usage-Based Conception of Language", U: Barlow, M. i S. Kemmer (ur.). *Usage-Based Models of Language*. Stanford, CA: CSLI Publications. str. vii-xxviii.
- Keysar, Boaz i B. Bly (1995). „Intuitions of the transparency of idioms: Can one keep a secret by spilling the beans?“. *Journal of Memory and Language* 34. str. 89-109.
- Kjellmer, G. (1996). “Idiomen, kollokationerna och lexikonet”. *LexicoNordica* 3. Oslo. str. 79-90.
- Kolenić, Lj. (1995). ”Frazeologija u djelu Vida Došena „Aždaja sedmoglava““. *Književna revija* 35 (1–2). str. 219–231.
- Kolenić, Lj.(2005).”Frazeologija u djelima hrvatskih pisaca 18. Stoljeća.*Književna revija* 45 (3–4). str. 117–129.
- Korać, T, Menac, A., Popović, M., Skljarov,M., Venturin, R., Volos, R. (1979/1980) *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik*. Zagreb: Školska knjiga, knjiga A-H, 1979, I-XV., knjiga O-Я, 1980.

- Kovačević, B. (2006). *Hrvatska somatska frazeologija*. Doktorska disertacija (rukopis). Zagreb: Filozofski fakultet.
- Kovačević, B. (2012). *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Zagreb: Institut za jezik i jezikoslovlje
- Krohn, Karin (1994). *Hand und Fuß. Eine kontrastive Analyse von Phraseologismen im Deutschen und Schwedischen*. Göteborg: Göteborger germanistische Forschungen.
- Kövecses, Z. (1986). *Metaphors of anger, pride, and love*. Pragmatics and Beyond VII:8. Amsterdam: John Benjamins.
- Kövecses, Z. (1995a). "Anger: Its language, conceptualization, and physiology in the light of cross-cultural evidence". U: J. R. Taylor and R. MacLaury (ur). *Language and the Cognitive Construal of the World*. Berlin: Mouton. str. 181-196.
- Kövecses, Z. (1995b). "Metaphor and the folk understanding of anger. (1995).u J. A. Russell (ur.) *Everyday Conceptions of Emotion*. Dordrecht: Kluwer. str. 49-71.
- Kövecses, Z. (1999). „Does metaphor reflect or constitute cultural models?“ U: R. Gibbs i G. Steen (ur.) *Metaphor in Cognitive Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins. str. 167-188.
- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford University Press.
- Kövecses, Z. (2003a). *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body: Human Feeling*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Kövecses, Z. (2003b). „The scope of metaphor“. U: A. Barcelona (ur.) *Metaphor and metonymy at the crossroads: A cognitive perspective*. Berlin; New York: Mouton de Gruyter. str-79-92.
- Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Kövecses, Z. (2015). *Where Metaphors Come From. Reconsidering Context in Metaphor*. Oxford: Oxford University Press.
- Kövecses, Z. i P. Szabó (1996). "Idioms: a view from cognitive semantics." *Applied Linguistics* 17(3). str. 326-355.

- Lakoff, G. (1987a). *Women, Fire, and Dangerous Things*. Chicago-London: University of Chicago Press.
- Lakoff, G. (1987b). "Image metaphors". *Metaphor and Symbol* 2 (3). str. 219–222.
- Lakoff, G. i M. Johnson (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago-London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. i M. Johnson (1999). *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books.
- Lakoff, G i Z. Kövceses (1987). „The Cognitive Model of Anger inherent in American English“. U: Quinn i Holland (ur.) *Cultural Models in Language and Thought*. Cambridge University Press. str. 195-221.
- Lakoff, G. i M. Turner (1989). *More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Lakoff, G., Espenson, J., Schwartz, A. (1991). *Master Metaphor List*. Berkley: University of California.
- Langacker, R. W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar. Volume 1: Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University.
- Langacker, R. (1993). „Reference-Point Constructions.“ *Cognitive Linguistics* 4 (1). str. 1-38.
- Lanović, N. (2012). *Koncept mora u portugalskoj frazeologiji*. Doktorska disertacija (rukopis). Zagreb: Filozofski fakultet.
- Langlotz, A. (2006). *Idiomatic Creativity*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- LeDoux, J. E. (1996). *The Emotional Brain*. New York: Simon and Schuster.
- Lindfors Viklund, M. (1991). *Svenska idiom: ur ett universellt perspektiv*. Göteborg:Nordrapp 7.
- Lipka, L. (1974). „Probleme der Analyse Englischer Idioms aus struktureller und generativer Sicht“. *Linguistik und Didaktik* 20. str. 274-285.
- Lupiáñez, C. B. L. „Phraseological units in horror comics: Comparative study of the translation into English, French and Spanish from a Multimodal Corpus“. U: R. Mitkov (ur.).

Computational and corpus-based phraseology : Recent advances and interdisciplinary approaches. Volume II. Geneva: Edition Tradulex. str. 19-27.

Maček, D. (1992/1993). "Neka pitanja o definiciji idiomatskih fraza". *Filologija* 20/21. str. 263-276.

Maček, D., H. Pálsson i R. Simek (2003). *Staronordijska mitologija i književnost*. Zagreb: Artresor.

Makkai, A. (1972). *Idiom structure in English*. The Hague: Mouton.

Maresić, J. (1993). „O jednom kajkavskom frazemu“. *Suvremena lingvistika* 35–36. str. 155–158.

Maresić, J., Menac-Mihalić, M. (2008). *Frazeologija križevačkopodravskih kajkavskih govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Matešić, J. (1978). "O poredbenom frazemu u hrvatskom jeziku". *Filologija* 8. Zagreb: HAZU. str. 211-218.

Matešić, J. (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga

Matešić, J. (1988). *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*. Zagreb – München: Nakladni zavod MH – Verlag Otto Sagner.

Matešić, J. (1991). „Frazeologija romana „Pod Nehajem“ Vjenceslava Novaka“. U: A. Glavičić (ur.). *Senjski zbornik* 18. Senj: Senjsko muzejsko društvo. str. 81–90.

Menac, A. (1970/1971). "O strukturi frazeologizama". *Jezik* 18 (1). str. 1-4.

Menac, A. (1978). „Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologije“. *Filologija* 8. Zagreb: HAZU. str. 219-226.

Menac, A. (1980.) *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.

Menac, A. (1982). „Iz problematike frazeološke sinonimije u ruskom i hrvatskom književnom jeziku“. *Filologija* 9. str. 185-191.

Menac, A. (1994). „Frazeologija u različitim tipovima jednojezičnih hrvatskih rječnika“. *Filologija* 22-23. str. 161-168.

- Menac, A., Ž. Fink-Arsovski i R. Venturin. (2003; 2014). *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Menac, A., Ž. Fink-Arsovski, Mironova Blažina, I. i R. Venturin (2011). *Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik*. Zagreb: Knjigra.
- Menac-Mihalić, M.(2000).„Frazemi s nazivima kukaca u hrvatskim govorima“. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 26. str. 179–195.
- Menac-Mihalić, M. (2005).„Iz frazeologije novoštokavskih ikavskih govora južne Hrvatske“. U: I. Pranjković (ur.). *Od fonetike do etike, Zbornik o sedamdesetogodišnjici prof. dr. Josipa Silića*. Zagreb: Disput.str. 309–324.
- Menac-Mihalić, M. (2007). U: S. Marijanić, Zaradija Kiš, A. (ur.). *Kulturni bestijarij*.Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada. str. 389-400.
- Menac-Mihalić, M. (2008).„Frazeologija A. B. Šimića“. U: V. Pandžić (ur.). *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću*. Drinovci: Ogranak Matice hrvatske Grude. str. 255–268.
- Melvinger, J. (1989). *Leksikologija*. Osijek: Pedagoški fakultet.
- Moguš, M. (1990).„O Marulićevoj frazeologiji u »Juditi«“ *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 8.Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften. str. 157–161.
- Moon, R. (1998). *Fixed Expressions and Idioms in English. A Corpus-Based Approach*. Oxford: Clarendon Press.
- Müller, E. A. (2000). „Valence and phraseology in stratificational linguistics“. U: D. G. Lockwood, P. H. Fries, J. E. Copeland. (ur.). *Functional Approaches to language, culture and cognition*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. str. 3-21
- Målande uttryck. En liten bok med svenska idiom* (1989). Uppsala: Esselte ordbok.
- Nerlich, B., D. Clarke i Z. Todd (1999). „Mummy, I like being a sandwich“. U: K. U. Panther i G. Radden (ur.). *Metonymy in language and thought*. str. 361-385. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Niemeier, S. (2003). „Straight from the heart – metonymic and metaphorical explorations“. U: A. Barcelona (ur.). *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. str. 195-213.

Niemeier, S. (2008). „To be in control: Kind-hearted and cool-headed. The head-heart dichotomy in English“, U: F. Sharifan, R. Dirven i N. You (ur.) *Culture, Body and Language*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. str. 349-372.

Novak Milić, J. (2005). „Oko, uho i nos u hrvatskim i švedskim frazemima“. Zagreb-Split: *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike*. str. 535-549.

Novoselec, Z. (2003). „Kupiti mačka u vreći/Köpa grisen i säcken (kontrastivna analiza frazema i poslovice)“. Zagreb: *Strani jezici* 32(3). str. 165-178.

Novoselec, Z. (2007). „Neki elementi obrade frazema u švedskim rječnicima.“ *Strani jezici*. 36 (2). str. 103-108 .

Novoselec, Z. (2009). „Lupati glavom o zid – definiranje frazema i frazemi s komponentom glava u hrvatskom jeziku i njihovi ekvivalenti u engleskom i švedskom.“ *Strani jezici*. 38 (2). str. 145-158.

Novoselec, Z. (2017). „Cultural models and motivation of idioms with the component 'heart' in Croatian. U: R. Mitkov (ur.). *Computational and Corpus-Based Phraseology*. EUROPHRAS 2017. Cham: Springer, 2017. str. 337-347.

Occhi, D. J. (2008). „How to have a HEART in Japanese“, U: F. Sharifan, R. Dirven i N. You (ur.) *Culture, Body and Language*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. str. 191-212.

Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda (1981). sv. 7. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod. str. 632-633.

Ogarkova, A., S. Salinas, A. Gladkova (2016). „Methodological Triangulation in the Studio f Emotion: The Case of Anger in Three Language Groups“. *Review of Cognitive Linguistics* (14) 1. str. 73-129.

Omazić, M. i I. Ferčec (2003). „Metafora i metonimija – dio konceptualne motivacije u procesu razumijevanja frazema“, U: Stolac, Ivanetić i Prichard (ur.) *Psiholingvistika i kognitivna znanost u hrvatskoj primijenjenoj lingvistici*: Zagreb-Rijeka: HDPL. str. 533-543.

Omazić, M. (2008). "Processing of Idioms and Idiom Modification. A View from Cognitive Linguistics". U: S. Granger i F. Meunier (ur.). *Phraseology: An Interdisciplinary Perspective*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.

Omazić, M. (2014). "Konceptualna metafora u frazeologiji". U: Stanojević, M.-M. (ur.). *Metafore koje istražujemo: suvremeni uvidi u konceptualnu metaforu*. Zagreb: Srednja Europa. str. 27-45.

Omazić, M. (2015). *Phraseology through the looking glass*. Osijek: Filozofski fakultet.

Opašić, M., Čunović, N., Fumić, M. (2014). „Bogatstvo i siromaštvo u hrvatskoj frazeologiji“. *Fluminiensia* 26 (2). str. 91-103.

Östberg, U. (2002). „Fasta fraser i svenskan“. U: *Språkbruk* 1. 2002. str. 1.-17.

Pawley, A., Syder, F.H. (1983). „Two puzzles for linguistic theory: nativelike selection and nativelike Fluency“. U: Richards, J.C., Schmidt, R.W. (ur.). *Language and Communication*. New York: Longman. str. 191-226.

Petrović, B. (1997). „O frazeologiji Josipa Kozarca“. *Riječ, časopis za slavensku filologiju* 3 (1). str. 88-106.

Petrović, B. (2000). „Frazeologija u Srijemskim pričama Ise Velikanovića“. *Riječ, časopis za slavensku filologiju* 6 (2). str. 63–76.

Pintarić, N. (1997). „Fitoemotivi u tekstu i diskurzu“. U: M. Andrijašević i L. Zergollern-Miletić (ur.). *Tekst i diskurs*. Zagreb: HDPL. str. 313–324.

Quinn (1991). „The Cultural Basis of Metaphor“. U: J. W. Fernandez (ur.) *Beyond Metaphor: The Theory of Tropes in Anthropology*, Stanford, CA: Stanford University Press. Str. 56-93.

Quinn, N. i D. Halland (1987). *Cultural Models in Language and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.

Parizoska, J. (2007). „Pragmatički aspekti modifikacija frazema u novinskim naslovima“. U: Ž. Fink-Arsovski, A. Hrnjak (ur.). *Slavenska frazeologija i pragmatika*. Zagreb: Knjigra. str. 173-177.

Parizoska, J. (2010). "The Canonical Form In Murky Waters: Idiom Variation and the Croatian National Corpus". U: Ptashnyk, S., E. Halsteinsdóttir, N. Bubenhofer. *Korpora, Web*

und Datenbanken. Computergestützte Methoden in der modernen Phraseologie und Lexikographie. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren. str. 95-107.

Parizoska, J. i Z. Novoselec (2010). "Predodžbena shema SPREMNIKA u frazeologiji: prvi i drugi plan. U: *Prostor i vrijeme u jeziku: jezik i vrijeme u prostoru*. Osijek: HDPL. str. 57-67.

Pragglejaz Group (2007). "MIP: A Method for Identifying Metaphorically Used Words in Discourse". *Metaphor and Symbol* (22) 1. str.1-39.

Radden, G. (2003). „How metonymic are metaphors? „U: Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective. U: A. Barcelona (ur.) *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. str. 93-108.

Radden, G. i Z. Kövecses (1999). „Towards a theory of metonymy.“ U: K.-U. Panther i G. Radden (ur.) *Metonymy in Language and Thought*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. str. 17-59.

Rosh, E. (1977). "Human Categorization". U: N. Warren (ur.) *Studies in Cross-Cultural Psychology*. London: Academic Press. str. 1-49

Rudzka-Ostyn, B. (2003). *Word Power: Phrasal Verbs and Compounds: A Cognitive Approach*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Sadikaj, S. (2010). *Metaphorische Konzepte in somatischen Phraseologismen des Deutschen und Albanischen*. Eine kontrastive Untersuchung anhand von Herz- und Hand-Somatizme. Stuttgart: Ernst Klett Verlag für Wissen und Bildung.

Salmi, A. (2008). *Tartu härkää sarvesta~Tad tjuren vid hornen. Översättning av idiomerna i Anna-Leena Härkönen's roman Tjurdödarvapnet*. Magistarski rad (rukopis). Tammerfors: Tammerfors universitet.

Sesar, D. (1998). „O mjestu i ulozi krilatica u frazeološkim rječnicima.“ *Filologija* 30-31. str. 305-312.

Seto, K. (1955). „Distinguishing Metonymy from Synecdoche“ U: K.-U. Panther i G. Radden (ur.) *Metonymy in Language and Thought*, str. 91-120. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Sharifian, F., R. Dirven, N. Yu i S. Niemeier (2008). „Culture and language: Looking for the „mind“ inside the body“. U: F. Sharifian, R. Dirven i N. You (ur.) *Culture, Body and Language*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. str. 3-26.

Sköldberg, E. (1997). „Beskrivningsmodell för översättning av idiom från spanska till svenska.“ U: Ingo, R. et al. (ur.) *Fackspråk och översättningsteori. Vakki-symposium XVII. Våra 22-23.2. 1997*. Vaasa. str. 300-309.

Sköldberg, E. (2002). „Lever idiomerna i svenska ordböcker sitt eget liv?“ U: Gellerstam, M. et al. (ur.) *Nordiska studier i lexikografi 5. Rapport från Konferens om lexikografi i Norden, Göteborg 26–29 maj 1999*. Göteborg. str. 344-356.

Sköldberg, E. (2004). *Korten på bordet*. Göteborg: Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning vid Göteborgs universitet.

Stanojević, M.-M. (2009). „Konceptualna metafora u kognitivnoj lingvistici: pregled pojmova“. *Suvremena lingvistika* 68, str. 339-369.

Stanojević, M.-M. (2013). *Konceptualna metafora: temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode*. Zagreb: Srednja Europa.

Stanojević, M.-M. i J. Parizoska (2005). „Konvencionalne konceptualne metafore i idiomatičnost“. U: *Psiholingvistika i kognitivna znanost u hrvatskoj primijenjenoj lingvistici*. Rijeka: HDPL. str. 701-712.

Stanojević, M.-M., J. Parizoska, Jelena, i M.-M. Stanojević (2007). „Kulturni modeli i motivacija frazema“. U Granić, J. (ur.). *Jezik i identiteti*. Zagreb – Split: HDPL.

Stanojević, M.-M., J. Parizoska, Jelena, i L. Banović (2007). „Schematic idioms and cultural models“. U M. Brdar, M. Omazić i V. Pavičić Takač (ur.). *Cognitive approaches to English: fundamental, methodological, interdisciplinary and applied aspects*. Newcastle: Cambridge scholars publishing. str. 321-344.

Svensén, B. (1987). *Handbok i leksikografi*. Stockholm: Norstedts Tryckeri.

Svenska Akademiens ordbok (1898-). Stockholm: Svenska Akademien
<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>

Svensk handordbok (1966). Stockholm: Norstedts.

- Swahn, J. Ö. (2000). *Varför säger vi så?* Stockholm: Prisma.
- Šarić, Lj. (2008). *Spatial Concepts in Slavic. A Cognitive Linguistic Study of Prepositions and Cases*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Šimundža, D. (1991). „Antropološka značenja i simbolika srca“. *Crkva u svijetu* 26 (4). str. 252-265.
- Štrkalj Despot, K., I. Skrynnikov, J. Ostanina Olszewska (2014). „Cross-linguistic Analysis of Metaphorical Conceptualization of /ДУША/DUSZA/DUŠA ('soul') in Slavic Languages (Russian, Polish and Croatian)“. *Proceedings of the Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society* 38 (38). str. 465-481.
- Tabakowska, E. (2003). *Gramatika i predočavanje. Uvod u kognitivnu lingvistiku*. Zagreb: FF
- Tafra, B.(2005).„Frazeološki izazovi“*Jezik* 52 (2).Zagreb: Hrvatsko filološko društvo. str. 48–61.
- Takács, C. (2014). *Idioms of Body Parts In English. A Cognitive Perspective*.Doktorska disertacija (rukopis). Cluj-Napoca; „Babes-Bolyai“ University. Faculty of Letters.
- Talmy, L. (1988). “Force Dynamics in Language and Cognition“. U: *Cognitive Science* 12-1. str. 49-100.
- Tanović, I. (2000). *Frazeologija bosanskog jezika*. Zenica: Dom Štampe.
- Taylor, J. (1995). *Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory*. Oxford: Clarendon Press.
- Tuđman Vuković, N. (2010). *Glagoli govorenja: kognitivni modeli i jezična uporaba*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Vajs, N.i M.Žic Fuchs (1998). „Definicija i frazem u jednojezičnom rječniku.“ Zagreb: *Filologija* 30-31. str. 363-368.
- Vidović Bolt, I. (2004). *Frazemi sa zoonimskom sastavnicom u poljskom i hrvatskom jeziku*. Doktorska disertacija (rukopis). Zagreb: Filozofski fakultet.
- Vidović Bolt, I. (2007). „Metaforika zoonima u hrvatskoj frazeologiji“. U: S. Marijanić, Zaradija Kiš, A. (ur.). *Kulturni bestijarij*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada. str. 403–424.

- Vidović Bolt, I. (2011). *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Vidović Bolt, I., Barčot, B., Fink Arsovski, Ž., Kovačević, B., Pintarić, N., Vasung, A. (2017). *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vinogradov, V. V. (1947). „Ob osnovnyh tipach frazeologičeskich edinic v sovremenonnom russkomjazyke“. U: V. V. Vinogradov (1977). *Izbrannye trudy. Leksikologija i leksikografija*. Moskva: Nauka.
- Velčić, M. (1987). *Uvod u lingvistiku teksta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vrgoč, D., Fink Arsovski, Ž. (2008). *Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik / Croatian-English dictionary of idioms*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Weinreich, U. (1969). *On Semantics*. University of Pennsylvania Press: Pennsylvania.
- Wierzbicka, A. (1992). *Semantics, Culture, and Cognition. Universal Human Concepts in Culture-specific Configurations*. Oxford: Oxford University Press.
- Wiman, M. (ur.). *Målande uttryck*. Stockholm: Esselte.
- Wojtak, B. (1985). „Algunas observaciones acerca del significado de expresiones idiomáticas verbales en el español actual“ *Anuario de lingüística hispánica* 1. Valladolid. str. 213-225.
- Yoon, K. (2008). „The Korean conceptualization of heart: An indigenous perspective“, U: F. Sharifan, R. Dirven i N. You (ur.) *Culture, Body and Language*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. str. 213-243.
- Yorio, C. (1989). „Idiomaticity as an indicator of second language proficiency.“. U: K. Hyltenstam & L. K. Obler (ur.). *Bilingual across the lifespan*. Cambridge, UK: Cambridge University Press. str. 55-72.
- Yu, N. (1995). “Metaphorical expressions of anger and happiness in English and Chinese”. *Metaphor and symbolic Activity*. 10 (2). str. 59-92.
- Yu, N. (2008). „The Chinese Heart as the Central Faculty cohn“, U: F. Sharifan, R. Dirven i N. You (ur.) *Culture, Body and Language*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. str. 131-168.

- Yu, N. (2009). "When Conceptual Metaphors Govern Linguistic Expressions: A Textual Analysis". *Intercultural Communication Studies* (18) 1. str 221-236.
- Zgusta, L. (1971). *Manual of Lexicography*. The Hague/Paris: Mouton.
- Zheng, H. (2014). "On Metonymy and Its Translation". *World Journal of English Language* 4 (4). str. 28-34.
- Žic Fuchs, M. (1991a). "Jezici američkih Indijanaca i jezična istraživanja". *Književna smotra* 81-82. str. 25-30.
- Žic Fuchs, M. (1991b). "Metafora kao odraz kulture". U: *Prožimanje kultura i jezika*. Zagreb HDPL. str. 27-33.
- Žic Fuchs, M. (1991c). *Znanje o jeziku i znanje o svijetu: semantička analiza glagola kretanja u engleskom jeziku*. Biblioteka SOL. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za opću lingvistiku i orijentalne studije.
- Žic Fuchs, M. (1992/1993). „Konvencionalne i pjesničke metafore“. *Filologija* 20 (2). str. 585–593.
- Žic Fuchs, M. (2009). *Kognitivna lingvistika i jezične strukture: engleski present perfect*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Izvori

- Menac, A., Ž. Fink i R. Venturin (2003; 2014). *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Matešić, J. (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska Knjiga.
- Šonje, J. (ur.) (2000). *Rječnik hrvatskog jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Vrgoč, D., Fink Arsovski, Ž. (2008). *Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Norstedts svenska ordbok* (2003). Stockholm: Norstedts.

Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien (2009). Stockholm: Norstedts.

Svenskt språkbruk (2003). Stockholm: Norstedts.

Norstedts engelska idiombok (2003). Stockholm: Norstedts.

Wörterbuch der schwedischen Phraseologie in Sachgruppen (2004). Münster: Lit Verlag.

Elektronički korpusi

Hrvatski nacionalni korpus

<http://www.hnk.ffzg.hr/>

http://filip.ffzg.hr/cgi-bin/run.cgi/first_form

hrWaC – Croatian web corpus

<http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac/>

Korp

<https://spraakbankengu.se/korp>

Prilog 1

Korpus hrvatskih idiomatskih izraza sa sastavnicom *srce*:

IDIOMATSKI IZRAZ	BROJ PRIMJERA
biti bez srca	13
biti bez srca i duše	1
biti čista srca	4
biti dobra/dobroga srca	25
biti kamena srca	1
biti na srcu	28
biti široka srca	2
biti tvrda srca	6
bol u srcu	7
boli <i>koga</i> srce	7
boriti se srcem	1
bosti/ubosti <i>koga</i> u srce	5
cijepa se <i>komu</i> srce	2
<i>čije</i> srce gori	2
čitavim srcem	1
čuvati srcem	1
darovati <i>svoje</i> srce	6
davati/dati <i>svoje</i> srce	1
dirati <i>komu</i> srce	1
dirati/dirnuti <i>koga</i> u srce	8
dirnuti <i>čije</i> srce	3
dirnuti u dno srca	1
do srca i duše	2
dolaziti iz srca	4
dopirati/doprijeti do srca	5
dušom i srcem	20
grijati srca	5
igra <i>komu</i> srce	2
imati <i>koga</i> , <i>što</i> na srcu	5
imati <i>koga</i> , <i>što</i> u srcu	4
imati srca	17
imati srca i duše	17
imati veliko srce	14
ispuniti srce	6
istrgnuti <i>koga</i> , <i>što</i> iz srca	3
iz dubine srca	7
iz srca i duše	4
iz sveg srca	3
izabranica srca	1
izbrisati <i>koga</i> , <i>što</i> iz srca	1
kida se <i>komu</i> srce	1
kipi <i>komu</i> u srcu	1
koliko god <i>ti</i> srce želi (zaželi, hoće)	5
kuca <i>komu</i> srce za <i>kim</i> , za <i>čim</i>	2
laka srca	8

lako je <i>komu</i> pri srcu	1
ležati na srcu	2
lomiti <i>komu</i> srce	2
meka srca	10
na dnu srca	2
na jeziku je <i>komu</i> , što <i>mu</i> i na srcu	4
nasmijati se od srca	22
nemati srca	30
nositi dijete pod srcem	6
nositi <i>koga</i> , što u srcu	47
od srca	336
od svega srca	11
odvaliti kamen sa srca	1
olakšati srce	1
osjećati u srcu	1
ostati u srcu	5
ostaviti srce	3
osvojiti/osvajati <i>čije</i> srce	32
otijesnilo je <i>komu</i> oko srca	1
otključati srce	3
otkriti <i>komu</i> svoje srce	4
otvorena srca	34
otvoriti/otvarati <i>komu</i> svoje srce	15
pao je <i>komu</i> kamen sa srca	42
parati <i>komu</i> srce	3
plemenitog srca	2
pokazati srce	4
pokloniti <i>komu</i> svoje srce	9
pridobiti srce	2
primiti/primati što u srcu	4
prirasti <i>komu</i> k srcu	2
prirasti <i>komu</i> srcu	24
prirasti <i>komu</i> za srce	34
prirasti uz srce <i>komu</i>	1
punim srcem	15
puno je srce <i>komu</i>	5
rana na srcu	3
raniti u srce <i>koga</i>	5
raste <i>komu</i> srce	1
razgaliti <i>komu</i> srce	4
razmekšati <i>komu</i> srce	1
ruku na srce	40
skoči <i>komu</i> srce	3
slijediti srce	2
slomiti <i>komu</i> srce	4
smekšati <i>komu</i> srce	1
smijati se od srca	12
srce je <i>komu</i> na mjestu	3
srce je ušlo u pete <i>komu</i>	1
srcem i dušom	24
staviti na srce	1
stegnuti srce	1
steže se <i>komu</i> srce	6
svaliti kamen sa srca	1
svaliti se <i>komu</i> na srce	2

svilo se <i>komu</i> oko srca	1
svim srcem	49
teret je <i>komu</i> pao sa srca	1
teška srca	41
teško je pri srcu <i>kome</i>	11
tijesno je <i>komu</i> oko srca	2
toplina oko srca	1
toplina srca	4
toplo srce	1
tuče <i>komu</i> srce za <i>kim</i> , za <i>čim</i>	4
u dnu srca	5
u dubini srca	1
u srcu i duši	3
ući u srce	6
ugristi <i>koga</i> za srce	3
ujedati/ujesti <i>koga</i> u srce	13
ujesti/ujedati <i>koga</i> za srce	11
ukrasti srce	2
urezati se <i>komu</i> u srce	1
usaditi u srce	1
usjeći se <i>komu</i> u srce	3
uzeti/uzimati <i>što</i> srcu	9
voditi srcem	2
voljeti srcem	1
vuče <i>koga</i> srce	10
zaboli <i>koga</i> srce	6
zadrhti <i>komu</i> srce	1
zagrijati <i>čije</i> srce	12
zaigra <i>komu</i> srce	10
zakuca <i>komu</i> srce	7
zarobiti srce	2
zaviriti <i>komu</i> u srce	2
živjeti u <i>čijem</i> srcu	2
UKUPNO:	1326

Korpus švedskih idiomatskih izraza sa sastavnicom *hjärta*:

IDIOMATSKI IZRAZ	BROJ PRIMJERA
använda mer hjärta än hjärna	1
av hjärtans lust	67
beröra <i>ngns</i> hjärta	2
bevara <i>sitt</i> hjärta	1
det svider i hjärtat	11
en sten faller från <i>ngns</i> hjärta	8
erövra <i>ngns</i> hjärta	2
ett brustet hjärta	2
få en plats i <i>ngns</i> hjärta	4
fästa <i>sitt</i> hjärta	2
förhärda <i>sitt</i> hjärta	10
förlora <i>sitt</i> hjärta till <i>ngn</i>	6
fylla <i>ngns</i> hjärta	2
gå till hjärtat	19
ge med varmt hjärta	6
glad i hjärtat	2
gömma <i>ngt</i> i <i>sitt</i> hjärta	15
(göra <i>ngt</i>) med blödande hjärta	4
göra <i>ngt</i> med hand på hjärtat	22
göra <i>ngt</i> med hjärtat i halsgropen	42
ha ett gott hjärta	22
ha ett hjärta av guld	5
ha ett hjärta av sten	9
ha ett stort hjärta	4
ha ett varmt hjärta	10
ha hjärta	56
ha hjärtat i halsgropen	12
ha hjärtat på rätta stället	20
ha <i>ngt</i> på hjärtat	65
ha ont i hjärtat	2
handen på hjärtat	68
hjärtat brinner för <i>ngt/ngn</i>	3
hjärtat bultar	2
hjärtat far upp i halsgropen	1
hjärtat hoppar till	1
hjärtat sjunker ner i magen	1
hjärtat slår en volt	3
hjärtat tar ett språng	1
hoppas/önska <i>ngt</i> av hela <i>sitt</i> hjärta	30
hugg i hjärtat	2
i själ och hjärta	109
inte ha hjärta	44
känna sig tung om hjärtat	1
känna sig/bli varm om hjärtat	2
komma från hjärtat	69
krossa <i>ngns</i> hjärta/krossa hjärtan	42
lägga <i>ngn</i> på hjärtat	4
lätta <i>sitt</i> hjärta	51
lyssna till <i>sitt</i> hjärta	1

med sorg i hjärtat	2
<i>ngns</i> hjärta bankar för <i>ngn/ngt</i>	2
<i>ngns</i> hjärta blöder	20
<i>ngns</i> hjärta brister	51
<i>ngns</i> hjärta klappar för <i>ngn/ngt</i>	73
<i>ngns</i> hjärta slår för <i>ngn/ngt</i>	2
<i>ngns</i> hjärta smälter	6
<i>ngns</i> hjärta veknar	5
<i>ngt</i> ligger <i>ngn</i> varmt om hjärtat	214
<i>ngt/ngn</i> ligger <i>ngns</i> hjärta nära/närmast	13
<i>ngt/ngn</i> står <i>ngns</i> hjärta nära/närmast	15
öppna <i>sitt</i> hjärta	54
röra <i>ngns</i> hjärta	4
säga <i>sitt</i> hjärtas mening	31
sitta som en tagg i hjärtat	3
styg i hjärtat	1
ta <i>ngt</i> till <i>sitt</i> hjärta	114
tala fritt ur hjärtat	26
tala till hjärtat	12
ur djupet av <i>sitt</i> hjärta	6
utgjuta <i>sitt</i> hjärta	5
värma <i>ngns</i> hjärta	7
vinna en plats i <i>ngns</i> hjärta	1
vinna <i>ngns</i> hjärta	81
UKUPNO:	1616

Prilog 2

Ustroj elektroničkih korpusa hrvatskog i švedskog jezika

Elektronički korpus hrvatskog jezika *Hrvatski nacionalni korpus*⁷¹

<i>Kategorija tekstova</i>	<i>Tekstovi</i>	<i>Godišta</i>	<i>Broj pojava</i>
cw1998-2000	Croatia Weekly	1998-2000 brojevi 5-118	1,6 Mw
cw2000	Croatia Weekly	2000 brojevi 112-118	118 Kw
dv2005	Dubrovački vjesnik	2005	880 Kw
fo2003-2005	Fokus	2003-2005	2, 7 Mw
gs2002-2005	Glas Slavonije	2002-2005	17 Mw
hr51-55	Hrvatska revija	godišta 51-55 (2001-2005)	1, 4 Mw
Klasici	65 djela hrvatske književnosti		3,6 Mw
Marulic	Ukupna djela na hrvatskome		81 kW
Nacional108-265	Nacional	brojevi 108-265	6,9 Mw
nn1990-2005	Narodne novine	1990-2005	18 Mw
vj210-278	Vijenac	Brojevi 210-278	15 Mw
vj2000-2003	Vjesnik	2000-2003	46,6 Mw
vj1999_03-04	Večernji list	ožujak-travanj 1999	2,2 Mw

Izbor iz elektronički korpus švedskog jezika *Korp*⁷²

<i>Kategorija tekstova</i>	<i>Tekstovi</i>	<i>Broj pojava</i>
Press 65	Press 1965	1 119 449
Press 76	Press 1976	1 348 122
Press 95	Press 1995	7 671 700
Press 96	Press 1996	6 516 030
Press 97	Press 1997	13 703 279
Press 98	Press 1998	10 740 849

⁷¹<http://www.hnk.ffzg.hr/>

⁷²<https://spraakbanken.gu.se/korp>

GP 01-13	Göteborgsposten 2001-2013	270 970 550
GP Tvådagar	Göteborgsposten (Tvådagar)	1 033 747
Al. sv. rom.	(Aldresvenskaromaner)	4 347 047
B. romaner I	(Bonniersromaner I (1976/77))	6 578 675
B. romaner II	(Bonniersromaner II (1980/81))	4 304 271
Str. Brev	(Strindbergsbrev)	1 507 958
Str. Rom	(Strindbergssamladeverk)	4 309 037
Ak. Texter	Akademiskatexter	25 310 527
FinSvtexter	Finlandssvenskatexter	78 045 270
Med. texter	Medicinska texter	21 961 860
Norst. romaner	Norstedtsromaner (1999)	2 533 209
SUC-romaner	SUC-romaner	4 651 200
ASPAC Svenska	ASPAC Svenska	773 678
Socialamedier	Socialamedier	10 165 236 968
Tidskrifter	Tidskrifter	743 831

Životopis

Zvonimir Novoselec rođen je 1978. godine u Bjelovaru, gdje je završio osnovnu i srednju školu. 1996. upisuje studij hrvatskog jezika i književnosti i engleskog jezika i književnosti, a 1999. i trogodišnji dodatni studij švedskog jezika i književnosti. Oba studija završava 2004. godine, kada i upisuje Poslijediplomski doktorski studij lingvistike s posebnim usmjerenjem na engleski i švedski jezik. 2012. godine izrađuje kvalifikacijski rad za izradu doktorske disertacije *Kulturni modeli i motivacija frazema sa sastavnicom 'srce' u švedskom jeziku* pod mentorstvom dr. sc. Goranke Antunović i dr. sc. Milene Žic Fuchs. 2008. godine upisuje i polaže kolegij *Svenskans struktur* (Struktura švedskog jezika) na Odsjeku za skandinavske jezike Sveučilišta u Uppsali u Švedskoj. Stručno se u više navrata usavršavao u Švedskoj na jednomjesečnim ili višemjesečnim tečajevima švedskog jezika i kulture. Bio je tajnikom i polaznikom Specijalističkog tečaja prevoditeljstva pod vodstvom dr.sc. Goranke Antunović 2003. Od 2004. do 2008. honorarno predaje švedski jezik u centru za strane jezike Aplo u Zagrebu. Od 2004. do danas radi kao vanjski suradnik za HRT i tvrtku Mediatranslations, gdje se bavi AV prevođenjem s engleskog i skandinavskih jezika. Od 2005. do 2006. godine radi kao stručni suradnik u Zavodu za prevođenje (Odjel za prevođenje hrvatskog zakonodavstva na engleski) pri Ministarstvu vanjskih poslova i europskih integracija. Od 2006. godine radi kao lektor vanjski suradnik na Katedri za skandinavske jezike i književnosti Odsjeka za anglistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. 2008. godine primljen je u stalni radni odnos u zvanju lektora, 2011. godine izabran je u zvanje višeg lektora te ponovno izabran 2017. Od 2006. do 2007. bio je tajnikom Zagrebačkog lingvističkog kruga, a voditeljem od 2007. do 2008. Na Katedri za skandinavske jezike i književnosti izvodio je ili izvodi nastavu iz švedskog jezika u praksi (*Gramatičke vježbe 1, Gramatičke vježbe 2, Švedski jezik 1, Švedski jezik 2, Švedski jezik 3, Švedski jezik u društvenom kontekstu 1, Švedski jezik u društvenom kontekstu 2, Poglavlja iz suvremene švedske gramatike*), lingvistike švedskog jezika (*Sintaksa švedskog jezika, dijelom Kontrastivna analiza teksta*) i prevođenja (*Prevoditeljski praktikum 1, Prevoditeljski praktikum 2*) te obavlja niz administrativnih dužnosti. Nekoliko je kolegija sam osmislio, a samostalno ili u suautorstvu objavio je dva poglavlja u knjizi, četiri izvorna znanstvena rada, dva stručna rada, jedan znanstveni prikaz, više prikaza, rječnik poredbenih frazema i sudjelovalo je na više domaćih i međunarodnih znanstvenih i stručnih skupova. Član je Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku, Hrvatskog filološkog društva,

Europhrasa (Europäische Gesellschaft für Phraseologie), Društva hrvatskih audiovizualnih prevoditelja te je jedan od osnivača i član Hrvatskog društva sveučilišnih lektora.

Popis objavljenih radova

Novoselec, Zvonimir. 2003. „Kupiti mačka u vreći/köpa grisen i säcken (Kontrastivna analiza frazema i poslovice)“. *Strani jezici* 32 (2003), 3, 165-178 (izvorni znanstveni rad)

Novoselec, Zvonimir. 2007. „Neki elementi obrade frazema u švedskim rječnicima“ *Strani jezici*. 36 (2007), 2, 103-108 (stručni rad)

Novoselec, Zvonimir. 2007. „Englesko-hrvatski frazeološki rječnik Ivane Bendow“. *Suvremena lingvistika*. 63, 1, 136-137 (prikaz)

Novoselec, Zvonimir. 2008. „Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik Dalibora Vrgoča i Željke Fink Arsovski“, *Suvremena lingvistika* 34, sv. 1, br. 65, 128-134 (prikaz)

Novoselec, Zvonimir (2008). Englesko-hrvatski frazeološki rječnik Ivane Bendow. *Suvremena lingvistika*. 63 (2007), 1, 136-137 (prikaz)

Novoselec, Zvonimir. 2009. „Lupati glavom o zid – definiranje frazema i frazemi s komponentom glava u hrvatskom jeziku i njihovi ekvivalenti u engleskom i švedskom“. *Strani jezici*. 38, 2, 145-158 (znanstveni pregledni članak)

Parizoska, Jelena, Zvonimir Novoselec. 2010. „Predodžbena shema SPREMNIKA u frazeologiji: prvi i drugi plan.“ *HDPL: Prostor i vrijeme u jeziku: jezik i vrijeme u prostoru*. Osijek: HDPL. 57-67 (izvorni znanstveni rad).

Novoselec, Zvonimir, Jelena Parizoska. 2012. „A corpus based study of similes and cognate adjectival forms in English, Swedish and Croatian“, u: Parmies, A. et al (ur.) *Phraseology and Discourse: Cross Linguistic and Corpus-based Approaches*, Baltmannsweiler: Schneider Vorlag Hohengehren, 101-110.(poglavlje u knjizi)

Parizoska, Jelena i Novoselec, Zvonimir. 2014. „Idiom variation and grammaticalization: a case study“. U: Peti-Stantić, Anita i Msteusz Milan Stanojević (ur.) *26th international conference Language as information“: proceedings from the CALS conference 2012*. Frankfurt am Main etc.: Peter Lang Vorlag .179-192 (izvorni znanstveni rad)

Novoselec, Zvonimir. 2014. „Neka obilježja poredbenih frazema u švedskom jeziku“. U: Antunović, Goranka (ur.) *Glimpses of the North: Discovering Scandinavia and Scandinavian Studies*. Zagreb: Srednja Europa. 179-187 (poglavlje u knjizi)

Novoselec, Zvonimir. 2016. švedski dio u: Fink-Arsovski, Željka (ur.) *Hrvatsko-romansko-germanski rječnik poredbenih frazema*. Udžbenici Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb: Knjigra

Novoselec, Zvonimir. 2016. „O poredbenim frazemima u švedskom jeziku“. U: Fink-Arsovski, Željka (ur.) *Hrvatsko-romansko-germanski rječnik poredbenih frazema*. Udžbenici Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb: Knjigra. 62-66. (stručni rad)

Novoselec, Z. (2017). „Cultural models and motivation of idioms with the component 'heart' in Croatian“. U: R. Mitkov (ur.). *Computational and Corpus-Based Phraseology*. EUROPHRAS 2017. Cham: Springer. 337-347. (izvorni znanstveni članak)